[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

חכמת

יהושע

בן סירא

נעתק בלשון

עברי ואשכנזי ותרגום ארמית

עם

באור הענין והערות מוסר

העתיקו

יהודא ליב בן זאב.

נדפס שנית

בתוספת תקון הלשון והמליצות מאת המעתיק.

ווין

געדרוקט בייא אנטאן שמיד ק' ק' פריוויליגירטען דייטש
אונד העברעישען בוכדרוקער.

שנת תקסז לפ"ק:

הצעה

השאלה הראשונה, אשר יפול לב הקורא המשכיל עליה בקראו שם הספר בן סירא, ומפיסקא בתלמוד, **אמר רב יוסף אף בספר בן סירא אסור למיקרי** (סנהדרין דף ק): ואנכי טרם אענה לכוין דעת רב יוסף על מי ועל מה אמר? אביא מערכת התנאים והאמוראים, העומדים לימין לדקת הספר, והמיקרים דבריו כדברי ספר מוסר יקר כאשר הוא באמת; ולזה אציג לעיני הקורא כל המקומות בתלמוד, המביא דבריו, לשם ולתהלה ללמוד ממנו חכמה ומוסר:

(א) איתא בברכות (דף מח) * ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא, לא הוו להו איניש לברוכא כו׳ אמרה ליה דביתהו, אשתבע לי, דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה, כו׳ אייתה ליה לר״ש בן שטח, אותביה בין דידיה לדידה. א״ל חזי כמה יקרא עבדינא לך, א״ל לאו את קא מוקרית לי אלא אוריתא הוא דקא מוקרית לי. שנא׳ °סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך (בן סירא ו) [ואף שמפירש״י משמע שהביא קרא (דמשלי ד) אך תוס׳ דסוף פ׳ החובל ודעירובין (דף כה) מייתי, שהוא מס׳ ב״ס ע״ש. והיה אללה כעין דמיון בלבד, אך יש לי ראי׳ חזקה כי ר״ש ב״ש כיון אל קרא דבן סירא, מהא דבמדרש רבה פ׳ מקץ סי׳ נ״א, מביא הא׳ מעשה גופא דינאי המלך בשנוי לשון קצת, וז״ל * א״ל ולמה יתבא לך בין מלכא למלכתא? א״ל בס׳ בן סירא כתיב °סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך ע״כ. הרי לך שאמר בהדיא קרא דב״ס. ומהתימה כי נעלמו מעיני רש״י ז״ל דברי מדרש הנ״ל וגם בתלמוד ירושלמי נזיר פ׳ ב״ש מביא בהדיא שהוא מס׳ ב״ס]:

(ב) ובעירובין (דף סה) * אמר רב חייא ב״א אמר רב, כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, שנאמר °בצר אל יורה (בן סירא ז) (וע״ש בתוס׳):

ואם

(ג) בגמ׳ סנ"ל (דף ג"ד) א"ל ר"ב לרב המנונא °בני אם יש לך היטיב לך: כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה: ואם תאמר אניח לבני ולבנותי חק בשאול מי יגיד לך: בני אדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצים והללו נובלין ע"כ (והוא מדברי ב"ס פרקא יד, ואף שלא הזכירו בשמו): כי הספר הזה שגור היה בפי רב, כנראה:

(ד) חגיגה (דף יג) *ואמר רב אחא בר יעקב, עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות כו׳. עד כאן יש לך רשות לדבר. מכאן ואילך אין לך רשות לדבר. שכן כתוב בס׳ בן סירא °במפלא ממך אל תדרוש ובמכסה ממך אל תחקור במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות (בן סירא ג) [ובמדרש רבה (פ"ח דף י) *ר׳ אליעזר אומר בשם בן סירא °בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך אל תחקור, במופלא ממך אל תדע ובמכוסה ממך אל תשאל במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות (פי׳ רש"י) ד׳ מדות יש כאן, לומר שלא תחקור מה למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור]:

(ה) ביבמות (דף סג ע"ב) *אמר רבא לרבה בר מרי כו׳ כתיב בס׳ בן סירא °אשה טובה מתנה טובה כו׳ (בן סירא כו) העלם עינך מאשת חן כו׳ (שם ט) אל תצר צרת מחר כו׳ (שם לא):

(ו) כתובות (דף קי) *כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף בלילות °בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו כו׳. (בן סירא לב) והמאמר הזה הוא בבבא בתרא (דף קמ"ס) ומשולש בסנהדרין (דף ק):

(ז) בבא קמא (דף צב) *אמר רבא לרבה בר מרי, מנא הא מלתא, דאמרי אנשא, מטייל ואזיל דיקלא בישא לגבי קניא דשרכי? א"ל ד"ז כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה °וילך עשו אצל ישמעאל (בר׳ כח) שנוי בנביאים דכתיב °ויתלקטו אליו אנשים פוחזים (שופטי׳ יא) ומשלש בכתובים שנא׳ °כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו (בן סירא יג):

(ח) בבא בתרא (דף צח) *הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסבים, וקל מסובים חתן הדר בבית חמיו.

חמיו, וקל מהתן אורח מכניס אורח· וקל מאורח משיב דבר בטרם ישמע (בן סירא לא):

(ט) סנהדרין (דף ק) אמר רב יוסף מלי מעליותא דאית בהו דרשינן להו °אשה טובה מתנה טובה, כו' כדאיתא בגמרא דיבמות שהבאתי (סי' ה):

(י) נדה (דף יז) ור"י האי קרא מאי דריש ביה? מבעי' לי' לדכתיב בס' בן סירא שלשה שנאתי וארבע לא אהבתי· שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן, ואמרי לה שר הנרגז והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין והנכנס לבית חברו פתאום:

ואחרי הדברים והאמת האלה, שגדולי החכמים והמוראים מביאים דבריו, בלי חשש ומיחוש היותו ספר חיצון, ואין אחד ואין אחד מהם גולה את אזנם לאמר, איכה הבאת את דבריו הלא ספר חיצון הוא ואסור למיקרי ביה? — ולא זו בלבד אלא אדרבא היה הספר ההוא יקר בעיניהם והיו דורשים וסומכי' מדרשם עליו כבעל אחד מכתבי הקדש כנראה מלשון רב שהבאתי (ערכין דף טז) שהביאו כמקרא ידוע שכ אמר· ומדברי ר"ש בן שטח (ברכות דף מח)· ורבה בר מרי אמר בהדיא „ומשולש בכתובים" (ב"ק דף צב) וא"כ משמע מדבריו שהיו מונים אותו בין כ"ד כתבי הקדש, ואיך א"כ יעלה על הדעת, שהאחד מונה הספר בין כתבי הקדש, והאחר יאסר למקרי בו? ובודאי מה שכיון זה לא כיון זה ומה שכיון זה לא כיון זה, כאשר אבאר· וכל הגדולים והשלמים המה לי בעוזרי, כי לא לבד מותר לקרות בספר הזה, אך ראוי ונכון לקרות בו, ללמוד ממנו יראה חכמה ומוסר· ופקח נא עיניך וראה מה שכתב הריטב"א (ב"ב דף צח עב) וז"ל *כתוב בספר בן סירא· אעפ"י שקראוהו בסנהדרין ספרים החיצונים? שמעינן שלא אסרו שם אלא לעשות ממנו קבע, אבל מ"מ ראוי להגות בו ללמוד ממנו חכמה ומוסר עכ"ל· ומי הגיד לו לריטב"א? ומנא לו החלוקי הזה, אם לא שהיה קורא בו, וראה דבריו טובי' ונכוחי', והיה נפלא בעיניו, איכה יאסר על האומה למקרי בספר מלא יראה ומוסר? ע"כ דחק עצמו ליישב, כי האזהרה לא ללאו יבאה אלא לחלק יבאה· לאסור עיון קבע ולהתיר עיון עראי· ואם כדבריו כן הוא, הנה המשפט הזה לא לבד על ספר בן סירא נחרץ כי אם על כל מקראי הקדש כדאיתא בברכות (דף כח) דאמר ר' אליעזר לתלמידיו מנעו בניכם מן ההגיון (פירש"י לא תרגילום במקרא יותר מדאי)· אך לענ"ד, דברי התלמוד צדקו גם יחד, ר' יוסף לדעתו צדק כי אסר למקרי בס' בן סירא לגמרי, ואנחנו נלך בטח בעקבות שאר חכמי התלמוד כי נקרא בספר הזה, הא כדאיתא והא כדאיתא:

ולזה

ולזה הביא דברי ר"י והסוגיא בלשונו ושקלי וטריא בגמרא, דסנהדרין (דף ק), כהויתו וז"ל *תנא רב יוסף אף בס' ב"ס אסור למיקרי, א"ל אביי מ"ט? אי לימא משום דכתיב ביה לא תנטוש גילדנא מאדניה דלא ליזל משכא לחבלה • אי מפשטא באוריתא נמי כתיב לא תשחית עצו כו' • ואלא משום דכתיב בה בת לאביה מטמון שוא כו'? הא רבנן נמי אמרוה כו' • ואלא משום דכתיב ביה, לא תיעול דויא בלבך דגברא גיברין קטל? הא שלמה נמי אמרוה • ולא משום דכתיב ביה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך? הא רבנן נמי אמרוה • ולא משום דכתיב ביה זלדקן קורטמן עבדקן סכסן • דנפח בכסא לא צחי, אמר במאי ניכול לחמא? סב לחמא מינה, מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה כ"ע לא יכיל ליה • (ופי' רש"י וכל אלה דברי רוח הן לכן אין קורין כו') ע"כ • ועתה הקורא הנעים כאשר תשים נא עיניך ולבך בספר הזה אשר הוא עתה בידינו, ולא תמצא בהם מדברי' שאלה שמביא בעל התלמוד משמו, אשר על אודותם אסר למקרי בו, זולתי פסוקי בת לאביה, ומנע רבים מתוך ביתך • ושאר המאמרים שמביא, אין מהם לא רמז ורמיזה בו, וא"כ איכה מספר בן סירא הזה • והראיה החזקה אשר לי על זה, כי אותן הפסוקים שנמצאים בו, מביא בעל התלמוד בלשון עברי, צח ונקי, הלשון מדבר המחבר, ואותן הפסוקים שאינם נמצאים בספרים אשר בידינו, מביא בעל התלמוד בלעגי שפה בבלית ארמית • ומי לא יראה ויבין כי מליצת זלדקן קורטמן עבדקן הכהן הוא גוף מליצה בלשון, ההוא לשון נע"ל, ולא העתקה מעברית, ואלו היה מספר בן סירא שלנו המחובר בלשון עברי היה בעל התלמוד מביא בל"ע כפסוק ומנע רבים מתוך ביתך, וכפסוק בת לאביה • אלא שאינם מדברי ב"ס כאשר אמרו • ואחר שעסקנת התלמוד, באסור קריאת ב"ס משום אלה הפסוקים הנזכרים לעיל, ועליהם באו ראיות ברורות ועדות מוכיחות, כי אינם מספר ב"ס שלנו, א"כ בנפול הסבה בטל המסובב, ולא חל המאמר אסור למקרא על הספר הזה, ואין כאן חשש אסור כלל:

ולא נשאר לי מעתה אלא לגלות, איך יתכן שיחסו בעלי התלמוד דברים לספר ההוא מה שלא אמר המחבר ולא עלו על לבו? אולם גם זה נקל ליישב, כי אחרי העיון בכל המקומות שמביא התלמוד דברי הספר, אף שהם לקוחים ממנו, הם משתנים מאד בנוסח הלשון, ובסדור הפסוקים, אשר מזה נראה להוכיח, שלא היה ספר בן סירא, שלם ומסודר על סדר הראוי בידי בעלי התלמוד, בכתב ספר מחובר, כאשר הוא עתה בידינו, אך היו מאמריו ומליצותיו שגורות להם ע"פ במסורת איש מפי איש, והיו משתמשים במשליו גם ההמון, כמנהג האומה עד היום בספר משלי, ועל דברים מקורי' ע"פ מה נקל להשתנות

נוסח

נוסח מאמר אחד בתוספתא וגמרא, (כאשר תראה שהעתיק בכיפה פסוק במשלי ממך בל תדרוש כו' לפי מה שהובא בגמ' חגיגה (דף יג) נגד מה שהובא במדרש רבה (פ' ח דף י) שנזכר במעגה) · ולפי שהיה ישוע בן סירך, בימים ההם ומפורסם באומה לאיש גדול בחירה ובחכמה, ויודע לאיש ממשל משלים ומליצה וחידה לו, ע"כ כל משל ומליצה שנגור בפי האומה אז, ולא היה נודע מי אביהו ומי אמרו, היה אומרים בשם בן סירא אומר · כאשר עד היום מיחסים דברים כלא אמרם לאומר דברי' בדומה להם · ועל אופן הזה נהג היה ליחס מגילת הבל ודברי תועה לבן סירא, ולכונה הזאת נאמרו דברי ר"י אסור למקרי בו · אבל על האופן אשר הספר בידינו, ועינינו לנכח יביטו, כי הוא ברור ונקי מסיגי משלי תועה ודברי רוח, רק כולה יראת יי' חכמה ומוסר, המעיר לב בני אדם לטוב ומרחיק מרשע, לכונה הזאת גם רב יוסף יתן עדיו ויצדיק הספר' באמרו **מילי מעליותא דאית בהו דרשינן להו** (סנהדרין ק), ומשפטי החכמים אמת צדקו יחדיו:

ולא עוד, ומה אם בספרי קהלת אמרו (בשבת דף ל) בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת, מפני שדבריו סותרים זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחלתו ד"ת וסופו ד"ת · ומה אם ספר משלי בקשו לגנוז (שם) ולא גנזוהו כי עיינו בו' ופירשוהו טעותו, אף כי הספר הזה, אשר כולו מלא חכמה ומוסר ויראת יי' כי ראוי היה לאחבו ולקיימו · הן זה אשר השגתי בדרישה ובחקירה, יגעתי ומצאתי בראיות ברורות ועדי' נאמנים, העומדים לימין צדקת הספר, והוצאתי המחבר הירר ומחלוקת פי הבוערים בעם, המעלימים עיניהם ומושכים ידיהם מספר בן סירא, ומטעים על מאמר ר"י הנ"ל מבלי דעת הסבה על מה ולמה? כאשר הוכחתי · וזכות המחבר וספרו יגן עלי ועל כל חושבי אמת בלבבם · והרוצה אשר ישים עינו ולבו אל דברי הספר יקרא ואז יגזור משפטו ויראה היש אמת בדברי אם לא:

עוד אחת נודעה אלי צריך, כי ספר אחד קטן מתגולל בידינו, שמו בן סירא בן ירמיה הנביא, נדפס היום מאה שנה (שנת תנ"ז) בעיר לא נודע שמה · וכתב שם בהקדמת הספר, וז"ל, כתיב עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר · בא וראה כמה גדולים מעשיו של הקב"ה כו' פירז"ל עושה גדולות עד אין חקר, כנגד כל יצירה, ונפלאות עד אין מספר כנגד שלשה שנולדו בלא שכיבה הורתן עם אדם, ואלו הן בן סירא, רב פפא, ורב זירא, כו' · ומביא שם המעשה, כי בתו של ירמיה נתעברה באמבטי במרחץ שהכנס זרע בירכתה, ומה שכבשו רשעי הדור את ירמיהו הנביא להיליא ז"ל במרחץ, ע"ש ואין רק לדברי ריק הבלים ודברי שטות שמביא שם בהרדמים: ובראשונה האמנתי, כי אולי היה איזה הגדה בתלמוד או במדרש, ואם קבלה היא נקבל, אבל אין הדברים כן, כי שאל שאלתי, את פי אדוננו מורי ורבי הגאון מ' ישע"י בערלין זצ"ל, כי הוא היה בקי בתלמוד במדרש בספרי ספרא ותוספתא, וכל דבר מדברי החכמים לא נעלם ממנו · ופה הקדוש אמר, לא מיני' ולא מקצתה נמצא בדברי החכמים, ואח"כ מצאתי בצמח דוד ח"א ג"א תנ"ח,

תמ"ח, אמר ג"כ כי לא מלא דבר זה בתלמוד או במדרש, אך הוא מלקוטי מסרי"ל, ואמר שלפי דעתו הוא נוזמא בעלמא· וכמיהו אמר בעל סדר סדורות (דף לד)· גם לפי מה שאבאר בהקדמה, לא היה איפשר שהיה בן ירמיה, לפי שהוא מהלל בסוף ספרו פרשה נ', את שמעון בן חוניי הנקרא שמעון הצדיק, והוא היה יותר ממאה שנה אחר מיתת ירמי'· וגם המשלים והמליצות שהביא שם ע"פ א"ב נראים כי הם בדוים מאחד מקטני הדעת, אשר אסף ולקט המאמרים המוזכרים בתלמוד, וסדרם ע"פ א"ב, בדרך שלה ותשובה רב ותלמיד, ככל העולה על רוח המלקט, ולא ידע דרך החכמה ואיה מקום התבונה· ושאר המשלים אשר הביא עוד שם בשמו בלשון ארמית הן מעטין מאד ונער יכתבם· ואלו הן:

כלתא עלתה לגננא ולא ידעא מא מטי לה: לחכימא ברמיזא לשטיא בברמיזא: מוקיר מבסרוהי דומיא לחמרא: נור דליק מוקיד גדישין סגיאין: סבא בביתא סמנא טבא בביתא: ערבא טבא מאה צפרין ובישא אף אלפין: פתור פתורא פריש מחלוקת: צריך את למסב ולמתן ויהא הולקך עם בר מזלא: קריבא סחורתא אכלתיה מריה ורחיקא אכיל למריה: רחימא קדמאה לית את כפרי ביה: שתין מלובין יהון לך ומליכות נפשך לא תשבוק: תתיהב לך יד כי הות שביעא ולא דהות כפנא:

זהו ענין כל הספר הקטן הזה אם ראוי להרוא ספר· ואם על הספר ההוא כיון רב יוסף מה לדקו דבריו, כי מלא הבל הוא ודברי תועה לא חכמה ולא מוסר· אך ברור אללי כי הספר הזה בדוי מגב אחד האחרונים, אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, כי הוא שם בפי בן סירא מעשה דר"י בן לוי אשר הטף חרב מלאך המות וקפץ לג"ע, ע"כ ראיתי להעיר לב הקורא על זה שידע להבדיל בין אמת לשקר, ולא יחליף חכמה בסכלות, ולא ימיר דברי מוסר בדברי הבל, ומה להבן את הבר, וסכל את נבר· ואחר הקורא המשכיל שיש לבך לספר הזה כי בו תמלא חפץ ודבר דבר: רפאות יהיה לגרך ודעת דבריו לנפשך ינעם:

הקדמה

הקדמה

הספר הזה, גם הוא אחד מהמגלות יקרות, הנשאר לנו מאבותינו, לזכר תפארת ישראל, בהיותם שלוים ושקטים על אדמתם בארץ הנבחרת, והוא אחד משמונה ספרים הנוספים על כ"ד כתבי הקדש, ואינם נמנים עמהם, הנקראים בלשון העמים (אַפאָקריפאַ) · הכי נכבד הוא מהם, בערך ויקר עד למאדה, אם מצד איכותו, כי הוא כולל ענינים יותר יקרי הערך מכל שארי הספרים הנוספים, ואם מצד מחברו, כי נודע בברור מי ומי אשר חברו, והיה הספר ההוא רם באומה בימי' ההם, וגם אצל חכמי התלמוד (עיין בלעם) · וגבה מאד בעיני העמים והשרים, כי ראו את יפיו, ותרגמוהו על הביבליאה שלהם, וקראוהו בשם (עקלעסיאסטיקוס, פאלקס-ביטשען-בוך). לפי שהוא ספר מוסר לכל כתות בני אדם; כולל משלים ומליצות בדרכי המוסר והמדות כספר **משלי שלמה** · התבוננות והשקפה בדרכי העולם ובעסקי בני אדם כספר **קהלת** · וחקירות בפליאות הבורא, כספר **איוב** · והם היות הספר גלוי לכל העמים, והוא לא מקרב אביהם הוא, עם זה נסתרה דרכו עמה מעם י"י אם, אשר מאחד העם מקרב אבותינו יצא, כמוס היה באוצרות לשונות זרות, ובלשון הקדש לא נראה ולא נמצא, כי אבד מאתנו, והיה כל מבקש חזון בדבריו (לשמע שמעו) אל לשונות הגוים ידרוש, לכן קמתי עתה להשיבו אל כונו הראשון, ולהלבישהו באדר יקר תפארת לשוננו, להפיץ מעינותיו גם בקרב בני עמינו, וראו גם המה יקרו וישרים יאשרוהו, יאכלו מפרי דבריו, ויהללו בשערים הכמתו:

מחבר הספר הזה · **יהושע בן סירא** מתושבי ירושלים [כן חתם הוא שמו בסוף פרשה נד, ובראש התרגום היוונית חתום שמו **יהושע בן שמעון בן סירא**, ובעל שבט יהודה (הביאו צמח דוד ה"א, ג"א תמ"ס, ובסדר הדורות דף לח) כתב עליו, שהיה בן בנו

ספרו

הקדמה

של יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול הנזכר בעזרא ג']. והוא היה חכם גדול ומכובד בעם, כאשר כתב עליו היוסיפון (ס' ג' פט"ו) בימים ההם היה יהושע בן סירך שר וגדול על היהודים ע"כ. והוא בן סירא היה כמו מאה שנה ויותר אחר בנין בית שני: וזה נודע מצד מה שמהלל בסוף ספרו (פרשה נא) את שמעון בן חוניו כהן הגדול, שהגביה כתלי בה"מ, כאלו ראהו בעיניו, והיה שמעון בן חוניו בן שמעון בן חניו בן עדו הנקרא שמעון הצדיק, היה בימי (בטלמיוס פילאפאטיר) כמבואר ביוחסין (דפוס א"ד דף קג קד) כתב שם וז"ל: בפתלמיוס פילדעלפוס מלך שנת תנ"ט (דהיינו ה' שנים אחר בנין הבית) מת חוניו בן ידוע (או עדו) אביו של שמעון הצדיק, ותקף שמעון בנו אשר יצא לאלכסנדר כו' ואחריו חוניו בן שמעון כו' ואחריו שמעון בן חוניו כהן גדול, והגביה כותלי בה"מ כו' (שנת ג"א תק לט) ובסוף זמן הזה היה ר' יהושע בן סירא שחבר ב' ספרים, והם מחוברים עם הכ"ד לרומיים עכ"ל. וא"כ נראה מדבריו שהיה בימי שמעון בן חוניו השני, שלא כדעת החכם אייל-הארן במבואו לספרים החיצונים (איינלייטונג אין דיא אפאקריפישען ביכער). ואף שיש לעיין עוד באמיתיות החשבון הזה, אך אין רצוני להאריך בדבר אשר אין הכרח ולא תועלת גדול בידיעתו, אשר אחר כל השקול והטענה והמענה והבירור, לא יצא מכלל ספק:

החכם בן סירא הנזכר, חבר ספרו בלשון עברי צח ונקי, כנראה מהמאמרים שמזכיר התלמוד מדבריו. וכאשר נתבונן מספרו נשכיל כי החכם לקח לו לדוגמא ספר משלי, והלך בעקבותיו, לחבר משלים ומליצות במאמרים קצרים ומעטי הכמות ורבי האיכות, אשר כל פסוק ענין בעצמו, והוא מתחבר לרוב מפני ללצות, הלצה כאחת משל ישלח הלצית הנמשל. ע"כ אין לבקש בו סדר והמשך וחבור בין פסוקיו ופרשיה, כמו שלא ימצא הסדר הזה והחבור הזה בספר משלי, כי המאמרים והמשלים כאלה יסודרו מיד הכותב כפי אשר תעלינה על מולדת רעיוניו, וכפי השקפתו בדברים, זולתי במקצת המקומות, ובפרט מפרשה א' עד פרשה ט"ו ועל המעט בפרשיות שאחריו, יש לספר הזה יתרון בענין הזה על ספר משלי, שימצאו בדבריו חבור והמשך בין הפסוקים ותלויים ענין בענין, מה שלא ימצא במשלי, אבל זולת זה, חבר הספר בכל יכלתו דוגמת ספר משלי, ובעבור זה קרא לו ג"כ מקרא מחבר משלי, שיהיו יכללו מליצה אחת, ומשל אחד, ומאמר אחד, במקומות מתחלפות, אם בענין ההוא בעצמו, או בשנוי הלשון רצה, או בהרחבת הביאור, ותוספת החזוק, וביתרון המשך המכתב ממשלי משלים קצרים כאלה. גם ימצאו בו למעט פסוקים קצרי הכונה, כמו שימצאו ג"כ בספר משלי וזה לפי שמציאתם לפעמים איזה מליצה, אשר היתה כונתה ידיעה נגלה מצד פרשיה שמגלה בפי כל המין, ועתה נעדרה ממנו הכונה

(עיין

הקדמה

(עיין פרשה ו פסוק ג. ד.). עוד הבדל אחד התבוננתי, בין ספר משלי לספר הזה, בענין איכות המלילות' יהיה, כי מחבר ספר משלי להיותו מלך וראה החיים במעלת האנשים הגדולים במדרגה, ע"כ רוב משליו ומליצותיו, להורות דרכי מוסר והנהגה שרים שופטים ומנהיגים ונכבדי ארץ, ועל המעט שיופיע אורו על ההמון, במדותיו ומוסריו, אבל החכם הזה, לפי שהיה איש פשוט, מערך ההמון, ע"כ רוב מליצותיו ומוסריו לתועלת המוני', ואדרבה מרחיק את האדם הבינוני, מהתקרב אל הגדולים הרמים והנכבדים, ומהתחבר לרוב עם האנשים אשר במדרגת ההמון' והם מועילים מאד לכל אדם כערכו, ועם זה הוא מעריך לקחו לכל כתות בני אדם, ומורה דרך מוסר והנהגה איש איש לפי מדרגתו ודרכו, ולפי מדת ימיו, הצעיר כצעירתו והבחור כבחרותו הקטן לפי קטנו והזקן כזקנותו, לקלין כדל, לתושב כנכר, והוא מקיף על מדות בני האדם והפעלותיהם, חפצם, עסקי עניניהם, טיבם ורעתם תומתם וערמתם, אם מצד הנסיון ומצד הבחינה, או מצד הידיעה והפרסים. וידבר על כל המדות, הטובות והרעות, המהוללות והמגונות, ומעיר על המדות הטובות, כרחמים, וענוה, בשת, והבלגות, ספוק וכבוש אמונה, וחברות רעות, וכדומה להם; ומרחיק ממדות הרעות, ככעס, ורגז, קנאה, גאוה, מדון, מריבה ורכילות, לשון הרע, והדאגה, והחמדה, ובקשת התענוגים והמותרות, והערמה ומרמה ובכל הנכנים בהם, ועם זה מהלל החכמה, ומגלה על יראת ה' ושמירת התורה' ועל אלה, על אלה שים כפלאות ידבר, ונגד הפליאו יצוריו, והודות לי' על טובו וחסדו, ולבבא נורא עלילותיו: גם מהם כה תכה ידו לפאר גדולים אנשי השם מעפי אבותינו הקדושים אשר בארץ היה איש בדורו במחיונת ספרו' זהו כלל ענין הספר, אשר על זה ראוי להקרא בשם שיר אשר נתן לו **החכם יהושע בן סירא** [לפי מה שמצאתי השם בפתיחת תרגום הכלדוני' **כתבא דישוע בר שמעון אסירא, דמתקרי הא כתבא חכמתא דבר אסירא**].

ויהי אחרי מות החכם הנזכר, קם נכדו הנקרא ג"כ בן סירא, והעתיק את הספר ההוא ללשון יון בהיותו במצרים, בימי (בטלמיוס עווערגעטיס) כאשר הזכיר הוא בעצמו בהקדמתו אשר הציע לפני העתקתו (ואנכי אזכירנה אח"כ). ועם זה לפי שהרבה בימים הלפניו נעתק כל התורה אל לשון יונית במצות (בטלמיוס פילאדעלפוס) ע"י ע"ב זקנים, כנזכר בתלמוד (מגלה דף ט) ובכל כותבי הדורות (ובפרט בספר מאור עינים שמספר כל המעשה בפרטיות בחלק הנקרא הדרת זקנים). וראה הוא להעתיק גם ספר שיר הזה ליונית, אם במצו' המלך מצד פרסום יקרו אז לספר מפואר, או לכבוד אבותיו, להראו' העמים והשרים את יפי הספר. ומן ההעתקה ההיא נעתק כמעט אל

כל

הקדמה.

כל לשונות הגוים המזרחיות והמערביות בלשון ארמי (סיריש) ועברי, ורומי, ואשכנזי. (וזאת לא ידעתי אם גם הארמית נעתק מיוני או מגיה העברי כאשר אדבר עוד. אך זאת ברור, כי העתקת הרומי והאשכנזי הם מלשון יונית). ומאז ועד עתה, לא נשאר בידינו שאר וזכר מגיה הספר בלשון עברי כי נאבד מאתנו על אופן אשר לא ידענו סבתו. (כאבדן שאר ספרים יקרים משכיות חמדת אבותינו, וחבל על דאבדן) וכל ההעתקות מספר הזה המתגוללות בעמים בלשונות הנזכרות, הן כלם מהעתקת היונית שזכרתי, וגוף העברי עיניהם לא ראו, כאשר יתנו עדיהם ויצדקו.

ואני בבואי להעתיק הספר הזה ללשון עברי (זה ימים רבים) ולא ידעתי אז לקרוא מקרא אחר להעתיק ממנו, זולתי ההעתקה האשכנזית המחובר בספרי הביבליאה, וראיתי הספר בהעתקה הזאת והשיבותי את ידי, ולא מלאני לבי לקרב אל מלאכת ההעתקה ממנו מפני טעמים, האחד מי יבטיח לי בהעתקה הזאת (המורקת מכלי אל כלי זה כמה פעמים מעברי ליוני ומיוני לאשכנזי ומי יודע עוד) אם כיון המעתיק, אל הכונה האמתית מגוף הנעתק? אם לא שגה וטעה בהבנת הענין, מהפך אל הפך? אם לא הוסיף או גרע כפי העולה על רוחו עקב רוח אחרת היתה עמו? — והשני, להעתיק ספר יקר כזה במגלה אחת מלשון אל לשון, אשר שתי הלשונות הן מתחלפות ומרוחקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב, ואין להם שווי ודמיון בשום צד, בדרכי הדבור ובסדור הענינות, היה ענין קשה מאד, כאשר יבין זה כל איש יודע ומבין משפטי ההעתקה וכבד עליהם. והייתי א"כ מוציא מתחת ידי ספר שאינו מתוקן, ומשחת המראה לא תאר ולא הדר בו, ע"כ נאלמתי דומיה זה ימים רבים, החשיתי מטוב וכאבי נעכר.

אך זה ימים מקרוב חפץ ה' בידי הצליח, כי אנה לידי ספר התנ"ך הגדול עם העתקת ארבע לשונות המפוארות והם ארמית בכתב ולשון אשורית (סיריש) ערבי (אראביש) יונית (גריכיש) ורומית (לאטיין) ונקרא (פאליגלאטטע) הנדפס בלונדון [illegible] מאתים שנה ובתוכם מצאתי גם ספר בן סירא בלשון ארמית בכתב אשורית, הנקרא בפי המוננו לשון תרגום, ששתי עליו כמוצא שלל רב, ומהר חשתי ולא התמהמהתי, נגשתי אל מלאכת ההעתקה, כי בו ראיתי נכלל משתי הסבות הנזכרות אשר מנעוני [illegible]; האחד יען כי המעתיקים הארמית [illegible] נסיית מגיה הספר הכתוב בעברי היה [illegible] בבינה ובינה. והשני לפי שיש ללשון ארמית קרבה [illegible] לשון עברי, כשתי אחיות, ומצד זה יקל לי גם מלאכת ההעתקה [illegible] בלשון המחבר; ואף אם לא אביא לאות המגילה [illegible] מ"מ יהיה קרוב לה:

והיה

הקדמה

והיה עם לבבי בראשונה להעתיק רק מהעתקה הארמית מלה במלה· אך המחשבה הזאת לא עלתה בידי, כי לא הספיק לי ל׳ הארמית לבדו לבאר כל כונתו, כי בא בו מאמרים סתומים· והו׳ מצד העדר באמיתו וחברון וטעית הספר כנגלה בו, אם מצד חלוף ידי המעתיקים, או מצד טעות הדפים ומצד הדמיון באותיות, כמו ח׳ וז׳ ב׳ וכ׳ כ׳ וע׳, ולפעמים חסרים מהארמית רבות (כאשר רמזתים בבאורי), לזה ראיתי לפשר בין ב׳ ההעתקות, הארמית והיונית· ושתי ההעתקות שקלתי במאזני הבחינה והטובה מהן בחרתי להעתק׳ העברית· ולכן חברתי העתקה הארמית מול העברית זה לעומת זה, למען ישכיל המבין מעגל העתקתי*) וגם הראות לשון הארמית מועיל מאד לדלות בזה הרבה מלות הסתומות בתלמוד· והמקרא הנוסף בעברי מנוסח היונית ואיננה בארמית הצבתי כוכב אצל מספר המקרא כזה (א*). והוספתי על ההעתקה **באור**. אם לבאר פרש מלה בל׳ עברי בהראות מקומו בספרי **תלמוד לשון עברי**. או לבאר מלות הזרות בל׳ הארמית, ע״י המתורגמין, הערוך, ומעריך המערכת, או הוספתי הערות מוסר מתיחסו׳ מאד לענין המקרא, ועל כלה אלה, חברתי אליהם העתקה בלשון אשכנז קלה ופשוטה, למען תמלא כל עם הארץ דעה את הספר, כי הוא מועיל, משכיל ומורה מאלף ומיסר, מיעץ ומזהיר, לכל איש ואיש למקטון ועד גדול. (ועד כמה הטיבה מליצת העתקתי, המשפט לקורא). והיה אם ימצא הספר הזה חן בעיני הקוראים האהובים, הרימותי ידי גם אל יתר ספרים המיוחסים אלינו ואינם בידינו, כי עוד לשוק מלים יקרים בספרים ההם, נאותים לגלותם לאחינו בית ישראל, והם נמצאים בלשון הארמית;

כספר

---

*) ועשיתי זאת עוד לכונה אחרת, אחרי ראותי כי אבדה האמונה למחברים, מיום אשר קם איש, בודה ספרים מלבו ומיחס אותם לגדולים אשר בארץ המה, וקרא שמותם עלי אדמות כספר **אסף**, חדשים מקרוב יצאו ג״ח, אשר לא שערום אבותינו, וכבר חכמים הגידו ולא כחדו מענות לו כחשו בפניו, ואנכי חכיתי על כבוד הזקן מהזכיר שמו: אך לא נכון הוא לעשות כן, ליחס דברים ללא אומרם, ותועבה היא לנו, ע״כ להוציא נפשי מהחשד הזה, חברתי העתקה הארמית אל העברית למען הראות כי לא מלבי הוצאתי מלים, ולא תהי׳ האמת נעדרת:

הקדמה

הספר ברוך בן נריה • יהודית *). שושנה • דברי הימים לבני חשמונאים (מאקקאבער) עד שהעתקתי הספר הזה בתרגום ובבאור ובלשון אשכנז. והפעם אודה ה׳, כי נפתולי אלקים נפתלתי עם לחץ עתי וגם יכלתי בעזרתו להוציא גם הספר הזה, והוא יזכני להוציא גם שאר חבורי לאור כי בו בטחתי:

פה ברעסלויא ר״ח אדר תקנ״ח.

יהודא ליב בן זאב •

---

*) נדפס פה ווין בשנת תקנט עברית ואשכנזית ובאור קצר בדפוס ה׳ אנטאן שמיד.

הקדמה

לצאת הספר הזה שנית לבית דפוס·

הן בהוציאי לאור הספר היקר הזה בראשנה ראית נשיא לי פנים באומה לא פללתי, ועתה הנה הראה אותי אלקים גם הוצאה שניה ממנו· ואשר נשאתי אימה אפונה עליו, לא מפני רוע ענינו (זאת ידעתי, כי כל הקרב אליו לקרא בו שתים ושלש דלתות, יענדנו עטרות לראשו וענקים לגרגרותיו) אך מפני שמו כי נחת הוא, העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן הספר הזה· וייראו מגשת אליו מהביט אל פניו פן תכהינה עיניהם מראות· כי כן משפט המון מעולם, והבוערים זה דרכם כסל למו גם היום, לא למראה עיניהם ישפטו אך למשמע אזנם· ואף כי בהות דעת משפט ספר· אם יש מלאך אכזרי אחד מני אלף להגיד עליו רעה, אחד ירדף אלף מליצי טוב כאשר באמת ראיתי איזה אנשים המתחכמים ולא בחכמה המתחסדים ולא ביראת אלקים, אשר יראו לקרא בגרון בקול גדול, כי הימים הראשנים יפלו להכות ארץ חרם בחצוצרות וקול שופר, אך בסתר אהלם ירגנו מתחת זקנם על שם הספר, כי הספר לא קראו·

ויהי מה הנה שככה תלונת המתאוננים, והספר הזה מצא חן בעיני כל רואיו, וכל שומע שמעו יבקשנו ואיננו, כי בקרב ששת שנים, כלו וגם אפסו מספר הספרי׳ היצאו בדפוס הראשון, ועתה נדרשתי על אודותיו הישובי להדפיסו שנית, ואמרתי נכון הדבר, אפס לא יודפס עד אשר אם אוסיף שנית עבור על כל מליצותיו ואשוב מצרף

ומטהר

ומטהר כל אמריו • כי ככסף סיגים כל אשר יוסיף לבוא בכור האש, יזקק יותר מסיגיו, כן דברי מליצה המורקים משפה לשפה, כל אשר יוסיפו עבור תחת שבט הסופר תבררו ויתלבנו אמריו יותר • ואף כי מליצות הספר הזה • יאודה ולא אבוש, כי מצאתי בו הנה והנה העתקות מאמרי׳ אשר לא נעמו לי, כי בחפזון כתבתים אז • ע״כ שמתי עיני ולבי עליו שנית וברותי ממנו כל הלשונות הרחוקות מן הכונה וזריתי והברותי כל סיג ממנו • והקורא המשכיל כאשר ישים פני ההוצאה השנית לנכח הראשונה יראה את אשר היטובתי באחרונה מן הראשנה • אפס כי לא תהיה הפארתי בו לאמר כליתי ענינו עד תכליתו, כי לא מחכמה אדבר זאת • גם אפס הפנאי לשום מגמת פני רק על הספר הזה, כי אין עלי הזמן במלאכתי הגדולה ורבה היא עלי, בהשלמת חבור אוצר השרשים אשר החלותי לכתוב זה יותר משנ׳תמימה, ועוד ידי נטויה עלי׳ להשלימה, כי יקר היא בעיני מכל אשר חברתי עד כה • ואף תועלתה עולה על כלנה • כי הוא כתובה פנים ואחור עברית ואשכנזי׳ אשכנזית ועברית • אשר כמוה לא נהיתה עוד בקרב עם ה׳ אלה מאז היתה לגוי עד היום הזה • ויהי רצון מלפני בוחן עשתונות שיכונו דברי בעיני קוראיהם • ומי יתן והית׳ פעולתי רצויה כאשר כונתי רצויה •

פה ווין ר״ח תמוז תקסד לפק

המחבר •

חכמת

יהושע

בן סירא

מחבר

בעברית ובארמית ובלשון אשכנזית

עם

הערות מוסר והרחבת הענין ובאור מלות הארמית

(א) החכמה מאת יי אלהים ומעולם ועד עולם אתו היא:
(ב) מי מנה חול ים ומי ספר אגלי מטר ומי
שם צבא לימי עולם: (ג) מי תכן גבהי שמים ומי מדד אפסי
ארץ ומי כל תהום לעמק: (ד) והחכמה רבה מכל־אלה
ואין חקר לתבונתה: (ה) מי גלה מאז מקור החכמה
ותעלומות שכל מי ידע: (ו) אחד הוא אל יחיד נורא ואדיר
תקיף ושליט על כל אוצרותיה: (ז) הוא כהנה הכינה וגם
חקרה ופלג אותה בכל יצוריו: (ח) הוא שפך חכמתו על
כל בשר והרבה מדע ליראיו: (ט) יראת יי הדר ויקר כבוד
וכליל תפארת: (י) יראת יי שמחת־לב חדוה וגילה וחיי
עולם: (יא) ירא יי ייטב אחריתו ולקץ ימיו יברך:
(יב) ראשית חכמה יראת יי ועם אמונים מבטן אמם נוצרה:
(יג) באנשי אמת תכון לעד ולבניהם תשמור אמונתה:
(יד) ראשית חכמה יראת יי תרבה שלום וחיי מרפא:
(טו)

(א). אללע ווייזהייט איזט פאן גאטט, עוויג איזט זיא בייא איהם:
(ב) ווער קאן דען זאנד דער מעערע אונד דיא טראפפען
דעס רעגענס, ווער קאן דיא טאגע דער וועלט צעהלן? (ג) ווער וויל דיא
העהע דעס הימעלס, דיא ברייטע דער ערדע, אונד דיא טיפע דעס מעערס
אויסמעססען: (ד) דיזע אללע איבערטריפט דיא ווייזהייט, אונד איהרע איינ=
זיכטען זינד אונערגרינדליך: (ה) ווער האט דער ווייזהייט קוועללע ענט=
דעקט? וועם איזט איהר אורשפרונג קונד געמאכט װארדן? : (ו) איינער
איזט, דער אלל=הייליגער אונד עהרפורכטפאָללער גאטט, דער איבר
איהרע שעטצע וואלטעט: (ז) דיזער האטטע זיא אויסערזעהן, בטראכטעט
אונד געצעהלט, אונד האטטע זיא איינגעטהיילט אין אלל זיינע ווערקע:
(ח) ער גאָס אויך ווייזהייט אויף יעדען קרעאטור נאך זיינער איינזיכט,
רייכליכעס אמאס אבער אויף דיא, דיא איהם פירכטען: (ט) דיא פורכט
גאטטעס איזט עהרע אונד רוהם, וואָננע אונד איינע פעסטליכע קראָנע:
(י) דיא פערעהרונג גאטטעס ערפרייעט דאס הערץ, שענקט הייטערקייט
אונד פערגניגען אונד לאנגעס לעבען: (יא) דעם פראָממען געהט עס דאך
אם ענדע וואָהל, אונד נאך איהם טאָדע ווירד ער גנאדע פינדען: (יב) דער
ווייזהייט אנפאנג איזט גאטטעספורכט, זיא ווירד איהם אוטטערלייבע מיט
דען גאטטעספערעהרערן געשאפפען: (יג) בייא דען וואהרהייטס=ליבענדען
האט זיא איין עוויגע וואָהנונג אויפגעשלאגען, אונד פאנד בייא איהרען נאכ=
קאָממ=

(א) כל חכמא מן קדם מריא והי עמה מן עלמין: (ב) חלא
דימא ונוטפתא דמטרא ויומתא דעלמא מנו משכח
למימנא: (ג) רומא דשמיא ופתיא דארעא ותהומא רבא מנו
נמישות: (ד) מן כלהין הלין סגית חכמתא ועיצנת הימנותא:
(ה) מן לקודמין שרשי חכמתא למן אתגלון וטצירי סכולתנותא
מנו ידע: (ו) חד הו דחיל בלחודוהי אלהא דהויו שליט על
כל אוצריה: (ז) ברקה וחזא וטנו ויהב ופלגה לכל עבדוהי:
(ח) עם כל בסר איך צבינה יהבה ואסגיה לכל דחלוהי:
(ט) דחלתא דמריא הדרא ואיקרא ורבותא וכלילא
דתשבוחתא: (י) דחלתא דמריא מחדיא לבה וחדותא ודיצא
והיא דלעלם: (יא) דדחל אלהא תטאב הרתה ובאחרית
יומתא נתברך: (יב) ריש חכמתא דחלתא דמריא ועם
מהימנא מן כרסא דאמהון אתברית: (יג) עם אנשא דקושתא
והי מן עלמא אתתקנית ועם זרעהון אתקים חסדא: (יד) ריש
הכמתא דחלתא דמריא ומסגיא שלמא וחיא ואסיותא:
(טו)

א (א) החכמה פתח דברי החכם יזכיר בתהלות החכמה, יען דרך מושלי משלי החכמים לחזר אותה כעלם נתנו ענין בעצמו. יען שלמה הע"ה פתח דבריו בפי החכמה ולאמונו היא מדברת הנה החכמה תקרא: (ב) מי מנה וגו'. סדר הדברים אשר לא יעבור לב אנוש להגביל אותם ולגדל כמותם: (ג) ומי כל. ענינו החקירה מדה לדעת שיעורו בכמות ע"ד וכל בשליש עפר הארץ (ישעי' מ): (ז) ופלג אותה. ר"ל חלק בחכמתו בערך וסדר כל יצוריו אשר בכל דבר ודבר מתנה נגלה בו חכמת יוצרו: (יב) ועם האמונה כו'. אין הכוונה בזה כי יש יתרון לאיש מאיש תולדה ותבנין, בענין השגת החכמ' כי כל אדם שוין בעת לדתם, אך ליראי ה' מתקים החכמה להם מיום לדעתם מאז התחלותם בה תמיד: (טו) וסיתה כמו ואסמיו בל' עברי ומתמיהים המכבה (משלי ג) ת' ואיך סיתא: מן עללתה, תבואתה, ומכל תבואתך (שם) תרג' ומן כל עללתך: (טז) מן סוגאת. מרוב: (יז) מוטרא הוי דתוקפא. מוטר ויעטה חזק הוא, ומשמר לנשענים בה: (יח) יעקריה חיי עולם בזיר הגלה. ויגבהים ארך ימים. ארך הכים תרג' נגיד רוחא: (יט) דבה נרגת. בה יהגה. ובתורתו יהגה (תהל' א) מתרג' ובאורייתה מרנין. וכל ל' הגיון בתהל' מתרגם בל' רנין: (כ) כלילא דלעלם תשבחתיה. כלילת עולם תהיה לו, ומלת תשבחתיה כמו תשבחתו בל' עברי: בית קדישא. כמו בין קדושים: (כא) נאחז בזה ותאחז בזה, לפי הענין הכוונה אחוז בזה ותאחז בזה וגם תעזובנה לעולם: ומפסוק הזה עד פסוק (כט) לא נמצא בהעתקה היונית רק בארמית. ומה שהעתקתי בעברי הוא מגירסת היונית וסגנון מאמר האמונה ונוסח הארמית, ואח"כ תמצא מנית ידי לבאר היונית: (כב) מאלהי אלהים ימתחו בו ויספרו כל תהלות ה': (כג) הספר הזה כלה מלא מלי חיים, אשרי אנוש שומע לו ויעשה דבריו: (כד) שמעוני יראי יי והקשיבו התבוננו במלי:

(טו) תמלא אוצריו חכמה ואסמיו תבואתה: (טז) ראשית
חכמה יראת יי תשקהו מטובה ומרוב פריה: (יז) כמטה חזק
וכמשען עז לתומכיה תהלה ויקר למתהלכים בארחותיה:
(יח) שרשיה חיי־עד וענפיה ארך ימים: (יט) אשרי אנוש
מחזיק בה יקרה היא מכל מטמונים: (כ) אשרי איש
הוגה בה וכל מצותיה יעשה: (כא) עטרת עולם תתן לראשו
וצדקתו תכון לעד בין קדושים: (כב) מחזיק בה
תחזיקנו ולא תעזבנו לנצח: (כג) יראת יי תציל מרשע
ומתהלך בה יכפה אף: (כד) בעל־אף לא ינקה כי על קצר
אפו יהדה ברעה: (כה) וארך רוח יצפון אמריו לעת נכון
וליום מועד תנחמנו: (כו) ישא עשק ימים רבים עד בא
ארוכתו ובפי ישרים יהלל: (כז) יראת יי חכמה ומוסר אמונה
וענוה רצונו: (*) באוצר החכמה משלי תבונה ותועבת
רשעים מישרים: (כח) יסלף בוגד דבר יי כי מטמון החכמה

נסתר

קמאאן גלויבן: (יד) גאטטעספֿורכט זעטיגעט מיט ווייזהייט, זיא טרענקט
דיא מענשן מיט איהרעם גענוססע: (טו) זיא פֿיללעט איהר הויז מיט קעסטליכם,
אונד אללע שפייכער מיט איהרען פֿריכטען: (טז) דיא קראָנע דער ווייזהייט
איזט גאטטעספֿורכט, זיא בריגעט פֿרידען אונד דויערנדע געזונדהייט:
(יז) זיא איזט איינע פֿעסטע שטיצע, דענן דיא זיך אן איהר האלטען, אונד
ווער זיא בעזיטצט דעם רוהם ווירד דורך זיא ערהעהעט: (יח) דיא ווורצעל
דער ווייזהייט איזט עוויגע גליקזעליגקייט, אונד איהרע צווייגע לאנגעס לעבן:
(יט) הייל דעם מאנגע! דער אן איהר נאכדענקט, זיא איזט איהם טהעערער
אלס אללע שעטצע: (כ) הייל דעם מאנגע דער זיך צו איהר העלט, אונד
נאך איהרער פֿאָרשריפֿט האנדעלט: (כא) זיא פֿערהערליכט איהן אין
עוויגקייט, אונד זיין אנדענקן בלייבט איוואיד אונטער דען הייליגען: (כב) דער
זיא האלט דען האלט זיא אויך, אונד פֿערלאסט איהן ניא: (כג) דיא גאטטעס־
פֿורכט וועהרט דיא זינדע, איהר בעזיטצער ווענדעט דען צארן אב: (כד) איין
יעהצאָרניגער קאן ניכט אונגעשטראַפֿט בלייבן, דען זיין שנעללער וואהן
שטירצט איהן אין אונגליק: (כה) דער לאנגמיטהיגע אבער דולדעט איינע
צייטלאנג, אין דער פֿאָלגע בעלאָהנט איהן פֿרייַדע (כו) ער פֿערבירגט
איינע צייטלאנג זיינע ווארטע, דיא טוגענדהאפֿטען לאָבען זיינע קלוגהייט:
(כז) אויס דעם שאטצע דער ווייזהייט קאָממען טרעפֿפֿענדע לעהרען; דעם
זינדער איזט גאטטעספֿורכט פֿערהאסט: (כח) ווינשעסט דו ווייזהייט, זא

(טו) כל איצריה תמלא חכמה וסימתה מן עללתה: (טז) ריש חכמתא דחלתא דמריא וטובא מרויא מן סוגאת עללתה: (יז) חוטרא הי דתוקפא ובית מסניך תשבוחתא ואיקרא דלעלם לכל מן דאזל בתרה: (יח) עקריה היא דלעלם ויציפית נוגדא דיוכיתא: (יט) טובוהי לבר אנשא דבה נרנא והי טבא לה מן כל סימתא: (כ) טובוהי לבר אנשא דנתקרב לותה ובפוקדנה נשתמיש: (כא) כלילא דלעלם הסימוהי וזכותא דלעלמין בית קדישא: (כב) נהריא בה ותהדי בה ולא תרמיוהי לעלם עלמין: (כג) מלאכוהי דאלהא נאחדא בה ונכנון כל תשבחתה דמריא: (כד) הנא כתבא כלה מלא חיא טובוהי לבר אנשא דנשמיע ונעבדיוהי: (כה) שמעוני דחלוהי דאלהא וצותו ואתבונו במלי: מנו דצבא דנארת היא יורתנא דלעולם והדותא רבתא: (כו) כל מלי שמיע ועבד ותהכתב בספרא דהיא: (כז) רחם דחלתה דמריא ואשר בה לבך ולא תדחל: (כח) קרוב ולא תתמתן ותשכח חיא לחדא:

(כה) מי זה תכן נרות חיים ירושת עולם וחדות רבה?: (כו) איש ישמע כל דברי ויעשה אותם ויכתב בספר החיים: (כז) אהוב יראת יי ויחזיק בה לבך ולא תירא: (כח) קרוב ולא תאחר, ותמצא חיים לרוחך, ונאמר תקרב אליה תהיה כגבור וכאיש חיל: [ולפי נוסח היונית: (כב) יראת ה' תגיל מרדע, כי לא יוכל לצדיק הון, ויתהלך בה יעקב אף, כי דרך הצדיק לעזור על מדותיו, ינוח לרוית בסעיפי חדש: (כג) כי זעף אף לא יצדק. איש ממהר לכעוס על כל דבר לא יידע דרכו, כי בחרון אפו ימהר לעשות נקם, והכועס עושה בחמתו רעת רבית יבין חמתו יתחרט ואין להשיב, ע"כ איש חומה מהר יסבל ויגיל ברעה: (כה) יאריך רוח, קשה לכעוס לא ימהר בגדי בזיון יקף. אך יהא ויסבול עמו ויתנחמו ידקתו: (כו) גם כי יאחז ויסבול יצחק ויגיל ימים רבים לא יתחרט. איש יפה לחכמתו ויאמר תרופה לאמרתו, ועל שפתי יתלוננו רבים:] (כט) דבר לא תכזב. לו תכיר בירות ה'. כדרך המתקדשים והמתחברים לעיני בני אדם, גלוים ויזד ומכלה מלא ערוה יודעיה. יום בחוץ ולא תקרב אליו בתרין לבין, בלי כונה שלימה: (ל) לא תתיקר בה. ר"ל הלא תביא תפיותך רק לעורר עין ולהתפאר בני אדם: ונסמר פיך מהתרעמות: יתפאתך כמו ובכבודך בל' עברי: תורת יהיר לחדה: סיה יהיר מהר: (לא) לא תמנה, לא תמנה (ודבר'י) ולא תסר ימיני. כן תרגם לנכח קלון ובוגד: ולפי נוסח היונית: (לב) אל תתרומם בהלל לבך, תהרס ותהתבזר הבוס את עיניו, פן תפיל ותבזה ותביא לחרפה בעיני כל האדם כי אין בוזי בנים גבה לב: (לג) כן ירבה יי' תסתירך ובתוך קהל יעשה יורידך מהומיך: (לד) יען לא נחיתה יראת ה' ותוך לבך מלא את כליה מתבנות זדונות יהגיר.

נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינָיו: (כט) בְּנִי בְּיִרְאַת יְיָ לֹא תְכַזֵּב וְלֹא תִקְרַב אֵלָיו בְּלֵב וָלֵב: (ל) לֹא תִתְהַדֵּר בָּהּ לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְהִשָּׁמֵר מְאֹד בִּשְׂפָתֶיךָ: (לא) אַל תִּתְרוֹמֵם בְּמַהֲלַל פִּיךָ פֶּן תִּפּוֹל וּלְעֵינֵי כֹל תִּתְגַּלֵּעַ: (לב) פֶּן יְגַלֶּה יְיָ מְזִמַּת אוֹנְךָ וְחֶרְפָּתְךָ תִּגָּלֶה בַּקָּהָל: (לג) יַעַן לֹא נֶאֶמְנָה רוּחֲךָ בְּיִרְאַת יְיָ וְלִבְּךָ מְלֵאָה תּוֹכָכִים:

ב (א) בְּנִי בְּגִשְׁתְּךָ לַעֲבוֹדַת יְיָ הָכֵן נַפְשְׁךָ לַמַּכּוֹת: (ב) הַחֲזֵק בּוֹ וְלֹא תַרְפֶּנּוּ לְמַעַן תֶּחְכַּם בְּאָרְחוֹתֶיךָ: (ג) כַּלְכֵּל לִבְּךָ בְּכָל אֲשֶׁר יַעֲבוֹר עָלֶיךָ וּנְצוֹר רוּחֲךָ בְּרָעָה וּבְיָגוֹן: (ד) הַאֲמֵן בַּיְיָ וְהוּא יַעַזְרֶךָּ בְּטַח בּוֹ וְהוּא יְיַשֵּׁר אָרְחוֹתֶיךָ: (ה) כִּי זָהָב בָּאֵשׁ יִבָּחֵן וּבֶן־אָדָם בְּכוּר עֹנִי: (ו) יִרְאֵי יְיָ חַכּוּ לִתְשׁוּעָתוֹ וְלֹא תְמַהֲרוּ פֶּן־תִּפֹּלוּ: (ז) יִרְאֵי יְיָ הַאֲמִינוּ־בוֹ כִּי לֹא יַעְשֵׁק פְּעֻלַּתְכֶם:

האלטע דיא בעפעהלע גאטטעס, אונד ער ווירד זיא דיר געבן: (*) דיא פורכט גאטטעס איזט ווייזהייט אונד געשיקליכקייט, אונד זיין וואָהלגעפאללען איזט רעכטשאפענהייט אונד זאנפטמוטה: (כט) מיין זאָהן ווערדע דער פערעהרונג גאטטעס ניכט אונטריי, אונד האנגע איהם ניכט מיט גע־טהיילטעם הערצען אן: (ל) זוכע קיין רוהם בייא דען לייטען דורך הייכעלייא, אונד האבע אכט אויף דיינע ליפפען: (לא) ערהעבע דיך ניכט זעלבסט, דאס דוא ניכט פאללעסט, אונד צו שאנדען ווערדעסט: (לב) דען גאטט ווירד דיינע טיקקען אפפענבארען, אונד דיך מיטטען דער פערזאמלונג צו שאנדען מאכען: (לג) וייל דוא ניכט אין גאטטעספורכט אויפריכטיג געוואנדעלט האסט, אונד זיין הערץ וואר פאללער גלייסנערייא:

ב (א) מיין זאהן! ווילסט דוא גאטטעס דיענער זיין, זא בערייטע דיך צום לייִדען פאר: (טיכטע דיך צור אנפעכטונג): (ב) האלטע איהם אונוואנדעלבאר אן, זא ווירסט דוא אין דער פאלגע גליקליך זיין: (ג) וואס דיר ווידערפעהרט דאס דולדע, אונד בייא דען ערגיירונגן דעס אונגליקס זייא שטאנדהאפט: (ד) פערטרויע אויף גאטט זא ווירד ער דיר אויס־העלפען, האפפע צו איהם, זא ווירד ער דיינען וואנדעל ריכטען: (ה) דען וויא דאס גאָלד דורכ'ס פייער, זא ווערדען גאטט'ס ליבלינגע דורך לייִדען בע־וואהרט: (ו) איהר פערעהרר גאטט'ס האררט אויף זיינע גנאדע, אונד ווענקט ניא דאמיט איהר ניכט פאללעט: (ז) איהר פערעהרר גאטט'ס טרויע־

לרוחך וכד תהוא קרב איך גברא ואיך חילתנא: (כט) ברי לא תכרב בדחלתה דמריא ולא תקריב עליה בתרין לבין: (ל) ולא תתיקר בה לעין בני אנשא ובספותך הזית זהיר לחדא: (לא) לא תסנא מאמרה ולא תזוע ולא תסגא לנפשך קללא: (לב) דלמא נסגא מריא אסוריך ובגו כנושתא נרמיך: (לג) מטל דאשתמהית בדחלתא דאלהא וגוה דלבך מלא נקלח:

ב (א) ברי אן קרבת לדחלתא דאלהא אשלמית נפשך לכל נסיונין: (ב) אתדבק בה ולא תרפיה מטל דתתחכם באורחתך: (ג) כל דאתא עליך קבל ובמרעא ובמכסנותא אגר רוחך: (ד) היכן באלהא והו נהוא לך עדורא סבר בה והו נהרין אורחתך: (ה) מטל דבנורא מתבקא דהבא וכר אנשא בכורא דמסבגותא: (ו) דחלוהי דמריא סברו לטובה ולא תשתוחרון דלמא תפלון: (ז) דחלוהי דמריא הימנו בה

דעקתא

ב (א) למסות. לנסיונות, ולפי שהפקיד החכם בפרשה הראשונה להצליח כל טוב ליראי ה' ולחוסי בו, בא להורות בפרשה שאחריה · כי יתכן שירע גם לצדיק ע"י הבחינה והנסיון · ע"ד כי את אשר יאהב ה' יוכיח · וה' יבחן צדיק ולזה הכן לתיסר נפשך · כי המכין עצמו לדבר טרם בואו לא יחרד בבואו ולא יתרעם · ובא"א שלם · ג"כ נכון הכנה והכון לקבל באהבה: (ג) כלכל לבך · כמו וכלכל לא אוכל · והוא ל' סבל · ובארמית · קבל · (פערליבעהאלטן) (ובמרעא · ובריעה: ולמכסנותא · לתוכחה · תבואו לתוכחתי (משלי א) ת' תתכנון למכסנותי): ונגור רוחך · אלאת תפלה על היסורין: [(ד) עדורא · עזר: סבר · תקוה: נהרון אורחתך · הוא תר' של ייסר ארחתיך (משלי ג): (ה) כי זהב באש יבחן · פי' יתחזק ויתאמן · ותפש זהב, כי כל מתכות נגרע מערכן יותר בצירוף אש מהזהב, וכן הצדיק יתחזק ויתאמן לבו בכור עוני · ולא יגרע מערכו · ולא יבחן כולל הגריק והחזון · (מתבקא · נבדק ונבחן): (ו) ולא תמהרו · לא תהיה נמהרים לבקש הש"י טרם בואה, ובארמית לא תשתוחרון · שהוא מענין המקידה והקדימה:] (ז מצית אגריכון לא יעשוק מכרכם): (י) מי האמין · ר"ל מי נקי אבד וחיכה ישרים נכחדו: ו מי מני אתתבל · לשון בטחון · ובוטח בלבו · תרג' דתכל בלבה): (יב) לב נמס גו'. רימז לאדם בלתי בוטח בה' באמת אך הוא תוסיפו, פעם מתעבר ומתקדב לחנוף יוגרו לתקות סטוב ממנו, ופעם יעשה נכלי חון להמיג טוב מבני אדם · ולזה הוא כהולך על שתי סעיפים: והוא כזה הוא רך לבב ורפה ידים · וכל מעבדיו בתבוכה יבסבך: (יג) אוי לו לאיש אשר לא נכון לבו בטוח בה' באמת · כי לא יקום: (יד) יראי ה' יבקשו רצון · פי' רצוים ואהבים באשר יצור עליהם ולא יותר מאה · וכמותו בארמית נתרעון לבהון · רוצים בחלקו: (יח) נכון לבו · כתרגומו נתקן לביה יחזק ואמץ בלי

נתרעון

פעלתכם: (ח) יראי יי הוחילו לתשועתו לחדות עולמים
ולחסדו: (ט) זכרו נא לימים הראשונים התבוננו ולימי קדם
וראו: (י) מי האמין ביי ונעזב או מי בטח בו ויבוש ומי קרא
אליו ולא ענהו: (יא) כי חנון ורחום יי עונה ומציל בכל צרה
ושומע בקול עושי דברו: (יב) לב נמס וידים רפות אדם
פוסח על שתי סעפים: (יג) אי לו איש לא נכון לבו ביי ואף
הוא לא יקום: (יד) אי לו איש רפתה רוחו ומה יעשה ליום
פקדת יי: (טו) יראי יי לא יפונו בפקודיו ואוהביו נוצרי עדותיו:
(טז) יראי יי יבקשו רצונו ואוהביו יאלפו חקותיו: (יז) ירא
יי ירבה הון וזרעו אחריו לברכה: (יח) ירא יי נכון לבו ויעזבו
רוחו נכאה: (*) יראי יי יכינו לבבם לפניו ויכניעו רוחם:
(*) לאמר טוב לנפול ביד יי מנפול ביד אדם: (יט) כי רחמיו
כרב גדלו וכשמו כן עלילותיו:

ג (א) שמעו בנים לדברי אביכם ועשו למען ייטב לכם
(ב) כי יי הישר אב על בניו ואם על ילדיה: (ג) מכבד
אביו

טרויעט איהם, אייער לאהן קאן אייך ניכט ענטגעהן: (ח) איהר פֿער־
עהרער גאטט'ס האפֿפֿעט גוטעס, האפֿפֿט עוויגע פֿריידע אונד הייל:
(ט) זעהעט אויף דיא פֿאריגען געשלעכטער. בטראכטעט אונד מערקט
וואהל: (י) וועססען פֿערטרויען אויף גאטט וואר וואהל פֿערגעבליך? ווער
פֿערעהרטע גאטט שטאנדהאפֿט, אונד ווארד פֿערלאססען? ווער ריפֿט
איהן אן, אונד ווארד אבגעוויזען? (יא) גאטט איזט גנעדיג אונד בארמהערציג,
ערלאזעט דיא זינדשולד, אונד ערדעטעט אויס דער נאהט, אונד דיא זיינער
שטימע געהארזאם זינד, דעססען פֿלעהן ערהערעט ער: (יב) פֿערזאגטעס
הערץ אונד קראפֿטלאזע הענדע זינד דיא, וועלכע אויף צווייערלייא פֿפֿאדען
וואנדעלן: (צווישען פֿערטרויען אונד מיסטרויען, דער זינדער באלד דורך
געבעט ביים גאטט, אונד באלד דורך בעטרוג ביים מענשען הילפֿע זוכט.:
(יג) וועה דעם הערצען דאס קיין צוטרויען האט, דארום ווירד ער אויך
ניכט בעשטעהן קענען: (יד) וועה דעם, דער דיא געדולד פֿערליהרט, וואס
ווירד עס איהם געשעהן, ווען איהם גאטט ווירד צוזיכטיגען וואללטע? (טו) דיא
פֿערעהרער גאטטעס איבערטרעטען זיינע פֿארשריפֿטען ניכט; דיא איהן ליב האבען
בעפֿאלגען זיינע געזעצע: (טז) דיא גאטט פֿערעהרען, שטרעבען נאך זיינעם וואהל־
געפֿאללען, אונד דיא איהן ליבען לערנען דאס געזעץ: (יז) דיא גאטטעס

פֿער־

והו לא מבירת אגרכון: (ח) דחלוהי דמרי סברו לטובה לחדותא דלעלם ולפורקנה: (ט) אסתכלו לכדם דמן לקודמין הוא ולדמן דרי עלמא אתבינו וחזו: (י) מנו הימן בה ושבקיה או מנו אתתכל עלוהי וארמיה או מנו קריה ולא עניהי: (יא) מטל דחננא הו ורחמתנא מריא ושמע ופרק בכל עדן דעקתא ושמע בקלא דעברי צבינה: (יב) לבא מסיא ואידא מרפיתא בר אנש דפסע על שבילין סגיאין: (יג) וי לה ללבא דלא מהימן ואף הו לא נהקים: (יד) וי לכון גנברי היכלנא מנא תעבדון כד נדון מריא: (טו) דחלוהי דמריא לא נסנון מאמרה ואילין דרחמין לה נטרון אורחתה: (טז) דחלוהי דמריא נתרעון צבינה ורהמוהי נאלפון נמוסה: (יז) דדחיל אלהא נסנא קנינה וזרעה נתברך מן בתריה: (יח) דדחיל אלהא נתקן לבה ודשבק לה מוכד רוחה: (יט) מטל דאיך רבותה הכנא רחמוהי ואיך שמה הכנא עבדוהי:

ג (א) ברי דין לאבהא שמעו ועבדו מטל דתהון היא דלעולם: (ב) מריא גיר שבח לאבא על בניא ודינא דאמא על ילדיה שרר: (ג) דמיקר לאבוהי משתבקין חוביהי וסאם

פֿערעהרער ערוואַרבן רייכליכעס פֿערמעגן, אונד איהרע קינדער בלייבען געזעגנעט: (יח) דיא גאָטטספֿערעהרער זינד אוהטפֿגן, דיא אַבער פֿאָן איהם אַבצוויַיכען זינד אוהטוֹנ: (י) יענע טרעטען איהר הערץ מיט דעמיהטי־גונג פֿאָר גאָטט: אונד שפרעכען: (*) ויר וואָללען ליבר אין דיא הענדע גאָטט'ס אַלס דער מענשען פֿאַללען: (יט) דען ער איזט עבן זאָ ערבאַר־מונגספֿאָלל אַלס מעכטיג:

ג (א) הערט איך קינדער, אייערן פֿאַטער, אונד פֿאָלגט, דאַמיט עס אייך וואָהל געהע: (ב) דען גאָטט גאַב דעם פֿאַטער הערשאַפֿט איבער קינדער, אונד דער מוטטער מאַכט איבער איהרע זעהנע: (ג) ווער זיינען פֿאַ־

מירה ומחד׳ יעיינו לזה ריתו׳ הית הית מירך ורבה ריח: (*) ירחי ה׳ כו׳ ט״ו נגבל כו׳ ג׳ הפסוקים הללו נעתקים מנוסח היוני׳ ונזהרתית חינם:

ג (ב) כיה׳ הספר׳ לדין הדר׳ ומגבלה׳ ונסר׳ ומית יקים׳ (ועי׳ ארמית מריז גיר׳ זלת גיר כמו׳ כי׳ הנה׳ ולפיכך צלדין עברי: סדר׳ הים יחיק): (ג) יסלם כיתקי׳ נגר סירבתי בהגו לי׳ הין ויהלר גלות׳ אסי הין: (ד) וירחו יג:

אָבִיו נוֹשֵׂא פֶּשַׁע וּמוֹקִיר אִמּוֹ יֶאֱסֹף הוֹן׃ (ד) מְכַבֵּד אָבִיו
יְכֻבַּד מִבָּנָיו יִקְרָא וַיְיָ יַעֲנֶה׃ (ה) מְכַבֵּד אָבִיו יַאֲרִיךְ יָמִים
וּמוֹקִיר אִמּוֹ יָפִיק רָצוֹן מֵיְיָ׃ (ו) בְּנִי כַּבֵּד הוֹרֶיךָ בְּפֶה וְיָד לְמַעַן
תְּבֹרַךְ מִבִּרְכָתָם׃ (ז) בִּרְכַּת אַב בָּנְתָה בֵּית בָּנִים וְקִלְלַת אֵם
תְּהָרְסֵהוּ׃ (ח) אַל תִּבְזוּ לִיקְהַת אָבִיךָ כִּי לֹא לְכָבוֹד הוּא לָךְ׃
(ט) כִּי כְּבוֹד אַב כְּבוֹד בָּנִים וְקָלוֹן אֵם קְלוֹן בַּר בִּמְנָה׃ (י) בְּנִי
כַּלְכֵּל שֵׂיבַת אָבִיךָ וְלֹא יְהִיֶה עָמְלוֹ עָלֶיךָ לְטֹרַח׃ (יא) שְׂאֵהוּ
כִּי פַג טַעְמוֹ וְאַל תָּבֹז כֹּחוֹ בְּכֹחַ בְּחוּרֶיךָ׃ (יב) צִדְקַת אָב
לֹא תִשָּׁכֵחַ כֵּן הִיא בְּעַד חֲטָאִים׃ (יג) בִּימֵי רָעָה תִּזָּכֵר לָךְ
כְּקֶרַח בַּשֶּׁמֶשׁ יִמַּסּוּ עֲוֹנֶיךָ׃ (יד) בָּז לְאָב חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ וְעוֹבֵר
אִמּוֹ זוֹעֵם יְיָ׃ (טו) בְּנִי בְּרוֹב עָשְׁרְךָ הַצְנֵעַ לֶכֶת וְהֶרֶב תִּפְאַרְתְּךָ
מֵאִישׁ מַתָּן׃ (טז) בְּרִבּוֹת שְׂאֵתְךָ הַכְנֵעַ רוּחֶךָ וּמְצָאת חֵן בְּעֵינֵי
יְיָ׃

פאטער עהרט, דעססען זינדען פערצייהט גאטט, אונד ווער זיינע מוטטער הָאכאַכטעט, דער לעגט שעטצע בייא: (ד) ווער זיינען פאטער עהרט, ווירד פאן זיינען קינדערן פערעהרט ווערדען, אונד ווען ער בעטעט ערהערונג פינדען: (ה) ווער זיינען פאטער הָאכאַכטעט, ווירד לאנגע לעבען, אונד ווער זיינע מוטטער הָאכהאַלט, פינדעט גנאדע בייא גאטט: (ו) מיין זאהן! ערווייזע דיינען עלטערן אַכטונג דורך ווארטע אונד טהאטען, דאמיט דאס איהרען זעגען ערלאנגעסט: (ז) דער זעגען דעס פאטערס גרינדעט דער קינדער הייזער, דער מוטטער פלוך שטירצעט זיא אום: (ח) שפאטטע דיינעס פאטערס געברעכען ניכט, (זיינעס פאטערס אונגל) דען עס ברינגט דיר קיינע עהרע: (ט) אויס דעם אנזעהן דעס פאטערס ערוואַכסט דען קינדערן עהרע, דער איבלע רוף דער מוטטער ווירד דען קינדערן צום פארוואורף: (י) מיין זאהן! פפלעגע דיינען פאטער אים אלטער, אונד לאס דיר זיינע אונבעקוועמליכקייטען ניכט בעשווערליך פאללען: (יא) האלט איהם זיינע פערשטאנדסשוואכע צו גוט, אונד פעראכטע איהן ניכט וועגן דיינער פאללען יוגענדקראַפט: (יב) עלטערן וואהלטהאן ווירד ניא פערגעסען, אונד טילגט פאר זינדע: (יג) צור צייט דער נאהט ווירד זיא דיר גדאכט ווערדען. וויא אייז פאר דער זאננע ווערדען דיינע זינדען גטילגט: (יד) ווער זיינען פאטער פעראַכטעט איזט איין געטטעסלעסטערער. אונד ווער זיינע מוטטער ערביטטערט, איזט וויא איין פאן גאטט פערפלוכטער: (טו) מיין זאהן: ווען דוא נאך זא רייך בייזט האנדלע בעשיידען, זא ווירסט דוא בעליבטער זיין, אלס איינער דער געשענקע אויסטהיילט: (טז) יע גרעסער דוא ביזט יע הערהאבלאססענדער זייא,

וכאם סימתא מן דמיקר לאמה: (ד) דמיקר לאבוהי נהדא מן ברה וכד מצלא נשתמע ונתענה: (ה) דמיקר לאבוהי יסגון יומתה ורמא חובלא טבא על אלהא מן דמייקר לאמה: (ו) ברי בעבדא ובמלתא יקר לאבוך מטל דיאתין עליך כלהון בורכתה: (ז) בורכתא דאבא תקים מדורא ולוטה דאמא תעקורי עקרא: (ח) לא תתיקר בצערא דאבוך מטול דלא הוא איקרא הוא לך: (ט) איקרה גיר דגברא איקרה הו דאבוהי וחובא רורבא מן דמצער לאמה: (י) ברי אהעשן באיקרה דאבוך ולא תשבוק איקרה כל יומי חייך: (יא) אפן בטל מדעה שבוק לה ולא תבהתיוהי כל יומי חיוהי: (יב) זדקתא דאבא לא מתטעיא והלף חובא הי מתנצבא: (יג) ביומא דעקתא הי תתדכר לך איך חומא אל גלידא למבטלו המהא: (יד) מטול דמגדף מן דשאט לאבוהי וליט קדם מריא מן דמצער לאמה: (טו) ברי בעורך במכיכותא הלך ומן גברא דיהב מוהבתא ירחמונך: (טז) בכל דאנת דרב בעלמא אזער נפשך וקדם אלהא תשכח רחמא:

(יז)

אוצלא עצה · פי' הריס והפיל מחכין ע"ב והוא ענין לשון ארמית כלומר · לנפות על פסלוס נפול · לא תפיימון עליו נסך · תר' תבוליא: (ו) ברי באמר ובפעל תכבד הוריך · והוא ע"ד בתקוני רז"ל בין כבוד למורא · אי זה מורא לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו · והכבוד סות מאכילהו מלבישהו ומכסהו כו' והיינו בדבר ובפעולה: (ה) לא תבוז ליקהת אביך · פי' לא תלעג על זקנת אביך · כי ליקת הם תר' לקבידותא דאמא · כי דרך פחותי האמון · ללעג ולשחוק על אבותם בזקנותם, כי טרפה דעתם ונעלה טעמם ועושים מעשי נערות: ולפי נוסח הארמית לא תתיקר ביקרא דאבוך · לא תתכבד בקלונו · כי קלון בל' הרמי נערא · ולפי שאין זה רגיל כ"כ כתבה אביתיו זקנים לכן בחרתי במלת ליקהת בהעתקתי: חובא רורבא · כמו דרבא · פי' עונש גדול יהיה לועג לאמו: (י) ברי אתעשן · התאמץ · ולפי שהוא טרח גדול לכלכל דעת אבותיו כי ערחם מאמם בזקנותם כנד יול האדם, לכן אמר התאמץ ונדא, ולכוונה הזאת העתקתי ולא יהיה עמלו עליך לטרח: (יא) גם כי סר טעמו · ע"ד לא בכבא טעמא · וטעם זקנים יקח · וכמוהו בארמית · אף אן בטל מדעה, כדרך הזקן בשלו רוחו והבנותיו ושכלו: ולא תבהתיוהי · לא תביישהו, בן תביא תרג' בר הבהתה: ולא תתגדל עליו בכח בחורים · לכי האמם במור ורך וחיל דך לרוץ ולהביג כאחד הגבורים, והוא אע יבוא חלש ורפה, ינוד כנוד הקנה, לא תבייש אותו בזה (ובארמית חסר סוף המקרא · רק בנ"י נמצא) (יב) התעיא · זרית אלהיה דכתה ת' טעת: מתנצבא . מגן: (יג) גלידא · מים שנקרבו מאחת סקור ערבין כ"א: (טו) ברי בעבדך הלוע לגת · בענוה ובדרך ניחוס · ותרג תכוורתך מאיס נותן מתנות · העתקתי לכי נוסח הארמית · כי לפי נוסח יונית ויקר בעיני, כל אדם: (טז) כל אשר תרב גדולתך כן תשפיל נפשך ותמצא חן בעיני ·

יי: (יז) כי רם יי ונשגב ואת ענוים סודו: (יח) במפלא ממך
בל־תדרוש ובמכסה ממך בל תחקור במה שהרשית התבונן:
(יט) חדל לבך מנסתרות ובתעלומות המעשים ומסבותם
לא תתפש כי רב ממך הראה לך: (כ) כי רבות מחשבות
מבוכת בני אדם ודמות כזב תעמו: (כא) חסר־בת־עין יבצר
מראות ונבער מדעת חדל עצה ותושיה: (*) כי בגובה אפם
רבים כשלו וגדולי לכת יפלו במורד: (*) מתהלך במהמרה
בה יהבל ומעקש דרכיו יכשל: (כב) קשה לב מעותיו רבות
ואוהב טוב יישר לכת: (כג) קשה לב רבים מכאוביו ורהב
ישפות און על און: (כד) למחין יהיר אין מזור כי שרש רשע
שרשו: (כה) לב חכם ישכיל במשלי חכמים ואזן שומעת

תשמח

זייא, דא ווירד דער העררע דיר הולד זיין: (יז) גראס איזט דיא מאיע־
סטעט גאטט׳ס, אונד מיט דעמיטהיגען פפלעגט ער ראטה: (יח) פערלאנגע
ניכט וואס דיר צו שוועהר איזט, אונד וואס דיר צו שטארק איזט פארשע ניכט
נאך (דרינגע ניכט נאך העהערען שטאנדע, אונד דענקע ניכט איבער דיין פער־
מעגען), וואס דיר בעפאהלען איזט דאזעלבע בעטראכטע: (יט) וואס דיינעס
אמטעס ניכט איזט, דאס דיינען פארוויטץ׳ אונד דרינגע ניכט איין אין דיא
געהיימניססע דער דינגע, עס איזט דיר שאן פיעהרין מעהר געצייגט ווארדען
אלס דער מענשליכע פערשטאנד פאססען קאן: (כ) פיעלע פערפיהרט איהר
אונטערנעהמונגסגייסט, אונד פאלשע דינקעל ברינגט זיא אום דען פערשטאנד:
(כא) פעהלן דיר דיא אויגען זא קאנסט דוא ניכט זעהן; איזט דיר ניכט
פערנונפט צו טהייל ווארדען, זא פערראטהע דיך ניכט: (דרענגע דיך ניכט
צו איינעם שטאנדע אדער געשעפטע צו דעם ערפאלגע עס דיר ענטוועדער אן
לייבעס, אדער גייסטיגען קרעפטען פעהלט): (*) פיעלע האט איהר פערמעס־
סענהייט געשטירצט, אונד דיא גראססע טהאטען זינקען אם אייטען: (*) ווער
זיך אין געפאהרען בעגיבט פערדירבט דארין, אונד ווער אויף קרומע וועגע
געהט שטרויכעלט: (כב) איין פערוועגענער אמט ליהט זיך זעלבסט פיעל
עלענד צו, דער אבער גראדע געהט שטאלפערט ניכט: (כג) איין שטארר־
זינניגער ריכטעט פיעל עלענד אן, אונד דער האלסשטארריגע הייפט אונגליק איבער
אונגליק: (כד) דאס איבעל דעס איבערמיהטיגען איזט אונהיילבאר, דער קיים
דער באזהייט האט אין איהם געווארצעלט: (כה) דער פערנינפטיגע דענקט
שפריכע נאך, אונד איין אויפמערקזאמעס אהר ווינשט מונטער ווייזען צו זיין:

(כו)

(יז) מטל דסגיאין אנון רחמוהי דאלהא ולמכיכא רזוא מתגלין: (יח) דקשין מנך לא תבעא ודתקיפין מנך לא תעקב במה דאשלטיך אסתכל: (יט) ולית לך תוכלנא אל כסיתא ובישדכא דעבדוהי לא תתעסק מטל דסגי מנך אתחוי לך: (כ) מטל דסגיאין אנון רעיניהון דבני נשא ודמותא בישתא מטעין: (כא) מן דלית ליה בבתא דעינא חסיר נוהרא ומא דנהר אנת מן ידעתא לא תהוא מלך למפסו: (כב) לבא קשיא תבאישי חרתה ודרחם טבתא בהון נדרוך: (כג) לבא קשיא נסגון כאבוהי ודמרח נוסף חטהא על חטהא: (כד) למיהותה דמטיקנא לית אסיותא מטל דמן נצבתא בישתא נצבתה: (כה) לבא חכימא נסתכל במתלא דחכימא ואדנא

בעיני ה׳ : (יז) כי רם ה׳ ושפל וגו׳ עניים סודו · כן הוא נ״י ועיין בפ״ח :
(יח) במופלא ממך בל תדרוש כו׳ · העתקתי המקרא הזה כאשר הובא בגמ׳ חגיגה
פ׳ א״ד · אמר ר׳ אחא ב״ר יעקב רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות כו׳ עד כאן
יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר, שכן כתוב בס׳ בן סירא במופלא
ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשית התבונן ואין לך עסק
בנסתרות · ולפי לשון התרגום יליף העתקה · הקשה ממך לא תבקש · והחזק ממך
לא תחקור · וכולל המקרא ב׳ ענינים · הרבים לא תבקש עשר וכבוד והתמדת
הקנינים למעלה מכדי יכלתך ומעמדך · והשני בחלק העיוני לא תדרוש ותחקור
דברים עמוקי העיון ולמעלה מכדי הבנתך : במה שהורשית התבונן בין בקנינים בין
בהשכלות : (יט) ואין לך עסק בנסתרות · וזה ולית לך תוכלנא אל׳ יכולת ועסק
על כסיתא · ובשדכא דעבדוהי באהבת המעשים ובהנהגת הדברים לא תתעסק לחפש
אותם · (ומלת שדכא עיין לקמן פ׳ י״א ח׳) ורמז על חקירת ההשגחה · כי
יותר רב ממך הראה לך יותר ממה שיש בכח השכל להבין : (כ) כי רבים מחשבות
מגילת בני אדם · אף המעשים על נפשו ענינים רבים ומחשבות מיניות הוא נזיק
ומגיעכל בהם · ודמות כזב המעש · ומדמים דמיונות שוניות ויסבלו ויתגעו ויתהוללו
מרוב עסקים · לכן בכל עסק ובכל חפץ אשר יבנה האדם אליו, יבחין תחלה אם
הוא ראוי לכך ואם אין ידו משגת ישיבנו ולא יבלה אדם ימיו ומיתתו : (כא) חסר
בה עין יעלר מראות וכן חסר דעת לא יסיח [illegible] לאחות בני אדם · ותרגומו לא
תהוא מלך למפסו · להגאין בה חסרונך · וכן המשמעות במשל העינית · ויבלות [illegible]
שבתורה הוא · ופירשתיו בכ׳ עוד [illegible] לפשט ע״ש : (כב) קשה
לב רעה אחריתו וכ״ד [illegible] הוא עיקר [illegible],
ולא ישמע לתורה : (כג) קשה לב · הוא הוא המוסר נכון לכסלים : [illegible]
ורבי הוא אשר אין אדר [illegible] גלותו לא יסיר [illegible] גם כי ירחם אחריתו לא טוב,
כי חרפה היא לו, אשר כמה ירבה רעה על רעה · ותרגומו והמוח · סוג לב ת׳
דתרית יבה · פי׳ לבו מלא סיגי חלאה : (כד) לאחז יתיר אין מזור · כי הוא לא
יקבל מוסר · ולפי תרגומו · ממחותא דמתקנא · יחות לן · ובלשון הוא ילין ת׳ ולמתקני ·
והיינו הך כי זה יתיר לך דמי (ועבלי כא) תר׳ ממקנא מריתא : מטל דמן נצבתא ·
נטע סעפועים · ת׳ נצבתא דחותא :

תשבח בנבונים: (כו) מים מכבים אש וצדקה תכח חטאה:
(כז) גומל טוב הולך בטח ולעת ימוט ימצא מסעד:

ד (א) בני נפש מסכן בל תמאס ולא תניק עין איש מחסור:
(ב) נכה רוח לא תונה ואל תחשך עזר מאביון: (ג) לא
תבוז לעני בעניו ואל פיד-לב בל תרבה יגון: (*) אל תקשית
לבך לשועת דל ואל תעלים עיניך מאביון: (*) לא תשיב
פני דל ריקם ואל תתנו יד לקללך: (ה) כי קללת רש
במר נפשו ובקול צעקתו ישמע עושהו: (ו) הרחם נפשך
בקהל עם ומפני שליט השח ראשך: (ז) הט אזנך לדל
וענהו שלום בנחת: (ח) הצל עשוק מיד עושקו ולא תבהל
בשפטך מישרים: (ט) היה אב ליתומים וחלף בעל לאלמנה
והיית ידיד יי ומאהבת אם יאהבך: (י) החכמה תאלף בניה
ותצהיר לכל משכיליה: (יא) אוהביה אהבו חיים ומבקשיה
יפקו

(כו) וואסר לעשט דיא פלאממע, זא פערטילגט דיא בארמהערציגקייט דיא
זינדע: (כז) דער וואהלטהאטען איבט, וואנדעלט אויף זיכרן פפאד, אין
דער נאָהט פינדעט ער אונטערשטיצונג:

ד (א) מיין זאהן! פערנאכלעססע דען נאָהטלייהרענדען ניכט, אונד לאס דאס
זעהנענדע אויג ניכט שמאכטען: (ב) קרענקע ניכט דען בעדרענגטען,
אונד לעגרע דיא הילפע דעם דירפטיגן ניכט: (ג) בעטריבע דען ארמען
ניכט אין זיינער ארמוהט, אונד קרענקע דען אונגליקליכען ניכט נאך מעהר:
(*) שלאגע דעם פלעהענדען ארמען ניכט זיינע ביטטע אב, אונד ווענדע דיין
געזיכט ניכט פאן דעם דירפטיגן: (ד) לאס דען ארמען ניכט הילפלאס פאן
דיר, אונד גיב איהם ניכט געלעגענהייט דיר בעזעס צו וינשען: (ה) דען
ווען ער דיר אין דער ערביטטרונג פלוכט, זא קאן זיין שעפפער דיזען וואונש
ערהערען: [(ו) געגען דיא פערזאמלונג בעצייגע דיך הערפליך, אונד נייגע
דיין הויפט פאר דעם געוואלטיגן]: (ז) הערע דען ארמען גערן, אונד אנט-
ווארטע איהם זאנפט אונד ליבריך: (ח) רעטטע דען אונטערדריקטען, אויס
דער געוואלט דעס אונטערדריקערס, אונד זייא אונערשראָקן ווען דוא ריכ-
טעסט: (ט) זייא דער וויזען פאטר, אונד איהרר מוטטר מאן: (זא ווירסט
דוא גאטטעס ליבלינג זיין, איט מעהר אלס מוטטרליבע פאן איהם געליבט
ווערדען): (י) דיא וויזהייט אונטערריכטעט איהרע קינדר, אונד ערלייכטעט
דענען דיא אויגן, דיא אין איהר נאכדענקן: (יא) ווער זיא ליבעט, ליבט
גליק-

ואדנא דישמעא תחדא בחכימא: (כו) נורא דיקדא גדעכון
מיא הכנא זדקתא ישבקא חטהא: (כז) דעבד דשפיר עתיד
באורחה יבעדנא דנפל משכח לה סמכא:

ד (א) ברי לא תמיק בחיותי דמסכנא ולא תטרף למסכנא
חשיכא: (ב) נפשא דחסיר לה לא תכאיב רוחה ולא
תמעא רוחה דאנשא דתבירא: (ג) מעוהי דאנשא מסכנא
לא תכאב ולא תכל מוהבתא מן צריכא: (ד) בעותה דמסכנא
לא תשבוק ולא תתל לה אתרא דנלוטך: (ה) לאטהו גיר
מריר חנכא מן כלה נפשה ובקלא דגעתה שמע בריה:
(ו) ארחם נפשך לכנושתא ולשליטנא דמדינתא אמך רישך:
(ז) ארכן למסכנא אדנך ועניוהי שלמא במכיכותא: (ח) פרוק
אליצון מן אלוצוהי ולא תתברא רוחך בדינא תריצא:
(ט) הוי איך אבא ליתמא וחלף בעל לארמלתא ותהוי
לאלהיא איך ברא ונרחם עליך: (י) חכמתא בניה אלפת
ותנהר לכל דמסתכלין בה: (יא) רחמוה אילין דרחמין חיא
ודבעין

ד (א) לא תמק · מל' ויתקו בעונם · ל' מאום ותעוב · ולא תטריף · לא תעזוב · מסכנא חשיכא · מדוע אתה ככה דל · ת' תפיך: (ו) ארחם · עשה אהבת אהוב ותקבל אל המון עם · ותלת ארחם כמו ארחמך יי' (תהל' יח) · אך לפני שליט ותשפל תחת השפל נפשך ולא תתגאה · כי הגדולים יבזו איש מתגדל בפניהם זולתם: (ז) ועניו שלום בנחת · בענות רוח אם יברכך: (ח) ולא תתכרא · לא תבהל · כמו אתכרית רוחי בי (דניאל ז) · (יג) נדון פררא · יפסוק בקיים יצדק · ולכי נוסח היונית · ידין לאתים · וכמות העתקתי בעברי': (טו) אן נהימן בי · אם באמונה ילך עמי יירשני, ויורני · ע"ד יורו משפטיך ליעקב: (טז) מטול דאכליתא תהלך · כליתר אף כי בראשית דרכי אתך עמו בדרך הפוך · ועדם הידיני אליו אבחננו ואנקרנו: (יז) אימה ופחד אביל עליו · ובהגת המקראות הללו בכלל, להראות כונך הבית החכמה, כי א"א לו לאדם שיתנגם בה, כי אם בזכוך נפשו מן המדות הפחותות והגרועות · ובנקות גופו מן חמדות המדומות · ובעזיבת התענוגים ותענוגי העולם, והתרגלות בהסתפקות במועט ע"ד פת במלח תאכל כו' · וכן מגדרים אלא יקרים האדם לעלות מתוך לראות תרים פרי החכמה, ולא ימצא אלא כראוי ויוליד דעות כוזבות ונפסדות · ולא ישיג גדל חפצו · כמבואר במורה ח"ג פל"ח · והן הנה נסיונות החכמה · ולזה אמר עד אשר נאמנה רוחו לי · כי' כשתנם בתעלות המדות ובדרכים המוכרים · ואם הוא בעל מוסר וענוה ומייבב בדעתו: (יח) אז תהפך אליו ותגלם עמו ותגלה לו סודותיה: (יט) ואם לא נאמנה רוחו · אלא הקדים התכונות ותקנינים המוכרים, או שיקשה עליו עמלה ויגיעתה לתפסה בעיון ובחקירה, גם היא תהפך לו ערפה ותעזבנו בידי אולתו לכלה ולאבדן: ותלא אירהו, הוא הקל אשרם ירה בים לפון הכלכה: (כ) נטור העת · שלא תוציא רגע מתנה לריק ולבטלה, כי אין אשן יקר לאדם כזמן, והיא אבידה שאינה חוזרת ·
ומפניך

יָפִיקוּ רָצוֹן מֵיְיָ׃ (יב) מַחֲזִיקֶיהָ יַשִּׂיגוּ כָבוֹד וּמִשְׁכָּנָם מְקוֹם בֵּרֵךְ יְיָ׃ (יג) מְשָׁרְתֶיהָ מְשָׁרְתֵי קֹדֶשׁ וּבֵית מְכוֹנָהּ אוֹהֵב אֱלֹהִים׃ (יד) שׁוֹמֵעַ לִי יִשְׁפּוֹט לְאֻמִּים וּמַקְשִׁיב לְדִבְרֵי יִשְׁכּוֹן לָבֶטַח׃ (טו) נֶאֱמָן לִי יִירָשֵׁנִי וְיוֹרְנִי לְכָל בָּאֵי עוֹלָם׃ (טז) וְאִם אֵיפוֹא נֶהְפַּךְ לְכַתִּי עִמּוֹ וְטֶרֶם הוֹדְעִי אַחְקְרֶנוּ׃ (יז) פַּחַד וְאֵימָה עָלָיו אַפִּילָה וַאֲנַסֶּנוּ בְּמַסָּה עַד אֲשֶׁר יֵאָמֵן לִבּוֹ לִי׃ (יח) אָז אֲשַׁלֵּם לוֹ אַדְרִיכֵהוּ בִּנְתִיבָתִי אַחֲדֶה פָּנָיו בְּשִׂמְחָה וְאַחְשׂוֹף לוֹ כָּל מַצְפּוּנַי׃ (יט) וְאִם לֹא נֶאֶמְנָה רוּחוֹ בִּי אִירָהוּ וַאֲמוֹגְגֶנּוּ בְּיַד אִוַּלְתּוֹ לְכַלּוֹתוֹ׃ (כ) נְצוֹר עִתְּךָ וְגוּר מֵאָוֶן וּמִפָּנֶיךָ אַל תֵּבוֹשׁ׃ (כא) כִּי יֵשׁ בּוֹשׁ וְנֶחְטָא וְיֵשׁ בּוֹשׁ לִיקָר וְכָבוֹד׃ (כב) אַל תִּשָּׂא לְךָ פָּנִים וְלֹא תֵבוֹשׁ לְהִתְוַדּוֹת עֲוֺנְךָ׃ (כג) אַל תַּעֲצוֹר בְּמִלִּים בְּעִתָּם וְאֵת חָכְמָתְךָ בַּל תַּסְתִּיר׃ (כד) כִּי בְּמֶלֶל תִּגָּלֶה חָכְמָה וְשֵׂכֶל בְּמַעֲנֵה הַלָּשׁוֹן׃ (כה) דִּבְרֵי אֱמֶת

גליקזעליגקייט, דיא עוויג נאך איהר טראכטען, דענן ווירד פיל פריידע׃ (יב) ווער זיא בעזיצט ערלאנגט עהרע, אונד וואו ער וואהנט, זעגנט איהן דער עוויגע׃ (יג) איהרע דיהנר זינד דיהנר דעס אללערהייליגסטען, אונד איהרע רוהעשטאטטע ליבעט דער הערר׃ (היר שטעללט דיא ווייזהייט איינע רעדענדע פערזאן פאר)׃ (יד) ווער איר פאלגט קאן נאציאנען רעגירן, ווער צו איר איינגעהט, ווירד זיכר וואהנן׃ (טו) ווער'ס איט איר אויפריכטיג איינט, בעזיצט איך, אונד לעהרט איך דער וועלט׃ (טז) אב איך איך גוואר אנפאנגס אנדרס געגן איהם שטעללטע, איך אונטרזוכע איהן ערסט׃ (יז) זעלע איהן אין פורכט אונד שרעקן, אונד ברינגע איהן אין פערזוכונגן ביז איך איט איהם גאנץ פערטרויט בין׃ (יח) דאן ווערדע איך איך איט פרייפערטיגקייט צו איהם, לייטע איהן אין איינע וועגע, ערפרייע איהן, אונד פערטרויע איהם איינע געהייאניססע׃ (יט) טולגט ער אבר איינען אירוועג איין, זא פערלאסע איך איהן, אונד לאסע איהן דורך זיינע טהאר־הייט אין אונגליק גראהטען׃ (כ) בעאכטע דיא צייט; היטע דיך פאר אונ־רעכט, אונד שעהמע דיך פאר דיר זעלבסט ניכט (דיינע פעהלר צו געשטעהן)׃ (כא) דענן עס גיבט איינע שטראפבארע, אבער אויך איינע ריהמליכע אונד בעשעהמענדע שאאם׃ (כב) האבע קיינע נאכזיכט איט דיר זעלבסט, אונד שעהמע דיך ניכט דיינע פעהלר צו געשטעהן׃ (כג) האלטע דיינע ווארטע ניכט אין צור צייט (דער רעטטונג) אונד פערבירגע דיינע ווייזהייט ניכט (אום איינעס פארטהיילס ווילען)׃ (כד) דענן דורך רעדן צייגט זיך דיא ווייזהייט, אונד דער פערשטאנד דורך דיא צונגע׃ (כה) ווידר־

ודבעין לה נקבלין צבינא מן מריא׃ (יב) ודמתדבקין בה
איקרא מן קדם אלהא נסבון ואתרא דברך מריא בית
משרין׃ (יג) משמשנה משמשני קודשא ובית משריה
רחם אלהא׃ (יד) דשמע לי נדון ישרא ודצאית לי נשרא
לגוני׃ (טו) אן נהימן בי נארתני ונקבלני לכלהון דרא
דעלמא׃ (טז) מטול דהפכאית אהלך עמה וקדמי אבקיוהי׃
(יז) דחלתא וזיעתא ארמא עלוהי ואבדקיוהי בנסיונין עד
דנתמלא לביה בי׃ (יח) אהפוך אתקן עמה ואגלא לה כלהון
כסיתי׃ (יט) אן נהפוך מן בתרי ארמיוהי ואשלימוהי בידי
חטיפא׃ (כ) טר עדנא ודחל מן בישא ומן נפשך לא תבהת׃
(כא) מטול דאית בהתתא דבריא חטהא ואית בהתתא
דאיקרא מבותא׃ (כב) לא תסב באפי נפשך ולא תבהת
למודיי בתוקלתך׃ (כג) לא תכלא פתגמא בעדנה ולא
תטשא חכמתך׃ (כד) מטול דבמאמרה הו מתידע חכמתא
וסוכלא בעניתה דלישנא׃ (כה) לא תסרוב על קושתא ומן
סכלותך

ויפניך אל תנוס׃ והדית אם פנית׃ (כב) לא תשא פניך׃ לא תשים על נגדך מכשלים דבר תעויתך׃ (כג) לא תמנע פיך בעתה׃ בעת הצורכים אם נצרכין לך זו לעזור אחרים בדברי תלמודך ובהשתדלותך׃ ולא תטמין חכמתך׃ אך תוכל לפרסם בה׃ ותרגומו לא תעמא כי עוין עגל, פי׳ עטלא מעטא׃ (כה) לא תסרב על קושטא׃ לא תסתיר ותתנגד על האמת׃ ומן סכלותך תתכלם׃ תמיד יעוררך אם בנית בזולת׃ ולא תנוס אם יתהפך עליה׃ (כו) לא תבוש להודות חטאיך ולא תעמוד זרם בהשטפו׃ כי המקום יערכו לכוז חטאיו לפני השופט, והם גלוים וידועים, דומה לעומד אחת מים כבירים השוטפים בזעף׃ ותרגום ארמית׃ לא תקום לקבל פניה נהרא׃ (כז) אל תכנע לפני סכל, להקטין עצמך ולהכניעך לפניו, לקבל עצמו דבריו ולפי הארמית לא תרכן לשטיא נפשך׃ ר״ל לא תחזה ולא תקבל לו לסייעהו באולתו׃ ולא תשא פני מושל׃ להטות אחר יוכן׃ ולפי הארמית לא תתרה לקבל שליטא׃ נראה שכך יתגרה ברגנה עם איש תקיף׃ ולפי׳ יהי׳ פירושו אל תשען לאויל באולתו ואל תתגרה במושל׃ (כח) אל עד נפשו׃ עמוד ונלחם בצדק והבטחות רב׃ ורפא ועל יעזרך יד אלהיך׃ ולפי תרגום ארמית לא תהיה יהירן, ותחזק׃ כל לבון הארמית והתרגום ארמית בהרן׃ כלומר אל תהי מתהלל מבטח סכינם כביר וכמו ידיהם חפצו׃ (ל) לא תהיה כאריה ולא בביתך כלומר לא תשיב אימה בביתך ויראו מנך כמפני אריה טרף׃ ולא זעף ומיוס לבני מפרתיך׃ כי את הכל בדברי קנאותן בזעקה וניחוס׃ והוא מוסר גדול בהנהגת הבית׃ כי כמה וכמה תקלות יצאו אם ידבר האיש לאנשי ביתו קשות עם בני ביתו, כתוב קשה אם הם ידעו ויתגעשו בנולה לבית, וכל דבריהם בכעס יצעקו׃ אבותי תבהל, בניו יתחדו, משרתיו יגולו ויחרגו׃ ותרגום אימה ירעו ויפחדו בכל גבולו ויתחדו לו׃ והוא אמרם ז״ל אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו׃

בל תתרב ומן משגך חדל: (*) לא תבוש להכיר כי העוית
וחרפת מחרף בל תגור: (כו) אמת אמת תרדף ולא תשחה
לעמת השבלת: (כז) אל תכנע לפני סכל ולא תשא פני
שליט: (כח) בכל־כחך הלחם בעד האמת וי״י ילחם בעדך:
(כט) אל תהי נמהר בלשונך ומרפה במעשיך: (ל) אל־
תהי כלביא במעונך ומר נפש לאנשי ביתך: (לא) אל תהיה
ידך פשוטה לקחת וקפוצה מהשיב:

ה (א) אל תבטח על הונך ולא תאמר לא יבואני כל־
מחסור: (ב) אל תבטח על חילך ללכת בשרירות לבך:
(ג) אל תאמר מי יפקוד עלי דרכי כי י״י יפקוד על מריך:
(ד) אל תאמר הן חטאתי ולא עבר עלי מה כי י״י ארך אפים:
(ה) אל תאמר אל רחום י״י ועל המון פשעי יסלח לי: (ו) אל
תבטח נפשך בסליחתו פן תוסיף חטא על פשע: (ז) כי
רחמים ורגז עמו ועל רשעים ינוח רגזו: (ח) אל תתמהמה
לשוב

שפריך דער וואהרהייט ניכט, אונד לאס דאס אונרעכט פאהרן: (*) שאמע
דיך ניכט דיינע פעהלער צו געשטעהן, ווען דוא אויך דאריבער פערהאנט ווערדן
זאָלטעסט: (כו) דיא ריינע וואהרהייט זאָלסט דוא איממער פאָלגן, אונד
שטרעבע ניכט ווידר דען שטראָם (איין הארטנעקיגעס ליגנען איינעס
פעהלערס, בעזאָנדערס פאָר דעם ריכטער, איזט זעהר אונזיניג, אום דען
שטראָם אויפהאלטען וואָללען) (ד״ה פערטיידיגע ניכט וואס ניכט צו פער־
טיידיגן איזט): (כז) אונטערווערפע דיך דעם טהאָרען ניכט, אונד זיהע
ניכט אויף דאס אנזעהן דעס מעכטיגרן. (נ. א. העמאע דען אונבעזאָננענען
ניכט אין זיינן לויף. אונטערווערפע דיך דעם טהאָרן ניכט. אונד האנדלע דעם
מעכטיגרן ניכט צו ווידר): (כח) שטרייטע פיר דיא וואהרהייט ביז אין דען
טאָדט, זאָ ווירד גאָטט פיר דיך שטרייטן: (כט) זייא ניכט פאָראייליג מיט
דיינר צונגע, אונד נאכלעססיג אונד לאנגזאם אין דיינן האנדלונגן: (ל) זייא
קיין לעווע אין דיינעם הויזע, אונד קיין וויטעריך געגן דיינע הויזגענאססען
(דאס הייסט, ברויזענד, אויפפאהרענד, אונד ארגוועהניש): (לא) דיא
האנד זייא ניכט אויסגעשטרעקט צום עמפפאנגן, אונד צוריקגעצאָגן צום וויע־
דער געבען:

סגלותך אתכלי: (כו) לא תבהת למודי בחטהאך ולא תקום לוקבל סובלא: (כז) לא תרכן לשטיא נפשך ולא תתהרא לוקבל שליטא: (כח) עדמא למותא אתכתש על קושטא ומריא נתכתש חלפיך: (כט) לא תהוא שבהרן בלשנך ורפא ונשיש בעבידתך: (ל) לא תהוא כלב בביתך וזעיף ורהיל בעבדיך: (לא) לא תהוא פשיטא אידך למסב ותהוא קפיסא למתל:

ה (א) לא תתכל על נכסיך והאמר דסגי אית לך: (ב) לא תתכל על חילך למאזל בצבייני דלבך: (ג) לא תאמר דמנא מצא חילי מטול דמריא תבועא הו דכלהון עליבא: (ד) לא תאמר דחטית ולא הוא לי מדם מטול דאלהא נגיד רוהא הו: (ה) לא תאמר דמרחמנא הו מריא ולסוגאא דחובא הו שביק לי: (ו) לא תתכל על שובקנא דלא חטאה על חטהא תוסף: (ז) מטל דרחמא ורוגזא עמה ועל רשיעא נתנניח רוגזא: (ח) לא תשתוחר דתתוב קדמוהי ולא תתעבר מן יום ל

יום

ה (א) פערטרויע ניכט אויף דיינע שעטצע, אונד שפריך ניכט מיר קאן עס ניכט פעהלן: (ב) פאלגע ניע דיינען נייגונגן אונד קרעפטן, נור בעפרידיגונג דיינר לוסטע: (ג) דענק ניכט: ווער וויל מיר בעפעהלן? דען גאטט שטראפט דיינע זינדע: (ד) דענקע ניכט, איך האבע שאן געזינדיגט אונד וואס איזט מיר ווידרפאהרן? גאטט איזט לאנגמיהטיג: (ה) דענקע ניכט, גאטט איזט זא בארמהערציג, זא ווירד ער מיר מיינר מענגע זינדען פערצייהן: (ו) פערלאסע דיך ניכט זא רוהיג אויף דיא פערגעהבונג, דאס דוא זינדע אויף זינדע הייפעסט: (ז) דען ביא איהם איזט בארמהערציגקייט, אבר אויך צארן. אונד אויף דען זינדערן רוהט זיין צארן: (ח) צאגרע ניכט מיט דיינר בוסע, אונד שיבע עס ניכט פאן איינעם טאגע

צום

ה (א) אל תבטח על הונך · לעשות את אשר תאוה ולתקן הכל בכספך: (ב) לא תבטח על חילך · כי יש לך חיל וכח ללכת אחר תאות לבך: (ג) לא תאמר חטאתי ולא נענשתי כי תאותה · כלומר קשות · אשר אין כאנוש מעשה רע נעשה מהרה על כן מלא לב בני אדם לעשות רעה (ח): (ד) אל תבטח כי' · כאמרם ז"ל האומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יום כפורים מכפר לו: (ה) ולא תעביר מיום ליום · כאמרז"ל שוב יום אחד לפני מותך · ולפי שאינך יודע מתי ימות את היום,

לשב ולא תעביר מיום אל יום: (ט) כי פתאום יעיר חמתו
וביום נקם תספה: (י) אל תבטח על בצע עשק כי לא
להועיל ביום עברה: (יא) אל תהי סר אל כל רוח ופונה
אל כל נתיבה: (יב) הסמך בתשותך יכונו דבריך: (יג) מהיר
לשמוע ומאחר במענה: (יד) אם יש דבר בפיך ענה ואם
אין שים יד לפה: (טו) כי כבוד וקלון ביד הדובר ואויל
בלשונו ילבט: (טז) אל תהי שפתי חלקות ובלשונך אל
תרגל: (יז) כי אם בוז יבוזו לגנב ושפתי חלקות מרים קלון:
(יח) תחת אוהב לא תהפך לאויב פן תחלל שמך קלון
ומורשת על לשון תהפוכות:

ו (א) אל תהי בז לכל דבר אם רב ואם מצער: (ב) אל
יקל המעט בעיניך כי שאט למצער בל תשיג ידו הרב:
(ג) אל תתחכם יותר פן תבקש כשור כחך: (ד) אם תברוף
עליך

צום אנדערן אויף: (ט) דען זיין צארן בריכט פלעצליך אויס, אונד פערניכטעט
דיך צור צייט דער ראכע: (י) פערלאסע דיך ניכט אויף אונרעכט גוט, דען
אים אונגליק ווירד עס דיר ניכט ניטצען: (יא) לאס דיך ניכט פאן יעדעם
ווינדע פיהרען, אונד בעגיב דיך ניכט אויף יעדען פוססטייג: (ניכט דיא
גונסט אונד דאס געפאללען בייא אנדערן זייא דיין ריכטשנור אין דיינען האנד=
לונגען, זאנדערן דיא ניא וואנקענדען געזעטצע דער טרייע אונד רעכטשאפפענ=
הייט מיססען דיך מיאמער לייטען): (יב) זייא אין דיינער איבערצייגונג
שטאנדהאפט, אונד בלייבע בייא איינערלייא רעדע: (יג) זייא שנעלל אים
הערען, אבער לאנגזאם אים אנטווארטען: (יד) האסט דוא איינזיכטען, זא
ראטהע דיינעם נעכסטען, וואָ ניכט, זא האלטע דיינען מונד צו: (טו) רעדען
ברינגט עהרע אונד אונעהרע, אונד דיא צונגע איזט דעם מענשען אונגליק:
(טז) זייא קיין פערלייאדער, אונד רעדע ניאמאנד הייםליך נאך: (יז) דען
דיעב ערווארטעט שאנדע, דער דאפפעלצינגער ווירד פעראכטעט אונד פער=
דאממט: (יח) ווערדע ניכט אויס איינעם פריינד איין פיינד, דאס שאנ=
דעטעט דיינען נאמען: פלוך אונד שאנדע איזט פערלייאדער:

ו (א) אכטע ניכטס געריגגע, עס זייא קליין אדער גראס: (ב) פער=
אכטע דאס וועניגע ניכט. דען ווער דאס קליינע פעראכטעט ערלאנגט
דאס גראססע ניכט: (ג) לאס דיך ניכט צו קליג דינקען (יעדערמאן צו טאדלען)
נ. א. זייע ניכט שטאלץ אויף דיינע געשיקליכקייט, דאס ער דיך ניכט וויא
איין שטיר בעראובע (דער שטאלץ נעהאויך): (ד) פפליקסט דוא דיינע בלעט=
טער

יום: (ט) מטול דמן שליא נפק רוגזא ולידן פורענא אבדנא: (י) לא תתכל על נכסא דעילא מטול דלא נידרינך ביומא דעקתא: (יא) לא תהוא רדא לכל רוח וניתפנא לכל שביל: (יב) הוית סמיך אל מעיך ומילתך חדא תהוא: (יג) הוית מסרהב למשמע ובמתינותא הוית יהב פתגמא: (יד) אין אית לך מילתא פנא לחברך ואין לא אידך סים על פומך: (טו) איקרא וקללא ביד מן דממלל ולשנהון דבני אנשא רמא להון: (טז) לא תתקרא מהלך בתרתין ובלשנך לא תתקל: (יז) מטול דעל גנבא אתברית בהתתא וצערא ביישא על מן דמהלך בתרתין: (יח) והלף רחמא לא תהוא סנאא דלא שמא ביישא תארת והכדא והובא על מן דמהלך בתרין לשנין:

ו (א) לא רכרוח כל מלתא אין סגי ואין זעיר: (ב) לא תהוי זעירא מטול דשאב לזעירא לא תמטא אידה לסגי: (ג) לא תשתלך אידא דנפשך דלא תבעא איך תורא חילך: (ד) מרפיך תהר ואבך הפול ותשבקך איך אילנא יבישא:

(ח)

ע״כ מוב בכל יום: (ט) דמן שליא׳ כתאום בלא רחוק: (י) רדא׳ פונה ומסבב לכל רוח׳ כאומר תפנה ותהפך עיניך ודעתך בכל עת לפי תאוותך ותהפכת תכוי, אם כה, יאמר כה, ואם תכוי יאמר תכוי, כאדם הפונה ומסבב אל רוח יהיה באם הרוח לכנת כניה ואחור׳ והוא ג״כ ותתפנה לכל שביל, אלא: (יא) הויתתא ברעיונך׳ היה חזק ואמץ תמיד בדעה אחת אשר נועדת בלבך לראוי ונכון, בין לטוב ובין לרע׳ והצדיק יהיה תמידים׳ ולא תכזב על האמת להחניף ריעך להסיר חנוך ממנו: (יג) הוית מסרהב למשמע׳ מהר לשמוע התשובה או כל דבר אשר יגידו לך׳ ובמתינות תענה התשובה׳ ולא תהיה נמהר לתשובה׳ כדי שלא תשיב שלא כהוגן׳ כמו משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו רק שבה בגדת כדי תשיב כהלכה: (יז) לא תקרא מהלך בתרתין׳ הרכיל הולך בדמי לגלות סוד רעהו כן יאחר הוא מאחוריו׳ וכיו ולבו לגנב ... מזיק גלויי יבחינו הוזו: (יד) כי אם בין יגנוב לגנב׳ הם לך רכיל יש לו דמיון אל לגנב׳ כי גונב לבך וגונב דעת הבריות׳ וזה אורב בסתר וזה אורב בסתר׳ אך יענם הוני דיה, כי הגנב מזיק בעיני חכם׳ אבל הרכיל יבנא ויחרד ויקולל יותר מגנב׳ והגנב יודעים להשמר בדלתים ובריח, ומי יכול לשמור ממלשני בסתר:

ו (א) לא תסרוח׳ לא תבזה: כי אין לך דבר קטן בעולם שלא יהיה בו תועלת מה, ואין דבר כדאי לאומר בזיונים: (ב) אל יקל הקטן בעיניך כי זהו לאחת לאיזות כהוגן׳ והגדול פעולה לא יבין דבר: (ג) לא תתהלך לידו דבפתי׳ לא תתגל בעיניך להתנחמות על תבואתך, לבעת כל מדה בעיניך דלא תבינה בריחה מינך׳ הבו גם סביבה׳ וגם מיבשי היונות הגלוקים דבעירה. ולא הם תבונה.

עליך פריך יקוסס ונשארת כעץ יבש: (ה) פה נעמה תרבה
רעים ושפתי ישר ידעו רצון: (ו) נפש בליעל תדיח בעליו
וכישחק לעריו תשימנו: (ז) זבובים אל מקום צרעת נאספים
ודורשי רעה אחר כומין לבקר: (ח) וזן רעהו לטובה אוהביו
רבים ודובר טוב בעמיתו גם בו טוב ידבר: (ט) רבים יהיו
דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף: (י) גם משוכבת
חיקך שמור פתחי פיך: (יא) קנות רע בנסיון תקננו ולא
תמהר לבטוח בו טרם תבחננו ביום רע: (יב) יש רע כעודך
תסכון לו ולא יקום בעת צרה: (יג) בטוב לך דבק מאח
ובצרתך ירחק ממך: (יד) אם תפול יהפך לך ויסתר ממך:
(טו)

טער אב, זא פערדירבט דיא פרוכט, אונד אלס איין דירר בוים בלייבסט
דא צוריק: (ה) זאנפטע ווארטע ערווערבן פילע פריינדע, אונד דיא ליפפן
דעס רעדליכן וויססן זיך גוטס צו ערווערבן (ניכט נור דען איינהאלט, זאנדרן
אויך דער ארט נאך, ביטראכטעט דער פערנינפטיגע דורך זיין געשפרעך דעם
צוהערר וואהלבעהאגן: (ו) ווער איין לאסטערהאפטעס הערץ האט, דען
אכטעט'ס אונגליקליך, אכטעט איהן צום האהנגעלעכטער זיינער פיינדע: (ז) זא
וויא דיא פליגן זיך נור אויף אויסזעציגן שטעללן האלטען, אלזא דיא
איבעלגעזינטן זיך נור נאך אנדרר פעהלר ערקונדיגן: (ח) ווער חבר פאן זיי-
נעם נעכסטן גוטע אייגונג העגט, דעם זינד פילע גינסטיג, אונד דער פאן
איינעם אנדרן פארטהיילהאפט שפריכט, פאן דעם ווירד אויך גוטס גע-
שפראכן: (ט) האלטע מיט יעדרמאן פריינדליך, אבער דיין פערטרויטער
זייא קוים פאן טויזענד איינר: (י) זעלבסט פאר דיינעם בוזעמווייבע נים
דיינע ווארטע אין אכט: (יא) ווירבסט דוא איינן פריינד, זא ערווירב
איהן פריפענד, טענקע איהם אבער ניכט גלייך דיין פערטרויען, דוא
האסט איהן ערסט אין דער נאהט ערהאלטן: (יב) דען מאנכר איזט איין
פריינד זא לאנג עס איהם נוצט, אבער אין דער טריבזאל בלייבט ער ניכט
טרייא: (יג) אין דיינעם גליק איזט ער דיר טרייער אלס איין ברודער,
אין דער נאהט אבער פערלעסט ער דיך: [איין אנדרר איזט איין טישגע-
פריינד, ווייל עס גוט געהט איזט ער דיין הויזגענאס, שאלטעט אונד לעבט
מיט דיר אין דיא וועטטע, אונד לעבט אין דיינעם הויזע אלס געהערט ער
מיט היניין]: (יד) געהט עס דיר אבער איבל, זא איזט ער ווידער דיך,
רעדעט דיר מוכטס בעזע נאך, אונד ווען דוא איהן נעהטיג האסט, לעסט

פר

(ה) פומא בסימא נסגון רחמוהי וספותהון דכאנא שאלתא דשלמא: (ו) נפשא קשיתא תחבלי מרה וחדותא לסנאוהי עבדיוהי: (ז) איך דבובי לאתר דמכתשא מתכנשין הכנא תבעי בישתא על מומי דאנשא נבדקון: (ח) ודאין עברי דחברוהי לזכותא מפסי רחמוהי ודממלל טבא מן חברוהי מנה טבא נשתעון: (ט) שאלי שלמך יהוון סגיאין ובעל ראזך חד מן אלף: (י) מאנהת קינך מר מלי פומך: (יא) קנא אנת רחמא בנסינא קניוהי ולא תסתרהב למתתכל עלוהי: (יב) אית רחמא באפי שעתא ולא קאם בעדנא דאולצנא: (יג) בטובתך הוא אכותך ובקשיתך מתרחק מנך: (יד) אין תפיל

לא תתגדל ותתרומם בעיני עצמך להיות כל איש בזוי בעיניך, והנה לכל אדם שנוא בעיני כל. ולזה אמר כן תגדל לך כח שירי להיות עם כל הקמים עליך· כי תצטרך להלחם תמיד באויבים רבים: (ד) אם תעריך עליך· התפלל המתנהג לגבי עלין נעדרים יתרונותיו כמובים· יהיה נבחר כמו יעב· ואם לדרכם נדרוש ממנו· כמו בהעלים קודמים לפרי והם שומרים אותם, ואם הם יצילו גם הפרי תכלת יהיה ייעב· כן מדות המוסרים וההנהגות הישרות קודמים לפרי החכמה ושומרים אותה· ואם יחסר המוס מדות המוסריות בידיע ההנהגה גם חכמתו תדחה· וע״ד אמרם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת· ומלת תעריך· מל׳ עלה יעת ערך· ומלת יקימם ל׳ כמיה״ם (ביחזקאל יז): (ה) ובפתי ישר ידעון רזון· החכם ישכיל בפיו לדבר דברים רבים במתק שפתיו, לא לבד בכונת דבריו, כי גם דרכי דבריו נעימים לשומע, אם ידבר בחיבה, יתן מקום גם לשומע לדבר, ולא ימהר בדבריו וידגנו ואם יטעה, יחיבו בנחת אולי כן נוינתך ויצדיק דבריו לבלתי יכלם· ובחברת הרשעים יעה תמיד הדבור בענין שחבריו יודעים בו: (ז) כמו השעירים רק למקום מכות הפחין יתרחו, כן דוברי רעה יבקרו רק מומי זולתם לספר בגנותם· ומעלותם לא ידעו: (ט) רבים יהיו דורשי שלומך ר״ל עם כל אדם תאור פניו אמת ותיהב לכל אך אחד מני אלף תגלה לו סודותיך כי אדם אחד מאלף תמצא נאמן· והפסוק הזה הובא ביבמות (דף סג) ובסנהדרין (דף ק) ומוסיף עליו משוכבת חיקך שמור פתחי פיך: והוא כפסוק במיכה ז׳ אל תאמן ברע ואל תבטח באלוף משוכבת כו׳: (יא) קנה אהב רחמא· אם תרצה לקנות אוהב קנהו ע״י נסיון בעת היותך, אם יעמוד לך· ולא תמהר לבטוח בו עד אחר בחנתו בעת רעה: (יב) אית רחמא באפי שעתא· בעת הצלחה, והיינו בעודך תמכין לו ותועילו· כמו אמה ישכן לאל עם גבר, היינו: (יג) בזוז לך בית ההוזן· ר״ל ישוה לך בגבל, ישכל וידבק עמך ולבי נעים היענית· יהיו בן ביתך· ישפול וילוס בביתך כאלו הוא אדוני הבית: (יד) ואם רבוב ישכן לך לאויב ויגה אותך לעיני כל וילך ישפוך ויסתר לעת צרך אליו: (טז) מדינתך תברון· ודונס גם תלוהבך היותר בלא תגלה לו כל לבך, כי יש בחיונה את ריבו תגלה לו כל דבר, פתאום יתקיעו ויגיד עליו כל מסתריו· וקרוב ליה אמר חכם לחד (כיטע, ט) דקבו תפרת רעים והיו בם אחד יוכלו להיות גם אוהבים· יחנך אחר אחר (ייטב) אהבו את הודיכם וזכרו כי אוכשר שיהפכו לאויבים· ושנא אחר אמר, גבהים יתגלה היגה הייתים לעולם, אהבו בלוכן שתתעהבו לאמת, ושנאו בהון כמו יתיו

לאהוב

(טו) הפרד משנאך ומאוהב הזהר: (טז) אוהב נאמן מגדל עז מצאו מצא הון: (יז) אוהב נאמן אין דומה לו לא יסלה בפז: (יח) אוהב נאמן סם חיים ירא יי ישיגנו: (יט) ירא יי אוהביו נאמנים כי אוהביו כמוהו: (כ) בני שא לקח בנעריך ותמצא חכמה בימי השיבה: (כב) שיתה לך כזורע וקוצר ורב תבואות תאסוף: (כב) אם עמלת בה מעט רב פרי העולל: (כג) יקש לאויל חכמה וחסר־לב לא יחפוץ בה: (כד) תכבד עליו כאבן מעמסה וישליכנה אחרי גיו: (כה) בפיו יהלל חכמה ולבו בל ידע מה: (כו) שמע בני והקשיבה לקחי ואל תקוץ במוסרי הבא במאסרה רגליך וצוארך בעלה: (כז) הט שכמך לסבל ולא תעיק תחתך מיצאה: (כה) קרב

אליה

ער זיך נירגענד פינדען: (טו) טרעננע דיך פאן דיינן פיינדן, אונד נעגען פריינדע זייא אויף דיינער הוטה, (דיא ניכט דיינע פערטרויטען זינד) אויך דיא פערטרויליכקייט האט איהרע גרענצע; דעליקאטעססע, אונד גוויססע צוריקהאלטונג בלייבען איממער נאך פפליכט: (טז) איין טרייער פריינד איזט איין שטארקעס שוטצוועהר; ווער איינן זאלכען פריינד געפונדען האט, האט איינן גראסען שאטץ: (יז) איין טרייער פריינד לעסט זיך מיט ניכטס ערקויפפען, זיין ווערט דורך קיין געוויכט בעשטיאמן: (יח) איין טרייער פריינד איזט בטלזאם דעס לעבענס; דיא גאטט'ס פערעהרר פינדן איהן: (יט) איין פראממער מאן האט אויך טרייע פריינדע, ווייל זיינע פריינדע זא זינד וויא ער: (כ) איין זאהן! נים לעהרע אן אין דיינער יוגענד, זא ווירסט דוא ביז אינ'ס אלטער ווייזהייט פינדן: (כא) שטעללע דיך צו איהר וויא איינער, דער דא אקערט אונד זאעט, אונד ערווארטע שאנע פריכטע פאן איהר: (כב) איהרע בעארבייטונג ווירד דיר עטוואס איהע קאסטען, אבער באלד ווירסט דוא איהרע פריכטע עססען: (כג) וויא זא הארט איזט זיא דען אונגעלעהרטען, דער פערשטאנדלאזע קאן בייא איהר ניכט אויסהאלטען: (כד) זיא איזט איהם וויא איין שווערער פעלזשטיין, אונפערצוגליך ווירפט ער זיא פאן זיך: (כה) דער טהאר ריהמט דיא ווייזהייט איהרן נאמען נאך, וויס אבר ניכט'ס פאן איהר: (כו) איין זאהן! געהארכע איינער אנווייזונג, אונד פערשמעהע ניכט איינן ראהט; רייכע דיינע פיססע איהרן פעססעלן, אונד דיינן האלז איהרם יאכע: (כז) אונטערציהע דיינע שולטער אונד טראגע זיא, לאס דיר איהר לאסט ניכט צו שווער זיין: (כה) האנגע איהר מיט גאנצער זעעלע אן, אונד בלייבע מיט אללען קרעפטען אויף איהרעם וועגע:

תפול נהפיך בך ומן קרכך נאזל ונתטשא: (טו) מן שנאך אתרחק ומן רחמך הוית זהיר: (טז) רחמא דשרא רחמא הו דתוקפא ומשכחנוהי משכחין סימתא: (יז) לרחם הימנותא לית לה דמיא ולית מתקלא לטיבותה: (יח) רחם הימנותא סמא הו דחיא ואינא דדחיל אלהא הויו: (יט) דחלוהי דאלהא נשרון רחמותהון ממל דאכותרה הכנא רחמותי: (כ) ברי מן טליותך קבל יולפנא ועדמא לסיבותך תשכח חכמתא: (כא) איך זרועא ואיך חצודא קרוב וסוגאא דעללתא תחמול: (כב) אין עמלא זעורא תעביל ובעגל אבה האכל: (כג) כמה קשיא אל סכלא חכמתא ולא נסיברונה חסירי לבא: (כד) איך כאפא הי יקירתא עלוהי דלא נחור ונישדיה: (כה) שמיה איך יולפנה ולסכלא לא מתבהרה: (כו) שמע ברי וקבל יולפני ולא תבטל מרדותי אעל רגליך במצידתה ובטענה אעל צורך: (כז) קרב כתפיך ושקיליה ולא תתעיק בשקילתה: (כח) בכל לבך קרוב אליה ובכלה הילך טר ארחתה:

לאסור: (כב) בני מן ילדותך קבל למוד וחכמה בימי זקנתך: (כג) איך זרוע ואיך תגודא, זרוע יקציר· תר' זרעא וחצדא (בר' ח׳): יכינתה דעללתא תחמול· רוב תבואות בכח ק׳· ויתוא הערה למצפי חכמה דלא יאחרו לקנות פרי עמלם, לך כעוזר יתירב בזעת אפו פולא ויציקע באהז יכוד אדיימי· אלוך ילך ובכה נושא ימלך הזרע, ובעת הקציר ברנה נושא אלומותיו, כן יעמיל אדם בתורה ובחכמה, יסיף הגדיל לבא: (כה) יקא לאייל חכמה· בבר אמרתי בספרי תלמוד לשון עברי (§ שי״ז) בהקדים הפעול להם איני מותר לא המין ולא המספר· ואמר האויל אינגו מאריך רוחו לחכמה וקשה בעיניו בתחלת הנייר ויסליכנה מעליו: (כו) כאבן מעמסה· רצוני לאנס אחד שכתב כי מנהג היה בהרלית הקדם להניח אבנים גדולית בעיירות ובכפרים והם היו מנסים איש גבורתו, כמה יוכל לשאת· והוא נקרא אבן מעמסה (זכריה יב ג) יע״ש ברד״ק: ובתרגום דלא נחור ונשדיה, אלא יקוצ חור בשכיו וישליכנה, ע״ד האמור בזכרי' כל עומסה שריט ישרטו: (כז) בפיו יהלל אויל חכמה ולבו בל ידע מה· גם האויל אוהב חכמה והוא יהלל אותה אך עולה קשה עליו וידיו מאנו לעבודת· ואמר הכנס מהלל חכמה ולא ידענה ככנור מנעים זמר ובל ידע מה· ולפי נוסח האחרונים מתה אך יולפנה, כמה כו לקחה, וכבל לא יבחר בה, ולפי פשוט קשה הבנה בחרתי בנוסח הישנה בהעתקה הנגרית: (כח) ולא תציק· לא תליק ותכביד עליך המשא· וכן בחרתי' לא תתעיק בשקילתה, לא תציק לך כיבד מקבלת כמו הנני מעיק תחתיכם עמוס ו׳: (ל) בדק· חקור בלי יבירה לפי ענינו דריכה, ובצי· חפש: (לא) מותבא עבינא· מושב אמין וחזק: (לב) סלסליה ותרוממך· רימם דקרא בתמלי כ׳· יסיפה הוא אחיד מדברי הרבים היה, והמקרא היה נורא בברכות (דה׳ מח) יאהי תלא ותלכאם גדלי ריתתא גו׳ אמן יהבו לן גברי דמבר׳ ל׳ הו׳ ליתמה לי׳ פ בן בנים, אירבא בין ו דיו מודה ה׳

אליה בכל לבך ובכל חילך נצור ארחתה: (כט) חקור בקש
וחפשנה אז תמצאנה התאמין בה ולא תרפנה: (ל) ובאחריתך
תמצא ענג ותשחק ליום אחרון: (לא) ותהי לך מנוסה
ומצודה מבטח עז ומשען חזק: (לב) סלסלה יתרוממך ובין
נגידים תושיבך: (לג) לבושי יקר תעטך וכליל תפארת
תענדך: (לד) אם תאבה בני תחכם ואם תשים אל לבך
תשכיל: (לה) אם תאבה ושמעת תאלף ואם הטה אזנך
תתחכם: (לו) בקהל זקנים תקום והוית חכם הדבק בו:
(לז) קול שיחתו האזינה ומשלי נבון לא ילוזו מנגד עיניך:
(לח) ראית חכם בקשהו ועל סף ביתו תשקוד: (לט) התבונן
ביראת ה׳ ובפקדיו תהגה יום יום והוא ארחותך יכין ואשר
תבקש יאלפך:

ז (א) אם אתה לא תעשה הרעה לא תאנה אליך רעה:
(ב) הרחק מרשע וירחק הוא ממך: (ג) לא תזרע על
תלמי

וועגע: (כט) שפעהע זיא אויף, פארשע אונד זוכע זיא, זא ווירסט דוא
זיא פינדען; האסט דוא זיא ערלאנגט, זא פערלאסע זיא ניכט: (ל) ענדליך
ווירסט דוא איהרע רואהע שמעקען, אונד זיא ווירד דיר פריידע ווערדען:
(לא) איהרע פעססלן ווערדען דיר איינע שטארקע ברוסטוועהר, אונד איהרע
האלזבאנדע איין פרעכטיגער שמוק זיין: (לב) שעטצע זיא האך, זיא ווירד
דיך ערהעבען, אונד צווישן עהרווירדיגע אעלטער זעטצען: (לג) דוא ווירסט
זיא אלס איין פרעכטיגען אבר=מאנטל אנציהען, אונד אלס איינע פעסטליכע
קראנע אויפזעטצען: (לד) איין זאהן! ווען דוא ווילסט, קאנסט דוא געבילדעט
ווערדען, אונד אכטעסט דוא אויף זיא, זא ווירסט דוא וויזע: (לה) מוזט
דיר איין פערגניגען זיא צו האָרען, זא ווירסט דוא זיא ערגרייפען,
נייגסט דוא איהר דיין אהר זא ווירסט דוא וויזע ווערדן: (לו) זייא
גערן אין דער געזעללשאפט דער גרייזע, אונד איזט איין וויזער דא, זא
האלטע דיך צו איהם: (לז) זייא אויפמערקזאם אויף איהרע וויזע זיטטען
שפריכע: (לח) לערנסט דוא איינן פערשטענדיגן מאנן קעננען, זא גיב דיר
מיהע איהע אום איהן. אונד דיין פוס בעטרעטע אפט דיא טירשוועללע זיינער
וואהרע: (לט) בעטראכטע שטעטס געטט'ס געבאט, אונד דענקע אן זיינע
געבאטהע; ער ווירד דיך פערפאלקאמנען, אונד דיר נאך פערלאנגען וויזהייט געבען:

ז (א) טהוסט דוא ניכט'ס בעזעס, זא קאן דיר קיין בעזעס בעגעגנען:
(ב) ענטפערנע דיך פאם אונגערעכטען, זא ווירד ער דיך מיידען: (ג) זאע
ניכט

ארחתה: (כט) כדק בצי ובעי ותשכח אתעשן בה ורא
תרפיה: (ל) ובחרתא תשכח ניחא ותפניקי והחדא באחריתך:
(לא) ונהוין לך-מצידתא מותבא עשינא: (לב) חבבירה
ותרוממונך ובינת שליטנא תותביונך: (לג) ולבושא דאיקרא
תלבשך וכלילא דתשבוחתא תקטרך: (לד) אין תצבא ברי
תתחכם ואין תסים ללבך תהוא ערים: (לה) אין תצבא
למשמע תאלף ואן תרכן אדנך תתחכם: (לו) בכנושתא
דסבא הוית קאם וחזי מנו חכים ותדבק לה: (לז) כל שועיתא
הוית צבא למשמע ומתלא דחכימא לא נפלטונך: (לח) חזי
מנו חכים ובעיוהי ותדושי אסכופתה רגלך: (לט) אסתכל
בהדלתה דאלהא ובפוקדנוהי הוית רנא בכל יום והוא יתקן
אורחתך ומן מא דאתרגרגת נלפך:

ז (א) לא תעבד דביש ולא ישכחך בישא: (ב) ארחק מן
בישא ונתרחק מנך: (ג) לא תזרוע אל כרבא דחטיתא
דלא

א"ל חזי כמה יקרא עבידנא לך · א"ל לאו אנא קא מוקרית לי אלא אורייתא היא
דמוקרית לי, דכתיב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך ע"כ · ועיין תוס' ערובין
(דף סה): (לג) במותבא דסבא הוית קאם · כי בישישים חכמה וישישים תבונה ·
כל שועיתא · פי' שיחת חולין שלהם: (לח) אסכופתה · כמו אסקופה והוא סף
הבית · לשקוד על דלתותי (משלי ח) ת' נשקוד על אסקופתי: (לט) רנא · כנר פירושו
בהיא לשון הגיון · ומן מא דאתרגרגת · פי' חמדה ותשוקה:

ז (א) אם אתה לא תעשה רעה, ותרחיק עצמך מעסק גזל ושוד ואין במדינה ·
לא תירא רעת העם, ואם בעיני ה' לא תעשה רעה לא יענישך חנם: (ג) כרבא
דחטיתא · כברת ארץ, תר' כרב ארעא · דלא חד בשבעה · כי עשה עו"ר ולא שמטע
יענש בשבעתים: (ד) לא תבקש שלטון מלפני ה' · כי המושל והנשיא צריך שיהיה לו
בינה יתירה, ומה רע המקרה מושל חסר לב, כאשר ראינו בן אחינו ביחינו: יען
לא תבקש גדולה ושררות מלפני מלך: (ה) לא תדמה עצמך זכה לפני אלהים ·
כאמור איוב הן שמים לא זכו בעיניו, אף כי נתעב ונאלח שותה כמים עולה: יען
לא תדמה עצמך חכם לפני מלך לתתך עליון על עמו, להבנת הוא לויין, כי מנהיג
עם, קנאיו רבים · ושונאיו עצומים · כי כל איש יש לו תרעומות עליו באינו עושה
לו לפי חפצו, ואם הוא איש אינו ראוי להנהגה מהר יפול ושונאיו עליהם: (ו) אל
תחשב עצמך בקהל עם הארץ · לא תעשה דבר נגד נמוסי המדינה (סטאטוטם · גזעצעטץ):
להפחית יקרת המדינה, ולהכר מניחת הריעות אם בארץ ואם במעל, ולא תדין
יושבי הארץ לתרוד באדוניהם: ובהתעשקם אל תתערב · לא תפיל עצמך בדיני המשפט
במריבתם ונזקתם ובכביניהם, כי אין נגרע ובכל המשפט אדר בעם הארץ, ישחקו
ויבכו, יהללו ויגעו, ירימתו וידכילו, ירוצו וילכוי, הכל בלי טעם ובלי סבה,
ובניתם רעה ותרזיעם קלה, ואם תוכר הרכן תכיהם והאמת ולהייהם, ואני
ערב ביות נגוב ואיתו ערך תכיים בערבם, יעב אמים אי יעמיד, חרד ערב פריבה
בים בני אלקות כאשר בוער בלום והיאתם נגמל בוען ילין תעבור לאוי יותר ליגד
לבו:

תַּלְמֵי אָוֶן פֶּן תִּקְצוֹר תְּבוּאָתָהּ שִׁבְעָתָיִם: (ד) לֹא תְבַקֵּשׁ
שִׁלְטוֹן מִלִּפְנֵי יְיָ וִיקָר וּגְדֻלָּה מִלִּפְנֵי מֶלֶךְ: (ה) אַל תִּצְטַדֵּק
לִפְנֵי אֱלֹהִים וְלִפְנֵי מֶלֶךְ אַל תִּתְחַכָּם: (ו) אַל תִּתְנַשֵּׂא לִשְׁפֹּט
בְּאֵין לְאֵל יָדְךָ לַעֲצוֹר בְּעָוֶל פֶּן תֶּהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל וְשַׁחַת יָשְׁרֶךָ:
(ז) אַל תְּהִי עָרִיץ בְּמוֹשַׁב זְקֵנִים וּבְמֶרֶד עָם אַל תִּתְעָרַב:
(ח) אַל תְּאַשֵּׁם נַפְשְׁךָ כִּפְלַיִם כִּי בְּאַחַת לֹא נָקִיתָ:
(ט) אַל תֹּאמַר בְּרֹב עוֹלָה אֶרָצֶנּוּ וְעַל פְּשָׁעַי יָרַח מִנְחָה:
(י) בַּעֲרוֹךְ שׁוּעַ אֶל יֵצֶר רוּחֲךָ וּמִצְּדָקָה לֹא תִתְאַחֵר וּפְקוּדָתְךָ
לֹא תִתְמַהְמֵהַּ לְמַלֹּאת: (יא) אֶל מַר נֶפֶשׁ אַל תִּלְעַג כִּי יֵשׁ
מַשְׁפִּיל וּמֵרִים: (יב) אַל תַּחֲרֹשׁ רָעָה עַל אָחִיךָ עַל אוֹהַבְךָ
וְעַל עֲמִיתֶךָ: (יג) אַל תְּכַזֵּב כָּל כָּזָב כִּי פְּרִי כָל כַּחַשׁ רָע:
(יד) בְּמוֹשַׁב גְּדוֹלִים אַל תַּרְבֶּה שִׂיחַ וְלֹא תִשְׁנֶה הַדְּבָרִים
בִּתְפִלָּה: (*) טוֹב מְעַט דְּבָרִים בְּרֹב נָכוֹן מֵהַפְצַר שִׂיחָה בְּלֹא
דָעַת:

ניכט אויף דען אעקקער דער אונגערעכטיגקייט, זא ווירסט דוא זיא
ניכט זיעבענפעלטיג ערנדטען: (ד) פאן גאטט ענטפלעהע ניכט גראססע מאכט
נאך פאן קעניגע אנזעהען אונד געוואלט: (ה) גיב דיך ניכט פיר גערעכט
אויס ביי גאטט, נאך פיר ווייזע ביים קעניג: (ו) שטרעבע ניכט ריכטער
צו זיין, דא דוא מעכטעסט ניכט פערמעגענד זיין דיא אונגערעכטיגקייט אויסצוראטטען.
(אדער אויס שייא פאר דעם מעכטיגערן דיינע רעכטשאפענהייט אין געפאהר
זעטצען): (ז) זיהע דיר קיין שטאאטס פערברעכען צו, אונד מענגע דיך ניכט
אונטער דען אויפריהרישען פאבעל (פערזינדיגע דיך ניכט וועדער דורך טיראנניי
געגען דאס פאלק, נאך דורך עמפערונג געגען דיא אבריגקייט): (ח) מאכע
דיך איינער זינדע ניכט דאפפעלט שולדיג, דען שאן דיא ערסטע ווירד ניכט
אונגעשטראפט היין געהן: (ט) דענקע ניכט, גאטט ווירד איינע אפפער
אנזעהען אונד וועגען איינער זינדע וויל איך איהם געשענקע ברינגען: (י) זייא
ניכט קליינמיטהיג אין דיינעם בעטען, אונטערלאססע ניכט אלמאזען צו שפענדען.
אונד פערזוימע ניכט דיינע פפליכטען צו ערפיללען: (יא) שפאטטע דעס
בעטריבטען ניכט, דען עס איזט איינער דער ערנידריגען אונד ערהאבען קאן:
(יב) העגע ניכט איבלע געדאנקען איבער דיינען ברודער, נאך איבער דיינען פריינד
אונד נעבענמענשען: (יג) ערלויבע דיר ניכט דיא גערינגסטע ליגע, דען
פאן קיינער ליגע קאן גוטעס ענטשטעהען: (יד) זייא אין דער געזעלשאפט
עהרווירדיגער פערזאנען ניכט שוואצהאפט; אונד ווידערהאלע ניכט דיא ווארטע
איים בעטען: (*) בעססער ווייניג געבעטעט מיט אנדאכט, אלס פיעל אוננינגעס

גע־

דלא חד בשבעא תתצדיוהי: (ד) לא תבעא מן קדם אלהא שולטנא ומן מלכא מותבתא דאיקרא: (ה) לא תזכא נפשך קדם אלהא וקדם מלכא לא תהוא סכלא: (ו) לא תבעא דיהוא דינא אלא אן אית בך חילא למבטלו עולא דלמא תדחל מן קדם עתירא ותעבד מומא בדחלתך: (ז) לא תחיב נפשך בכנישתא דמדינתא ולא תרמא נפשך בדינה: (ח) ולא תתנא למחטא מטל דבקדמיא לא זכית: (ט) לא תאמר דחאר בסוגאא דקורבני. וכד מקרב אנא למריא קורבני מקבל: (י) לא תתעיק במלי צלותך. ומן זדקתא לא תשתוחר לא תשתוחר למעבד פוקדנא: (יא) לא תגחך אל אנשא דמרירן חנכוהי מטל דאית דמרים ומשפיל: (יב) לא תתרעא בישתא אל אחוך הכנא ואף ל רחמא ואף אל חברא כחדא: (יג) לא תצבא למכדבו כל כדבותא מטל דחרתה לא הורת טבא: (יד) לא תסתר נפשך בכנושתא דשליטנא: ולא תשחלף מלי

אבל אין תכלית ליגיעתם ברוב המורדים · ויהיו תהיה האחרונה במרד ובמעל, ולזה אמרו חז"ל הוי מתפלל כו': (ח) לא תתנא · לא תשנה · ולא ידעתי לפרש המקרא הזה אולת ע"ד אמרם ז"ל בשבת (דף לא) דרש רב עולא מ"ד אל תרשע הרבה וגו' הרבה הוא דלא ירשע הא מעט ירשע? אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהי' ריחו נודף! (פי' אם רשעת אל תאמר הואיל וריחי נודף אחטא עוד · כי אין דיהם חטא א' לבעלי): (י) לא תתעיק במלי צלותך · לא תלך בתפלתך · כלומר בעת שתתפלל תהיה דעתך צלולה ולא תהיה בלבר, ולפי הבנת הזאת העתקתי בעברי בצר לא תעריך שיחך · ע"ד הערוך שיחך לא בצר (איוב לו) · ואם הכונה היאת נדרש המקרא הזה בערובין (דף סה) אך בבבלי נוסח המקרא קצת · וז"ל אמר ר"ח ב"א אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, שנאמר בצר אל יורה (יורה) וכתב רש"י אין זה מקרא בכל התורה ואולי היה בספר בן סירא וע"ש בתוספ' ד"ה בצר · והיינו המקרא הזה · וע"ש אמר ר"א הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים · ופי' רש"י שאין דעתו מיושבת עליו · ודוקא בדורות הראשונים שהיו לבם נכון, אבל עכשיו בין כך ובין כך אין מכוונים, מוטב שלא תתבטל התפלה ע"כ · ומעתיקי נוסח היונית העתיקו לא תספק בעת תפלתך · וגם זה נכון · כי המסופק אם תפלתו תועילנו לא עלתה, והכונה רצויה: ומן זדקתא לא תשתוחר, תרגם לאמור חז"ל שיתן אדם צדקה קודם שיתפלל (ברכות): (יג) אל תחוש · כמו בואת יתורו לא תזכיר · אל תרים ותלבה כל דבר כזב ושקר בין לדבר ובין לשמוע כי כל דבר ואם היה מה לא טוב הוא: (יד) אל תסתר נפשך בכנושתא · פי' לא תבזין ותחרים תתמדך בחברת גדולים בין בהלכה ובין בדבור · ויהי' לפי"ז ההעתק בעברית אל תמת נפשך במקום גדולים · אך הלכתי בזה בעקבות מעתיקי נוסח היונית, לא תרבה שיחה במקום גדולים · ולא תכפיל מלי תפלתך · כי מלת תשחלף · כמו תחליף ותכפיל · ולא כהמון בעריכ בעם התלפלפים והמהגים המון תפלות תחנות בקשות פיוטים ומזמורים לאין מספר בשפתים נעות ובלב רחוק · ויחשבו כי המון מלים ירצו להב"ה,

ולהג

דעת: (טו) אל תתכוסס בהמון מרעים זכור כי יי יפקוד
על עונך: (*) בעמל יגיעך אל תקוץ ניר נירך בעצבון ולא
תגעל כי אלהים עשהו: (טז) מאד מאד השפל רוחך כי
אחרית כל אנוש רמה: (יז) לא תחליף אחיך בכסף ורעך
בזהב אופיר: (יח) אשת חן וטובת לב בכל תכיר בפנינים:
(יט) עבד נאמן לא תלהין ולא תונה שכיר בעמל נפשו:
(כ) עבד משכיל אהוב כנפשך ולא תמנענו מצאת להפשי:
(כא) אם מקנה לך שמרהו ואם יסכון לך חוס עליו:
(כב) בנים יש לך יסר אותם והשיא להם נשים בנעריהם:
(כג) בנות יש לך נצור בשרן ולא תיטיב להן פניך: (כד) הוצא
בת ויצא עסק ולאיש ישר תשיאה: (כה) אשה אוהבת
לך לא תעזוב ואם רעה היא אל תאמין בה: (כו) כבד
אביך בכל לבך ואם יולדתך לא תשה: (כז) זכור כי בלעדיהם
לא

גטשווען: (טו) רעכנע דיך ניכט אונטער דיא מענגע דער זינדר (ענטשול-
דיגע דיינע פֿעהלער ניכט, דאס עס פֿילע בעגעהן)· דענקע דאס דיא
שטראפֿע ניכט לאַנגע: (*) לאס דיא בעשווערליכע ארבייט דיך ניכט פֿער-
דריסען, בויע דיין פֿעלד איהזאם, דען גאָטט האט'ס זא פֿעראָרדנעט:
(טז) דעמיהטיגע דיך זעהר, דען דאס ענדע דעס מענשען איזט ווירמער:
(יז) ניכט פֿיר אללעס געלדע פֿערטוישע דען ברודער, נאך דיינן פֿריינד
פֿיר דאס בעסטע גאָלד: (יח) איינע רעכטשאַפֿנע פֿרוי פֿערטוישע ניכט
אום אללע שעטצע: (יט) איינן רעדליכן קנעכט בעהאנדלע ניכט איבל; אונד
קרענקע דען איהזיגן טאגלעהנר ניכט: (כ) ליבע דען פֿערשטענדיגען
קנעכט, אונד בערויבע איהן זיינע פֿרייהייט ניכט: (כא) הייסט דו פֿיה,
זא פֿערזארגע עס, בריינגט עס דיר נוטצן זא בעהאלטע עס: (כב) האסט
דו זעהנע, זא גיב איהנן איינע גוטע ערציהונג, אונד פֿערהייראטהע זיא
צייטליך: (כג) האסט דו טאכטער, זא בעוואהרע איהרן קערפער, אונד
לאס ניא אונבעדאכטזאמע פֿריידע איבר זיא בליקקען: (כד) פֿערהייראטהסטע
דיינע טאכטער, זא האסט דו איינע גראססע פֿפֿליכט געטהאן, שענקע זיא
איינעם פֿערנינפֿטיגן מאן: (כה) האסט דו איין וויב נאך דיינעם וואונשע,
זא פֿערלאס זיא ניא; איזט זיא דיר אבער ווידריג, זא ערגיב דיך ניכט אן
זיא: (כו) עהרע דיינן פֿאטער פֿאן גאנצעם הערצן, אונד פֿערגיס ניכט וויא
וועהע דיינע געבורט דער מוטער וואר: (כז) דענקע דאס דו פֿאן איהנן
געבאָהרן ביזט, אונד וויא וויללסט דו פֿערגעלטן דיא מיהע דיא זיא
איט

מלי צלותך: (טו) לא תרחם נפשך מן אנשא דעמך. אתדכר דרוגזא לא עבר: (טז) טב טב אמך נפשך מטל דהרתא דכלהון בני אנשא לרמתא הויא: (יז) לא תחלף רחמא בממונא ואחא דאית לך בדהבא דאופיר: (יח) לא תחלף אנתתא טבתא ושפירא חזוא במרגניתא: (יט) לא תטרף לעבדא דפלח בקושתא ואף לא לאגירא דמעמל נפשה: (כ) עבדא חכימא אחביוהי כנפשך ולא תכלא מנה חארותה: (כא) בעירא אית לך בקיה ואן ישרירא הו קניה: (כב) בניא אית לך רדי אנהון וסב להון נשא בטליותהון: (כג) בנתא אית לך טר בסר־ון ולא תנהיר להון אפיך: (כד) אפק ברתא ינפק עשוקיא ולגברא דין חכימא יהביה: (כה) אנתתא אית לך לא תשבקיה ואן עולא הי לא תהימן בה: (כו) בכלה לבך יקר לאבוך, ולאמך דילדתך תטעא: (כז) אתדכר דאו הנון

ולא הרבה ייטב בעיניו. בדברים אשר לא ידבר ולא יבינו רק כגולם מדבר, ולזה אמר (*) עוד תמעט בתים לבב תהפכר תמין שיח בלא דעת. כי אחר כונת הלב הן הדברים וכן אמר קהלת על כן יהיו דבריך מעטים, וכן הוא בא"ח בסי' א' ע"ש מעטי בכונה מהרבות בלא כונה. הרי"ג' מעיני לכת הזהירו בזה והיעב לא סר מאלתו: (טז) אל תתנוסס בהמון מרעים. מלת תתנוסס היא מגזרת נסס. והיא התפעל מן תנסי על הנה. פי' לא תתחשב בין רבים מרשיעים. כלומר הואיל ורבים עושים העול הוא תעשה כן גם אני. כי לא יצדק העול באות יעושהו והעתקה הזאת לפי נוסח היונית: אך לפי לשון הארמית לא תרחם נפשך מן אנשא דעמך. לא ידעתי לכוין סיפא דקרא לרישיה: כי לפי כונתו לא התחשב נפשך מאיש עמך. ע"ד ואהבת לרעך כמוך. ומה ענין ותזכר כו': (יח) בעמל יגיעך אל תקוץ. כל מלאכה וכל עבודה אשר הכינות לך להתפרנס בה, עשה באמונה, ואף אם היא מלאכה קשה לא תמעל בה, כי כל מלאכה אשר נעשה באמת קל על עושיה. ולפי העבודת האדמה קשה מכל, לכן אמר ניר נירך בעצבון. כי ה' אמר בזעת אפך תאכל לחם. והמקרא היא אשר בארמית: (כג) ולא תשיב להן פניך. כלומר לא תאיר להן רצון אפים יותר מדאי כי נשים דעתן קלות, ובנקל יסטה לבן. לכן לריבות מאירם יתירה: (כד) הוצא בת ויצא עסק. מבלול מבינתך: (כו) לא תפס. לא תבכה, כמו נפיתי מוגה: (לב) ולא תבריחר יון בית נכאי. לא תמנע מהלוך בית אבל, ובעגדית לא תימוע דמעות אונך. המגל ביום הרחמן נקרא חונך: (לג) לא תאחז לך למסור מרעת. נפקוד חולי ולבקרו. פוקד עון אבות. תרג' למסער חולי (פאות כ). יהגה סירה החכם, בפרשה היא הנהגת האדם עם אל ועם מגרתיו ועם אשתו בניו ובנותיו ובני ביתו ובורי ואחותו וכל אשר לו, והנהגתו ברעים בקרובים בעניים ובחולים ובאבלים, ואחר כל אלה סיים הפרשה: (לד) בכל אשר תעשה זכור אחריתו ולא תחטא לעולם וזה כלל גדול בהנהגת האדם, אם יתבונן האדם בכל מעשה אשר יתחיל לעמות התכלית אשר יהיה ממעשהו. בודאי יהיו מעשיו טובים ונכונים ולא יעשה דבר לריק. ואמר החכם (פיטטאגוס) אין טוב כי אם לחשוב ולהשכיל על

דבר

לא היית ומה תגמול על אשר טפחוך ורבוך: (כח) ירא
יי בכל לבך וכבד כהניו יקר אל זה בראך ולא תעזוב משרתיו:
(כט) הודה לו וכבד כהניו והב למו מנתם כאשר צוית
לחם קרבנך וראשית ידך: (ל) ואף לעני תפרוש כפיך
למען תברך בכל משלח ידך: (לא) הפק רצונך לכל־חי
ואף למתים תעשה חסד: (לב) אל תנח דמעות אונן באין
מנחם ועם אבלים תתאבל: (לג) לא תכלא רגלך מפקד
דוה על ערשו כי בגלל הדבר הזה תמצא חסד: (לד) בכל
מעשך זכור אחריתו ולא תחטא לעולם:
ח (א) חדל ריב עם איש תקיף פן תפיל בידו: (ב) אל
תדין עם איש בצע פן יכריעך משקלו: (ג) כי הכסף
יסית רבים גם לב מלך יטה: (ד) אל תתגר באיש מדון
פן תרבה עצים לגחלתו: (ה) אל תשחק באיש נקלה
פן יבוזך אנשי יקר: (ו) שב מחטאיו אל תזכיר עונו. זכור
כי

מיט דיר געהאַבט האַבן: (כח) פֿערעהרע גאָטט פֿאָן גאַנצעם הערצען, אונד ערווייזע דען פריסטערן אַכטונג; ליבע דיינן שעפּפֿער אונד ענטציהע דיך זיינען דיענערן ניכט: (כט) דאַנקע גאָטט אונד עהרע דען פריסטער, געבע איהנען איהרע פֿעראָרדנעטע געשענקע, דיא דיר אַנגעוויזן זינד, ערשטלינגסאָפּפֿער אונד ערסטלינגע: (ל) אויך דעם אַרמען רייכע דיינע האַנד, זאָ ווירד דיין פֿראָזין געזעגנעט ווערדן: (לא) זייא געגען אַללע מענשן געפֿעלליג, אונד זעלבסט דעם פֿערשטאָרבענען ערצייגע גיטע: (לב) לאַס דען ווייגענדען ניכט אָהנע טראָסט, אונד קלאַגע מיט דען קלאַגענדען: (לג) זייא ניכט פֿערדריסליך קראַנקע צו בעזוכען' דען דיס געווינט דיר ליבע: (לד) אין אַללעם וואַס דו טוהסט, געדענקע אַנס ענדע, זאָ ווירסט דו ניעמאַהלס איבעלס טוהן:

ח (א) מיידע שטרייטיגקייטן מיט דעם מעכטיגערן, דאַס דו ניכט אין זיינע געוואַלט געראַטהעסט: (ב) שטרייטע ניכט מיט איינעם רייכען, דאַס ער דיך ניכט איבערוויגע: (ג) דען פֿילע בעשטעכט דאַס גאָלד, עס מאַכט דער קעניגע הערצען וואַנקענד: (ד) צאַנקע ניכט מיט איינעם צאַנקזיכטיגען, דוא טרעגסט העלץ צום פֿייער צוזאַממען: (ה) שערצע ניכט מיט איינעם זיטטענלאָזען, דאַס דו ניכט פֿאָן עהרווירדיגער פּער־זאָנען פֿעראַכטעט ווירסט: (נ. א. דאַס דיינע פֿאָרפֿאַהרן ניכט בעשימפֿט ווערדן): (ו) ריקקע דעם ניכט זיינע זינדע אויף, דער זיך בעססערט,

בע

הנון לא איתך ומנא תפרוע אינון דרביוך: (כח) בכלה לבך דחל מן אלהא ולכהנוהי יקר. בכלה לבך יקר בריך ומשמשנוהי לא תשבוק: (כט) שבחוהי לה ויקר אף לכהנוהי והב להון זרקהון איך מא דאתפקדא לחמא דקורבנא ורישיתא דאידא: (ל) ואף למסכנא אושיט אידך משול דנשתלמון בורכתך: (לא) חסדא הי גיר מוהבתא בעינא כל בריתא ואף מן מיתא לא תכלא טיבותא: (לב) ולא תשתוחר מן בית בכא ועם כל אבילא הוית מתאבל: (לג) לא תמאן לך למסער מרעא דמטל הלין אנת תתרחם: (לד) בכל עובדיך הוית דכיר חרתא ולעלם לא תחטא:

ח (א) לא תענא עם גברא דקשה מנך דלמא תפול באידוהי: (ב) לא תענא עם מרא דהבה דלמא יתקול מתקלך: (ג) מטל דלסגיאא איבד דהבה ואף לבא דמלכא הי משטא: (ד) לא תצא עם גברא פכנא ולא תסים אל נורה קיסא: (ה) לא תצא עם זלילא דלא נצערונך יקירא: (ו) לא תתחסר לאנשא

דתאב

דבר טרם הגידתו, ואחרי השכילו לאסר לגלות הפעל של תשובתו · ואמר עוד אין טוב מפועל דבר אחר יש לו ידו נסבכו וביותר:

ח (א) לא תריבה עם איש תקיף ממך · היונגרית קרוב לארמית, ואולי תרגם אל' ענין כי לא תעסוק עמ"ה דין ודברי', ועוד תאמר קהלת אין אדם יכול לדון עם מי שתקיף ממנו: (ב) לא תריבה עם בעל הון · פן יכריעך · ישים כף משקלו על משקלך כי הכסף יכביד משקלו על משקלך: (ג) כי הכסף ישית ידות רבים להטות משפט: (ד) באיש גרגן · בבעל לשון, רגיל · לא תגרה מדון, כי הוא מקום לריב ומחלוקת, כדי שיוסיף על דברים גחלת קנון מריבו ברבים, והתריגם לו כעלים לאש לסיבות הלהב: ובארמית לא תצא. וירב הינס ת' וגלא עמא: (ה) באיש נקלה · איש בזוי ונבזה, כתרגומו עם זלילא: פן זוזך אנשי יקר, כיהסם ידי עם בזה להגנים עמו בדין ודברים, נבזה הוא בעיני המכובדים: ולפי נוסח ה' וגית אל תשחק עם איש בער פן יחרף אבותיך · כי הוא בזויינו לא יתכם על כל · ילא לא ידע לתת מים במריבו יענה סוכני קבר ולאבותיו אשר בארץ המה: (ו) לא תחסד · לא תחרף ותענה את הבא משאלו להזכיר לו עונות הראשונים: (י) אל יקל בעיניך כל שיחתם · אפי' שיחת חולין של חכמים צריכה לימוד: כי בשיחתם יקנה אדם מוסר ויתנהג יהרך ארץ · איך יתנהג בבתי בין גדולים: (יא) לא תתעיק · לא תבזה יתקל בדברי זקנים כי המה מרוב ימים ידברו וגם המה מאבותיהם קבלו: (יא) בעבור דתבינה ניפניו פתגמא · בעת הצריך להשיב תשובה · כלומר תדע מתי תדבר, ומה תשיב תשובה כהלכה לשואל כענין: (יג) לא תהיה אהבה לרשע גמור · פן תיקד בתוך אשו · ולפי שאין לו כוונה ידועה, בחרתי בנוסח יונית, לא תתגר ותתקוטט עם בעל אף מהר לכעוס, כי איש חמה על כל דבור קל תבער חמת אפו כאש אוכלת לבלע ולהשחית: (יד) לא תקום מן קדם עולא · נראה הכוונה לא תתנגד לעומת בליעל, שלא תשבה דבר לסכעיסו, ויותר נכון לפי נוסח היונית, לא תתחרה מאיש

כי כלנו חטאים: (ז) על זקן בל תלעג זכור כי גם אתה תזקן:
(ח) על מות אדם בל יגל לבך זכור כי כלנו מתים: (ט) לא
תעזב דברי חכמים כי מהם תאלף חכמה: (י) אל יקל
בעיניך כל שיחתם כי בהם תקנה דעת להתיצב עם גדולים:
(יא) אל תבוז לדברי זקנים אשר שמעו מאבותם: (יב) כי מהם
תצא לקח לתת מענה דעת בעתו: (יג) אל תגרה עם בעל אף
פן תכוה בחמת אפו: (יד) אל תתחרה באיש מתעלל כי
צידה הוא לדברי פיך: (טו) באיש תקיף ממך לא תשה כסף
ואם נשית בו יהי אובד בעיניך: (טז) בעד איש תקיף ממך לא
תערב ואם ערבת שלם תשלם: (יז) עם שופט אל תדין כי
בדו המשפט אל אשר יחפוץ יטנו: (יח) עם פריץ אל תלך
פן יקרך אסון כי ברוח לבו הילך הוא ואתה באולתו תאבד:
(יט) באיש חמה בל תריב ובמקום ציה לא תלוה לו: (כ) כי
כשטם בנפש דמך בעיניו ובאשר אין מושיע יקטלך: (כא) עם
פתי אל תמתיק סוד כי לא ידע לכבותו: (כב) לא תגלה לבך
לכל אדם פן יטיל עליך תגמולו:

(א) אל

בעדענקע, דאס וויר אללע שטערבליך זינד: (ז) פֿעראכטע דאס אלטער ניכט.
דען וויר געדענקען אויך אלט צו ווערדען; (ח) פֿרייע דיך ניכט איבער דען טאדטען,
דען וויר שטערבען אללע: (ט) זייא ניכט נאכלעססיג אין דיא רעדע דער
ווייזען, דען פֿאן איהנען לערנסט דוא זיטטען: (י) האלט איהר געשפרעך ניכט פֿיר
אונבעדייטענד, דען דורך זיא לערנסט דוא בשיידענהייט אונד קאננסט בעטראגען
געגען דיא פֿארנעהמען: (יא) וויכע ניכט פֿאן דען ערצעהלונגען דער אלטען, דען
אויך זיא לערנטען פֿאן איהרען פֿעטערן: (יב) דוא קאננסט פֿאן איהנען קלוגהייט לערנען,
אונד אין פֿערלעגענהייט אנטווארטען: (יג) ענטצינדע ניכט דאס פֿייער דעס בעזוויכ=
טערס, דאמיט דוא ניכט פֿאן זיינער גלוהט פֿערברעננעסט: (יד) לאס דיך פֿאם
שפעטטער ניכט אויפֿבריגגען, דאס ער אן דיינע צונגע ניכט איינע פֿאללע שטעללע:
(טו) לייהע ניכט איינעם מעכטיגערן, טוהסט דוא עס, זא האלטע עס פֿיר פֿער=
לאהרען: (טז) בירגע ניכט פֿיר איינען מעכטיגערן (נ״א איבער דיין פֿערמעגען)
טוהסט דוא עס, זא דענקע דאראויף, עס צו בצאהלען: (יז) פֿיהרע קיינן רעכטס=
האנדעל מיט איינעם ריכטער, דען ער קאן דאס אורטהייל לענקען נאך זיינעם בעליבען,
(נ״א דען נאך זיינעם אגענען שפרוכע איזט איהם דאס אורטהייל): (יח) רייזע
ניכט מיט איינעם פֿערוועגנען, דאס ער דיר ניכט אונגליק פֿערורזאכע, דען ער
האנדעלט

דתאב מן הטאיהי אתדכר דכלן חטיין : (ז) לא תנחך אל
אנשא דסאב אתדכר דמנן סאבין : (ח) לא תחרא על אנשא
דמאת אתדכר דכלן מיתין : (ט) לא תשבוק שועיתא דחכימא
ובמתליהון הוית דריש : (י) אף שועיתא חולא די להון לא
תסרוח מטל דמנהון תקבל יולפנא בעדנא דתקום קדם
שליטנא : (יא) לא תתעיק בשועיתא דסבא דשמעו מן
אבתיהון : (יב) מטל דמנהון תקבל יולפנא בזבנא דמתבעא
למפניו פתגמא : (יג) לא תהוא שותפא לרשיעא גמירא . דלא
תאקף בגו זלתא דגירה : (יד) לא תקום מן קדם עולא דלא
נהיא כמאנא קדמיך : (טו) לא תוזף לכן דעשין מנך ואן אוזפת
הוי איך מובד : (טז) לא תערוב למן דעשין מנך ואן ערבת הוי
איך פרע : (יז) לא תתב עם דינא עולא בדינא דלא איך צבינה
תהון עמיה : (יח) עם גברא קנייא לא תאזל באורחא דלמא
נקשא בישתך מטל דהו ליקבל אפוהי אזל ואנת בסכלותה
תובד : (יט) עם עולא לא תצא מצותא ולא תצא עמיה באתרא
חורבא : (כ) מטל דשיט הו דמך בעינוהי ואן לא נהוי לך
מפצינא נקטלך : (כא) עם סכלא לא תקטור ראזא מטל דלא
משכח למכסיותא : (כב) לא לכל בר אנש תגלא מן דבלבך
דלא נחיבך טיבותא :

(א) לא

המנרעלט טאָלקיהן, אונד ברינגט דיך דורך זייגער פֿרווענגהייט איגס פֿרדער־
בען : (יט) היטע דיך פֿאָר שטרייט מיט איינעם נאַרינגן ,טרויע דיך מיט
איהם ניכט אן איינן איינזאמן ארט : (כ) דען ער אכטעט בלוטפֿרגיסן וויא
ניכטס , אונד ווען ער דיך היפֿלאָז זיהט ערווירגט ער דיך : (כא) מיט דען
טהֹרן בעראַהטע דיך ניכט , דען ער קאַן ניכטס פֿרשווייגן : (כב) אנטדעקקע
דיינע געהיימניסען ניכט איינעם יעדן , זאָנסט ביסט דוא איואר פֿרגעלטונג שולדיג :

(א) וויא

מתעלל · כי יש אליה דבה ובעל נבין הרע , תגרים לבגעים חבירו , ומסית אותו
בדברים לקיוף על אדם ומתוך כעס יזיק , דבר אפוי בלא היה לו לדבר , והוא לירד עליהם
להעליל עליו עלילות ברשע ולמה הוא בדברי כהונה הדבת על כיוני , וזה פי' אל תתחבר
אחיו דבה אל דבותה מאיך דבה שתכעס על דבר עוד לך · ולזה נכון שלא נהיה כמאנא
קדמיך · פי' אורב · כי כיס לך אורב (מיכ' ה) ת' כמאנא : ועלת תעלל אל' התעללתי
בם (פמ' י) ועל' עלילות דברים (אין קרקעטער) פותח במריבת אנס לייד רעהו בדבריו
להכינו לאסבט : (יז) לא תתב עם דיני עולא · כן הוא בדבריות · ולפי נוסח הייכות · אל
תדון עם דין · בזבר העתקתי בעברי : (יח) עם אדם פרא , ר"ל התסתק עמו

ט (א) אל תקנא את אשתך פן תאלף עליך רעה : (ב)
אל תתן לאשה נפשך פן תשוב אלוף לראשך : (ג) אל
תתגורר עם זונה פן תלכד במצודתה : (ד) אל תט אל מזמרת
פן תדיחך בנעימות קולה : (ה) אל תתבונן אל בתולה פן
תחוב כפלים מהר : (ו) אל תתן לנשים נפשך פן תאבד
ירושת נכסיך : (ז) ויצר לך ברחובות העיר כי רבים נושיך : (*)
אל תשוטט בחוצות העיר ולא תארוב אצל כל פנה : (ח) לא
תערוך יצועך אצל בעלת בית ולא תמסוך עמה יין ושכר : (ט)
פן ישט לבך אחריה וברמך תרד שאול : (י) העלם עיניך
מאשת חן ואל תביט אל יפת מראה : (יא) כי בתאר אשה יפה
רבים השחתו ואהבת אשה כאש יוקדת : (יב) אל תרבה שיחה
עם אשת איש ולא תחבק חיק נכריה פן יט אחריה לבך
והורדת נפשך בדם שאול : (*) כנצוץ מבעיר גחלת ותשוקת
אשה

ט (א) זייא געגן דיינע פֿרויא ניכט אייפֿערזיכטיג, לעהרע זיא ניכט געגן דיך
רענקע ברויכן ; (ב) איבערלאס דיך ניכט דעם ווייבע, דאס זיא ניכט דיין
הערר ווערדע : (ג) געהע דעם בוהלערן ווייבע אויס דעם וועגע, דאס דוא
ניכט אין איהרע שלינגען פֿאללעסט : (ד) האלטע דיך ניכט צו אפֿט בייא דען
זענגערין אויף, דאס דיך איהרע קונסטע ניכט בשטריקקען : (ה) העפֿטע דיין
אויגע אויף דיא יונגפֿרויא ניכט, דאס דוא ניכט דאפפעלטע אויסשטאטטונג געבן
מוסט : (ו) גיב דיין הערץ ניכט אויף הורען, דאס דוא ניכט אום דיין פֿערמעגן
קאממסט : (ז) דאן ווירסט דוא דיך שעהען, פֿרייא אויף דער שטראסע צו געהן,
פֿאר פֿילע שולדן : (*) גאפֿפֿע ניכט אויף דער שטראסע אומהער, אונ' שלייכע
ניכט אויף דען איינזאמען פלעטצן דער שטאדט : (ח) שלאגע דיינע אונגערשטעטטע
ניכט בייא איינער גאסטווירטהין אויף, (ג. א. אידרע געמיינשאפֿטליכן אויפֿענט-
האלט מיט איינעם פֿערהייראטהעטען ווייבע) · טרינקע מיט איהר קיין ווייַן ·
ציהע זיא ניכט צו לוסטבארקייטן : (ט) דאס דיך דיין הערץ ניכט צו איהר היננייגע,
אונד דוא אונאבזעהליך עלענד ווערדעסט . (י) ווענדע דאס אויגע פֿאן וואהל-
געשטאלטען ווייבע, אונד בליקקע ניכט נאך פֿרעמדער שאָנהייט : (יא) דען דורך
דיא שאָנהייט איינעס ווייבעס װאורדן פֿילע בעטריקקט, אונד פֿרויען-ליבע ענט-
פֿלאממט וויא פֿייער : (יב) מאכע ניכט פֿילע ווארטע מיט איינער עהע-גאטטין,
אונד ליבקאָזע ניכט איינע בוהלערין דאס דוא ניכט דאדורך פֿערפֿיהרט ווערדעסט,
אונד דיך אינס עלענד שטירצעסט : (*) וועגן וואס איין פֿינקליין אונטער בלעזט ענט-
שטעהט איין פֿייערס-גלוהט, ווער דיא בגירדע איין וועניג רייצט, ענטפֿלאממט
דיא

ט (א) לא תטן באנתתך דלא תאלף עליך הכנא בישא : (ב) לא תתל לאנתתא נפשך למשלטותא על כל מן דאית לך : (ג) לא תענא עם זניתא דלא תפול במצידתה : (ד) עם זמרתא לא תסתוד דלמא תובדך במשועיתה : (ה) בבתולתא לא תתבקא דלמא תתחיב בפרניסה אעפא : (ו) לא תתל לזניתא נפשך , דלא תיבד יורתנא דנכסיך : (ז) ותצטער בשוקי דמדינתא ותתכתב בגורא דחובא : (ח) עם מרת ביתא לא תסמוך יצילך ולא תמזוג עמה חמרא עתיקא : (ט) דלמא יסטא לבך בתרה וחיב מותא תהוות לשיול : (י) אפיך באנתתא שפירא לא נהורן ולא תתבקא בשופרא דלא דילך : (יא) בשופרא ניר דאנתתא כגיאא אבדן ורחמתה איך נורא יקדא : (יב) עם אנתת גברא לא תסגא מללא ולא תגר עמה שועיתך דלמא יסטא בתרה לבך ובדמא היכא תהוות לשיול : (יג)

לא

בדרכים ומסכנים ולא ירים : (כ) מדליינא · מליל , כמו תמלא לא דיד : (כב) דלא נחייך עינותא · לו עתי תבונה · ... עונין עוצה תחת הכתירי כוהן · ולכיון העתקתי בעברי כן יעיני עליך רבותי , דכל מה תהי' חייב לו גמול על מתיקתו · ובנוסח היונית בוסף עוד · לכני זר לא תגלה יגר כתר כי לא ידעת את אשר בלבבו :

ט (א) לא תטן · לא תקנא · פי' לא תהיה אמתך אחוזה בעיניך , כי במרה היתירה , והתבונן אשר יאבוד אדם את אהבתו על כל כסיעה וכסיעה ועל כל תנועות עכינה , לא להועיל רק להרבות איבה בינו לבינה , והיא תבקש כל ערמה וכל תחבולה להלחותו ולעקבו · ע"כ קנאת איש בלבבי אמיתי הו סביה לסותר או בלא תועיל , אם ויאם נאמנה קנאתו עול , ורב רוחה רמית ליכניה לפן רוח : (ב) לא תתל לא תתן נפשך לאשה , לא תתמגן אירך ביד האשה ללכת אחר כל חפצה ומשאלתה , ולהשליטה על כל אשר לך · כמרז"ל הנוח ...ה הי' ההולך אחר עצת אשתו : (ו) דלמא תתחיב בפרניסה אעפא · אחר ומתן אחבה נקוא פרנסה , ומלת אעפא · כפול · יהי' ...עיף , וכן תיר' מלת גבה (זכרי' ה) כפילה · ולפי"ז העתקתי בעברי · כן תרוג בכליס אחר · והוא כוונתו בזה , כי המפתה נותן בלבה בבת כנב וקנס · ולזה אמר בכליס : (ז) בגורא דא בא · בספר החוצות · בעברי העתקתי , ויגר לך ברחובות העיר · הוא דרך העברים וגורמה ירד ...ינדו מריב בעלי חוזות · ונגדר יודע כי רוצה זנות יהיה הון : (י) אל תבוסט · כדרך רואה זונות ביתעים ברחובות הנס יהנה ואל כל כנה יתרוני לבקש אשת זונה , והוא מהעתקה יונית ובאחרתי חסר ; (ח) עם מרת ביתא לא תסמוך יצילך · לא תלחם בכל התרומין , ינ"ל לתגיה ... , כי עי"ן ולמ"ד בכתב אשורית קרובין במכתב ... הראשון עי"ן והשנית למ"ד , ומרת בית , העתקתי בעלת בית , כי' בעלת פונדקית לא תדור אתה בבית ועיין לתלן · ובנוסח היונית כתוב המקרא הזה ע"ד אחר , כאשר העתקתיה בל' חכמני , והתקרחות הזאת הינתי בגמרא (יבמות דף ס' ע"ב , ובסנהדרין דף ק) וע"כ ... ניחא אחרת · הינלם גוליך ... מן ... במלידתה : אל תט אל בעלת ...יך אתו יין והמכר : כי באחד הפת ... רבים הפילתו ועצומים כל הרוגיה : רבים היו ... (כירפ"י ...) ההרגילים לדבר עבירה (כי ... לידי זנות) · ע"כ :

כנגון

אשה כאיש יוקדת : (*) כבלוב מלא עוף כן בתיהן מלא
מרמה : (יג) אל תעזוב אוהב ישן כי החדש לא יערכנו : (יד)
רע בקרוב יין מגתו כי יושן ינעם טעמו : (טו) אל תקנא בעול
כי לא ידעת מה אחריתו : (טז) אל תתחר באיש מזמות כי
עד יום מותו לא ינקה : (יז) רק מנגד לשליט בנפשך ולא
תגור מגורת מות : (יח) ואם הראה לפניו השמר פן תאשם
ואספת נפשך : (יט) ודע כי בין פחים תהלך ועל צנים
תצעד : (כ) לפי חילך קנה רעים ועם חכם תועץ ואת יראי
יי השיח וכל מעשיך ביראת יי : (כא) שים ישרים מאכלי
שלחנך וביראת יי תהיה תפארתך :

י (א) לפי מעשהו יהלל חרש ומושל לפי משכלתו : (ב)
בחכמת יועצים תכון ארץ ומושל משכיל אשרי עמו : (ג)
כבהל ארץ איש דבה והולך רכיל ישנא : (ד) יועץ משכיל
יחכים עם ושליט נבון כונן עיר : (ה) במושל כן משנהו ובראשי
עיר

דיא ליידנשאפֿט וויא ברעננענד פֿייער : (*) וויא איין פֿאגעל=בויער פֿאָללער פֿע=
געל איזט , זא זינד איהרע הייזער פֿאָללער טיקקע : (יג) פֿערלאס איינען אלטען
פֿריינד ניכט , דען דער נייער קאָמט איהם ניכט גלייך : (יד) איין נייער פֿריינד
איזט איין נייער וויין , לאס איהן אלט ווערדען , זא ווירד ער דיר שמעקקען : (טו)
בנײדע ניכט דען זינדר , דען דוא ווייסט ניכט וויא עס פֿיר איין ענדע מיט איהם
ניממט : (טז) בענײדע ניכט דען גליקליכען וואָהלשטאנד דעס גאָטלאָזען , ביז אנס
גראב געהעט איהם ניכט וואָהל ; (יז) ענטפֿערנע דיך פֿאָם מאננע דער איבר
טאָדט אונד לעבן געוואלט , זא לעבסט דוא ניכט אין שטעטער פֿורכט : (יח)
מוזט דוא אויך פֿאר איהם ערשיינען , זא פֿערגעהע דיך ניכט דאס דוא ניכט דיין
לעבן פֿערווירקסט : (יט) וויסע , דאס דוא איבר שלינגען וואנדעלסט , אונד אויף
אייזענהארטע שפיצען איינהער געהעסט : (כ) בריידע דיר פֿריינדע נאך דיינעם
פֿערמאָגען , אונד בעראטהשלאגע דיך מיט ווייזען לייטען ; אונטררעדע דיך מיט פֿערשטענ=
דיגען , אונד האלטע דיינע האנדלונגען זייא אין גאָטטעספֿורכט : (כא) לאס רעכט=
שאפֿענע לייטע דיינע טישגענאָססען זיין , אונד גאָטטעספֿורכט זייא דיין רוהם :

י (א) דאס ווערק לאָבט דען מייסטער , אונד איין ווייזן פֿירשטען זיינע רעגי=
רונג : (ב) ווייזע ראטהגעבער מאכן דיא בעשטע אָרדנונג אים לאנדע , אונד
איין ווייזר רעגענט בעגליקט זיינע אונטערטאנען : (ג) איין שוואצער איזט געפֿעהרליך
אים לאנדע , אונד איין פֿערלייאדער ווירד פֿערהאסט : (ד) ווייזע ראטהגעבער בעלעהרען
דיא

לא תשבוק רחמא עתיקא מטל דהדרתא לא מטא ליה : (יד)
והכנא חדרתא איך חמרא חדתא דכד נעתק תשתיוהי : (טו)
לא תמן באנשא רשיעא מטל דלא תדע מנא הויא חורתה :
(טז) לא תמן בעולא דמצלח ותדכר דעדמא למותא אנש לא
זכא : (יז) ארחק מן אנשא דשליט למקטל ולא תדחל דחלתא
דמותא : (יח) ואן קרב אנת ליה לא תחיב נשמתך : (יט) ודע
דבית פחא אנת פתע, ועל נשבא אנת מהלך : (כ) איך תילך
עני הבוך, ועם חכימא הוית קטר ראזא, עם מן דדחל אלהא
נהוון חושבניך, וכלהון אורחתך בדחלתא דמריא : (כא)
אנשא כאנא נהוון אכלי פתורך, ובדחלתא דאלהא והוא
תשבוחתך :

י (א) איך עבדוהי תשבוחתא דאומנא ושליט בעמה איך
שליטנוהי : (ב) בחכמתא דדינא תתקני מדינתא ושליט
בעמה חכים וסכולתן : (ג) דהיל בקריתא גברא מסכנא ודנכב
על פומיה מסתנא : (ד) דינא חכימא נלף עמה. ושליט חכימא
נוהב קריתא : (ה) איך דינא דעמא הכנא מישמשנוהי ואיך
רישא

[illegible]

(כ) [illegible] : [illegible] ואם אתון הוא לך :

י (ג) [illegible] (ה) [illegible]

עיר כן יושביה : (ו) מלך עריץ עכר עמו ושליט נבון יאשר
קריה : (ז) בידי אל שלטן תבל ובמשרתו ארץ ממשלה ישר :
(ח) כל המישרים מידי וליראיו יתן יקר : (ט) לא תקום כל עול
ובארח גאים לא תאשר : (י) זד וכזב הרחק ממך וברום עינים
בל תהלך : (יא) רהב שניא בעיני אלהים ואדם כי על שניהם
יעול : (יב) עשק בצע וגאון הסבו ממשלה מעם לעם : (יג)
מה יתגאה עפר ואפר בעודו בחייו רמה בקרבו : (יד) בקרביו
הלוידי רופא רגע הי משנהו מת : (טו) במות אדם רמה מנתו
וקרביו יירש תולעת : (טז) ראשית הטארת גאון מפח לב
ומסכל דעת : (יז) מקור הטארת גאון ואחריתו לבליעל השחית :
(יח) על כן הפליא יי מכותם ומחה אותם עד כלה : (יט) כסא
גאים יסחף יי ויושב ענוים תחתם : (כ) הפך משרש גאים
ויטע ענוים מקומם : (כא) עקב גאים עקר אלהים והכרית

זכרם

דיא נאַליגן , דעם פֿירשטענדיגן הערשאפֿט איזט וואהל געאורדנעט : (ה) דיא
איניטער ריכטען זיך נאך דאס לעבן איהרעס פֿירשטען , אלזא איינוואהנער דער
שטאדט נאך איהרען בפֿעהלס־האבערן : (ו) איין טיראַנניטשער קעניג אַבער זיין
פֿאלק אונגליקליך , אבער קלוגע ראַטהע ברינגען שטאַדט אין פֿלאר ; (ז) דיא רע
גירונג אויף ערדען שטעהט אין גאָטטעס הענדן , ער שענקט דער נאַליגן איהרע
בגליקער נור רעכטן צייט : (ח) אללע מאטר שטעהן אין גאָטטעס געוואלט , דער
איהן פֿירכטעט דען בפֿארדרט ער נור עהרנשטעללע : (ט) ראכע ניכט יעדע
בליידיגונג , אונד לייגע דיך ניכט איבר־איהטיג : (י) פֿאן זיידר אונד בטריגר
ענטפֿערנע דיך , אונד געהע ניכט שטאָלץ איינהער : (יא) שטאלץ איזט פֿאן גאָט
אונד מענשן פֿרהאַסט , דען געגן ביידען האנדלט ער אונרעכט (יב) אונגרעכ־
טיגקייט , שטאָלץ , אונד ערוונ ברונגמוכט ברינגט דיא הערשאפט פֿאן איינעם
פֿאלקע אויף דאס אנדרע : (יג) וואס ערהעבט זיך ערד אונד שטויב ? נאך ביים
לעבן קריכען ווירמר איס לייבע : (יד) אן זיינע איינגעווידע אוס דער ארצט
פֿליקען , דען אויגענבליק לעבן אין דען אנדרן טאָדט : (טו) דאָ ווירד ער ווירמר
צום טהייל , אונגציפֿר ערבן איהן : (טז) דאס הויפט אללער זינדען איזט האכֿ־
מוהט , פֿרריקט דאס הערץ אונד בטהערט דען פֿרשטאַנד : (יז) יא דער שטאָלץ
פֿרלייטט צו אללען זינדן , אונד ברינגט איהן אינ'ס פֿרדערבן : (יח) דאהער האט
גאָט אללע שטאָלצע אויסגעהאנד געשטראפֿט , אונד זיא ענדליך פֿרטילגט : (יט)
גאָט שטירצט דען טיראַננען טראָהן ; אונד זעצט מילדרע רעגענטען אַן איהרע
שטעללע : (כ) מיט דער ווארצל רייסעטע ער דיא שטאָלצע אויס , אונד
פֿלאנצטע דעהמיטיגע אן איהרר שטעללע : (כא) ער פֿרריטטעט , צערשטעהרט

אונד

ריישא דמדינתא הכנא עמודיה : (ו) מלכא עולא נוכד עמדה
ומתיתבא קריתא בחכמתא דשליטניה : (ז) באידוהי דמריא
שולטנא דהאביל ודכשר לידנה נקים עליה : (ח) באידוהי
דמריא שולטנא דכל ולדחלוהי נתל איקרה : (ט) בכל סירחנך
לא תטלוב רחמך ולא תהלך באורהא דגאותנא : (י) מן כל
חטהא וכדבותא ארחק ולא תהלך ברוהא רמתא : (יא) מטל
דסניא הו קדם אלהא וקדם בני אנשא גאיותא ועל הריהון
המופיא וטלומיא : (יב) מלכותא מן עמא משתחלפיא מטל
חטהא גאיותא וממונא : (יג) מנא נתגיאא עפרא וקטמא
דבחיוהי תולעא רחשין גבוהי : (יד) ומעוהי אסיא נצ׳ן יומנא
מהלך ומחר מאת : (טו) במותא דבר אנשא רכיתא מנתרה
ותולעא קדמוהי רחשיהון : (טז) ריש הוביהון דבני אנשא
גאיותהין ועבדיהון משטין לבהון מטל דמבועא דחטיתא
נאיותא וזניתא מבועדהרתיהון : (יח) מטל הנא פרש אלהא
מכתשיהון ומחא אנון מחותא גמירתא : (יט) כרסיא
דגאיותנא וסחף מריא ואותב מכיכא חלפיהון : (כ) עקרא
דגאיותנא עקר מריא ונצב מכיכא חלפיהון : (כא) עקבתא
דגאיותנא .

המשיחיהם ורחביהם : (ו) מושל ערין מחית עמו , אחתת המאמר הזה מתגני גם רזינו בימינו , במדינת נרבת קט העם הזה , ומרדו בגלגם ויסירוהו מכסאו , ויתנו המלך להרג ואת המלכה להרג , ויקראו דרור לכל יושבי הארץ , והיה כעם ככהן , כעבד כאדוניו , ואנשים נפלו ביד עמה , היה בתוכם הרג וחרב ובזי , ילמעו נהרס ונתנו המדיני המסחר בעל . והארץ תמם , בגזירה במלחמה , ויעברו עוד עדן עדנים עד אשר תקומת הארץ ובני יושביה לגבולם : (ח) ולירתיו יתן יקר . הוא הספר בעיני ה׳ יעדהו רוחו ומחל ותגהו במדינה הו בעיר : (ט) בכל סור חנך לא תטלוב רחמך . לא ידעתי לפרש המלות האלה חכם לא נאמר , כי תלת סירחנך לרבוי ויתרון , כאומר כל אשר תגדל יתרבה בגדולה ובכבוד לא תעביק ותנוקים ברעך על כל דבר קל , ויהיה קרוב לנוסח היונית לא תנקים על חטא קל תרעך , ובל הספרה נדרבה על המוהלים , הואיל ובידם ליסר ילעגוהו . לא ינקמו על כל דבר קל : ולא תלך באורחא דגאותנא . ולכי נוסח היונית לא תעיר כל חמתך לעת תכפט (קיהוע דיין איהטויין ניכט וועי דיא טטרחבן זחוטט) והוא מיסר נפה ליסר במשבט ולא בנקמת חמה . וחכם אחד אשר הכעיסו עבדו , ואמר אליו , לולי עתה חמתי באפי כי עתה יסרתיך : (יד) אסיא נצרן . מקרא קצר הוא , והכונה כמה אנשים אלו ימים רבים במחלה גיתם , ולמות עמלו ידי הרופאים לרפאותו , ומגיף הלוך וכלה הלך וחסר עד אשר לא נשאר בי רק עצמותיו : (טז) ומסח לגו . מעקר ומעתיק . מפרש נסח . כמו בית גאים יסח ה׳ (משלי ד) ואמר יסכל דעתו , יעזרתית ותמטין לגה , ע״ד כל גאה מוטה : (יט) יסחף . אלת סחף בעברי ובארמית ענינם אחד הריסה והדיפה ושבירה , כסחפי הבירין (ירמי׳ מו) יהדוף (משלי יד) ת׳ נסחוף : (כב) תנך אותם ופרד אותם ועקר אותם , ב׳ נטיגת המלות בהזכיר גב׳ מפירית מלות יחד במסוק לחד .
הגמל ,

זכרם מן הארץ: (כב) הרס עקר אבד ומחה שרים מבני אדם:
(כג) כי לא חלק גאון לבן אנוש ורום לבב לילוד אשה: (כד)
זרע יקר זרע אנשים זרע יקר ירא יי זרע יקר נוצר מצותיו: (כה)
זרע בזוי זרע אנשים זרע בזוי עוזב פקודיו: (כו) נכבד באחים
הבכור וירא יי נכבד ממנו: (כז) כגר כתושב ברש כעשיר אך
ביראת יי תהלתם: (כח) לא תבוז דל וצדיק ועשיר מרשיע
בל תכבד: (כט) רב שליט ימלך נכבדים ויותר מהם ירא יי:
(ל) עבד משכיל בן חורים יעבדנו וגבר מבין יחר ולא יריב:
(לא) לא תתחכם לעשות מלאכתך ולא תתכבד לעת מחסור:
(לב) טוב הרין יגע ומותר לו ממתכבד וחסר לחם: (לג) בני
גם בענוך הכבד וישם יקרך כערכך: (לד) מאשים נפשו מי
יצדיק אותו ומחה נפשו מי יכבדנו: (לה) הרש יכבד בחכמתו
והעשיר

אונד פערניכטעט זיא ביז זיא קיין גדענק דער מענשען מעהר זינד: (כג) דעם
מענשען איזט קיין שטאלץ בשידען, נאך האכמוטה דעם ווייבעס קינד: (כד) איין
קאסטבארר זאמע איזט דער מענשען געשלעכט, געטטעס פֿערעהרער קומט
אויס איהם: (כה) אויך איין שלעכטער זאמע זינד מענשען, אויס דעם געזעטצעס
פֿעראכטער ענטשפרינגט: (כו) אונטער ברידערן ווירד דער עלטעסטע געעהרט,
איין געטטעס פֿירכטיגער אבער איזט נאך עהרענווירדיגער אלס ער: (כז) פֿרעמדר
זא וואהל אלס איינהיימישער, ארמער אלס רייכער, ווערדען נור דורך פֿראממיגקייט
גריהמט: (כח) אונגערעכט איזט'ם איינען פֿראממען ארמען פֿעראכטען,
אונד אונערלויבט דען לאסטערהאפֿטען פֿערעהרונג טהון: (כט) העררן,
פֿירסטען אונד רעגענטען ווערדען געעהרט, קיינר אבער פֿון איהנען איזט גרעסר אלס
דער פֿערעהרער גאטטעס: (ל) איינעם וויזען קנעכטע מוססען דיא פֿרייגעבאהרנען
דיענען; איין פֿערנינפֿטיגער העררר מורט ניכט דאריבער: (לא) זייא ניכט
פֿויל ביי דער ארבייט, אונד טוהע ניכט פֿורנעהם צור צייט דעס מאנגעלס:
(לב) בעססער פֿלייסיג ארבייטען אונד איבערפֿלוס האבען, אלס פֿורנעהם טהון
אונד דארבען מיססען: (לג) מיין זאהן! אויך אין דעמוהט האלטע דיך אין עהרען;
אונד גיב דיר איין אנזעהן דער זיך דיר שיקט: (ג"א דענקע בשיידען פֿאן דיר,
אונד עהרע דיך נאך דיינען פֿערדיענסטען): (לד) ווער קאן דען רעכט שפרעכען
דער זיך זעלבסט בשולדיגט? ווער קאן דען עהרען דער זיך זעלבסט בשימפֿפֿט?:
(לה) מאן שעצט דען ארמען זיינעס פֿערשטאנד'ס וועגען, אונד דען רייכען וועגען
זיינער גיטער: (לו) איזט מאן ביי דער ארמוהט געעהרט, ווי פֿיל מעהר ביי
דעם

דגאיותנא יקר מריא ואובד מן ארעא דוכרנידהון : (כב)
ואובד אנון ועקר אנון וסחף אנון וגמר מן בני נשא דוכרניהון :
(כג) מטל דלא אתפלגת גאיותא לבני אנשא ורמותא דלבא
לילדי אנתתא : (כד) זרעא יקירא מא דזריעא לאנשא זרעא
יקירא מן דדחל אלהא זרעא יקירא מן דנטר פיקדנא : (כה)
זרעא זלילא מא דזריעא לאנשא זלילא מן דלא עבד פוקדנא :
(כו) בית אהא קשישא מיקר ודדחל אלהא מיקר הו מנה :
(כז) תותבא נוכריא דמסכין ועייקא לה תשבורתה ברחלתא
דאלהא : (כח) לית למצערו למסכנא זדיקא ואף לא
למיקרו לעתירא עולא : (כט) רבא ושליטא ודינא יקר ולית
דרב מן מן דמיקר למן דדחל אלהא : (ל) לעבדא חכימא
חארא נפלחוניוהי וגברא סכולתנא כד מתרדא לא נתרעם :
(לא) לא תתהבנן למעבד עבדך ולא תתיקר בעדנא י צריכותך :
(לב) טב הי גברא ויפלח ויתיר מזונא מן מן דמתיקר וחסר
מזונא : (לג) ברי בעניותא יקר נפשך והב לה מעמיא איך מא
דמתביא לה : (לד) ברי מן דמחיב נפשה מנו נזביוהי או מנו
מיקר לב אן דמזל נפשה : (לה) אית מסכנא דמתיקר מטל
חכמתה

והכל לחזק הענין : (לא) לא תתהבנן · פי׳ תתגדל אדם יגע ועמל · כלומר כי לעת צרה תכין המלאכה לא תגיד בגאוה כי זה בזיון ולא רבותא שיעלה בידו : ולא תתיקר לעדנא דצריכותך, לעת תחסיר לא תהיה מתגאה · ולומר מלאכה היא בזיון עלי, והנה לפי כבודי, אך כליון נפשה בשיק ונה תעשה כנכריות · ואחים רבי ורעבי יחנפו חבריו לא יחסרו כל טוב : (לב) טב הי גברא דפלח ועבד מלאכתו, ויותר לו, והיה אומר בנפש טוב נקלה ועבד לו ממתכבד וחסר לחם (משלי יב) : (לג) ברי בעניותא יקר נפשך · מנתיקי נוסח היונית הספר הכינה · מייקר אדם נפשו בענוה · כלומר לעת פרתמהר לא תתמהר בגאוה והתהללות, כי אם בענוה (ריהאוע דיך ; אבר אינע דעהאוטין : גיב דיר דיא עהרע, דיא דיר געהערט) : כלומר בכל ענייו ותפלה אשר הבקד עליו האדם, יחזיק עצמו במדרגת הראוי לענין · ולדעתי הוא נתבך לאם פלפניו ויתחבר לאם מלאחריו, כלומר אף האמרתי לך, שלא יגיה בעיניך לעשות כל מלאכה בתפרנס בה · אבל לענין הנהגה צריך בתיקר נפשך ותנהג איתך גם בענייתך במדרגה לפי כבודך, ולא תבליך כבודך אחרי גייך, להסיר מכוה הבושת מעל כניך, לעשות מנהגים פחותים ונבזים להיות בזוי ונמאס בעיני כל, אבל הב לך טעם ונימוס כאשר ראוי ונכון לך לפי כבודך ונגדיך ולזה אמר : (לד) איש מתאבס, המחייב נפשו מי יצדיקנו, כן המבזה ומשפיל נפשו מי יכבדהו, ומי יחוס עליו. אבל המתנהג כפי מדרגה וכבוד, ואם הוא עני בכל זאת יכובד ויוסיף כי : (לה) יש מסכן מכובד בחכמתו, ויש עשיר לא יכובד רק בעד עשרו : (לה) וזליל בעתרותיה · נ״כ ודזליל בעותרה במסכנותה על אחת כמה וכמה :

והעשיר בעשרו : (לו) מכבד בעניו אף כי בעשרו נבזה בעשרו אף כי בעני :

יא (א) חכמת מסכן תרים ראשו ובין נגידים תושיבנו : (ב) אל תהלל איש בתאר פניו ולא תבזה אדם כי משחת מראהו : (ג) כי מה שאט בעוף הדבורה ומה מתיק פריה : (ד) על קרועי בגדים בל תלעג ושאט נפשך על מר נפש : (*) על מעטה הדר בל התנשא ואם יקרת בל התרומם : (ה) כי נפלאה עצת יי וצפונות מבני אדם עלילות : (ו) נבזים ושפלים יושיב לכסא ואשר לא עלו על לב לבשו בגדי חפש : (ז) ירוזנים בושו חפרו יחדיו ונגידים מגאונם הורדו : (ח) טרם תבחן אל תאשים דרש והקר ואחר תשפט : (ט) אל תשיב דבר בטרם תשמע ואל תפר איש בדברו : (י) בריב אחר לא תתערב ועם שפטי חמס אל תשית ידך : (יא) בני אל תשית ידך בהמון עשקים כי מרבה מעניהו לא יצלח באחת ואץ להעשיר לא

יבצע

דעם רייכטוהם? איזט איינער בייא דעם רייכטוהם אונווירדיג, וויא פיעל מעהר בייא דער ארמוהט? :

יא (א) דיא ווייזהייט דעס דעמיטיגען העבט איהן אויס דעם שטויבע, אונד זעצט איהן אונטער דיא פירסטען : (ב) לאבע ניעמאנד אום דער שאנהייט, אונד פעראכטע קיינען אום זיינער געשטאלט ווילען : (ג) וויא פעראכטעט איזט דיא בינע אונטער דען געפליגען, וויא זיס אבער איהרע פרוכט : (ד) האהנע ניעמאנד אום זיינען שלעכטען אנצוג, אונד שפאטטע דער בטריבטען זעעלע ניכט : (*) זייא ניכט אויף דיינער הילע שטאלץ, אונד ער העבע דיך ניכט ווען דוא געעהרט ווירסט : (*) דען גאטטעס ווערקע זינד וואונדרבאר, אונד זיינע טהאטען פאר דען אויגען פערבארגען : (ו) פעראכטעטע אונד נידריגע זעצט ער אויף דען טראהן; אונד פאן דעם מאן עס ניכט דאכטע, דער טרוג דאס דיאדעם : (ז) אנזעהנליגע ווערדען בשימפפט, אונד רעגענטען שטירצט ער צו באדען : (ח) פאר דער פריפונג האלטע עס מיט ניעמאנד, אונטערזוכע ערשט, דאן שטראפע : (ט) עהע דוא העררסט אנטווארטע ניכט; אונד אונטערבריך ניעמאנד אין דער רעדע : (י) מענגע דיך ניכט אין פרעמדע הענדעל, אם געריכט דער זינדער נים ניכט טהייל : (יא) מיין זאהן לאס דיך ניכט אין פיעלע געשעפטע איין, דען וואס דוא דיר אנגעלייא פערניאשט גלינגט דיר קיינעס; אונד ווער נאך רייכטוהם ריגנט, בריגגט'ס קיין פארטייהל, (דורך לויפען ער'ס גענגט אמגילכט מיאמר) :

איין

הכנותה ואית עתירא דמתיקר מטל עתרה : (לו) דמתיקר במסכנותא בעותרא חד כמא ודזליל במסכנותה בעותה חד כמא :

יא (א) חכמתא דמסכנא תרים רישה ובינת שליטנא תותביוהי : (ב) לא תשבח לבר אנשא דשפיר בחזוה ולא תגנא לבר אנשא דסנא בחזוה : (ג) מטל דשיטא הי בעופא דבוריתא וריש טובא דכלהין עללתא אבה : (ד) בכמן דלביש רוקעא לא תגחך ולא תשיט לבר אנשא דמרירן הנכוהי : (ה) מטל דפרישין אנון דאזוהי דאלהא ומטשין מן בני אנשא עבדוהי : (ו) סגיאא שיטא דיתבו על כורסיא דמלכותא ודלא סלקין הוו על לבא לבישו לבושא דאיקרא : (ז) סגיאא מלכא דאצטערן אבהדא ודמיקרין דאתכצרו מן איקריתון : (ח) עד לא תבקא לא תשתותף, עקב לוקדם והי דין עבד שרכא : (ט) עד לא תשמע לא תתל פתגמא ובגו שועיתא לא תמלל : (י) אן אית בך חילא לא תתחרא ובגו עולא לא תסגא טלומיך : (יא) ברי (לא תסגי עסקך) דלמא תסגי

יא (ה) מטול דפרישין · נפלאים, מצרה כלא (תמורת טי) תר׳ עונד פריזין · ומטשין, נכסים ונעלמים מבני אדם מעשיו, כי לו נתכנו עלילות, והיא מספק מכבות גביה שפלים למרים ונצותים עליהם ידיו ונגעה : (ב) וזל תבר אוף בדברו · לא תכנס לתוך דברי חבירך, כי סוף תבלע מדית העולם · (י) לא תתעסק · מלת עסק כנגד טענה ומענה דין ודברים ריב ומשפט · וגם בעניים אל תשת ידך · בכל ענין · ונוסח הלדריתא · אין אית בך חילא לא תתחרא · הכונה עליהם ׳ ואולי כוונתו אם איש חיל אתה ינצל נכסו ומיתל בריחך, לא תתחרה ורק עם על כל דבר לנקים עליו · ובגו עולא לא תם אלא תסגא טלומיך · ערך יאזין · (יא) לא תרבה מעניך · ענינים ועסקים, מזכיר שלא ירבה האדם בעסקים רבים · כי אין כדרין לאדם כי יעית ידו בענינים רבים, כי אין ביכלתי להשגיח על כלם ונבל יבול גם הם · ומלת מענה כולל עסק בענין (געשעפטע) כמו לענות בו (קהלת א) · ומזה כל פעל ה׳ למענהו, לעסקו ולחכלו : ואין להעביר, על ידי עסקים רבים לא יזכה · לא יקנס בהם להבין חפצו, כי רוב ההשתדלות לרדוף אחר בצע לא יעיני אם העול אינני רצוי לו כל עמלו לבוא · ועת״א · בדילמא תסגי ביתך · בהכדמ חסר בו איזה מלות, ולזה הוספתי, (לא תסגי עסקך) דלמא תסגי ביתך כמו אחר · ודרשו לתסגיתא לא זכה, כמו לא זכה במ׳, לא קנה : (יב) בני אם לא תרוץ לא תשיג · גם את זה לעומת זה אחר הכנס, כמו פרבני אחרלות והשתדלות לא טוב, כן היושב בטל ומניח עיסק כלום ג״כ לא יגיע למחוי חפץ, כי לא יעשם חרוצים בפתים לאמתו ר עליו איגרות זכה יכסף · ואחז״ל כי יברכך ה׳ יכול אפי׳ יושב בטל, ת״ל בכל אשר תעשה : (יג) ובכל זאת הוא מתאחר · מתאיג הדבר אחר רץ אחריו, והיא הבלחה · כי ההשתדלות והחריצות נדבה ג״כ לא יועילו אם אין חפץ ה׳ אתו : כי אל ההשתדלות צריך שיאמה אליו תול והבלחה בדלות ה׳, ולזה אמר כי יש בדוב חרילותו הוא מתאחר ולא

יבצע : (יב) בני אם לא תרוץ לא תשיג ואם לא תבקש לא תמצא : (יג) יש רץ לאה ועמל ובכל־זאת הוא כתאחר : (יד) ויש מתנהל לאטו רפה כח וחסר כל ורב עני : (טו) חפץ יי עליו ייטב ופצהו מעפר ומאשפת : (טז) הקים ראשו ונשאהו עליו רבים יתמהו : (יז) טוב ורע חיים ומות עשר ועני מיד יי : (יח) חכמה מדע ותבונה מתות אלהים צדק ורשע ביד אדם : (יט) בלהות ואפילה לרשע הוכנו ואשר גדלו ברשע הרשע יזקן עמהם : (כ) מקוה ישרים מתת אלהים וחפצם יתן לעולם : (כא) יש מקמץ ומחסר ואסף הון ולא יסכון לו עשרו : (כב) כי דעת יאמר עתה ינוח לי אראה טוב בעמלי : (כג) והוא לא ידע כי קרב קצו ועזב לאחרים חילו : (כד) בני אמץ לבך בדרכיך אשר בדרך אחד בלי מסח : (כה) בטוב רשע אל תקנא קוה אל יי ואמץ לבך : (כו) מה נקל ביד יי להעשיר דל : (כז) רצון יי גמול יראיו ופרים יבוא מהר : (כח)

אל

(יב) מיין זאָהן! ווען דוא ניכט לויפסט ערריינכסט דוא ניכט, אונד ווען דוא ניכט זוכעסט פינדעסט דוא ניכט : (יג) מאנכער אבער, ארבייטעט, רינגט אונד שטרעבט, אונד קאָממט דעסטאָ מעהר צוריק ; (יד) איין אנדרער איזט לאנגזאם, בעדארף הילפע, פיהלט מאנגעל אן קרעפטען, אונד איבערפלוס אן נאָהט : (טו) גאָט וויל איהם גליק, אונד ריכטעט איהן אויס דעם שטויבע אויף : (טז) ערהעבט איהן צור אלגעמיינען פערוואונדרונג : (יז) גליק אונד אונגליק, לעבן אונד טאָדט, ארמוטה אונד רייכטוהם קאָממט פאָן גאָט : (יח) ווייזהייט, פערשטאנד אונד קענטניס איזט גאָטטליכע גאבען, פרעמם אונד רעכטשאפענהייט אבער שטעהן דעם מענשן אנהיים : (יט) אירטהום אונד פינסטערניס זינד דעם זינדער צום טהייל וואָרדן, אונד דיא איהן פערוועהנט גראָס וואָרדן, אַלטערט עס אויך מיט איהנען : (כ) דער רעדליכן וואונש איזט דיא גאָבע גאָטטעס, איהר פערלאנגען געהט איהנן פאָן שטאטטען : (כא) מאנכער ווירד דורך קארגן אונד שפארען רייך, אונד גענישט זיינען רייכטוהם ניכט : (כב) אינדעם ער שפריכט : נון האב' איך רוהע, איך וויל מיינע ארבייט גענישען : (כג) ער וויים אבער ניכט וויא נאהע זיין ענדע איזט, אונד אום זיינע ארבייט אנדרן הינטערלאססען : (כד) מיין זאָהן בלייבע שטאנדהאפט אין דיינער אויפפיהרונג ; וואנדלע אין איינרלייא לעבנסרעגעלן אונד בעהארע אין דיינעם בערוף : (כה) בנַיידע ניכט דאס גליק דעם זינדערס, פערטרויע גאָט אונד בלייבע שטאנדהאפט : (כו) וויא לייכט איזט עס גאָט, דען ארמען רייך צו מאכען! ; (כז) וואָהלגעפאללען גאָטטעס

איזט

תיסגי בישתך ודרהט למסגיותא לא זכא : (יב) ברי אן לא
תדהוט לא תדיוק ואן לא תבעא לא תשכח : (יג)
אית דרהט ילאא ועמיל ובכלהין הו משתוהר : (יד) אית דלאא
ועמיל וחסיר פגרה וחסיר כל ויתיר מסכנותא : (טו) מאמירה
דמריא עלוהי נבאב ונפציוהי מן עפרא ומן קטמא : (טז) ארים
רישה ודמרכיה יתמיהון עלוהי סגיאא : (יז) טבתא ובישא חיא
ומותא עתירא ומסכנא קדם אלהא שוין אנון : (יח) חכמתא
ונקפותא וידיעתא דנמיסא מן לות מריא הי. חובא ואורחתא
דעבדא טבא מן לותה אינון : (יט) טעיותא וחשוכא להטהא
אתבריהו ועם אילין דמתהרבין בבישתא בישתא עמיהון סבא :
(כ) מוהבת דמריא מקויא לדחלוהי וצבינה לעלב נתקן : (כא)
אית דעתר מן מסכנותה ואית דלא לוא לה עותרה : (כב)
ובעדנא דאמר אשכחת לי ניחא הא מביל אכול מן טבתי : (כג)
ולא ידע מנא הויא חרתה דשביק להון לאחרנין ומאת : (כד)
ברי קים על אירחך ועלית אסתמך ובעבדיה זל ואעתק : (כה)
ולא תתדמר בעברא דעולא אלא סבא למריא וקוה בנהרה :
(כו) ממל דקרב הי קדם מריא למעתרו למסכנא מגשיל : (כז)
באשתה דיומא תשכח טבתא וחרתה דבר אנשא תהוי
עלוהי

יגיע : (יד) יש מתעמל לאשי ולא ירצה תריית כראמין , וגם אין כחו כרא ין , וחסר כל שיעורב תחסור לו : (טו) אך חפץ ה׳ עליו ייינ : ה׳ ירנה להגלית דרכי , ינמתיו מהדפות תרגמן הפיג יותר , הרימי מעפר ומאשפה הקימהו , יהיה אות על הפנחס הנרעית : כי עזר האלהי צריך מיתגות אל התריינות הי יגלת האדם , וכן אמר בלתם לא לקיים נתרון ולא לגבורים מלחמה : (יח) רשע ואחרית ישר מימי יהיו , כלומר מאדם , כי אלו בידי שמים חוץ מיראת שמים : (יט) ואמר גדלי ברשע הרשע יזקן עמהם , כיון שהאדם בעבירה קשה לו לפרוש ממנה · כן הכינתי מלשון אחרית · ואולין דמתרגין בביתהא · וי״מ מתרגין מלשון גאות המתגאים ברעתם ואת אחרים בז : (כ) מקוה לאחרים כו׳ · מאת אלהים אשר יתן לישרים קים להם לנגד לתקוה יועיה : כן מפתיעות ניסת היונית : (כא) יש מתעשר מתסכניתו · כלומר לומה ויגיע ויחיה חיי צער כמסכן להרבות הוני ואחם נתעשר , ובכל זאת לא יועיל לו עשרו : (כד) בני קים על אורחך · תזהיר על הבטחון והאמונה , פלא תפול רוח אדם כאשר יזרע לו לפעמים , אך יקום על ארחו כעמוד ברזל ולא ימוט , וישען בבטחונו בלאמיתו · ויאמר בה עד זקנה ושיבה : (כה) אל תקנא בלים אין , כי תראה שלום רשעים עתקו גם גברו חיל , ואתה ערום ועריה : אך קוה אל ה׳ · ובת״א לא תתדמר · לא הזכיר במעללי רשע : סכא · בעת יקיה · כמו אמר סברן ובעל סבוין (סוכה פ״ד) : כי קרוב קל הוא בעיני ה׳ · (*כז) מכאן עד פסוק כ״ב , היא מנוסח היונית · חפץ אלהים גמול יראיו · הצדיק לא יבקש רק לעדית מכן אלהים והם תגמולו , הו חפץ אלהים לגמול טוב על יראיו , ומהרה יוכו פרי עמלם : (*כח) מה בגע באשר יניח . כדרג לאדם לא יאמר מה יועיל אם אליות בעתיד

ועתה

אל תאמר מה חפצי באשר יבוא אם אין לי עתה : (כט) אל תאמר
הן כביר מצאה ידי ואיכה יחסר לי : (ל) בטוב לך ראה ביום
רע וביום רע הוחל לטוב : (לא) כי ביד יי להרע ולהיטיב ,
ולגמול איש ואיש כפרי מעלליו : (לב) רע רגע משחית ענג רב
ובמות אנוש נודע חייהו : (לג) עד לא מת איש בל תאשרנו
אך בקצו יודע בן־אדם : (לד) מנע רבים מתוך ביתך כי אנשי
מרמה רב : (לה) כרשת לצפור לב מרמה וכצופה שומר
הוא עלי צלע : (לו) כלב בכל בית יבא יחטף בליעל בכל בית
יבוא יגרה מדון : (לז) הופך טוב לרע ובכלי חמדה ישים
כשלון : (לח) ניצוץ קל מעלה להבה ואיש דמים לצוד נפש :
(לט) גור מרע כי לרע נכון ותהי לדראון עולם : (מ) אל תתרע
אל בליעל פן ישחית ארחך ויהדפך ממעמדיך : (מא) אל
תשכן זר בחיק ביתך פן יפריע שלותך ויטרדך מגו נוך :

(א) אם

מיט דער פֿראָמען לאָהן , וועלכעס אונפֿערגליך פֿריכטע טרעגט : (*כח)
דענקע ניכט ! וואָס הילפֿט איר דאָס צוקינפֿטיגע , וואָס האַבע איך יעצט פֿיל
פֿערטהייל דאַפֿאָן ? ; (*כט) דענקע אַבער אויך ניכט : דאַ איך יעצט זאָ פֿיל
האַבע , וויא קאָן עס איר יעמאַהלס אַבגעהן ? : (*ל) אים גליק פֿערגיס דאַס
אונגליק ניכט ; אונד אים אונגליק האָפֿפֿע דאַס דוא אויך גליקליך ווערדען קאַנסט :
(*לא) דען גאָט קאַן גליק אונד אונגליק געבען , אונד איינעם יעדען נאַך זיינעם
פֿערדיהענסט פֿערגעלטען : (*לב) איינע בעזע שטונדע בעטריבט איינעם אַללעס פֿער-
גניגען ; אים טאָדע צייגט עס זיך וויא דער מענש געלעבט האָט : (לג) פֿאָר דעם
טאָדע פּרייזע ניעמאַנד גליקליך , דען דורך זיין ענדע ווירד דער מאַן ערקאַנט :
(לד) לאַס ניכט יעדען אין דיין הויז געהן , דען בעטריגער גיבט'ס פֿילע : (לה)
וויא דער ליסטיגע יעגער פֿאָגעלן לעגט , זאָ לויערט דאַס הערץ דעס באָסהאַפֿטען ,
אונד לויערט וויא איין וועכטער אויף דען פֿאַלל : (לו) וויא איין בעזער הונד וואָ ער הין
קאָממט , בעללט אונד ראַפֿט , זאָ דער רוכלאָזע וואָ ער הין קאָממט שטיפֿטעט ער
אונאייניגקייט אונד ראַנק : (לז) הינטערליסטיג קעהרט ער דאַס גוטע צום בעזען
אונד טאַדעלט דיא פֿאָרטרעפֿליכסטע דינג : (לח) איין פֿייערפֿונקע גלימט צו
פֿלאַמע אויף , אונד איין לאַסטערהאַפֿטער מענש שטעללט בייז אויף דעם טאָדט נאַך ;
(לט) היטע דיך פֿאָר דעם גאָטלאָזען , דען ער האַט בעזע אַנשלעגע , דאַס ער
דיך ניכט אויף איממער בעשימפֿע : (מ) געזעללע דיך צו דען גאָטלאָזען ניכט ,
דען ער פֿערדירבט דיינע זיטטען , אונד שטירצט דיך פֿאָן דיינעם שטאַנדאָרט :
(מא) ניעם קיינען פֿרעמדען אין דיין הויז , דען ער מאַכט דיר פֿיל אונרוהע , אונד
פֿערדרענגט דיך הערנאַך גאַר פֿאָן דיינעם אייגענטהום :

(א) טהוסט

עלוהי [ע״מסר חיה פסוקים] : (לג) עד לא תבקא לאנש לא
תשבחיוהי מטל דבאחריתא הי משתכח בר אנשא : (לד) לא
לכל בר אניש למעלו לביתך כמאנוהי גיר דנכלותא סגיאון אנון :
(לה) איך תגלא צידא בקלוביא (בכלוביא) לבה דגאיא ואיך
דוקא דתאר למפולתא מא סגיאון חוביהון דעולא : (לו) איך
כלבא דלכל בי עאל וחטף הכנא עולא לכל בי עאל ושנש :
(לז) וטבתא לבישא הפך ובמאני רגתא יהב תוקלתא : (לח)
מן קליל סרכתא יקרא נורא הכנא בר אנשא עולא איש דמא
איך מיא : (לט) דחל מן בישא מטל דלביש ברא דלמא מוכא
דעלמא תסב : (מ) לא תתדבק לעולא דלמא נקלקל אורחך
ונהפכך מן קימך : (מא) לא תשרי נוכריא גו ביתך דלא נבטליך
מן שלותיך ונפטרך מן דירתך :

(א) אן

ויתנה הגני בתיתר כל : (לכט׳) יקן לתיק . בהבלות הזהב לא ירים לבבו ולא יבעט
לבטחוני בעשרו וידעה כי ה״א מסיר תמני : (לד) בשוב לך בו · אם יכיר בעלתו כי
תיכסר התסור תתני לא יבעט ולא ירים לבבו , ואם יכיר בייס רעה כי עוד יש תקוה ,
יתנה כיתב לנפשו , ויעזוב יגון ואנחה : (לב) רע רגע אחד · תולי הוא רגע המות :
נגלה בשותו · כי בשנות האדם יודע תיכה חי , אז נכנס יפתחני , לבעת זו לגנית פיות
תורים , כי אין לו תפא פנים אז , יהשות תגלה : (לג) לא תאמר איש כאחרו״ל אל
תאמין בעצמך עד יום מותך : כי באחרית : כי׳ · דומה לעיקרא שלפניו · אך אלו מדבר
בענין לדיק ורשע , וזה מדבר בענין תולת הקנינים , לא נודע הגלות האדם בעשר
ובנכסים עד אשר נרא׳ מה יהיה אחריתו , כי יש מתהלל בעשר ומת הנה אין כל , וספק .
ולא נכסה ויגית סיגר המקרה, כי בבני יגער הזה · כי׳ בהגלות הקנים נודע תגלות זה :
(לד) תגע רבים כי׳ · תיבה בגמ׳ יבמות (דף סג) סנהדרין (דף ק) · וסיגר המקרה
כיבמות , ולא דוכל תביא ביתי · יבסנהדרין, ולא תכל תביא ביתך · והגני העתקתי לפי
נוסח הגדרות שלפני · לא לתעלו כו׳ , לא תביא כל איש אל ביתך · כמאמרו, אורגים
ובוזים בעתרת לרעות הן רבים ימתם יעל פני הדרתם : (לח) מן קליל סרכתא · כגון
קל כי׳ מן תגלל על תורה קלה יבוא ב ויאריע לשפוך דם : (*) אל תדבק כו׳ · כן הדרך
קלתגרים · בתחלה היה אורח · ולאח״כ תושב , ולאח״כ חבר , ולאח״כ אדון · וי״ב פן
יפרייך ויתגירם ולאח״כ יגרת תו׳תך ייתני׳ ויבא בלהבה ינוהרת בשמי מתיו · והוא סיים
ואמרו תגע רבים כי פלא להאמין כל אדם לקרבו אל ביתו עד לא הכיר תחלת טבעו
ומהותו :

יב (א) זה המשל לגלל · ואולי תכיר טיבם : (ב) נוטל על יסר · תלת נותל תורה
המחלת הגיה ניצבת לרעהו אם לשוב ואם לרעה , ובהעמפה הרעה יצוה תמיד
תתיסר לרעה · כי רעה נמלכנו · ובהעמפה הטוב יעוה בסתם כי נוטל עליו , גיעל נפשו .
ועיין בתפירי תלמיד לבין עברי (§ ישג) (ו) הטובה לטובים · וכיונת המקרא
הזלה, ללמד דרך ישר לתטוב, כי אין זה לבד תמיבת התטוב לחלק תתנותיו לבלי הבנתה,
אבל צריך שיתבונן בתלוקת מתנותיו לעני , ואם יעל אוה איתן יעל אוה [illegible] ,
כי התטוב לגלל יפעל תתרפה בתתנתו , טובתו רעה היא בזאת , כי יעי״ן תורה הענינות
[illegible] והשמעות בתקבל , ואם יבינהו אלחנה , אז תסיר להסתבר בו זה [illegible]

יב (א) אם היטבת לנבל כלא היטבת, גמול על טובתך אין :
(ב) גמול על ישר בי יש שכר אם לא ממנו מיד עושהו :
(ג) חן רשע לא טוב ומהינן צדיק לא אבד : (ד) כפלים רעה
גמול טובה ישיבך רשע ביום אידך : (ה) כלי זינך לא תתן לו
כי בו יקהם עמך : (ו) היטיבה לטובים והדל מרשעים הב למך
ומנע מזהיר : (ז) ואף יי שונא יהיר ועל זר ישים אף : ח לא
נכר אוהב ביום טובה וביום רעה גם שונא לא יתנכר : (ט)
בטובה יקצוף שונא וברעה יפרד אוהב : (י) לא תאמין בשונא
עוד כל ימיך : (יא) כברזל לא יסור זהמו משטמת אויב לא
תהדל : (יב) אף כי ידבה ישוח לפניך הנה לבך עליו : (יג)
מראה למושה תהי נגדו כל כתמיו יבעולך : (יד) לא תעמידהו
לצדך פן ידחך ממקומך : (טו) לא תושיבנו לימינך פן יבקש
כסאך ובאחריתך תזכור בדברי ונהמת : (טז) מי ירחם איפוא
על חבר חבר נשכו נחש או על קרב להית טרף כי תרמסנו :
(יז) כן מתחבר אל בליעל לא ישוב עד אשר תאכלהו אשו :
בראשיתו

יב (א) טוהסט דוא איינעם רוכלאזען גוטעס , אייטעל אלז העטטעסט דוא
ניכטס געטהאן ; דוא האסט קיינען דאנק דאפיר : (ב) טוהע דעם רעכט־
שאפפענען וואהל , זא ווירד עס דיר פערגאלטען , וועון ניכט פאן איהם , דאך פאם
אללערהעכסטען: (ג) דער אונדאנקבארע פערדיהנט קיינע וואהלטהאטען, דער דעם
פראממען גוטעס ערווייזען פערהאלט ניכט : (ד) יענר פערגילט דיר דאס גוטע איט
דאפפעלט זא פיל בעזעס אין דיינען אונפאללן : (ה) טרויע איהם קיין פערדערב־
ליכעס ווערקציינג , דען ער גברויכט עס ווידר דיך : (ו) שטעהע דעם פראממען
בייא אונד לאס דען זינדר פאהרען ; גיב דעם דעהמיטיגען , אונד פערזאג דעם רוכ־
לאזען : (ז) גאט זעלבסט האסט דען האכמיטהיגען , אונד שטראפט דען לאסטר־
האפטען : (ח) אים גליק ערקענט מאן דען פריינד ניכט , אבר אים אונגליק קאן
אויך דער פיינד ניכט פערשטעקט בלייבען : (ט) געהטס איינעם וואהל ארגרן
זיך דיא פיינדע ; טריפט איהן אונגליק — טרעננט זיך אויך דער פריינד : (י)
טרויע דיינעם פיינדע ניאמאר : (יא) דען וויא אייזען דען ראסט ניכט לעסט , זא
איינגעווארצעלטער גראלל לעסט דען האס ניכט : (יב) וועון ער זיך אויך שמיגט
אונד ביגט , זייא דאך אויף דיינר הוט : (יג) זייא איהם איין פאלירטער שפיגל ,
אין דעם זיך אללעס פינקטליך זייגן : (יד) לאס איהן דיר ניכט צו נאהע קאממען , דאמיט
ער דיך ניכט פאן דיינער שטעללע שטאססע : (טו) ער העבע איהן ניכט , דאמיט
ער

יב (א) אן תטאב אנת לבישא לא הוא מדם עבד אנת ואף לא
אית טיבו לטיבותך : (ב) אטאב לזדיקא ותשכח פורענא
אן לא מנה מן קדם מרה : (ג) לית טיבותא למן דמיקר לבישא
ומן דעבד לזדיקא לא מובד : (ד) חד הרין בישא מישכח לך
בעדנא דצריכותך : (ה) מאני זינך לא תתל לה דלמא בהון
נתכתש עמך : (ו) ואף אלהא סנא לבישא ועל עולא מיתא
פורענא : (ז) אטאב לטבא וכלי מן בישא הב למכיכא וכלי מן
מרהא : (ח) לא תתחכם בטבתא רחמא ולא נתטשא בבישתא
סנאא : (ט) בטבאתה גיד דגברא בעל דבבוהי בברייתא הוין
ובבישתא מתפריש רחמא : (י) לא תהימן בסנאה לעלם : (יא)
מטל דאיך נחשא הו דמטנף חברה : (יב) אף אן מישתמע לך
ומהלך קדמיך כפיף הב לבך למדחל מנה : (יג) הוי לה איך
גלא ראיא ולא נשבת למחבלותך ותדע חרתא דקנאתה : (יד)
לא תקימיוהי לותך דלא נתהפך נקום בדוכתך : (טו) לא
תותביוהי מן ימינך דלמא נבעא כורסיך ובחרתא תדע מלי
ובמאמרי תתדמר : (טז) מנו גיר נרחם על אשפא דנכת לה
חויא הכנא אף כל מן דקרב לחיות ישנא : (יז) הכנא כל מן
דמשתותף לגבר עולא לא נעבר עד מא דתאקדי בה נורא :
(יח) כמא

ער גילט נאך דיינעם פֿאָסטן שטרעבע, אונד דאָס ענדליך אן איינע ווארנונג מיט
שמערצן דאַריבער געדענקסט : (טז) ווער האט מיט איינעם גיבער מיטליידען,
ווען איהן דיא שלאנגע בייסט, אדר מיט אללען, דיא זיך גיפֿטיגען טיהרן נאַהן :
(יז) זא אויך (ניאמאַנד מיט רעכט) דער מיט שלעכטן מענשן אומגעהט (אונד זיך אין
איהרע

ונחמתו׃ וכן תדרש אחר תיקן שנשת רעתו על פניו, וכפוי תיבה ואינו מכירה, גם היא
אינו יוכשר לטפשים. ויחכם הוא יותר משוא לזה, אחר ידיע לעיניו׃ כי בעיניו לא יקו
לו גם ברבית עינותיו אליו, כאשרו כלי זיינך לא תתנו לו׃ ואולי כוונתו שלא יחזק ידיו ע״י
עוזיתיו ויוסיף זמן להרע לי, ונראה שיזה כאלו נתן כלי חמס בידו לשבחתו׃ אבל אולת זה
ראוי להשיב לכל אדם אם היטב ואם בנחת : (ח) לא נכר אוהב ביום טובה׃ כי אוהבי
עשיר רבים, ורבים יחלו פני נדיב׃ ואף השונא מתראה לפעמים אוהב אבל עוד הייתו
או יולד הרעה. ובעת רעה גם שונא לא יסתר׃ פי׳ האוהב יוכר בו, אך גם השונא אינו
נסתר, כי לא יוכל לעצור בעצמו להראות נקמתו, וינקה להרע לו ולהכניעו יותר, וא״כ
שניהם נכרים ביום רעה : (יא) אם נחלת הנרזל׃ גרזל אשר העלה חלודה בהייתו
בזמן מה לא אז בהרן׃ ועוד לא יסיר אתחתו והחלודה, כי החלודה היא ימי לה. כן
תשעתת השונא תגדל ותרבה בו ולא תסור : (יג) מראה לעשות גו׳ פי׳ כמו מראה ועשה

(יח) בראשיתו יתראה לך אמון ונפלת כל תמצא ידו : (יט)
בשפתיו יניד עליך ובלבו מחשיך עצה עמוקה : (כ) דמעות
הורדנה עיניו ואם השיגה ידו לא ישבע מדמך : (כא) אם תאנה
אליך רעה יהי כאיש מושיע והוא לעקר עקביך יבקש : (כב) ניד
יניד ראשו וישנה פניו כפיו יספק ובקרבו ישים ארבו :

יג (א) מאחז בזפת ידבק בידיו ומתחבר לרשע יאלף
ארחותיו : (ב) משא כבד ממך לא תעמוס ולעשיר ממך
לא תתחבר : (ג) למה יקרב כלי חרש אל כלי נחשת אם יקיש
בו ישבר : (ד) או למה יתחבר רש לעשיר עשיר יעשק ויעז
רש יקבל ויודה : (ה) מדי הועילך לו יסכן אותך וחדלת יעזבך :
(ו) אם עשרת יתן לך אמרי שפר ינצל אותך ולא יחוש : (ז)
בצרכו אליך יפתה אותך ובתשואות חן חן ישר יכנך : (ח)
במ:תהו

איהרע זיגן איסט) קאאט ניכט גוט דאפֿן : (יח) איינע נייטונג ווירד ער
דיר טרייא בלייבען *) פֿאלגט דיין גליק אויס , זא דויערט ער בייא דיר ניכט
אויס : (יט) זיסטע ווארטע זינד אויף זיינען ליפפען , אבר אים הערצן אנשלעגע
דיך צו שטירצן : (כ) זיין אויגע פֿערגיסט טרעהנן , אבר ווען ער געלעגנהייט פֿינדעט ,
קאן ער דעם בלוט'ס ניכט זאט ווערדען : (כא) שטעסט דיר איין אונגליק צו ,
זא שפרינגט ער צו אלס העלפֿער דיר העלפֿן ; אונד שלעגט דיר איין ביין אונטער :
(כב) שיטלט דאן דען קאפף , אונד פֿערענדערט זיינע מינע : קלאטשט איין דיא
הענדע , אינערליך הינטרגעהט ער דיך :

יג (א) ווער פעך אנריהרט בעשמוצט זיך , ווער מיט איינעם רוכלאזען אומ-
גאנג פֿפלעגט , לערנט זיינע אונזיטטן : (ב) דוא מוסט דאך קיינע גרעסרע
לאסט אלס דוא טראגען קאנסט ; זא האבע מיט איינעם מעכטיגרן אונד רייכער
אלס דוא ביסט קיינע געמיינשאפֿט : (ג) וויא פאסט איין טאפף אונד איין קעסעל
צו זאמען ? דיזער דארף נור אנשלאגען זא צרבריכט יענר : (ד) וויא קאן זיך
דער רייכע מיט דעם אראמן פֿערטראגן , יענר איבט אונרעכט אונד טרוצט דארויף ,
דיזער ליידעט אונד מוז נאך דאפֿיר דאנקן : (ה) זא לאנגע ער דיך נוצן קאן ברויכט
ער דיך : ביזט דוא עס ניכט מעהר , פֿרלעסט ער דיך ; (ו) זא לאנגע דו פֿערמעגן
האסט , איזט ער דיין געזעלשאפֿטער : לעערט דיך אויס , אונד מעכטעסט ניכט :
(ז) ער בדארף דיינער טייסט ער דיך , ער שפריכט פֿריינדליך צו דיר , נעננט
דיך רעכטשאפֿנער מאן : (ח) דורך איין גאסטמאהל ווכט ער דיך צו בטעהרן ,
ביז

*) דיזעס שטעהט מיט דעם 5 י פען פֿערז אין פֿרבינדונג :

(יח) כמא דעאל עמך לא מתגלא לך ואן תפול אנת לא מצא אנת חילה: (יט) בספותה רמז סנאא ובלבה מתרעא תרעיתא עמיקתא: (כ) אפן מן עינוהי מאחת דמעא אן נשכח ליה אתרא לא נסבע מן דמך: (כא) אן תארעך בישתא תשכחיוי תמן איך גברא מעדרנא ונבעא למעקרו עקביך: (כב) ברישה מניד ומניף באידה וסגי מלחש ומסכנא אפוהי:

יג (א) דקרב לזפת דבק באידוהי ודמשתתף לעולא לבש מן אורחתה: (ב) דיקיר מנך לא תבעא ולדעתיר מנך לא תשתותף: (ג) מנא תשתותפי קדרא דפחרא לאירא דנחשא דנקשא לה ותברא לה: (ד) או מנא נשתותף עתירא למסכנא עתיר גיר חטא ומתחמא ומסכנא חטא ומצלא: (ה) אן תהוא כשיר נפלוח בך ואן תתמסכן נשבקך: (ו) אן אית לך נשפר שועיתה עמך ונסרקך והוא לא נחוש: (ז) עד עבד צבינה עמך נתרעא לך דעבד לך צבינא ונפסך וגברא בשירא נקריך: (ח)
ונבהתך

ויודעה קלל מגלה כל כתמי הרואה, כן תהיה לבך לחשוב עליו ויגל כל ענייניו ותדרוש בו כל כתמיו: (יד) לא תעמידנו. לא תרצה להקריבו אליך, כי אח"כ יתאמן עליך, וידבק מקומך. יתחזק הוא וקרא הרבה פעמים אף במחשבתו קנז את רעתו, והורה לו כל שלומו ומזונו, בין בעסקי תו"מ ובין בשאר דברים, ואח"כ יעמד רעתו עליו והסית את גדולתו והסב ועסק רעתו עליו, ויכן בשאר ענינים: (טו) לא תושיבנו לימינך מעתיקו נוסח הגונית הספר הנוגה, פנה ידרש אותו אל יקרי גדולתו, כי אח"כ יגרש אותו ויצוה על מקומו והוא ימשיל בו: (יז) ועצר, מחבלים נחשים. יעגין המשל, כמו המתעסק בנחשים, נחש טרף לא ימלט ממנו, כן המתדבק לחבר בוגדים לא ינקה, עד אשר נכשל בקרבם: (יח) בשפתיו כו' תוספת עוד על מקרא שלמעלה לא תאמין בבוגד כו', תה' אם יתרחק בחוצה כל עוד אשר ייעץ לך אך בנפלך לא תמצא תקוותם ממנו ולמען תלויתך, (יט) יקרין בשפתיו כאיש מתאבל ויבכה על צרת רעהו, ובלבו מחשב נגלי מרמה להכחידך: (כ) דמעות תרדנה עיניו, ומראה פנים כמצטער עליך, ולעת תשיג ידו להרע לך לא תשבע נפשו בנקמתו מידך: (כב) בראשו יניד עליך לנידוד, ופניו יהנה לשרית פנים זועפות על צרתך, ובכפיו יספיק אל רעתך, אבל בקרבו ישים ארבו. יפוח גיור אותו מתנגדי תרמה, באין הבצתם שלמה. אך בוגדים ועוקבים המה לרמות חבריהם. בעת עזרה ידמו אוהבים. ובעת רעה לא ירצו לגלות מזמתם ויעבו תעפים מרמה כנים לטוב ותזייפים גלויים ובתוכם ארבם:

יג (א) מאחו זפת נדבק בידיו. כן המתחבר לרשע ולבוגדים ידבק בידיו ממעשיהם. והמתחבל זותה למבל בכל גד, כמו שהוציאת מתלם ידבק, כן ממעבירו מיעם: (ב) דיקיר ממך לא תבעה. כבד ממך לא תבקש לגבוה. כן לא תתחבר לעשיר ממך כי כנגד מפתו עליך. כי בכל דבר אשר הוטל על העשיר ויעל אל יהודו. יטיל העשיר ריב הגיל על העני, והענין יוסכם מכל החכמים כי החברה המחבה והרעית לא תכון, כי אם בב' רעים בהם הוית נערך ונמדגה, ואין האהבות בין גדול ובין קטון בכל זמן: (ג) לזה תגיע כו'. המשל היה ג"כ נכון מאוד. והעשיר דומה לאירה נחשת והעני לקדרת חרס.

במעשהו יהפיר אותך עד עשותו מזמותו בך : (ט) פעמים
ושלש יכין לך זבח ואחר ישחק עליך בבוז וכלמה ישור בך : (י)
השמר מפניו ואל תתפתה במזמותיו : (יא) אם יקריבך מושל
הסוג אחור ובכל עת קרבתך יחפוץ : (יב) לא תקרב
פן ירחיקך ולא תתרחק פן ישנאך : (יג) אל תבטח
בדברך עמו ולא תאמין בחלקלקות אמריו : (יד)
כי למען חקור אותך ירבה דברים לתור ולדעת
את אשר בלבבך : (טו) וביום הרות אפו לא יחמול ולא יחוס
ביום נקם : (טז) השמר ושמור נפשך מאד כי באיש חזק אתה
הולך : (יז) כל בשר אוהב למינהו ובן אדם לרעו : (יח) כל חי
למינו ישכון ובן אדם לדומה לו : (יט) מה יתחבר זאב עם כבש

ורשע

ביז ער זיינע אב ניכט ער דייכט האט : (ט) איינמאהל פֿאדערט ער דיך צו זיך .
אויף דיא זעלט פֿערלאנגט ער דיך , ער אידט דיך אונד זיהט דיר מיט פֿערלאכטונג
נאך : (י) זאָט דיך ניכט פֿאָן איהם בעטיהרען . אונד קאן זיינער ליסט פֿער־
פֿיהרט ווערדען : (יא) רופֿט דיך איין פֿיירנעהמער צו זיך , זא זייא בעשיידען ,
דאן ווירד ער דיך דעסטאָ אפֿטרר רופֿען ; (יב) דרינגע דיך ניכט צו איהם , דאס
דוא ניכט צו ריק געשטאָסען ווירסט , האלטע דיך אבר אויך ניכט צו ענטפֿערנט ,
דאס ער דיך ניכט האססע : (יג) היטע דיך איהם אלס זיינס גלייכען צו בגעגנען .
אונד טראויע דיך ניכט ווען ער פֿריינדליך מיט איר שפריכט : (יד) דיך צו ער־
פֿארשען שפריכט ער פֿיל , אום צו ערפֿאהרן וואס דוא אים זינן האסט : (טו)
ווירד ער אבר איינמאהל איבר דיך אויפֿגבראכט , זא שטראפֿט ער אהנע ערבארמ־
אונג , אונד אין זיינער ראכע פֿערשאנט ער ניכטס : (טז) נים דיך וואָהל אין
אכט : דען דוא האסט מיט איינעם געוואלטיגען מאן צו טוהן : (יז) יעדס
געשעפֿף ליבעט זיינעס גלייכען , זא אויך דער מענש דען דער איהם גלייכט :
(יח) יעדס טיהר העלט זיך צו זיינער ארט ; זא מוס אויך דער מענש זיך צו זיינעס
גלייכען געזעלען : (יט) זא ווענג זיך דער וואָלף אונד דאס לאם פֿעראיינגן , זא
ווענג

אם ישים בו ומורא יפחד : (ד) עשיר יעוה ויתנוה · כיה דאיני בעיניו , כל ענו אחר יענה
מעביד אין מי יעמוד בידו וימנענו , והעני אף אם יעביל העול מכרח היה לסבול ולהודות
לו מפני אימתו : (ה) כל עוד תסכין לו , ויש לאל ידך לעבודת תועלתו יעביד בך , אתה
כלי תשמישו לתקן בך כל חפצו · ואם תמוט ידך יעזבך , ולא יכיר בין אותך · והיא אמר"ל ·
מאיר מקרבין לו לאדם אלא בשעת הנאתם , נראים כאוהבים בשעת הנאתם ואין עומדים לו
בשעת דחקו : (ו) תאלמית לך נסכר מוציאה · ידבר עמך דברים רכים ומתיק ספר וייתליק
לבין כחונך · ויפרוק אותך , כתרגומו ינסרקך · יריק אותך ויגלה כל אשר לך ולא יחוס :
(ז) יחוס · ידנו לך לעבודת כל חפצך · כתרגומו נתריעא · וינהלך , ירמה ויינח אותך
בחלקלקות לשונו , להנלך בבם חינו יפר ידבר : (ח) ויבליען בחריתהו · כתרגומו ויתי
אותו בתוך סודותיו , והבינה , כי הריית פיעסה לו חבירו דבר ויירא פלא יתגעני . יפי ן
אותו

ונבהתך בתוקנוהי עד מא דנעבד צביינא בך : (ט) ובנתא ותרתין
תעשן עליך והי דין נחזיך ונתמטא מנך וברישא נניד עליך : (י)
אזדהר לא תתיהב באידוהי . ולא תטעא בתסירות מדעא : (יא)
מתקרב לך עתירא הוית מתרחק מנה ובכל זבן נקרבך : (יב)
לא תתקרב דלא תתרחק ולא תתרחק דלא תסתגא : (יג) לא
תהכל לממללו עמה ולא תהימן לסוגאא דשועיתה : (יד) מטל
דסוגאא דשועיתה נסיונא יגאללא לך עד מא דנדע הרהך :
(טו) ודלא רחמא מתפריע פורענותא ולא האס על נפשתא
דסגיאא: (טז) אזדהר והוית זהיר דעם חטופא אנת מהלך : (יז)
כל בשר נרחם גינסה וכר אנשא לאינא דדמיא לה : (יח) מן כל
בסר לותה ולגינסה הו מהדבק בר אנשא : (יט) מנא נשתותף
דאבא

אותו איזה פעמים לאמתה ויכין פעמיה לבניו , ואז לא יוכל להיות לו בנים יצאת ממנו
למניע מאהבו , ויעדתה הסתר לעד : (ט) וגם ייעדה הרה ואתים . והיו כאשר מלאת
חכמו יאיר בו , בבזיון ויפתיק עליך , ולעת זקנך אליו יתהלל מעיניך , ובראשו יניד עליך .
כאשר היא אותך , יקום יביא האדון וילעג : לכן (י) השמר ולא תתמכן בידיו .
כתרגומו , ולא תתיהב אידותי , לא תדעת על כל קרבתו , ולא תתכתה בזמותיו ובהניפתו .
ולפי ת"א ולא תטעה בחכירות מדעה : (יא) אם יקריבך מושל . התרחק ממנו . תמוג
אסיר ועשיר מנגד ולא תמהר לגבת אליו , כי ע"ז יתאוה יותר לקרב קרבתך , ע"ד היקר
רגלך מבית רעך . בכל מקום שנדרשת לא תהי' מורגל יותר מדאי , כי אז תמאס בעיניו .
ותהיה חביב בעיני מקרבך : כי דבר המתבקש יוקר יותר מדבר המוצג : לכן : (יב) לא
תתקרב , תעלתך אליו לכרוך בקרבתך מאלו יותר מדאי פן ירחיקך . וגם לא תתרחק יותר
מדאי אם יבקשך , פן ישכחך על התרחקותך ממנו . ולפי נוסח היונית , לא תתרחק הרבה
פן תשכח : (יג) לא תבטח תמיד בדרך עמו ותפכיל עליו אליך לא תוחס כי אין יכית
לך . ולפי נוס' היונית לא תהיה לו כלבד אתה לאיש כערכך (היטע דיך איהם רוס
דיינעס גלייכען לו בעגעגנען) : (יד) כי למען תקיר אותך כו' אז נכנס עמך בדברים
רבים , ומתוך רוב הדבור יחקור ויגיד את אשר חבוי לדעת מינך , כי מתוך ריב שיחה
יגיד אדם כל לבו : ובתרגומו ותולכא . ויתירו את ארץ כנען (ב וד' יג) ת' ויאללו : (יז)
איסב לתיגבו . כמו יתקבנת לריעך . את מיניו ומפחתו . וגם בן אדם יאהב רעהו הדומה
לו . ובת"א לגינסה . ת' ומכתה : (יח) כל חי למינו ידבק . כן בן אדם ראוי שיתחבר
לדומה לו ויתחברא הוא היא בגמ' ב"ק (דף צב) וא"ל ה"ל דלא לרבה בר מרי , מנא הא
מילתא דאמרי אינשא : מטייל יאזל זקלא דיפא גבי קניה דשרכא , (דרך יקל רע להודבק
אילן פרק ?) א"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשלש בכתובים . כתיב בתורה וילך
עשו אל ישמעאל , ושנוי בנביאים ויתלקטו אליו אנשים פוחזים ריקים , ומשלש בכתובים
כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו ע"כ : (כב) ונדח . רק פעם אחד , כי עוזרי
העשיר רבים , ולא יעזבוהו לבול מהומי , כי מהר יקימוהו : אך בנפול הדל , יודח מרעהו
אל רעהו כי אין עוזר לו : (כד) ויסכיתו ויפתיקוהו , ואף כי דבריו עונים ונכוחים ופורע
אין להם . ע"ד חכמת המסכן בזויה : (כו) מתולה . שחוק ילינו . ולפי ת"א . ולא נתתקל
נפתכינה , אם נכשל בדבריו יעגב . יהדי. ת' נמוקק : (כז) ורים לחוצה . נין ריע .
יתכן לפרש , בעיני החוצה ריבות נדיב וועלם , וידאה העוני בעיניו כאין וריעו ? או
יתכן לפרש , וחוצה בהיות דל רעתי מהולה כי זאת אלך עניו יעבה כל ערמם וזרמם .
ולפי

ורשע עם צדיק: (כ) השלם אפעה לכלב עשיר לאיש מסכן: (כא) אריה טורף פרא מדבר ורש מרעה לעשיר: (כב) עשיר יפול ונדח רש יפול ונדה מדחי אל דחי: (כג) עשיר ידבר עוזריו רבים גם שנאיו דבריו יהללו: (כד) רש ידבר יהסוהו לו דבריו טובים ונכוחים שומע אין להם: (כה) עשיר ידבר כלם מקשיבים ועד מרום מנשאים מדיו: (כו) רש ידבר שואלים מי זה ובדבריו ישיפו תהלה: (כז) טוב עשר בלא עול יריש להוטא עני רע: (כח) לב אדם משנה פניו אם לטוב ואם לרע: (כט) טוב לב פנים מאירות וסוג לשון חורש און:

יד (א) אשרי הגבר נוצר פיו מהורת ולא היה מישרים בעיניו: (ב) אשרי הגבר לא תרשיענו נפשו איש לא כלת מבטחו: (ג) לא נאוה לבלי עשר והון לרע עין: (ד) מחסר מנפשו אוסף לאחרים ובטובו זרים יגילו: (ה) עבר שארו אין

יי יב

וועניג דער זינדער איט דעם פראמען ? : (כ) וויא פערטרעגט זיך דיא היאנע איט דעם הונדע ? וויא דער רייכע איט דעם ארמען ? : (כא) דער לעווען רויב זינד ווילדע עזעל: זא ווערדען דיא ארמען פאן דען רייכען פערצעהרט: (כב) ווען דר רייכע פעללט, גיבט ער זיך נור איינען שטאס (דען ער פינדעט גלייך אונטערשטיצונג) פעללט דער ארמע אבר, ווירד ער נאך אמהר נידר גדריקט: (כג) ווען דער רייכע שפריכט, זא פינדעט ער ביישטימער; זעלבסט זיינע פיינדע בילליגען זיינען פארטראג: (כד) וויל דער ארמע שפרעכען, זא לעשט מאן איהן ניכט נור ווארטע קאממען, זיינע גרינדע מאגען נאך זא ריכטיג זיין: זיא פינדען קיין געהער: (כה) דער רייכע שפריכט, אללעס שווייגט, און ערהעבט זיינען פארטראג ביז צום הימעל: (כו) רעדעט דער ארמע, דאן היישט עס: ווער איזט דער? און פערהעהנט זיינע ווארטע: (כז) רייכטוהם איזט זינדע איזט פארטרעפליך, אבר ארמוהט דעם גאטלאזען, געהערט איהן פיל בעזעס, (ניא אבר ארמוהט העלט דער זינדר פיר עלענד): (כח) דאס הערץ פערוואנדעלט דאס געזיכט דעס מענשען, נאך דעם ער גוט אדר איבעל געזינט איזט, (ד' ה' איס געזיכט זיהעט מאן אן וויא דאס הערץ געזיננט איזט): (כט) דער גוטגעזיננטע האט איין הייטערעס געזיכט; נויאדייטיגע ווארטע קאממען פאן פיינטזעליגען מנשלעגען:

יד (א) הייל דעם מאננע, דעססען מונד ניכט פעהלט: אונד דער דיא רעדליכקייט ניכט אויס דען אויגען לעסט: (ב) הייל דעם, דען זיין געוויסען ניכט פרדאממט, דעם דיא האפנונג ניכט ענטפליהט: (ג) דעם גייציגע נוצט רייכטוהם ניכט; וואס זאללטען שעטצע דעם ניידישען ? : (ד) ווער זיך ספארט זאממעלט פיר אנדרע, אונד פרעמדען ווירד זיין גוט וואהלבעהאגען מ

(ה) דער

דאבא לאמראו הכנא עולא לגברא זדיקא : (כ) מנא תשלם
אפעא לכלבא או מנא נשלם עתירא למסכנא : (כא) מאכולתה
דאריא עדרא דמדברא הכנא מרעיתא דעתירא מסכנא : (כב)
עתירא נפל ומתדחא לביש ומסכנא נפל ומתדחא מן ביש
לביש : (כד) מסכנא ממלל ואמרין לה גוע ואן אמר דשפיר לא
יהבין לה אתרא : (כה) עתירא ממלל וכלהון ציתין ומטא בנוהי
עדמא לעננא מכוין לה : (כו) מסכנא ממלל ואמרין מנא אמיר
ואן נתתקל נסחפונה : (כז) טב עותרא דלא חובא ובישא
מכסנותא על גנב חטהא : (כח) לבא דבר אנשא נישנא אפוהי
אן לטב ואן לביש : (כט) עקבתא דלבא טבא אפא נהירתא
וסוגאא דשועיתא הרעיתא דחטיא :

יד (א) טובוהי לגברא דלא קלקלא פומיה ולא אתכסיש דינא
מן עינוהי : (ב) טובוהי לגברא דלא בסרתה נפשה ולא
בטלו כל סוערנוהי : (ג) ללבא זעורא לא יאא עותרא ולגברא
דבישא יינא לא יאא ממונא : (ד) דכלא מן נפשה מכנש
לאחרנא ובטבתה נחדא נוכריא : (ה) דביש לנפשה למן

מטאב

ולפי ל' התרגום יובנה מסכנותא על גנב חטהא , ומסכן מריעת מעשיו כגון [illegible] נעלמים : (כח) לב אדם משנה פניו , כלומר הכרת פניו ענתה בו , והאמתי מורית עליו אם הענין לטוב אם לרע הוא : (כט) עקב לב פנים מאירות , אם מתגברת הלב ע"כ , גם פניו מאירות . ושוב לב : כמו כשוב לב המלך , והיא לב שמח ייטב גהה . ובת"א עקבתא דלבא טבא , ומחשבת לב טוב מאיר פנים : וסוגאא דשועיתא . רוב עצביהם ומטרידים . הרעיתא דחטיא . אות כי עלתה ומחשבתו רעה , ולכונה הזאת העתיקה , וסוג לשון . לשון [illegible] פירוש בדבריה , ודברת מלים דמתמיהים לתרי אכי , הוא מצין כי אוהרין הוא , ודרך הדבר וכל מראה פנים לדבריו כי כה דבר גם היא . ומחשבת אלו המבוא סיבת המקרא נראה . והיה לו לסיים **והורש און פנים נועמים** . כי ההולך במחשבות רעות אין לו מנוחה ושמחה בלבו ע"כ פניו רעים :

יד (א) נוצר פיו תהיה . ותרגומו לא קלקל בגומיה , ע"ד שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו . ולא הפיח . לא העתיק ויסרים מנגד עיניו , אך עיניו לנכח יביטו ועפעפיו יישירו נגדו . ולפי נוסח היונית סיגר המקרא . ונגזר לא ידאג מרעה , לא עשה רעה אשר ידאג עליה . (דעם ניכט ביטטרע רייהע פולגט) : (ב) לא תאר לו נפשו . תרגומו לא בסרתה נכסים , כלומר לא בזתה אותה , דבר ה' בזה , תר' פתגמיה דה' בסר . והיינו הך , אשר לא עשה רעה ורשע אשר בעבורם תאר לו נפשו ותבזהו בעיניו , ותאיך לו על עונו . ותבעיתו לא אבד . כלומר עוד אחר רוח לו לבטוח בה' וכוונת המקרא בכלל , להודיע כי הרשע מרשיע את עצמו , כי המרשיע אין לו מניחה ברעתו , והיה תמיד מלא כאב ויגונים מצוקה , וגם תוחלתו ומבטחו אבדו ממנו , כי על מי יבטח ברשעתו ? אך בהלות ושרידות כל רגעיו , לכן כתב בדברי אלה אשר מבתיו נקיים ונפשו זכה מחלה , ובטחונו בה' חזק . ות"א לא בטלו סוערנוהי . עיין לעיל [illegible] לה' : (ג) לא נאוה

עיני

יֵיטִיב לְאַחֵר הוּא לֹא יִצְלַח בְּעָשְׁרוֹ: (ו) מְחַסֵּר מִטּוּב נַפְשׁוֹ אֵין
רָע מִמֶּנּוּ וְהוּא גְמוּל רָעָתוֹ: (ז) גַּם בְּהֵיטִיב יָדָיו רָעָה בְלִבּוֹ
וּמִקֵּץ יָמִים נִגְלָה מְזִמָּתוֹ: (ח) הַכִּילַי לֹא יִשְׂבַּע בְּחֶבְלוֹ וְעַל מְנָת
רֵעֵהוּ רָעָה עֵינוֹ: (ט) גּוֹרַל רֵעֵהוּ רַב בְּעֵינָיו וַאֲשֶׁר בְּיָדוֹ מִצְעָר
הוּא: (י) לֹא יֶעֱרַב לְכִילַי כָּל אֹכֶל וּמִצָּרַת עֵינוֹ יִרְזֶה: (יא) בְּפַת
פִּיו תֵּצַר עֵינוֹ וּבַאֲרוּחַת שֻׁלְחָנוֹ יִתֵּן מִגְרַעַת: (יב) בְּנִי גְמוֹל
נַפְשְׁךָ בַּאֲשֶׁר לָךְ וְאִם יֶשׁ לְךָ הֵיטִיב לָךְ: (יג) כִּי אֵין הִתְמַהְמֵהַּ
לַמָּוֶת וְלֹא בִשְׁאוֹל תַּעֲנוּג: (יד) עֵת מוֹתְךָ לֹא יָדַעְתָּ וְחָזוּת
שְׁאוֹל מִי הֶרְאָה לָךְ: (טו) חֵילְךָ לַאֲחֵרִים תַּעֲזוֹב וַעֲמָלְךָ אֶל
מַפִּילֵי גוֹרָל: (טז) לֹא תִכְלָא לִבְּךָ מִטּוֹבַת הַיּוֹם וּמִתַּאֲוֵי זָדוֹן לֹא
תִתְאָו: (יז) בְּטֶרֶם תָּמוּת הֵיטִיב לְאוֹהַבֶיךָ וְיִשְׁאַל מִמְּךָ תֵּן לוֹ:
(יח) הַב וְשָׂא וּרְצֵה נַפְשֶׁךָ וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים עֲשֵׂה: (יט)
כָּל־בָּשָׂר כַּבֶּגֶד יִבְלֶה וְכָל דּוֹרֵי עוֹלָם מוֹת יְמוּתוּן: (כ) כְּעָלִים
בעץ

(ה) דער זיך זעלבסט ניכט גוטס טוהט , ווי זאָלל דער אנדערן גוטעס טוהן ?
ניא וואָלכען איהן זיינע שאַטצע פֿרייע : (ו) שענדליכר איזט ניאמאנד אַלס דער ,
דער זיך זעלבסט מיסגעננט , דיעס איזט דער לאָהן זיינער נידערטרעכטיגקייט ,
(איין גייציגר שטראַפֿט זיך זעלבסט) : (ז) טוהט ער אויך איין מאהל וואָהל , זאָ
איזט'ס בטרוג , אונד ענדליך ענטדעקט זיך זיינע באָזהייט : (ח) דער גייציגע
איזט מיט דעם איהם בשידנען טהייל ניאמאָלס צו פֿרידען , אונד העפֿטעט איממער
דאַס אויגע אויף דעם אנדרן פֿערמעגן : (ט) דעס אנדרן טיינט איהם איממער צו
פֿיל , דאַס זייניגע אבר צו וועניג : (י) דעם גייציגן שמעקט קיין עסען , אונד קאַן
פֿאָר מיסגינסט ניכט גדייהען : (יא) דער גייציגע בניידעט זיך דאַס ברוֹדט ,
אונד לעסט'ס אַן זיינעם טישע פֿעהלען : (יב) איין זוהן ! טוהע דיר זעלבסט גו-
טעס פֿאָן דעם דיינען , האַסט דוא פֿראַגען זאָ טוהע דיר וואָהל : (יג) דענקע
דאַס דער טאָדט ניכט זאַגרט , אונד איס גראַבע בעדאַרף מאַן דעס וואָהללעבענס
ניכט מעהר : (יד) דיא שטערבעשטונדע איזט דיר אונבקאַנט , אונד דיין פֿרהענ-
גניס צום גראַבע , ווער צייגט דיר'ס אַן : (טו) דיין פֿערמעגן מוזט דוא דאָך
אנדערן הינטרלאַססען , אונד איבר דיין איינגעטוהם ווירד געלאָזט : (טז) פֿר
זאַגע דיר קיינן גוטן טאַג (לאַס דאַס פֿרגניגען ניכט פֿר ביא געהן , צור צייט ווען
עס זיך דיר דאַרביטעט) , ליסטרן אבר דירפֿסט דוא ניכט זיין , נים טהייל אן
זאָלכען פֿרגניגען , וועלכס דוא מיט גוטעם געוויסען קאַננסט) : (יז) טוהע
דיינעם פֿריינדע פֿאָר דיינעם טאָדע וואָהל , אונד גיב דעם דער פֿאָן דיר פֿרלאַנגט :
(יח) גיב אונד עמפֿפֿאַנג טייטע זאָ דיינע זעעלע , (נ"א טהיילע מיט זאָ ווירסט
דוא ווידר עמפֿפֿאַנגען , ערקוויקע דיינע זעעלע) אונד טוהע וואַס גאָט געפֿעלליג
איזט

מטאב ולא נקדא (נחדא) בטבתא: (ו) דביש לנפשה לית דביש מנה יהו מקבל פורענא בישא: (ז) ואן גריש ואטאב מטעא הו טעא ובאחריתה נחזא בבישתה: (ח) בעינוהי דסכלא זעוריא הי מנתה ומן דנסב דחברה מובד נפשה: (ט) עינא בישתא מסניא לחברא וביש רמיא על פתורא: (יג) אן אית לך ברי שמיש נפש ואין אית לך אטאב לך: (יד) ואר דכר דער מא להשתא מותאקא חזיר וגזירת שיול לא אתחזית לך: (טו) לאחרנא גיר שבק אנת נכסיך ולאוחך לאילין דרמין פצא: (טז) לא תתכלא מן טבתא דיומא וריגתא סניתא לא תארג: (יז) עד לא תמות אטאב לרחמך ומדם דישאל לך הב לך: (יח) הב וסב והרסא נפשך וכל מדם דשפיר למעבד קדם אלהא עבד: (יט) מטל דכלהון בני אנשא מבלא בלין ודרא דעלמא מימת מיתין: (כ) איך טרפא דאילנא דהלין נתרין והלין נצין הכנא אנון

בכילי עבד · ס"א לבזה זעירא · הוא בבל יכילי, כי אין לו לב להתנדב, לכן נקרא בזה זעירא: (ה) רע לנפשו · הכילי בהיות מתאכזר ולא ייטיב לנפשו · אין רע ממנו, כי אם על נפשו לא אם איננו יחוס על נפש זולתו, והמתאכזר לעצמו אף כי לאחרים: וברעתו תגמול עליו · הכילי מעניש עצמו, כל טוב יש לו ולא יהנה ממנו ויחיה בחיי צער, הוא גמול רעתו: (ז) גם טובתו · אם יקרה לפעמים שהכילי ייטיב לזולתו יש לו פניה בדבר להפיק בו איזה תועלת · ואח"כ נגלה מזמתו, ונראה מה היתה כוונתו, כי לא בחיות ובתמים עשה · ילקוט"א ואם נדר ומשנה כו' מפתגמות הלוין, הכילי ייטיב לפעמים בטעות שלא ברצון ואח"כ יתחרט עליה, אך תרגומי שהעתקתי נבי נוסח הסורית וטוב יותר נכון: (ח) לא תשבע כו' · הכילי על היותו ג"כ צר עין בשל זולתו, ותאוה תמיד כל מה שיש לזולתו כאלו נגזלה ממנו · כמאמר בת"ר ולא [illegible] הבחינה, ומה יפה המשל [illegible] על כילי, אשר מיין אחד בגן ביתו, שכנו רחש ורחיק מעבדו, יקח זנבים ויקח את הפעמיים [illegible] אך תקיעי, ויהי היום ויבא הכילי לראות את היין. וירא והנה אבן [illegible] נערה גדולה יורה · ויאמר אלי רעהו מדוע חרה לך? ולמה [illegible]? מה לך את הוגר [illegible] בארן הו אבן? ויען הכילי, לא על זה יחרד לבי על אשר חסר לי, רק על חסר יתענג בו זולתי דוה לבי · כן עדע רע עין, לא נגד [illegible] יחיה בחיי צער, לא יוכל בראות עוד, אם זולתו יחיה בנעימים: (ועיין בתוספת לאחד מחברי [illegible] ע. חברתי שיר נחמד על הכילי, ,,אתם כילי, לו אללי, בייס יעבור, ובלילה יקבור, יסבל אמן, גרם ולחן: אף כסף לרור, לא יגלור: בבגת נער, היה בחיגר, ולכל יתכן, יד יקפון: אציון דורס, אותו יגרש, כי הוא חורף, פן יורש: לנכסו אכזר, תרבית מזר: בתחבול יעגין, להסוף קנין, כלה ימים · בהבל יאיתים · ואחרי בליתו, יבוא לאדמתו, ואלפו נמים, חיל ודמים · הם הסבלות, לתי עמלות, אספת הון, בכח יאון, כה עמלת, ולא אכלת, ובה שמה, ההבזת נאיתה? כו' ,, ע"ב): (יא) ובאחרית [illegible] יתן תגרעת, לא יכין [illegible] דלתו די מחסורו, כי הוא תקמן וייחסר להרבות הון ולא לפרוס מתנו: (יב) בני יגמול נפשך · אחר אשר ספר תכונת [illegible] לדבר על לב [illegible] להתר, גמול נפשך בעודך ובנכסים אשר חנך אלהים · ולא יש לך יותר ובנכסים [illegible] לך · ולפי ההתקרבות הללו היצחי בתלמוד עירובין (נד ע.) [illegible]:

תבונ

בעץ אלה נובלים ואלה יציצו כן בני אדם אלה מתים ואלת
נולדים: (כא) וכל־מעשיו יחפשו לפניו ופעל ידיו הולך אחריו:
(כב) אשרי הגבר יהגה בחכמה ואדם יתנהל בתבונה: (כג)
שם לבו על ארחותיה ועל דרכיה ישכיל: (כד) הולך אחריה
כתר וכאורב צודה על דרכה: (כה) מציץ אל חלון ביתה ועל
שעריה ישקוד: (כו) ישכון בצל קורתה ובחומותיה יתקע
יתדותיו: (כז) סכתה תסך־לו ובין סעיפיה יתלונן: (כח) ויחסה
בצלה משרב ומגורה תגונן עליו:

טו (א) ירא ה׳ יעשה כן ונוצר פקדיו יהלך־בה: (ב) כאם
תשאהו וכאשת נעורים תחבקנו: (ג) הרוהו לחם חכמה
ומי

איזט: (יט) וואס פליש איזט אוו פערגלטן, אונד אלע אוינן גשלכטער איר־
מען שטערבן: (כ) וויא בלעטטר אויף דעם בוימע, איינגע פֿאללען אב אנדרע
בליהען עמפאר, זא דיא מענשען, דיזע שטערבן אנדרע ווערדן געבאהרן: (כא
אלל איהרע האנדלונגען ווערדן אונטרזוכט, אונד איהרע טאהטען פֿאלגען איהנען;
(כב) הייל דעם מאננע דער דיא ווייזהייט נאכגעדאכט, אונד נאך דער פֿער־
נונפֿט זיך פֿיהרט: (כג) דער זיין הערץ אויף איהרע וועגע פֿרווענדט, אונד אין
איהרן פפאדע פֿאָרשט: (כד) שלייכט איהר נאך וויא איין קונדשאפֿטר, וויא איין
אויפלויערער טפעהט איהרע גאנגע: (כה) ער שילט דורך איהר פענסטער
הינייין, אונד לויסט פֿיר איהרער טיהרע: (כו) ער הערבערגט נאהע בייא איה־
רעם הויזע, אונד בעפעסטיגט אן איהרר וואנד זיינע צעלטן נעגל: (כז) ער שלעגט
זיין צעלט נאהע איהר אויף, אונד פֿינדט זיינען שירם אונטר איהרע אסטע: (כח)
איהר שאטטען שיצט איהן פֿאר דער היצע, אונד נעטש איהן הערליך וואהנן:

טו (א) וועל גאטט פֿירכטעט האנדעלט זא; אונד ווער דאס געזעץ מאנייאט,
וואנדעלט אין איהר: (ב) וויא איינע מוטטער ווירד זיא איהם ענטגעגען
קאָמען; אונד וויא איינע יונגע עהעפֿרויא עמפפאנגען: (ג) מיט גייסטעס נאהרונג
וירד

אמנם לבאר לפי נוסח האחרונות אשר לפני · ו״ל א״ל שמואל לרב יהודה שיננא
חטוף אכול ואשתי דעלמא דאזלינן מיניה כבי הילולא דמיא
(פרש״י היום ישנו והכא בעתים ולמחר אינו) · א״ל רב לרב המנונא, בני אם יש
לך היטיב לך, כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה · (ענוג,
כי פתאום אדם מת) ואם תאמר אניח לבני ולבנותי חק (מי יפרנסם)
בשאול מי יגיד לך (אם נשאר בידם או יאבדוהו) בני אדם כעשבי השדה
אלה נוצצים ואלה נובלים עכ״ל: (יד) עת מותך לא ידעת כי אפילו רגע
לפני מותו לא ידע מתי ימות · ובת״א אתדכר דעד מא לחטפתא מותא לא חזית · ומעתה
ועד עולם (תהלים קי״ג) תר׳ מהשתא · וגזרת שאול כו׳ לא הראה לך ימי גזר עליך
לרדת קבר · והוא כפל ענין במלות שונות · ובעבריית ומזות שאול כו׳ ע״ד האמור
בשינוי

אנין דרא דכפריא ודמיא . דרא מאת ואחרנן מתילד : (כא) וכל עבדוהי מתבדקין קדמוהי ויעבד אידוהי אזל בתרדה : (כב) טובוהי לגברא דבחכמתא נהו רנא ובסבולתנותא נתהגא : (כג) דנפנא על אורחתה לבה ובשביליה נסתכל : (כד) ולמפק בתרה איך מעקבנא ועל שביליה נהוא כמין : (כה) ונדיק עליה מן כוין ועל תרעיה נהוא צאת : (כו) ונשרא חדרא ביתרה יבאסיה נקוש סכוהי : (כז) ונשרא במישריא טבא . דנרמא אידוהי על סוכיה ובינת סרעיפיתה נהוא עמר : (כח) ונתב כטללה מן שרבא ובמדיריה נהוא כמיל :

מן (א) דרחל אלהא נעבד הכנא ודילה נמוסה נהלך בה :
(ב) ותקבליוהי איך אמא ואיך אנתת עלימותא תקרביוהי :
(ג) ותאכליוהי לחמא דחכמתא ומיא דסכלותנותא תשקיוהי :

ונסתמך

(בדפוסי כח) ועם אחוז עיני חוזה גדיל יקן מתייראה כחו : (טז) ואתלך אל תפילי גורל · רוצה ליורשים אולקים ירושת נחלת אירופם בגורל : וכן הוא בארמית , לאחרין דרמין פיצא , כמו כיסא בסת"ך יעל לביסי יכילו גרל , אר' רמין כיסא · ואולם סת"ך בגה"י יב"ף בקיף יותא הרבה בארמית · והעיר בזה לא הבינו מהזכיר , כי אין בוכה יותר בייב היית ממנו , כי ליאה זה הין מהבל יקבץ על ידו , ולא יאכל ממנו , אבל גם אל לבו כי גם לעולם חסן ונזר לדר דר : (טו) לכן גם תכלא לבך מעונת היום , הטיבה בעתו לא תעביר אך התענג והשתעשע בה , כי הטובה עוברת ולא תמיד , כמאמר ר' יוסי בן קסמא (או' לאבות ר"א) ולא אתיה (בבא דף קנא) · וכמוש אמר לר"י פרי בקיץ ועיין לאתא (סס) ע"כ התענג בני בענג אשר יגיע לידך , אך בתנאי · תאייי ידין לא תתאי · לא תחמוד חמדה רעה בתאות התדיותות רק מותר לך להתענג בתענוג ביושר ובצדק : וכן הוא בת"א · ולפי כ"י סוגר המקרא ולא תבינע בענג בעתו : (יז) בטרם תמות היטיב לרעך · כלומר גם לרעך היטיב מטובתך ולא תסי לך לבדך הטובה · ויעני הפסוק יתן אן לו די מחסורו , ולא תמנע ממנו מכלכלתו : (יח) הב יסב ורנא נכהך · בת"א יתרסא נפשך . ולפי שלא מצאתי לתלה הזאת בי' , שעתקתי כמו יתרגם ביי"י כת"ש בהאליך בהן הרבה · והכונה בבתי תלות כולל תגהג האדם בימי חלדי , לתת ולקחת · וי"ל יעוד אם תתן תקבל עליה עונש · ובזה תרגם נכדך · והמקראות האלה סובבים על קטב מאמר קהלת , עוד אשר תמצא בזה וגם מזה אל תנח ידך , כי ירא אלהים יצא את כולם , יאכל וישתה ויתענג בעמלו , ויתנהג בצדק ובמישרים , ולזה סיים החכם הזה , סוף דבר והטיב בעיני אלהים יעשה : [ולא הבאתי בפנים מקרא ולא תאמר אניח כו' הנזכר בגה' הנ"ל לעיל י"ג . לפי שלא מצאתיו לא בארמית ולא בנוסח היונית] : (כ) כעלים בען כו' · מליצה נאה לזרות הבל חיי אדם , ודוגמתו אמר המליץ הגדול משוררי יון (האמער) בספרו · ראו אי פי ט ר פ י הי ע ר , א ל ה יפריחו ואלה יפיל הסער · כן בני אדם גדים וגויעים · אלה הולכים ואלה באים : (כא) וכל מעשיו כו' , ע"ד ועל כל אלה יביאך אלהים במשפט , וצריך האדם לתת דין וחשבון על מעשיו · ופועל ידיו הולך אחריו , לפי מעשיו כן תגמולו בעוה"ב : ובנ"י כתוב במקום הזה , כל מעשה הבל כלה וכלה ומעשיו יהיו עמוס (פר געגליכי ארבייט הערט אויף , אונד זיין גלייך זיין אוהר , דער זיך דראויט בעמפטיגט) · והארמית יותר נכון : (כד)

נטר

כי תבונות תשקהו : (ד) ישען עליה ולא יפול יבטח בה ולא
יבוש : (ה) תרוממנהו מכל רעיו ובקהל עם תפתח פיו : (ו)
תמלא לבו משוש ושם עולם תורישנו : (ז) חטאים לא יהלכו
בה ופעלי און לא יבחרוה : (ח) רחוקה היא מרהב ואנשי
לצון לא ישיגוה : (ט) לא נאוה תהלתה בפי רשע כי לא מיי
נתנה לו : (י) פי ישר תהללנה ויי יטה אליו חסד : (יא) אל תאמר
מאת יי חטא ועון כי אשר שנא לא עשה : (יב) פן תאמר הוא
הכשילני כי אין חפץ לו בבן מרי : (יג) כל נבלה וגאון שנא
ופצה מהם אוהביו : (יד) הוא ברא אדם מראש ויעזבו ביד יצרו :
(טו) אם תאבה תנצור פקדיו ואם תאמין בו תמצא חסן : (טז)
אש ומים הצג לפניך שלח ידך באשר תרצה : (יז) חיים ומות
נתן לבני אדם בחר בחיים וסור ממות : (יח) מה רבה חכמת
אלהים ומה עצמו פעלותיו : (יט) עיניו כל תצפינה וכל
עשתנות אדם יבחון : (כ) לא פקד לבני אדם לחטא לא אמר
לבני

ווירד זיא איהן שפייזן, אונד מיט ווייזהייטסוואסער לאבען : (ד) ער שטיצט זיך
אויף זיא, אונד וואנקט ניכט, ער פערטרויט איהר, אונד ווירד ניכט בעטראגען : (ה)
זיא ווירד איהן פאר אנדרן ערהעבען, אונד אין געזעלשאפטען פריימוטהיג בערעדט
מאכען : (ו) זיא ערפיללט זיין הערץ מיט וואננע, אונד פערשאפט איהם איין
עוויגען נאמען : (ז) זינדר ערלאנגן זיא ניכט, אונד לאסטערהאפטע האבען קיין
געפאללען אן זיא : (ח) זיא איזט פערן פאן דעם שטאלצען, אונד שפעטטער בע־
גרייפען זיא ניכט : (ט) איהר לאב גלייכט ניכט דעם מונדע דעס רוכלאזען, דענן עס
קאמט ניכט פאן גאט : (י) נור רעדליכע קעננען זיא לאבען, אונד גאט גיבט גנאדע
דאצו : (ד' ה' ער פינדעט וואהלגעפאללען דראן : (יא) שפריך ניכט : פאן גאט
קאמט זינדע אונד שאנדע, דענן ער מאכט ניכט וואס האססענסווערט איזט :
(יב) דוא דירפסט אויך ניכט זאגען : ער ליס מיך אין אירטהום געראטהען ; דענן
ער האט קיין געפאללען אן זינדערן : (יג) רוכלאזיגקייט אונד שטאלץ האססט ער ;
אונד זיינע פערעהרער ליבען זיא עבען זא ווייניג : (יד) וויא ער דען מענשען פאן אנ־
פאנג ערשאפפען, איבערליס ער איהן זיינעם פערשטאנדע : (טו) ווילסט דוא נור,
זא קאננסט דוא זיינע געבאטע האלטען, פערטרויעסט דוא איהם זא פינדעסט דוא
שוטץ : (טז) פייער אונד וואסער האט ער דיר פאר געשטעללט, גרייפע נאך וועל־
כעם דוא ווילסט : (יז) לעבען אונד טאדט ליגט פאר דעם מענשען, יענעס צו וועהלען
דיעזעס צו אונטערלאססען : (יח) גראס איזט דיא ווייזהייט גאטטעס, געוואלטיג זיינע
מאכט : (יט) אללזעהענד זיין אויגע, אונד פריפט אללע מענשליכע געדאנקען : (כ)
ער

(ד) ונסתמך עליה ולא נפל ועליה נתתכל ולא נבהת : (ה) והרמיוהי מן כלהון חברוהי ובגו בנישתא תפתח פומה : (ו) חדותא וראזא תמליוהי ושמא דעלמא תורתיוהי : (ז) לא נהלכון בה חטיא ואנשא דעולא לא נחזונא : (ח) רחיקא הי מן מרודא ודאמרין בישתא לא נדרכינה : (ט) לא הות יאיא בפומה דעולא מטול דלא הוא מן קדם אלהא אתיהבת להון : (י) בפומה דחכימא תתאמרי תשבוחתה ודשליט בה נאלפיה: (יא) לא תאמר מן קדם אלהא סרחת והטיא מטול דמדם דסנא לא עבד : (יב) דלמא תאמר דהוא אתקלני לית ליה גיר דהינא בבר אנשא דעולא : (יג) כל בישתא ומרחותא סנא ולא נתל אגון לרחמוהי : (יד) הוא מן בראשית ברא בני אנשא ואשלם אגון ביד יצרהון : (טו) אן תצבא תנטור פקודוהי ואן תהימן ביה אף אנת תאחא : (טז) שביקין קדמיך נורא ומיא בעינא דצבא אנת אושיט אידך : (יז) אתיהב גיר לבני אנשא חיא ומותא דיגבון חיא ונשבקון מותא : (יח) מטול דגונברא הי חכמתא דאלהא ותקיף גנבורתא הי : (יט) וכל מדם עינוהי חזין וחכם כלהין תרעיתיהון דבני אנשא : (כ) לא פקד לבני אנשא דנחטהון ולא אמר לבני

בסרא

כתר, כמו ומן הכתרים את הארן : והרמית איך מעקבנה, מעקב במסרא ארוג על דבר : (כה) ומנין · ומזין : (כו) ובאסיה, קורות בית חכמה : נקיס · יקרים סגולתו : (כז) פרעיתיה, סעיפים וענפים : (כח) מן ביצה · מפרז ומים : ובמדיריה · בדירתה : מטיל · יגונן בצלה :

טו (א) ירא ה' יעשה זאת ותפש תורתו יהלך בה · בחכמה : (ז) לא נהלכון בה חטיא · החוטא לא יתהלך בחכמה, כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות : (ח) רחוקה היא מרמב · מתגאים, כמרז"ל (כתובים כו) כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת כו' : (ט) לא נאוה תהלה בפי רשע · ע"ד ולרשע אמר מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך · כי לא מה' נתנה לו · כלומר אין תהלתו אותה באמת, כי אם להתגברות : (י) ודשליט בה נאלפיה · הכוונה בל"א מבוארת, ולפי נוסח היונית סיפי' וה' ימשילנו תמיד : ואף היא בהעתקה העברית : (יא) לא תאמר כו' · בו ייראו החכם כי האדם בעל בחירה ואינני מוכרח במעשיו, לכן לא תאמר, אם אני רשע מאת ה' היתה לי זאת, ימ' אינו, כי איך יעשה ה' דבר אשר הוא שונא, וא"כ מאתו לא תצא הרעות · ובידי האדם סבת פעולותיו הרעות : (יב) דלמא תאמר דהוא אתקלני, בדבר נתן לי מכשול לחטוא · כי אין לי חפץ והנאה בבני עול : (יג) בישתא ומרחותא · רעה וגמירה שנא ה' ולא נתן אותה בחלק לאוהביו : (יד) ואשלם אנון ביד יצרהון · מסרו ביד יצר לבו, והיינו הרשות נתונה לו לבחור בטוב או ברע, וכל הענין מוסיף והולך לאשר אמרו חז"ל הנביאים · החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים · ולא פקד מעולם על בן אדם פיחטה ולא אמר לבני בשר סורו ממני, אך הכל בבחירה גמורה :

(א) לא

לִבְנֵי בָשָׂר סוּרוּ וְאֵין לוֹ חֵפֶץ בְּעוֹשֵׂי עָוֶל :

טז (א) אַל תִּתְאַו בָּנִים רַבִּים לֹא טוֹבִים וְאַל תִּשְׂמַח בַּהֲבִינָם
בְּאֵין יִרְאַת יְיָ : (ב) אַל תִּבְטַח בְּחַיֵּיהֶם כִּי לֹא תִקְוָה מֵהֶם
אַחֲרִית : (ג) טוֹב בֵּן אֶחָד וְיָשָׁר מֵאֶלֶף וְהוֹלֵךְ עֲרִירִי מֵאָבִי בְּנֵי
רֶשַׁע : (ד) כִּי בֶן צַדִּיק יְכוֹנֵן קִרְיָה וְרַבִּי בְּנֵי רֶשַׁע יַהַרְסוּהָ : (ה)
כִּי רַב מֵאֵלֶּה רָאֲתָה עֵינִי וַעֲצוּם מֵהֶם שָׁמְעָה אָזְנִי : (ו) בִּקְהַל
מְרֵעִים אָכְלָה אֵשׁ וּבְעַם מְרִי נִתְּכָה חֲמַת אָף : (ז) לֹא נָשָׂא פְּנֵי
מַלְכֵי קֶדֶם כִּי מִלְאוּ תֵבֵל בְּעוֹלָתָם : (ח) וְלֹא חָסָה עֵינוֹ עַל
יוֹשְׁבֵי קִרְיַת לוֹט כִּי הִרְשִׁיעוּ בְגַאֲוָתָם : (ט) וְלֹא רִחַם עַל עַם
חֶרְמוֹ וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד פִּשְׁעָם : (י) הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי תַּמּוּ
לִגְוַע בִּמְרָדָם בַּיְיָ : (יב) וְאִישׁ אֶחָד מַקְשֶׁה עָרְפּוֹ הֲלֹא יִפָּלֵא
כִּי יִנָּקֶה : (יג כִּי רַחֲמִים וְרֹגֶז עִמּוֹ רַב לִנְשׂוֹא וְעַז בַּחֲמָתוֹ :
(יד) הוּא פּוֹקֵד עָוֹן וְאִישׁ כְּפִי דַרְכּוֹ יַמְצִיאֶנּוּ : (טו) בְּרִעְתוֹ
לא

ער בפאהל קיינעם גאטלאז צו זיין , ער שפראך ניא צום ערדן " מאהן ווייך אב ,
ער פאנד ניא געפאללען אן אונרעכט :

טז (א) ווינשע ניכט פיעלע קינדער צו האבען , ווען זיא ניכט וואהלגעראטהען ,
אונד פרייע דיך ניכט איבער איהרער אנצאהל , ווען זיא גאטטעספורכט זינד :
(ב) פערטרויע ניכט אויף איהר לעבן , דא האסט קיין גוטעס ענדע פאן איהנן צו
ערווארטען : (ג) בעססער איין קינד אונד גוט , אלס טויזענד , אונד קינדער
לאז שטערבען (איזט בעססער) אלס גאטלאזע האבען · (ד) דורך איינען קאננן קאן
איינע גאנצע שטאדט בעפעסטיגט ווערדען : דיא צוכט דער גאטלאזען אבער צערשטעהרן זיא :
(ה) פיעל זאלכע ביישפיעלע האבן איינע אויגען געזעהן , אונד גרעסערע אלס דיזע
האט איין אהר פערנאממען : (ו) איין הויפען פאן גאטלאזען פערצעהרטע דאס
פייער , אונד איבער אונגעהארזאממען ענטברענטע דיא ראכע : (ז) גאט שאהנ-
טע ניכט , יענע אלטע העלדן , דיא אויף איהרע שטערקע פערטרויענד פאן איהם
אבפיעלען : (ח) ער פערשאהנטע ניכט דיא שטאדט לאט'ס , דערן ניכטס-
ווירדיגקייט איהם גרייאלט וואר : (ט) ער האטטע קיין ערבארמען איבער דאס
שטראפבארע פאלק (וועלכעס זיך מיט זיינען זינדען פערמעססען) אונד פערווארף
זיא וועגן איהרער פערברעכן : (י) דא ער זעכסמאהל הונדערט טויזענד ,
וועגען איהרער עמפערונג , צו בטראפען דער דראהט : (יב) ווען איינער שטארריגיג
איזט , וועהרע עס ניכט וואונדערבאר , ווען ער איהן אונגעשטראפט הינגעהן ליסע :
(יג) דען ביידעס , ערבארמען אונד צארן זינד ביא איהם : גראסמיטהיג איזט
ער פערצייהען , אונד אעכליג איזט שטראפען : (יד) ער אהנדעט זינדע , אונד ריכטעט
יעדען נאך זיינען פערדיענסט : (טו) דער זינדר ענטקאממט ניכט מיט זיינעם פערע-
פעל

בחירא דנעולון ולא מרחם על עובדי שקרא :
טז (א) לא תתרגרג לסוגא דבניא חטיא ולא תחדא בכל
בני דשוקרא אף אן סגיו לא תחדא בהון מטול דלא
איתהון בדחלתא דאלהא : (ב) לא תתכל על חייהון ולא
והיכן דהויא להון חרתא טבתא : (ג) מטול דטב הי חד
דעבד צביונא מן אלפא ; (ד) והוא דכאת דלא בניא מן הוא
דהויא ליה בניא סגיאא דעולא : (ה) מן חד גיר דדחל אלהא
תתמליא בלה קריתא ומן סוגאא דבני אנשא עולא תחרבי : (ו)
דסגיאין מן הלין חזת עיני ודעשנין מן הלין שמעת אדני : (ז)
בכנישתא דעולא יקדא נורא ובעמא דמרגא שלטה חמתא :
(ח) לא שבק למלכא קדמיא דמלו עלמא בגנברותהון : (ט)
ולא חס על עמורא דקריתא דלוט דארשיעו מטל גאותהון :
(י) ולא רחם על עמא חרמא וגזר עליהון למאבדו מטול
רשיעיהון : (יא) בהו זבנא שית מאא אלפין רגליין אתקפסו
מטול רשיעיהון : (יב) אף חד אין נקשה קדליה הנו תמהא
אין נזכא ; (יג) מטול דרחמא ורוגזא עמה ומסגא למשבק
אף סגיאא חמתיה : (יד) ואף תבע חטהא ואניש איך עבדוהי
דאן ליה ; (טו) לא נפלט לעבדי שוקרא ולגלוזא ולא נבטל
סברהון

טז (א) לא תתאוה כו'. אחת מהגלות הקשה הישראלי היא בנים, כאשר נראה
מן חנות העולם וכל קדושים אשר בארץ, וכן יעיד היום, ילא אשר
אחת כי בנים תסיג הגלות. אך כשתהיו טובים ויפים: (ז) בקהל תרעים
כו' רומז לאנשי סדום: יבזרתית. ובעצת דמרגא. ל' דחוי, ונדחה ידי (דב' ט) תר'
ותתדחי: (ח) למלכת קדומות, לא ידעתי למי ירמוז החכם, ולפי נ"י נראה
רומז לנפילים אשר היו בימים ההם (בראש' ו): (ט) עמירה. קהל ועדה: (י)
עם חרמי. דור המדבר, שהיו כמנודים לתקים: (יא) אתקפסו מטיל רשיעין,
נכלאו במדבר על כחוצתם ומרדותם: (יב) נקשה קדלה, מקשה ערפו הלא יפלא
אם ינקל, הן ת"ר אלף היו לא תם הקב"ה עליהם בפשעם אף כי איש אחד יחטא: (יג)
רב לנשא. לאשר רחוי לנשאת פשעיו, אף רב רגז לעומדים במרדם: (טו) ברשעתו
לא ימלט רשע, אף אם אין כתנם מעשיו נעשים מהרה, סוף סוף יענש, ולא ימלט
ברשעתו. יתקות צדיקים, אף אם הם בלעדי ימים רבים סוף סוף יקבלו שכרם. (יח)
רחמוהי מתחזין לכל בריה. יחזו ותחשך אלא לבני אדם, החפץ ילך באור יראה לדקתו,
ותשעה עיניו ולא יראה רחמיו, הוא כסיל בחשך הולך: (יט) לא תאמר כו', בא
להסתיר דעת מכחישי ההשגחה, האומרים אם אנוש כי יזכרנו אל ובן אדם יפקדנו.
וכאמור באיוב לפי דעת הכוזבת, מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך: (יי) וכענין
הזה אמר החכם שמא תאמר אסתר מפני ה', כי הוא חוג שמים יתהלך, היזכור בי בשפל

לא ימלט רשע ותקות צדיק לא תאבד: (טז) כל טוב ימצא
תגמולו וכל איש לפי מעשהו פעלו: (יז) יי הקשה לב
פרעה אשר לא ידעו למען הראות גדלו תחת השמים:
(יח) רחמיו נגלו לכל חי ואור וחשך חלק לבני אדם:
(יט) אל תאמר נסתרה דרכי מיי ובמרום שמיו מי יזכרני:
(כ) בעולם הגדול לא נודעתי ובין רבבות יצורים מה אני:
(כא) הן שמים ושמי שמים הארץ וכל תהומות כספר נגלו
לפניו: (כב) שרשי הרים ומוסדות תבל כי יביט עלימו
ירגזון: (כג) העלי לא ישים לבו ואם ארחי לא יתבונן:
(כד) אם חטאתי לא תשורני עין ואם אפשע במסתרים אין
מי ידעני: (כה) חסרי לב יאמרו כן ואנשי רשע כזאת
יחוו: (*כו) הלא כסופה אשר לא שזפתה עין כן דרכי יי
ומעלליו: (*כז) מי זה יבשר משפטו ומי יחיל יום בואו
כי יזהיר ושבטו יאחר: (*כח) קצר לב אנוש מהבין
ומשטר ממשלתו מי יכיל: (*כט) לבו נבון יחוש למו
ובסיל

פעל, אונד דעם פֿראָממען האָפֿנונג ווירד ניכט פֿעראייטעלט: (טז) יעדעס
גוטעס פֿינדעט זיינע בעלאָהנונג, אונד יעדעס ווירד זיינע האַנדלונג פֿערגעלטעט:
(יז) גאָט פֿערשטאָקטע דאס הערץ פרעה'ס, דאס ער איהן ניכט ער-
קענען וואָללטע, אום זיינע גראָססע אונטער וועלט צו צייגען: (יח) זיינע בארמ-
הערציגקייט איזט אללען געשעפֿען אָפֿפֿענבאַרט, אונד ער האַטטע דעם מענ-
שען דאס ליכט פֿאָן פֿינסטערניס אבגעשידען: (יט) דענקע ניכט: איך וויל
איך פֿאָר גאָט פֿערבערגען: זאָללטע איינער אים היממעל מיינער דענקען?
(כ) אין דען אונגעהייערן וועלטאַלל בלייב איך אונבעמערקט, וויא אונבעטרעכט-
ליך איזט מיינע פערזאָן אונטער אללען געשעפֿען? (כא) זיהע! דיא
הימעל אונד אללער הימעל הימעל, דיא ערדע אונד דאס מעער, זינד וויא
איין בוך פֿאָר איהם אויסגעברייטעט: (כב) דיא בערגע אונד דיא פֿעסטע
דער ערדע בעבען, ווען ער אויף זיא הערב זיהט: (כג) אונד איך זאָללטע
ער ניכט בעמערקען? מיינע וועגע ניכט פריפֿען? (כד) איך זינדיגע איך
זיהט קיין אויגע, אונד וואס איך אים געהיים בעגעהע זאָללטע עס נימאַנד בע-
מערקען? (כה) ניין; זאָ דענקען פֿערנונפֿטלאָזע מענשען, נור פֿרעוועלער
ספרעכען זאָ: (*כו) וויא שטורמווינדע, דיא (נור בעמערקט מבר) ניכט געזעהן
ווערדען זינד גאָטטעס וועגע: (כז) ווער וויל גאָטטעס גריכטע פֿאָרהער
פֿערקינדיגען (וואָמיט ער טראָהן' גריכט איבט)? ווער וויל זיא אבוואַרטען?
דען

סברהון דזדיקא לעלם: (טז) לכל מן דעבד זדיקותא אית
ליה אגרא וכל אנש איך עבדוהי משכח קדמוהי: (יז) מריא
קשי לבה דפרעה דלא נדעיוהי דנתחזון עבדוהי תחית שמיא:
(יח) רחמיהי מתחזין לכלהין בריתא ונהורא והשוכא פלג
לבני אנשא: (יט) לא תאמר מן קדם מריא אתטשא
ובמרומא דשמיא מנו נתדכרני: (כ) ובעלמא סגיאא לא
אתנדע או מנא הי נפשי בינת רוחתא דכלהון בני אנשא: (כא)
הא שמיא ושמי שמיא ותהומא וארעא כגלימה דעליהון קימין:
(כב) עקרי דטורא ושתאסא דתאביל כד מתחזא עליהון
זיעין: (כג) אף אנא לא אסים על לבי ובאורחתי מנו נסתכל:
(כד) אן אחטא לא תחזיני עינא ואין ארגל בכל אתר דמטשי
מנו ידע: (כה) חסירי לבא נאמרון הלין וגברא עולא נתרעא
הכנא

דען ער איזט גשווינד אים דראהען, אבר זו וגרעגר אים אויסאיבן: (*כח)
דאס אונגלייכע הערץ קאן דיעזעס ניכט דורך דענקען, אונד ווער קאן דיא
געטליכע רעגירונגסארט פאסטן: (*כט) דער אויפריכטיגע אכטעט דאראויף,
דער

ערך: (כ) ובעולם הגדול לא נודעתי לאיש ערכי, ומה אני בין המון יצורים,
הנו אלף אלפים ירבא רבבן תמהין לבני: (כא) לא כן תדמה, הן שמים ושמי השמים
תהום וארץ וספר נגלו לפניו, כן הבינותי אל' אראה כגלימה דעליהון קיימין׳ אף
שאינני כאין כנגדן׳ העלי לא כי׳ הנה לאתה, ונקודה בסגל לכני אות גרונית, קמילה
כמו האנכי הריתי את העם (במד׳ יא) כמבואר בספרי תלמוד לשון עברי (§ לג):
(כד) אין מי יענני׳ הכבע: (*כו) הלא כמשפה גו׳ בי יורה המבט דרכי ה׳ ואיפה
תכסיו׳ ומדימה פעולותיו לסער יסופה, אשר עגימתו אינני נראה לאור הרחות, אך
אך הוא תרגם ימד פעולותיו החזקות. כן נכר ה׳ מגד משפטי ואנוי לא יראה: (*כז)
מי יעבר כי׳ מי יגיד תלמנים באם יספימה ה׳ את הארץ? ימה זה ימתין עד אשר יצי זו?
יזהיר ינפשו יאחר׳ מדוה חסדיה ה׳ לאזז רחם על בני בעת מוסרו לא יאחר להכניסו,
אך ירים ידשו ויאירהו בי לאמר חדל לך כן אכן ילא יאחר להכותו׳ לכן לא יוחיל איש
יום בית הרשעים כי אף אם היהיר יהפחד בענש יאחר בבעי אולי ישובו׳ יבתעשה נייה
בינה׳ יכלל כינת הענין להיכית, אף ע״כ בהשקפה הראשונה לא נגלה בברור איכה
יגיע לכל איש כפי מעשיו, הנו כן הוא, אף דרכי ה׳ עמוקים להשיג, וע״י סבות
ועלילות יתגלגל הדבר, כלדיק יגיע כמעשה לדק ולרשע יגיע כמעשה רשע, ואין לסרהר
אחר מדותיו ודרכי הנהגתו׳ ולזה הוסיף: (*כח) קור לב אינו מבין, הסבות
והעלילות אשר בהם יסבב הסי״ת בתלונותם לתת לאיש ואיש כפי דרכיו׳ ומאשר מתכלתו
מי יכיל׳ סדר הנהגתו לא יבין איש ואין בכחו לראות סוף הסבות, כי המה רבים
ונפלאים זה מזה, כשלשלת עבות נתלה בחברתה, כן סדר הסבות עליונות והאורות
אשר בפרט כל אחד ואחד לא נגלה תכלית העוב, ובכללם סובבים כלם אל תכלית הטוב:
(*כט) לב נכון יחוש לאיו, יודע קלר כח השגתו להספיק סוף הסבות ולא יוזיז רגלו
מן אחוריו, ולא יחוש לבו בראותו דברים תפלאים בסדר ההנהגה׳ יכסיל לא יבין
ומתעבר, כי ידמה אין סדר ואין הנהגה ח״ו ויעש אדם כדגי הים כרמש אין מושל בו:

וכסיל מתעבר ולא יבין : (ל) שמעוני ושאו לקחי ולדברי
הבו לבכם : (לא) במשקל שקלתי מלי ובחכמה אחוה
לקחי : (לב) מראש ברא אלהים יצוריו ופלג אותם
במשטרם : (לג) ואצל אל כל מעגהו עד תכלית וממשלתם
לדורות עולם : (לד) לא ירעבו ולא יצמאו לא ייעפו ולא
ייגעו איש כחו לא נעדר : (לה) לא יפריעו זה את זה
ולעדי עד פיו לא יעבורו : (לו) אז השקיף ארצה וברכה
נכל צאצאיה : (לז) בנפש כל־חי מלא פניה וכל מחיתם
ערך בקרבה :

יז (א) אלהים ברא את האדם מעפר וישיבהו לעפר :
(ב) מספר ימים חלק לו וימשילהו בכל : (ג)
וילבש אותם חכמה וגבורה ועטרם במורא : (ד) והטיל
חתיתם על כל בשר על כל חי ועל כל עוף : (ה) בחכמה
ועצה מלא לבם טוב ורע אלף למו : (ו) פה ולשון עין
ואזן

דער אונבעזאננענע אבער זינדיגט אהנע איבערלעגונג: (ל) הערעט זָהן מיינע
לעהרע, אונד מערקעט אויף מיינע ווארטע: (לא) ריכטיג ווי אבגעוואגען
איזט איין פארטראג. אונד איין אונטערריכט מיט ווייזהייט: (לב) אלס
גאָט פאן אנפאנג דיא שעפפונג אינס דאזיין בראכטע, האט ער זיא נאך איה=
רער אָרדנונג אבגעטהיילט: (לג) ער לעגטע יעדעם זיינע געשעפטע
אויף, דיא צו זיינעם צוועק אבצילט, אונד איהרע הערשאפטען זאָללטען
וועלטאַלטער וואָהרן: (לד) זיא הונגערן ניכט, דירשטען ניכט, אונד ער=
מידען ניכט, אונד איהרע ווירקזאמקייט הערטע ניכט אויף; (לה) איינעס
הינדערט דאס אנדרע ניכט, עוויג ווידערשטרעבט זיא זיינעם געבאָטע ניכט:
(לו) דאראויף זאה גאָט אויף דיא ערדע, אונד זעגנעטע זיא מיט איהרען
גיטערן: (לז) טיהרע אללער ארט דעקטע איהרע אָבערפלעכע, אונד בריי=
טעטע אלל איהר בעדירפניס אין איהר :

יז (א) גאָט שוף דען **אדם** אויס ערדע, אונד פערוואנדעלטע איהן ווידער
דאהין: (ב) ער בעשטיממטע דיא לעבענסטאגע דער מענשען,
אונד גאב איהנען דיא הערשאפט איבער אללעס אויף דער ערדע: (ג) ער
ריסטעטע זיא מיט קלוגהייט אונד מאכט אויס, אונד אויסגאב זיא מיט עהר=
פורכט: (ד) ער מאכטע זיא אללען געשעפפען פורכטבאר, אונד ליס זיא
איבער טיהרע אויף דער ערדע אונד איבער דען געפליגעלן אין דער לופט הערר=
שען: (ה) ער גאב איהנען ווייזהייט אונד איינזיכטען, אונד לעהרטע זיא
גוטעס פאן בעזעם אונטערשיידען: (ו) ער שוף איהנען שפראכפעהיג=
קייט

כדינא : (ל) שמיעוני וקבלו יולפני ולכל מלי הבו לבכון :
(לא) אמר במתקלא מלי ובחכמתא אחוא יולפני : (לב) כד
ברא אלהא עבדוהי מן לקודמין עם בריתהון פלג נמוסיהון :
(לג) ויהב עד מא להרתא עבדיהון ושולטניהון לכל דרי
דעלמא : (לד) לא כפנין ולא צחין ולא עמלין ולא לאאין
ולא הסרין מן גנברותהון : (לה) חד לחד לא סנין ועד מא
לעלם לא מעברין מלתה : (לו) מן בתר הלין על ארעא
אדיק וברכה בכל עללתה : (לז) נפשתא דכל היא מלא
אפיה וקפס לגוה כל עבדיהון :

יז (א) אלהא מן ארעא בריהי לאדם ומהפך נהפכיהו
לגוה : (ב) מנינא דיומתא פלג להון דנהוון
קיימין ואשלט אנון בכל מדם : (ג) בחכמתא אלבש אנון
ובגנברותא וכפי אנון דחלתא : (ד) וארמי דחלתהון על כל
בסר על חיתא ועל פרחתא : (ה) חכמתא ותרעיתא מלא
לבהון טב ובישא אלף אינון : (ו) וברא להון פומא ולשנא
ועינא

ושלשת הפסוקים האלה לקוחים מנוסח היוני : (ל) שמעוני · בא להורות בביאור סדר הבריאה, ומקדים לקריאת שומעיו כדרכו בדברים יקרי ערך מעיר תחלה לב שומעים עליהם · ואמר שמעוני דהיא לשון הבנה ושמעו וקבלו לקחי כו' : (לב) עם בריתהון פלג נמוסיהון · תכף כשנבראו לדעתן נבראו לקומתן נבראו ולצביונם נבראו : ושם לכל יציר חקו ודרכו, וכן בעברית פלג אותם באמרים בסדרם : (לג) ואל אל כל מעשיו · עסקי ומלאכתו · עד תכלית · וסדרם לדורות עולם · ובו ידבר מכללי היצורים הטבעים, אשר עומדים על חקם ומשמרתם לא יעבורו, השמש יוצא בכל יום ממזרח ובא במערב, והירח בלילה, וזרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה כל ימי עולם לא ישבותו : (לד) לא ירעבו כו' · מכל דבריו נראה כי בעד הנה ידבר מצבאות השמים ומערכת הכוכבים והמזלות, ועליהם אמר לא ייעפו, ע"ד האמור (ישעיה מ) מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר : ולכן אמר בתקרא לפניו ומתפללתם כו' · ע"ד האמור למתכלת היום ולמתכלת הלילה : (לו) בנפש כל אי אשר כו' ע"ד האמור תוצא הארץ נפש חיה : וכל מחיתם ערך בקרבה · כן העתקתי לפי נוסח הארמית, וקמם לגויה כל עבדיהון · וקבם כמו וקפץ לשון סגירה וסתימה · ומשמעות נוסח היונית · נפש כל חיה אלא פני האדמה ואלים ישובון ·

יז (א) החכם חלק כבוד לאדם, והבדיל אותו מכל חי, ע"כ הבלא לו פרשה בכ"ע, אעפ"י שהענין נמשך לאה שלפניו בסדר הבריאה : (ג) יעטרם במורא · כלא' ומורהם וחתם יחי' כו' : ולפי נוסח היונית · ויברא אותם כצלמו · (ער ריטטעטע זיא מיט מאכט אויס וויא ער זעלבסט האט, אונד שוף זיא נאך זיינעם עבענבילדע) : (ט) בריתו שם בהם · החכם בספורו הקצר יכיל ענין המשך ב' אלפים שנה ימדלג מענין לענין עד הגיע למתן תורה, וגם בו מדלג מענין לענין יעד בואו לכוונתו להראות השגחת השם במעשה בני אדם · ומן ההשגחה יסיב פניו לגמול וענש, וממנו יסוד להורות דרכי תשובה למועלים זה עקר ענין הפרשה עד פסוק כ"ג :

(יב)

ואזן ברא להם ולב מבין חלק למו : (ז) לראות גבורת
פעלותיו ולהשכיל נפלאותיו : (ח) לשים יראתו עליהם
ואת שם קדשו יהללו : (ט) בריתו שם בהם וחקי חיים
הורה למו : (י) ברית עולם כרת אתם ומשפטיו הודיעם :
(יא) עין בעין ראו תפארתו ודברת קדשו באזנם שמעו :
(יב) לאמר השמרו לכם ולא הסירו ופקד גבר על עמיתו :
(יג) ארחותם לפניו נגלו ולא יעברו כנגד עיניו : (יד) לכל
העמים הקים מלך וישראל מנת אלהים : (טו) כל
מעשיהם נגלו לפניו כשמש וכל מחשבותם לו נודעו : (טז)
לא נעלמה רעתם ממנו ואשמתם כתובה לפניו : (יז)
ישמור כחותם צדקת אדם וישרו כבבת עין : (יח) אז
יחשוף ידו לגמול ואשמם בראשם ישיב : (יט) אפס
לשבים יהדיך והממהרים לרע יאבדו : (כ) שובו אל יי
ותשובון פן תאבדו : (כא) שובו מחמאתכם ואל תרגזו :
(כב) כי מה חפץ לאל במתי אובד כי אם חי חי יודנו :
(כג)

קייט, אויגען, אהרן, אונד איין דענקענדעס הערץ: (ז) דאמיט זיא זיינע
וואונדערווערקע זעהן, אונד זיא בעטראכטען; (ח) זא ווערדען זיא עהר-
פורכט פיר איהן האבען, אונד זיינען היילינגען נאמען לאבפרייזען: (ט) איבר
דיעס מאכטע ער איין בינדניס מיט איהנען, אונד לעהרטע זיא געזעצע דעס לע-
בענס: (י) ער מאכטע מיט איהנען איין עוויגען בונד, אונד אפפענבארטע
איהנען זיינע רעכטע: (יא) מאן געזיכט צו זאהן זיא זיינע גראססע
מאיעסטעט, אונד הערטען זיינע ווארטע: (יב) ער בעפאהל איהנען זיך
פאר אללעם אונרעכט צו היטען, אונד פעראורדנעטע, וויא זיך איינער געגען
דען אנדערן פערהאלטען זאלל: (יג) איהרע אויפפיהרונג איזט איהם שטעטס
בעקאננט, אונד זיינען אויגען ניכט פערבארגען: (יד) יעדע נאציאן בעקאם
איהרן איינגען רעגענטען, אבר ישראל איזט גאטטעס טהייל: (טו) אללע
איהרע ווערקע זינד איהם זיכטבאר וויא דיא זאננע, אונד אללע איהרע גע-
דאנקען זינד איהם בעקאננט: (טז) אויך איהרע אונגערעכטיגקייטען זינד
איהם ניכט פערבארגען, אונד איהרע זינדען זינד בייא איהם אויפגעצייכנעט:
(יז) דיא וואהלטהעטיגקייט דעס מענשען בעוואהרט ער וויא איינען זיגעלרינג,
אונד איהרע רעדליכקייט וויא איינען אויגאפפעל: (יח) דאנן ווירד ער זיינע
האנד צור פערגעלטונג דער זינדען ליינגען, אונד איהר פערברעכען אויף איהרן
קאפף פערגעלטען: (יט) יעדאך דענען, דיא זיך בעקעהרן רייכט ער זיינע

האנד

ועינא וארנא ולבו למסתכלו פלג להון : (ז) למחויו אנון גנברותא דעבדוהי דנסתכלון פרישתה : (ח) דנהוון כישרעין בעלמא דחלתה ולשמא דקודשא נהוון משבחין : (ט) סם קדמיהון קימא ונמוסא דחיא אלף אנון : (י) קימא דעלמא אקים עמהון ודינוהי אידע אינון : (יא) ותושבחתא דאיקרא חזו בעיניהון ואיקר מימלא שמעו באדניהון : (יב) ואמר להון אזדהרו ולא תכדבון ופקד אנון גבר על הבריה : (יג) אורחתהון קדמוהי גלין ולא עברין מן לוקבל אפוהי : (יד) על כלהון עממיא אקים שליטנא ומנתה דמריא ישראיל : (טו) כלהין עבדיהון איך שמשא דניחין קדמוהי וגלין ליה כלהין הרעיתהון : (טז) לא כסין חוביהון מן קדמוהי והטהא דכלהון בני אנשא כתיבין לקובלה : (יז) זכותא דכלהון בני אנשא חתימא וסימא לותיה ומיבותא דכלהון בני אנשא איך בבתא דעינא נטירא קדמוהי : (יח) ובתר הלין נתגל ונפרע אנון וחוביהון ברישהון נהל : (יט) ברב לתיבא יהב תיבותא ונובד לכל דלזריקא ממהרין : (כ) תובו לות מריא ותהובין מן דלמאבד : (כא) תובו מן דלמחטא ולא למרגזו : (כב) מטול דמנא אית ליה הנינא לאלהא בכל מן דאבדו בעלמא

חלף :

אונד, דיא אבר אין איהרער באָזהייט אויסגעארטעט פֿערשוואנדען, געהן צו גרונדע : (כ) בעקעהרט אייך אויך צו גאט, אונד טוהט בוסע, דאמיט איהר ניכט אומקאמט : (כא) לאסט אב פֿאן אייערן זינדען, אונד צירנט ניכט : (כב) דען גאט האט קיין געפֿאללען אן דיא פֿערדאמונג, זאנדערן אן

דיא

(יב) ופקד גבר על עיתותי · רוצה לדעת הכלם הלל ואהבת לרעך כמוך זה גוף התורה ואידך פירושה גמרו : (טו) איך שמשא דניחין · זורחים · ויזרח לו השמש · ת' ודנח ליה שמשא : (יז) חתימא וסימא · חתום וחגור ועמין : (יט) דלזריקא ממהרין · אלא זריקה, כתרגמו בכל מקום בספר הזה לפי ענינו רעה ורשע, והמתורגמן לא הבינו, ובערוך אינגו, וגם במעריך לא כירסי : (כב) הנינא, הנאה ותועלת · לא יועיל לי (משלי יז) ת' לא יהנין · ופנתי ערבה לי ת' ופנתי הנהני : חלף אלין דחיין, ודברי החכם מכוונים למקראות כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך (תהל' ו) ולדברי יחזקי' כי לא שאול תודך מות יהללך לא ישברו יורדי בור אל אמתך, חי חי הוא יודך כמוני (ישעי' לח) · וכוונתם שלא יאריך האדם בתשובתו עד אחרי המות · כי אין שם מקום לתשובה כי אם עולם הגמול, ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ומכוין עוד לדברי (יחזקאל לג) כי לא יחפוץ אלהים במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה : (*) מה יזכה אנוש · הוא מניסח היונית, לא יוכל בנן אנוש דבר שלם לפי פשוט בן תמותה, ועלול לחטוא ע"ד יצר לב

אדם

(כג) מה שגיא רחמי אל נושא עון שבים: (כד) כי לא
כבן אדם אל ולא כעצת בני בשר עצתו: (כה) מה יזכה
אנוש והוא בן תמותה: (כו) מה בהיר משמש וחשך
ישפנו אף כי יצר אנוש בשר ודם: (כז) כל חילי מרום
ידין אל ואף כי בני בשר עפר ואפר: (כח) מי יכל למלל
עלילותיו או מי יספר גבורותיו: (כט) תבל ומלאה יחדיו
תבלנה ויי לבדו חי לנצח: (ל) זך וישר יי ואפס בלעדו
וכל מעשיו תמים יחדיו: (לא) הוא ערך מעשיו במשטר
סדרים ובדברו כלם יעמדו: (לב) עליהם אין להוסיף
ומהם אין לגרוע ומה לב אנוש כי יכילם: (לג) בהשלים
עוד רב השאיר ואם ישוב יתמה: (לד) מה אנוש מה
חסרונו ומה יתרונו מה טובתו ומה רעתו: (לה) וצבא
אנוש אם רבו ימיו מאה שנה כמפה מן הים וכגרגיר מן
החול: (לו) ואלף שנים כאין כיום אחד מחיי עולם:
(לז)

דיא לעבענדיגען וועלכע איהן לאָבפּרייזען: (כג) וויא גראָס איזט דיא
באַרמהערציגקייט גאָטטעס, אונד זיינע פערזעהנליכקייט געגען דיא צוריק-
קעהרענדע: (כד) דען גאָט איזט ניכט וויא איין מענש, אונד זיין ראַטה
גלייכט ניכט דעם ראַטה איינעס פליישליכען וועזען: (כה) וויא קאַן איין
מענש, דער איין שטערבליכעס וועזען איזט, ריין זיין: (כו) וואָס איזט
העללער אלס דיא זאָננע, אונד דאָך אומגיבט זיא פינסטערניס, פילמעהר דער
שוואַכע מענש, וועלכער בלוט אונד פלייש איזט (וויא וויל דער דאַן פעהלערן
בעפרייט זיין): (כז) אללע היממעלס-העערע ריכטעט גאָט, אויך דיא פלייש-
ליכע וועזען, דא זיא דאָך אללזאַמט מיסט אונד שטויב זינד: (כח) ווער פער-
מאַג זיינע ווערקע צו בעגרייפען? ווער קאַן זיינע וואונדערטהאַטען אללע ער-
צעהלען? (כט) דיא וועלט זאַמט איהרען גיטערן זינד פערגענגליך, גאָט אללין
איזט איין עוויג לעבענד וועזען: (ל) ריין אונד טאַדעללאָז איזט דער עוויגע,
ניכטס איזט אויסער איהם, זיינע האַנדלונגען זינד אינסגעזאַמט פאָללקאָממען:
(לא) ער אָרדנעטע זיינע ווערקע געהעריג, אונד אויף זיין געהייס שטעהט
דאָס גאַנצע וועלטאַלל: (לב) עס איזט ניכטס הינצוטהון, נאָך דאַפאָן צו
נעהמען, וואָס איזט דאָז מענשליכע הערץ זיא פאַססען צו קאָננען: (לג)
ווען דער מענש דענקט פאָללענדעט צו האַבען, זאָ האַט ער נאָך פיעל איבריג געי-
לאַססען, אונד ווען ער זיך אומזיעהט ווירד ער צווייפעלהאַפט: (לד) וואָס
איזט דער מענש? וואָס זיינע פעהלער? וואָס זיינע פאָרצוגע? וואָס זיין
גליק

חלף אילין דחיין ויהבין ליה תודיתא : (כג) מה סגיאין
רחמוהי דאלהא דשבק לאילין דתבין לותיה : (כד) מטול
דלא הוא איך הלין בני אנשא אף לא תרעיתה איך דבני
בישרא : (כה) מא דעבר שמשא מן יממא אף הוא לה
חשוכא היכנא הו בר אנש דלא כבש יצריה מטול דבשרא
ודמא הוא : (כו) חילותא דשמיא דאן אלהא אף לבני בשרא
דהנון עפרא וקטמא : (כז) מנו משכח למחויו עבדוהי או
מנו נכנא גנברותיה : (כח) עלמא כלא מתבקא אכחדא
ומריא בלחודוהי זכי : (לג) בשולמיהון דבני אנשא הנון
משרין ואם נתובין נתמיהון : (לד) מנו אנון בני אנשא ומנא
חסרנהון ומנא יתרנהון ומנא טיבותהון ומנא בישותהון : (לה)
ומנינא דחיוהי דבר אנשא כד נסגא למחאא מאא שנין איך
דממלא גורא מן ימא ואיך פרדתא מן חלא : (לו) אלף שנין
מן עלמא הנא לא איתהון איך חד יומא בעלמא דזדיקא : (לז)
מחול

גליק? וואס זיין אונגליק? (לה) זיין לעבענסציעל וועננ'ס לאנג דויערט,
איזט הונדערט יאהרע, וויא איין וואססער טראָפּפען אויס דעם מעער,
וויא איין זאנדקערנכען אויס דען זאנד עבענען: (לו) אויך טויזענד יאהרע
זינד

אדם רק רע כל היום, ותציא רמזי תמתם: (כה) הן בתוך היא ענים זך יזהיר
ובכל זאת חבך יסופני, אף פאין נקיי הכתב בעולם, כי אם מסבב תינה לי, (ולא רגיתי
לבאר דבריו היטב לדעת המוכנים האחרונים, אבר גלו בכלי הבטחה כתוים בפתם,
לפי בזיתי החכם לא נודע יעיד דבר מתנו) וסובב דבריו על תחתר הן פתיש לא זכי בעיניו
ובינד כוכבים יתתים אף כי אדם פותה כמים עולה· ודברי תרגום הארמית כתוים
אחד: ואולי כוונתו· אף כי השמש בהיר ביום ובכל זאת בלילה תחכיל ינא, ולא יראם
אורו· ואיך יקים בן אדם חלם ב"ו· אשר תלא יגר והרהורים רעים? וגם בזה אין
דעתי נוחה כי אין המתל דומה למשל: (כח) מנו כו' אחרי הודיענו רפיון בן אנוש
ותנועת ערכו, יקים לנגדו יתרון הבורא ורוממותו, ולזה אמר: (כט) תבל ומלואה
יחדיו תבלנה, ויי לבדו זך ונקי: (ל) מכאן עד ל"ג חסר בארמית, ולקחת תנוסח
היונית: וכל מעשיו תמים יחדיו, פלאים ותמתיהים בערכם: (לא) ובדברו כלם
יעמדו, כי על חפצו יתקיים כל היקום, לו הסיר השגחתו מתנו רגע ישוב הכל לתהו
ובהו; (לג) בשלמתהון דבני אנשא הנון משרין· בלתי מבואר מה הוא· ואולי ירצה
לומר, כאשר ידמה האדם כי הפלים מעשהו בתכלית השלמות עוד רב מפליד, ואם
ישוב אלא מעשהו יתבלא ולא ידע מה חסר· ולפי נוסח היונית· היגבין מי יחקור
נפלאותיו? ומי תכן ימים כחו? מי יפאר רחמיו? כי הלם הוא ולמעשיו אין חקר·
ואם ידמה אדם כי כלם לספר אותם, עוד לא החל· ובחשבו כי בא עד תכליתם תגיר
קצר כחו ורפיונו: (לה) מה אנוש, החכם ישוב מן הרממית הבורא לשפלת ערך
האדם· מה אנוש ומה חסרונותיו ומה יתרונותיו: (לז) ואלף פנים נחשבים כאין
בערך

(לז) עַל כֵּן הֶאֱרִיךְ לָהֶם רוּחוֹ וְשָׁפַךְ רַחֲמָיו עֲלֵיהֶם׃ (לח)
כִּי יָדַע מָה אַחֲרִיתָם עַל־כֵּן הִרְבָּה לִסְלוֹחַ׃ (לט) רַחֲמֵי
אֱנוֹשׁ עַל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ וְרַחֲמֵי יְיָ עַל כָּל מַעֲשָׂיו׃ (מ) מוֹרֶה
וּמְיַסֵּר מְאַלֵּף וּמוֹכִיחַ אוֹתָם כְּרוֹעֶה נֶאֱמָן יְנַהֵל עֶדְרוֹ׃
(מא) אַשְׁרֵי אָדָם יְשַׂבֵּר לְרַחֲמָיו וְאִישׁ מִשְׁפָּטוֹ יִשָּׂא׃
יח (א) בְּנִי אִם תֵּיטִיב בַּל תְּבַזֶּה וְאִם תִּתֵּן לֹא תֵרַע עֵינְךָ׃
(*ב) טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִתֵּן מִשֶׁתִּתֵּן וְתַחַת בִּגְעָרָה׃
(ג) כְּצִנַּת כְּמָטָר עֲלֵי חֹרֶב וַאֲמָרִים רַכִּים עֲלֵי מַתָּת׃ (ד) יֵשׁ
אֵיפֹא אִמְרֵי נֹעַם טוֹבִים מִמַּתָּן וְנֶאֱמָן רוּחַ יְחוֹנֵן בִּשְׁנֵיהֶם׃
(ה) אֱוִיל מִתְחַסֵּד לִפְנֵי נִדְבָתוֹ וּמַתַּת רָשָׁע מְכַלָּה עֵינָיִם׃
(ו) נִדְבַת פִּיו רַבָּה וּמַתַּת יָדֵהוּ מְעַט מִזְעָר׃ (ז) פּוֹשֵׂק
שְׂפָתָיו בַּהֲכִין וְלָעֵת יִתֵּן אֵין כָּל מְאוּמָה׃ (ח) עַד לֹא
תְּדַבֵּר הִתְבּוֹנֵן וְלַמֵּד טֶרֶם תְּלַמֵּד׃ (ט) עַד בּוֹא צָרָה בַּקֵּשׁ
עזר

זינד איין ניכטס, וויא איין טאג פאן דער עוויגקייט: (לז) דארום איזט גאט
לאנגמיהטיג געגען זיא, אונד גיסט זיינע בארמהערציגקייט איבר זיא אויס:
(לח) ער ווייס גאר וואהל ווא ניכטיג איהר ענדע איזט, דארום פערלייהט
ער זיא: (לט) איין מענש איזט נור בארמהערציג געגען זיינעם גלייכען,
גאטטעס בארמהערציגקייט אבער, ערשטרעקט זיך געגען אללע געשעפפע:
(מ) ער אונטערווייזעט, ניכטיגט, לעהרט, אונד שטראפט זיא וויא איין
הירט זיינע העערדע: (מא) הייל דעם מאננע, דער אויף זיינע גנאדע
האפפט, אונד דער געדולדיג זיינע שטראפגעריכטע אננימט:
יח (א) מיין זאהן! ווען דוא וואהל טוהסט, זא פערמאכע ניכט
(ד"ה׳ ווען דוא אלמאזען גיבסט, זא געבע עס ניכט מיט
פערמאכטונג דעם עמפפענגער. אדער מיט פארווירפען אונד ביטטערן רע-
דען), אונד זיין בייא דיינעם געבען ניכט מיסגינסטיג: (*ב) בעססער גאר
ניכט געבען, אלס מיט הארטעם אנרעדען געבען: (ג) וויא רעגען דיא
ברעננענדע היטצע לינדערט, זא זינד גוטע ווארטע בייא איינער גאבע: (ד)
יא האפט איזט איין גוט ווארט בעססער אלס איינע גאבע; איין האלדזעליגער
מאן גיבט זיא ביידע: (ה) דער אלבערנע פראהלט שאהן פאראהער עהע ער
נאך גיבט, אונד דאס פערשפרעכען דעם רוכלאזען מאכט נור הערץ וועה:
(ו) דאס פערשפרעכען איזט פיעל אונד דיא גאבע וועניג: (ז) האפט זאגט
ער פיעל צו מיט דעם מונד, אונד גיבט גאר ניכטס: (ח) בעדענקע ערסט
עהע דוא רעדעסט, אונד לערנע ערסט, עהע דוא לעהרסט: (ט)
בעוואהרע דיך מיט הילפע עהע דיא נאהט קאמט, אונד מיט היילונגסמיטטעלן
עהע

מטול הנא מאגר רוחיה עמיהון ואשר עליהון ורחמוהי : (לח) מטול דידע דהרתהון ביישא הי מטול הנא אסגי שובקנהון : (לט) רחמא דבר אנשא על קריב בסריה ורחמיה דאלהא על כלהון עבדוהי : (מ) מחכם ורדא ומלף להון ומהפך להון איך רעיא טבא דרעא לגזריה : (מא) טוביהון לאילין דמסברין לרחמוהי ואילין דמקבלין לדינוהי :

יח (א) ברי למאן דמטאב לחבריה לא תכלא ובמן דיהב לא תבאש עינך : (ג) איך מטרא דמבטל לשובא היכנא מלתא מהפכא מוהבתא : (ד) אית גיר מלתא טבתא דמן מיהבתא טבא הי הרתיהון על אנשא כשרא : (ה) סכלא גיר מחסד עד לא עבד טיבותא מוהבתא דרשיעא מתיכא עינא : (ט) עד לא תתכתש בעילך עדורא

ועד

כערך יום אחד תהל׳ בגלחיות · ובתרגום ארמית , ויום אחד מן תהלים הוא אינני נחשב לכלום תיל׳ ויום אחד בעולם הצדיקים עולם הבא ארוך · ע״ד יפה שעה אחת קורת רוח בחיי עוה״ב מכל חיי עוה״ז , אך כפי המפך הענין מתישב יותר נוסח היוני לפי העתקתי , וזה תוספת באור מהמעתיק הארמי :

יח (א) בני אם תיטיב בל תבזה , נכה עיני בתתך לו · ולא תרע עינך בתתך לו , אך בטוב עין תן אשר ידבני לבך · ולפי לבין אחריתא , לא תמנע מהצריך בתתו לצדקה , ובנותן מתנות לא תרע עינך כי יש לא יתן ולא יתני אחרים , כי עינו רעה בכל אחרים : ופניהם נכונים , והראשון מתישב יותר להמפך הענין : (ג) כלנת תמר עלי חרב , כן אמרים רכים עלי אתת · כי כל יגיד המקבל לא ירחה כי הנותן טוב לבו במתנתו , מתנתו לא ייעב לו , כי ידמה תמיד המתנה כחוב אשר מוטל עליו לפלס לעת הזדון · אך ברצותו חפץ נכס המתנדב בכל לבו , אז המתנה כלה שלו , והאחפן לא יתגלה כי אם ע״י אמרים נעימים עם הנתינה : ולא יגיד אלא : (ה) לפינמים אמרים נעימים עוזים לנכאה רות מכסף וזהב אשר יתן לו · כי התנחומים לבדם יזקיפוהו יותר ויאתלו רוחו ממתנת יד · ולא יגיד אלא בדברים טובים נחומים לא יחויב בתפלום גמול כאשר בקבול חפץ · והחכם העיר בדבריו לב הנותן על בני עניים · האחד , פלא יכאיב למקבל בדברי נזיפה עם הגעת נדבתו , כדרך קצת מתנדבים , יזכירו לעני חטאיו ורעתו , לא להטיב לבם אך למען הכאיב והאפיר אותם · והשני שהנותן יראה להמקבל פנים מסבירות בנחת ובאמרי חן , ולא יוליך לו נדבתו בדרך בזיון , או בנערה , אלא להכלים פני המקבל ופניו לא יחירו · כארז״ל אזל חיורא ואתא סומקא · ודמו נשפך כמים : (ז) אויל מתחסד כו׳ כלומר יגיד לא נתן , כדרך בנת יקרא צדקתו בקול גדול , ויתהלל בה יותר מכדי בויה · ויאמר רדיו מכלה עניים , כי תבטיח יתום רבים ולא יתן ועיני העני כלות ונכספות לה , ותוחלת ממושכה מכלה עניים ומדיבת נפש · וטוב לא להבטיח , מהבטיח ולא לקיים · לכן המתנדב יתן תכף לנדבתו ולא יאריך לזו ימים רבים : (ח) עד לא תדבר התבונן , את אשר תדבר כדי שתדבר במדה ובמשורה ובהלכה · וטרם תורה לאחרים תאלף לעצמך : (י) הוכח כו׳ ע״ד קשוט עצמך ואח״כ קשוט אחרים · ושפוט עצמך טרם תשפוט אחרים , כי אם ל״כ אם תאמר על

קיסם

עזר וטרם תחלה בקש מרפא : (י) הוכח טרם תוכיח
והשפט טרם תשפוט : (יא) עד בוא צוקה התפלל ולעת
רעה תמצא מענה : (יב) עד לא כשלת התחנן ועד לא
תחטא הן צדקה : (יג) לא תתמהמה לעשות חובך ולא
תאחר לשוב עד שכבך על ערש דוי בעוד חילך לחטא
תיטיב דרכך : (יד) לא תשים מועד לשוב זכור כי המות
לא יאחר : (טו) עד לא נדרת כין נדרך ולא תהיה כמנסה
את יי : (טז) אל תוסיף חטא על חטאה כי בראשונה
לא נקית : (יז) זכור כי רגז אחרית כל חטא ובעת צרה
לא ישוב אפו ממך : (יח) זכור רעבון בימי שבע ועני
בימי עשר : (יט) מבקר לערב מתהפך עתך וביד יי אין
מעצור : (כ) וגבר חכם יצף מלפנים וביום צרה לא יירא :
(כא) נאוה לנבון אלף חכמה ויודעיה יפיקו משלי דעת :
(כב) אוהב לקח יחכם ועד קצו ידע משלי תבונה אמרי
דעת ואלפי נפש : (א) בני

עהע דוא קראנק ווערדעסט : (י) שטראפע דיך, עהע דוא אנדרע שטרא-
פעסט, אונד ריכטע דיך עהע דוא אנדרע ריכטעסט : (יא) בעטע מהע
דאס אונגליק איינטריפט, זא ווירסט דוא צור צייט דער היימזוכונג בעגנא-
דיגט ווערדען : (יב) עהע דוא שטרויכעלסט פלעהע, אונד גיב אלמאזען
עהע עס דיר מאנגעלט : (יג) פערזוימע ניכט דיינע פפליכט צו ערפיללען ;
פערלענגרע דיינע רייע ניכט ביז דוא אויף דעם קראנקענבעטטע ליגסט, צייגע
ווען דוא נאך זינדיגען קאנסט, דיינע בעססערונג : (יד) זעצע קיינע בע-
שטיממטע צייט פעסט ווען דוא דיך בעקעהרן ווילסט, בעדענקע דאס דער
טאדט ניכט לאנגערט : (טו) עהע דוא געלובדע טוהסט זא איברלעגע עס
רעכט, דאמיט דוא ניכט גאט גלייכזאם אויף דיא פראבע שטעללסט : (טז)
בעגעהע ניכט זינדע אויף זינדע, דען שאן פאן איינער ווירסט דוא ניכט
אונגעשטראפט בלייבען : (יז) בעדענקע דאס פערדרוס דער אויסגאנג אללער
זינדען איזט, אונד צור צייט דער ראכע ווירסט דוא זיינעם צארן ניכט ענטגעהן :
(יח) האסט דוא זאטט צו ווערדען זא דענקע אן הונגערסנאהט, אן ארמוהט
אונד דירפטיגקייט אים וואהלשטאנדע : (יט) צווישען מארגען אונד אבענד
קאן זיך פיל אנדערן, אונד, וואס גאט וויל עראייגנעט זיך אהנע אויפהאלט :
(כ) דער ווייזע איברלעגט אללעס פארהער, ער דארף אלזא קיין אונגליק בע-
פירכטען ווען עס קאממט : (כא) דעם פערשטענדיגען געציעמט עס זיך וויי-
הייט צו לעהרן, אונד דער זיא קעננט בריגגט ווייזע שפריכע הערפאר : (כב)
דער

ועד לא תתכרה בעי לך אסיא : (יא) עד לא תמטיך עקתא צלא ובזבנא דעקתא תשכחיה ותעניך : (יב) עד לא תתקל צלא ובעא ועד לא תחטא הב זדקתא : (יג) לא תתכל למעברו חוביך ולא תהוא מדיש עד מא דתעוק לך : (יד) לא תהל זבנא למתב מן חטהיך אתדכר דמותא לא משתוחר : (טו) עד לא תדור טיב נדרך ולא תהוא איך גברא דמנסא מריה : (טז) לא תוסף למחטא חטהא דבקדמיא לא זכית : (יז) אתדכר דרוגזא בחרתא הו דכלהון חטהא ובזבנא דעקתא לא נהפך מנך אפא : (יח) הוית דכיר לכפנא. ביומי סבעא וניסכנותא ועניותא ביומי עותרא : (יט) מצפרא לרמשא משנא עדנא וכלהין הלין שפירן אנון קדם אלהא : (כ) גבר חכימא נאצף להלין כלהין וביומתא דרושעא לא נדחל מן בישא : (כא) לכל דחכים למלפו חכמתא ולידועיה למתל תודיתא : (כב) חכמי יולפנא אף הנון נתהכמין ונדעון עד מא לחרתא מלא דמתלא מלא דחכמתא ויולפנא דנפשא :

(א) ברי

קודם תבין בעיניך יאמר לך שאל קורה מבין עיניך: (יא) עד לא ירה התפלל שלא תבושך, שלא תהיה כאשה המקשה לילד תתפלל הלידה יאמר תעבירנה מהר תתנחם, ותבחר את אשר תאהבה · אבל הוא וקדים להתפלל בעוד לבה יבנקיון כבר ייגיה כן תפלתו נפשעת: (יב) הפסוק הזה כפל ענין עם הפסוק שלפניו, הב זדקתא, כדי שלא תחטא: (יג) לא תתכל לתעברו חוביך, הכוונה סתומה. וקרוב דעתי לומר לא תבקש לתעביר פשעיך אך אינני מתיישב עם המובן אחריו · אך לפי נוסח היוונית · לא תתאחר לשלם נדריך · ולפי הכוונה הזאת העתקתי בעברית קרוב לארמית לא תתאחר לעבות חובך: ולא תהוה מדש כו' · לא תאחר עד אשר יציק לך · כדאיתא עובדא בדרשת יחדיס מלכה בישתא אתא תניא (סנהדרין פ"ק) פי' אדרי גזר ביומא רעהו ובאחי טביב ומתפה, ומלכו מרעותיו מאה · ונוי' מדש בתיקה · והנני העתקתי לפי נוסח היוונית · לא תאחר לשוב עד אשר תחלה ואין בך כח עוד לשוב, כי אז אין האדם עוזב חטאיו, אך חטאיו עוזבים אותו, ותסריה לנגב נכפה לשלאת נקט · אבל בעוד כח בך לחטוא תשוב, כי אז נגלה שחדשה תלך אהבת הטוב ולא תלך מעדר היכולת: (טו) בין אל נדרך · כלומר התבונן תחלה היטב אם תוכל לקיים שנדר עליך · ואין הכוונה על נדרי ממון לבד, אך כל דבר טוב אשר יקבל האדם על נפשו לעשות · לאסר אסר לענית נפש, או להיטיב בדרכי המוסר והמידות קרא החכם נדר, ולו"א שלא יהיה כנדר כמנסה את ה' יראה יגבה תפשו אז יקיים נדרו, אבל צריך שיקיים הנדר תחלה ויבטח בה': (טז) עיין לעיל כ"ו פ"ז: (יח) זכור רעבון בימי שובע · גם זה מוסר נאה, ונאמר כבר כענין זה לעיל סתום י"ב · ובכנה הנה בתלית בוגות: (יט) מבקר לערב מתהפך הזמן מרע לטוב ומטוב לרע כטוב בעיני אלהים · וגלת עתך מורת ב"כ מיעוד האדם והגלותו · כמו שהעתיק החכם הרמבמ"ן, בידך עתותי (תהל' קח) (אין דיינער זאכען אינט איין שיקזאל): (כ) יגף ברשו נפש · פי' החכם לופה ומביע מלפניס את אשר יבוא ויבין התחבולות לסדר עניניו כראוי, לכן בימי רע לא יירא רעה:

(א) בני

יט (א) בני אחרי משאלות לבך לא תלך ומתשוקתך חדל: (ב) כי אם איפוא כל מאויך תמלא להרפת אויבך תהיה: (ג) לא תפנק במעדנים לבך פן חיש קל תורש: (ד) אל תשת ידך עם מערכי ארוחות פן תדל ומאום בכיסך אין: (*ה) נשים בך יפגעו בגדיך חבולות וכליך בעבוט וקלונך יצא לרבים: (ו) פועל סובא לא יעשיר ואוהב בשר יתרושש: (ז) יין ואשה מסכלים לב ורועה זונות יאבד: (ח) נפש עזה תדיח בעליה ונמהר להאמין חסר לב וירבה רעתו: (ט) שמח לאיד קרוב שברו ושונה דבר חסר דעת: (י) אל תשנה דבר ולא יחסרך איש: (יא) עם אוהב ועם שונא לא תרבה דברים ואם לא יחשב לך עון תחריש: (*יב) לא תוציא פיך כל־אשר ידע

דער גוטהערציגקייט ליבט ווירד ווייזע, אונד ווייס ביז אן זיינעם ענדע פער־גאנגענע שפריכע, אונד פערנינפטיגע רעדען, אונד ריכטיגע גרונדזעטצע:

יט (א) מיין זאהן! הענגע ניכט דיינען בעגירדען נאך, אונטערדריקקע דיינע ליידענשאפטען: (ב) וואס דוא דען דיינע ווינשע אללע פאללבריגגסט, זא ווירסט דוא צום שפאטטע דיינער פיינדע ווערדען: (ג) ערגעצע דיך ניכט אן קעסטליכען שפייזע, זאנסט ווירסט דוא באלד פעראר־מען: (ד) לאס דיך ניכט אין שוועלגערייען מיט איינפלעכטען, דאס דוא ניכט צום בעטטלער ווערדעסט, אונד ניכטס אים בייטעל בעהאלטעסט: (ה) דאן ווערדען דיך דיא גלייביגער אנקלאגען, דיינע קליידער פערפפענדען, דיינע גרעהטשאפטען דעם וואוכער, אונד דוא צאהלסט דער שאנדע פרייז געגעבען: (ו) איין פערטרונקענער ארבייטער קאן ניכט רייך ווערדען, אונד ווער דאס פלייש ליבט (ד"ה׳ דען לעקקערביססען ערגעבען איזט) ווירד פעראראמט: (ז) ווין אונד ווייבער בעטהערן דאס הערץ, ווער זיך אן הורען הענגט מאכט זיך אונ־גליקליך: (ח) איינע פרעכע זעעלע (ד"ה׳ דער אללעס פערווירפט אונד ניכטס גלויבט) שטירצט זיך אינס אונגליק, אונד דער לייכטגלייביגע איזט אונ־וויססענד, אונד ריכטעט פיל עלענד אן: (ט) ווער איבער איינעס אנדערן אונגליק פראהלאקקט, דעססען אונטערגאנג איזט נאהע; ווער איינע רעדע ווידערהאהלט, איזט אונוויססענד: (י) ערצעהלע קיין געריכט נאך (פאן הערן זאגען), זא ווירד דיך נימאנד שענדען: (יא) וועדער געגען פריינד נאך פיינד זייא שוואצהאפט, אונד וואס עס קיינע זינדע איזט (ד"ה׳ דיא אפפענבארונג דעם געריכטעס יענעם קיין פארטהייל ברינגט) זא שווייגע: (*יב) דער מונד מוס ניכט אללעס הערויס זאגען וואס דאס הערץ ווייס: (*יג) ער־

נעה־

יט (א) ברי בתר שאלת נפשך לא תאזל ומן רגגתא כליה : (ב) אן גיר תעבד צבינה דנפשך איך הו הוי יעבד צבינה דסנאא : (ג) לא תחדא בסגיאיתא דתפנוקא דלא חד תרין תהוא מסכין : (ד) לא תהוי מסכין ורוי וזליל ופקק כד מדם לית : (ו) פעלא רויא לא נעתר ודרחם בסרא נארת מסכנותא : (ז) חמרא ואנתתא מפרזין לבא ודמתדבק לזניתא נאבד : (ח) נפשא חציפתא תאבדי מרה ודמהימן ביגל חסיר רעינא הו ודמחבל נפישה וסני ביישתה : (ט) דהדא על בישתא נהוא תברא ודתנא מלתא חסיר רעינא : (י) לעלם אל תתנא מלתא ואניש לא נחסדך : (יא) ברחמיא ובסנאא לא תדגל ואן אית לך חטהא בעי עליהון ולעלם קרצא דאנשא

לא

יט (א) בני אחר תאוות כו' · בו יורה החכם מדת ההסתפקות והכלכל, שלא יתאוה האדם למותרות ולמאכלי ענג: ימתיקתך חז"ל · גם אם נפשך תאכלים המפנוקים תתאוה תמנע אותך מהם וכבוש את יצרך : (ב) כי אם תפיק כל זממיך ותפקב לעלות כל תאות העולה על רוחך, אשר אויבך יתאסר אתה, ואויביך ילעגו על מחסורך, והמלה קרוב בדברי המאכל ומשתה ובתפנוקים לא ירחם איש על עניו : (ג) לא תפנק לבך בתענוגים · כי התרגיל נפשו בתפנוקים יקרים, יוציא עליהם כסף רב, ונהיה מהנה זה, כמה פעמים יורש וכיסו יורק : (ד) לא תלבה זונך כו' · הכונה לא תבית יקד עם בני ענג, עושים כל ימיהם חגים, ועורכים ארוחות משתאות, והולכים וקוראים לרעיהם, וככה יעשו כל הימים בית איש ויוני, היום בזה ומחר בזחר, ככה יקיפו ימי השבוע, במשתה ואורחות · אך מה אחרית הארוחות האלה, הנה מריקים כיסם, והכסף אזל מכלי, ואיש לא השיגה ידו, והוא מחויב לבלה תמיד מול חטיבה, ואין לו, ימכור כל בגדיו וכליו וכל אשר לו, וסוף סוף יהיה ללעג וקלס, זה תוכן כוונת המקראות לפי נוסח היוונית · ובאחרית קליר בלשון · ואלה ישקק ל' שתית, תחלתונה שפתי שקר ת' ותפקק · (ו) פועל פוחה, שכור לשתות יין, ודבר הכתוב בהוה, כי דרך הפועלים והשכירים להשתכר: ואוהב בשר · לאו דיקא, אלא כל תענוגי המותרות כולל בשם בשר · לפי שגם הוא יותר על מזונות הטבעיית תבת ולפת וירק ופרי : ולפי נוסח היונית סוף המקרא ובז למצער מהר יורש : ויש מתיבה ג"כ לראשו, כי על כל כוס וכוס לבדו ידמה השכור תעם הנאתו, כי ערכו מעט וכוס לכוס אחת לאחת לעלות לחשבון : (ז) יין ואשה כו' · הוא מקרא אלא זנות ויין ותירוש יקחו לב (הושע ד): (ח) נפש עזה · כתרגומו נפשא חציפתא איש חציף ימעיז לכפור הכל, ולא יאבה, ולא יפתע לכל דבר, ולא יאמין בכל; מדיח עליו רעה · וכן הפכו הנמהר להאמין בכל הוא חסר דעת, ע"ד פתי יאמין לכל דבר, והקל להאמין משחית נכסו . ודוגה רעתו לאחרים; כי הוא נקל להתפתות ומנפים נוכלים ורמאים, המסיתים ומדיחים אותו לכל דבר רעה אך היסר והנבון הוא אשר יבקיל כל דבר במאזני שכלו, ויבחין בשלם תבונתו בין אמת ובין שקר : (ט) פיתא לזיד, זולתי, קרוב פברו · ע"ד בישול ח יען אל תביא כו' · ובוגה דבר · כי' שמע דבר והוגה הספור ההוא לספר אותו לאחרים הוא חסר דעת, כי המרבה דברים וספורים בכל שמועותיו אשר שמע מגלי הנהגות על אותם הוא פתי : (י) לא תגלה כו' ולא יחסדך איש לא יחרף ויגנה אותך, כי ע"י ספור השמועות ירבה אדם שונאים לנפשו, ומהם תצא מחלוקת

ומריבות

יֵדַע לִבֶּךָ: (*יג) מְסַדֵּר בֵּית שְׁכֵנְךָ לֹא תְסַפֵּר וְלֹא תִתְחַקֶּה
עַל דְּרָכוֹ: (יד) כִּי שׁוֹמְעֲךָ יָשִׂים דְּבָרְךָ אֶל לִבּוֹ וְאַחַר גַּבְּךָ
בּוּז יָבוּז לָךְ: (טו) שָׁמַעְתָּ דָבָר בִּלְבָבְךָ יָמוּת הַרְגִּיעַ כִּי
בִטְנְךָ לֹא תִבָּקַע מִמֶּנּוּ: (טז) אֱוִיל עֲבוּר שְׁמוּעָה יְחַבֵּל־לוֹ
כְּחַבְלֵי אִשָּׁה הָרָה מְעוּלָּהּ: (יז) חֵץ תָּקוּעַ בְּיֶרֶךְ שְׁמוּעָה
בְּלֵב סָכָל: (יח) הוֹכַח אֶת עֲמִיתְךָ אוּלַי לֹא עָשָׂה וְאִם
עָשָׂה אַל יוֹסִיף: (יט) הוֹכַח אֶת עֲמִיתְךָ אוּלַי לֹא דִבֵּר
וְאִם דִּבֵּר אַל יִשְׁנֶה: (כ) הוֹכַח אֶת עֲמִיתֶךָ כִּי הוֹלְכֵי
רָכִיל רַבִּים וְאַל יַאֲמִין לִבְּךָ לְכָל דָּבָר: (כא) יֵשׁ חוֹטֵא
וְלֹא מִלִּבּוֹ וּמְעַוֵּת וְלֹא מִדַּעְתּוֹ: (כב) הוֹכַח לְרָשָׁע וְאַחַר
תַּעֲנִשׁ וּבְקִצְפְּךָ אַל תִּבָּהֵל: (כג) תּוֹרַת אֵל חָכְמָה וְיִרְאַת
יְיָ תְּבוּנָה נוֹצֵר אֵלֶּה מַשְׂכִּיל: (כד) אֵין חָכְמָה בִּמְזִמּוֹת

רשע

צעהלע ניכט נאך, וויא עס בייא דיינען נאכבארן צוגעהט, אונד בעקיממערע
דיך אום זיינער הייזליכען ווירטשאפט ניכט: (יד) דען דער דיר צוהערט
מערקט וואהל אויף דיינע ווארטע (וויא זעהר מאן זיך פאר דיר אין אכט נעהמען
מוס), אונד זאבאלד דוא דען ריקקען ווענדעסט, פערשפאטעט ער דיך (וועגען
דיינער שוואצהאפטיגקייט): (טו) האסט דוא וואס געהערט, לאס עס מיט
דיר שטערבען, זייא נור געטראסט, דוא ווירסט ניכט דאפאן בערסטען:
(טז) דען אונוויססענדען מאכט איינע געהערטע נייאיגקייט שמערצען, וויא
איינער געבעהרערין דאס קינד: (יז) וויא איין פפייל אין דער היפטע,
זא שמערצט דעם טהארען איינע אנפערטרויטע רעדע: (יח) שטעללע
דען פריינד צור רעדע (ווען דוא איהן אין פערדאכט האסט), פיעללייכט האט
ער דיא טהאט ניכט פעראיבט, אונד האט ער עס עטוואס געטהאן, דאס
ער'ס ניכט ווידער טוהע: (יט) שטעללע דען פריינד צור רעדע, פיעללייכט
האט ער דאס ווארט ניכט געשפראכען, אונד האט ער עס געטהאן, דאס ער'ס
ניכט ווידערהאלע: (כ) שטעללע דיינען פריינד צור רעדע, דען אפט איזט'ס
פערלייאדונג, אונד גיב ניכט יעדער רעדע גלויבען: (כא) מאן קאן
פעהלען אהנע פארזאץ, אונד אונרעכט אהנע פארוויססען טוהן: (כב) איבער-
פיהרע ערסט דען אונגערעכטען, דאן שטראפע; אונד איבעראיילע דיך ניכט אין
דיינעם צארן: (כג) קענטניס אים געזעץ גאטטעס, איזט וואהרע ווייזהייט,
אונד דיא פורכט גאטטעס פערשטאנד, ווער זיא בעאבאכטעט איזט פער-
נינפטיג: (כד) ארגליסטיגקייט איזט ניכט ווייזהייט, אונד אינטריגיטע מע-

המנדמלט

לא תאכול : (יד) דלא מאן דשמיע נסניך ואיך סרוחא נחשבך : (טו) שמעת מלתא תמותי בלבך לא הות גארא דתבזעך ותפוקי : (טז) מן קדם מלתא מחבל סכלא איך דמחבל ילדתא מן קדם עולה : (יז) איך גארא דמחא בחרותה דגברא הכנא מלתא במעוהי דסכלא : (יח) אכם רחמך דלא נעבד דביש ואין עבד דלא נוסף : (יט) אכם קרבך דלא נאמר ואין אמר דלא נתנה : (כ) אכם רחמך מטול דכמה זבנין היא מאכל קורצא סריקא ולא לכל מלא נהימן לבך : (כא) אית גיר דחטא ולא מן לבה ואית דמתתקל ולא מלישנה : (כב) אכם בישא דלסגיאא טלב ולא לכל מלא תהימניוהי : (כג) מלא דנביותא סכל חכמתא דחלתא דמריא ודחלתא דאלהא היהי חכמתא : (כד) לית חכימא

דביש

מרירות יסגלת אנס : ויש דינים להרחיק · לא תשנה דבר פעמים כי באחת יודע : המספר דבר ולא ייטב בעיני רעהו, ישנה לספר אותו ויחשוב כי בזה ייטב הדבר, ואינו כן, כי דבר יפה בפעם הראשון ייקר, ואם לא יפה הוא, הרי זה ככנה בנ אל קיתו : (יא) ואם לא יחשב לך עון · פי' כי יש דבר פעמים אשר ראוי לגלות לאחר לו, כדי שידע להשמר, בעוד יש עת כי אז השתיקה און, אבל אם אין תועלת לגלות בדעתי את הדבר אשר הוגד עליו אם לטוב ואם לרע, אז השתיקה יפה מדבריו : (*יג) המסדר בית בנך כו' · פי' לא תספר מיסתרי מושב ביתו מאכל שלחנו ומעמד משרתיו וכם וגם אכל וגם יפה עשה כמנהג בערים בעם בביתם · ולא תתחקה, לא תחקור ותשאל על דרכו ומנהגי ביתו ישאר לו · כמו ועל שרשי רגלי תתחקה (איוב יג) · וזה כונת המתרגם ארמית. ולועגים קרות דמנפח לא תאזיל, כי על פסוק ולא תלך רכיל בעמך ת' אונקלוס לא תיכול קרץ יחון, ואחי רכילות ולה"ר : (יד) כי שומעך יפיס דברי אל לבך, ויראה כי בעל נפש הרע אתה ההולך רכיל, ישים אל לבו להזהר, ואף כי בעת הדרך אליו יקשיב ישמע ויודיע דבריך, אך בהפנות ממך ללכת מעמי רוח אחרת אתו. ויבין לך יעל סבורך : ולא יאמין אותך על עניניו · ובת"א ואיך סרוחא נחשבינך, כספר מיסרת יחשב סוד רכיל : (טז) אויל עבר כו' · המלל הוא נלחץ אחד לענין, כיולד בנטין אשה הרה ואלחו יולה ללדת, יסבב לה צירים וחבלים עד ילדתו, כי אין מגיד לכסיל בהיותו מנבר שמועה אין לו מנוחה עד אשר יסיחנה : (יז) הוכח את רעיתך · אם שמעת עליו דבר לאמר כה וכה עשה לך אל תאמר להעניתו, אך הוכח בו אולי יקרא לו ויפתח את פיו, הנה שמעתי עליך כי כה וכה עשית לי, ישמע מה יענה לך, כי אולי שקר ענו בו ואשר לא עשה · ואף אם ואת נכון הדבר, הזהיר בו כי לא יוסיף, כי טוב לכבש את אויבו בדברי רצוי מהמכה אותו בדין ובמשפט : ובת"א אכם, הוא ל' יוכיח ותוכחה, אל באפך תוכיחני (תהל' ו) ת' תכסין : (כא) יש חוטא כו' · גם זה נתינת טעם לדבריו, כי לפעמים ירע אדם לשונו בלי כונה, רק בשגגה או בטעות בדמיונו לטוב ו הפך לרע שלא מדעתו : (כב) הוכח לרשע · הידע אליו חטאתי אתה ואם אינו מודה ועוד אח"כ תקרב לענש · ובלשון ארמית אכם בישא דלסגיאא טלב, פי' חסר ברבה לעיל אותך, ולאיש כזה אל תאמין לכל דבריו, אף אם יבטיח לך שלא יוסיף, כי המועד לרשע לא יוכל לסור מרשעתו : (כד) אין חכמה כו' · אחרי אשר חייב תוכחת בגלל סותרו' כי מזמות הנבלים והאחרונים לפרשע, אינם חכמים בזאת כ"א

רֶשַׁע וְלֹא שֵׂכֶל בְּגַבְלֵי מִרְמָה : (כה) יֵשׁ עָרוּם לְעוֹלֹל
עֲלִילוֹת בְּרֶשַׁע בַּעַר וְנָקִי חֵטְא : (כו) יֵשׁ חֲסַר מַדָּע וְנָקִי
מֵעָוֹן וְרַב מַדָּע וְחוֹטֵא : (כז) טוֹב מְעַט תְּבוּנָה בְּתָם־לֵבָב
מִמַּדָּע רַב וְרֶשַׁע : (כח) יֵשׁ מִתְרָאֶה מָךְ מַטֶּה רֹאשׁוֹ וְרוּחַ
נִשְׁבָּרָה וְלִבּוֹ מָלֵא גְּבָלִים : (כט) מַטֶּה פָּנָיו מַכְנִיעַ רוּחוֹ
וּבִמְקוֹם לֹא נוֹדַע יִשֶׁר יִקָּרֵא : (ל) וְהוּא בְּאֶפֶס כֹּחַ יַעֲצוֹר
רִשְׁעוֹ וְתִמְצָא יָדוֹ יַבְאִישׁ וְיַחְפִּיר : (לא) בְּתֹאַר אַפָּיו נִכַּר
גֶּבֶר וְעֵינָיו עַל מַחְשַׁבְתּוֹ תְּעִידֶנָּה : (לב) חֲזוּת אַפַּיִם
וּמַלְבּוּשׁ יוֹכִיחוּ מַה מַּעֲשָׂיו צַחְקוֹ וּמַהֲלָכוֹ יַגִּידוּ מַה עִנְיָנוֹ :
כ (א) הוֹכַח לֵץ לֹא טוֹב וּלְהַלֵּל אִישׁ לֹא לוֹ תְּהִלָּה :
(ב) מוֹכִיחַ בְּלֹא עִתּוֹ לוֹ הֶחֱרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב :
(*ג) טוֹב הוֹכִיחַ עֲמִיתוֹ בְּפִיו מִנְּשֹׂא שִׂנְאָתוֹ בִלְבָבוֹ : (*ד)
מוֹדֶה חֲטָאָיו מִלִּבּוֹ מַצִּיל מִכְנִיעָה נַפְשׁוֹ : (ה) שׁוֹפֵט מַטִּיל

משפט

שלעכטע זינד ניכט קלוגהייט: (כה) מאנכער איזט ליסטיג אום שאלקהייט
אויסצואיבען, איין אנדרער איזט איינפעלטיג אבער אונשולדיג: (כו) מאנכער
איזט אונוויססענד אונד פאן זינדען פריא, אונד מאנכער האט פיל שטראפֿוין
אונד איזט איין שאלק: (כז) בעססער ווניג פערשטאנד אונד אויפריכטיגעס
הערץ, אלס רייך דאראן זיין אונד רוכלאז: (כח) מאנכער לייגט זיך דע־
מיהטיג מיט געבייגטעם קאפף אונד נידערגשלאגענעם געמיהטע, אונד
דאס הערץ איזט פאָללער טיקקע: (כט) ער געהט געביקט איינהער מיט
דעמוהט, אונד וואו מאן איהן ניכט קעננט, ווירד ער פיר איינען רעכט־
שאפפענען מאן געהאלטען: (ל) האלט אונפערמעגען זיינע באזהייט איין, זא
באלד ער אבר געלעגענהייט פינדעט לייגט ער זיא: (לא) אן דער מינע
ערקעננט מאן דען מאן, אונד דאס געזיכט לייגט זיינע געזיננונגען: (לב)
געבערדען אונד קליידונג בווייזען אויף זיינע האנדלונגען; דאס נאהעלייגענדע
לאכען, אונד דער גאנג איינעס מאננעס לייגען אויף דען קאראקטער:
כ (א) אונזייטן איזט עס איינען שפעטטער סטראפען, אדער דען
ריהאען, דער קיינען פערדיהנט: (ב) מאנכע שטראפע
געשיהט נור אונגלייט, אונד שאהטע ווייזליכער ווען ער שוויגע: (*ג) בעס־
סער איזט'ס פריא שטראפען, אלס אינערליך גראלל נאכטראגען: (*ד)
ווער איבר זיינע פעהלער איין פרייעס געשטענדניס אבלעגט, ערשפארט זיך
דעמיהטיגונג: (ה) דער ריכטער וועלכער געוואלטטאטיגקייט אים גע־
ריכטע איבט, גלייכט איינעם פערשניטענען, דער איינע איהם אנפערטרויטע

יונג־

דביש ולית תרעיתא דחטיא דסכולתנותא : (כה) אית ערימותא דבריא חטהא ואית סכלא דחסיר חטהא : (כו) ואית חסיר מדעא דמתפצא מן חטהא ואית יתיר מדעא דחטא : (כז) אית ערים דצבא למגלא ומתעקם למגלו דינא : (כח) אית דמתחזא איך מכיכא ואיך תביר נפשא וגו לבה מלא נכלא : (כט) אית דמרכין אפוהי ומתרעא בישתא ובאתר דלא ידעין ליה קרין ליה כאנא : (ל) אית מטול דלית ביה חילא מתכל מן דלמחטא ואין משכח ליה למבאשא מבאיש : (לא) אית דמן חזוא דאפוהי פריש ליה גברא ומן קבול ידעליה חכימא : (לב) חזוא דגברא מחוא עבדוהי ופסעתיה דבר אנשא מסהדן צלותי :

כ (א) ליה ליה טיבותא למאן דמכס לעולא ומשתבח מן בר דלא ולא ליה למשתבחו : (ב) אית מכסנותא דלא יאיא ואית דשתיק והו חכים : (ג) טב הי מכסנותא בפומא מן דלמנטר סניא בגו לבא : (ה) מתרגרג מהימנא למדמך

רמאים, ומה גדלה טעות ההמונים, כראותם איש המצליח ידיו רב לו במזימות מרמה ותחבולות הכסילים, וקוראים אותו חכם, ואין זה חכם אבל ערום יקרא: ית"א אחר לית תבונה דביש, והוא משפט מתהפך ויחשב צדק אין דעת חכם: (כה) יש ערים כי' חכמים להרע כמו שיאמר הרבה, אבל פונים מרמות תבונתם לראות החגבים, והעיונים אין אותם. ולכן אמרתי בער נקי מחטא, כי היה איש תם ולא ידע רע: וכן יותר לכמיים: (כו) כנער מדעת ונדיק, ואיש רב מדע לו אבל תסבב מדעו להרע, ואם תגדל מי המכימים טוב? יאמר: (כז) עוד זה אמר תועת תבונה לו ילדי תמים, ואיש רב מדע ולא ירע כן הוא לפי נוסח היונית. ובחריות כתוב ואית ערום דיצא למגלא פי' לבוא ולסקר. ומתעקם למגלא דינא. יודע בתחבולות ערמה להצדיק דינו אבר לו עם זולתו (עד פֿערדרעהט אויגם אום זיינן פראָצעס צו בעזיעגען): (כח) אית דמתחזא איך מכיכא. גם זה מין מנוולים, יראה יפיח ומשפיל נפשו מראה עלביו כתמיר ילדי כנחש: (כט) וכן איש מכל כוס, רואי מהם יאהן, ועצב עיניו אוני ריוח ולינו פירע, ומתנחם עד בנימוקם באין מכירים אותי ומתיהו לנדיק ייסר: (ל) אי תחסר כח ימנע מרפע, ומסקים לנגד נכסיו לבלות נקש. ומעת מאוד חדיגה ידו להרע, ירחה כל רשעתו: (לא) ואחרי הודיעו מיני הרמאים יתן סמנים להכיר בהם בני אדם. והם ה' סמנים, קיי פניו, מראית עיניו, לבוש, והליך, ונחיק. והסמנים האלה הם אמתיים, אך צריך התבוננות רב מי פיבינם. ואמת היא אם יעבר הערום כל מיני מחבולות לזייף גלוייו, בכל זאת נכר הוא, מתמונות פניו, מהבטת עיניו, כי הערום ע"פ רוב, לא יוכל להביט בפני עמיתו כי ידבר בו, גם מלבושיו ופסיעות רגליו מגידים עליו. וכן שחוק הערום הוא בשקר, כי ידחוק עצמו לשחוק בגלוי פניו, ולבו בל עמו. אך לב מבין צריך פיסיס האיש אשר יכיר כל אדם מפרצוף פניו (פֿיזיאָגנאָמיא). ואמר חכם אחד ,,הוא ערום כנחש ואמין כיונה". כי ברשבון יתבונן ערמת הנחש ובשני ייסר נפשו ליושרים. והנה אף פדבר החכם במקום הזה מתכרת כנים, בבל זאת

לת

משפט סריס מענה נערה הפקדה אתו : (ו) יש מחריש
חכם יחשב ומרבה דברים ישנא : (ז) יש מחריש כי אין
בפיו מענה ויש עוצר מענהו לעתו : (ח) נבון מחריש
ונוצר עתו ופתי נמהר בדבריו ולא יחיל : (ט) נטל כבד
מרבה דברים ומתקשה בדבריו ישנא : (י) מרבה דברים
מרבה כזבים ומרים נפשו קלון אחריתו : (יא) משליך
אבן מפריח צפרים ודברי נרגן מפריד רעים : (*יב) הונף
במוסר לבו פורק על מנפשו : (*יג) יש נזק נהפך למשכרת
ומשכרת תהפך למחסור : (יד) יש קונה דבר במחיר
מעט ואחר ישלם שבעתים : (*טו) יש מתן ללא יועיל
ויש יפיק פרי שבעתים : (טז) מתת כסיל לא תרצה כי
עיניו על גמול שבעתים תצפינה : (יז) מעט יתן ורב יחסד
וכדורך בגת יקרא בקול גדול : (יח) היום נשה ומחר נגש
וכל נדבתו קלון וחרפה : (*יט) במתק שפתים יתן נדיב
ייטיב

יונגפֿרויא שענדען וויל: (ו) וער שוויגט ווירד פֿיר וייזע געהאַלטען, ווער
פֿיל שוואַלט, געהאַסט: (ז) מאַנכער שוויגט אויס מאַנגעל אַן אַנטוואָרט,
איין אַנדערער שוויגט ביז צו איינער שיקליכען צייט: (ח) דער פֿערנינפֿטיגע
בעאָבאַכטעט דיא געלעגענע צייט, דער שוועצער אבער קאַן זיא ניכט אבוואַר־
טען אונד איילט איהר פֿאָר: (ט) ווער פֿיל רעדעט ווירד אונערטרעגליך,
אונד ווער איין גשפרעכע הערשען וויל (ד״ה רעכט בהאַלטען) ווירד גע־
האַסט: (י) פֿיל רעדען געוועהנט אַן פֿיל ליגען, אונד זעלבסטערהעבונג
בריינגט פֿעראַכטונג: (יא) ווער איינען שטיין צווישען איינע טריפֿט פֿאַגעל
ווירפֿט, פֿערשייכט זיא, זאַ טרעננען פֿערלייאדעריטע ווארטע, פֿריינדע:
(יב) ווער דורך שטראַפֿע זיך בעססערט, ענטלעדיגט זיך פֿאַן איינעם
יאָכע: (יג) מאַנכער שאַדען ווירד צום געווין, אונד מאַנכער געווין צום פֿער־
לוסט: (יד) מאַן שאַפֿט זיך איינע זאַכע, מאַנכעס מאַהל וואָהלפֿייל אַן, אונד
מוס עס הערנאַך ציבענפֿעלטיג בעצאַהלען: (טו) עס גיבט גאבען דיא קיינען
נוצען פֿערשאַפֿפֿען, אונד אַנדרע דיא ציבענפֿעלטיג פֿאָרטייל בריינגען: (טז)
דעם טאָרן גאבע מיזט אונאַנגענעם, דען ער בליקט מיטוואָר אויף ציבענפֿעלטיגע
פֿערגעלטונג: (יז) וועניג גיבט ער אונד פֿיל ריקט ער אויף, אונד טרייבט
עס אויס וויא איין וויינטרעטער: (יח) היטע לייהט ער אונד מאָרגען
פֿאָדערט ער עס ווידער, זיינע וואָהלטאַטען זינד טר טאַדעל אונד שאַנדע:
(יט) דורך שענע ווערטע מאַכט דער פֿרייגעביגע זיינע גאבע אַנגענעם.
ער

למדמך עם בתולתא הכנא מאן דעבר דינא באולצנא : (ו)
אית דכד שתיק מתחשב חכימא ואית דמסתנא בסגיאא
דשועיתה : (ז) אית דממלל איכא דינא ולא ליה לממללו :
(ח) גברא חכימא נטר ערנא וגברא עולא ומרחא לא נטר
ערנא : (ט) אית דבסייאא דשועיתה מסתנא ודמתגיאא
נסתנין חיוהי : (י) אית מדם דלבישתא הי הגברא ואית
שועיתא דלחוסרניה : (יא) איכנא דתשדי כאפא בעופא
תפרחיוהי הכנא תובר רחמתא דרחנך דשרא ולא
תשכחיוהי : (יד) אית דסגי יזף איך זעור ופרע ליה הד
בשבעא : (טז) מוהבתא דסכלא לא שויא ליה מטול דעינוהי
הד בשבעא סימן לפורענותא : (יז) זעור יהב וסגי מחסד
ופתח פומה ומללל דביש וסרב : (יח) יומנא מוזף ומחר
תבע וגביתה גביתא היא דפורענותא. אילין דהיכנא איתהון
לאלהא

לא נמצא המאמר המובא בגמ' בשם בן סירא (סנהדרין דף ק) ולדברי קורטמן עבדקן הכהן' וזה לי לראיה, כי אין זה ספר בן סירא אשר עליו אמר רבי יוסף (שם) אף בספר בן סירא אסור למקרי:

ב (ד) מוה תשחיז כו'' המאמר הזה נכון מאד, כי המודה לחבריו, גם גנה עשיתי לך סלח לי, אשר ימחול, ויטיב להיות כברצונה, והמודה בקנס פטור, ואיננו צריך כניעה רבה לפיתחול לו' אבל המאמין עד שיחרה עליו המעיל, ויתבעהו לדין, אז צריך כניעה רבה, שיבקש ויתחנן כי יסלח לו: (ה) סריס מנגח כו'' ידוע הוא מנהג מלכי בני קדם לשים סריסים שומרי בית הנשים, (ומענה אחרים ייכיח) ומה גדול ענוש הסריס אשר יענה אחת מן הבתולות אשר היא בהם שומר עליהן' וכן היפה הנוטה על המשפט לעבות משפט צדק, והוא יעוה משפט הוא נראה בכל וכל נבריס מענה בתולה, והתבל נאות מאד: (ז) כי אין בפיו מענה' אם היה בדבר אשר ידע והבן, ולא ידע מה יענה, לכי בלאות הוא דומה, ולא ידע במה יתגל על כבעו, או פהוגיר הוא בחכמה ונבו ריק, יהוא חסר דעת, ואין לו תבונה בדבר פולא בניין ההוא' וגם יודע להשיב, אך ימאור עת הנכון לתשובה' והיה חכם יודע לערוך דבריו לפי עת ומקום ותכונה' כי אותיות החכם היא אשר יודע עת לדבר ועת לחרש, והכל יפה בעתו: ודברי המתרגם האחרונית בפסוקים האלה קורי הבנה: (יא) מלך אבן, בין חברת נפרים מכריתים, כן דברי ליצ אוכן רגיל ולמין הרע, ומצרית חברת רעים: (יג) יש ניק כו'' הענין היה יקרה עד למרבה ע"י נזק יוגד לפעמים רוח, וע"י רוח יקרה נזק' והפסוק שאחריו מבאר הענין היה יותר: (יד) יש קונה דבר במחיר מעט כו'' יתכן לפתור אותו על מה אומנים, יש קונה אבן נראה בזיר נחרס, ויבאת כי קנה אותו בזול ויתקלקל בכל עת, וצריך שיוציא עליו דמי תקון כפלי כפלים מדמי קנייו' ואלו היה קונה הדבר היה מחדש, לא רבתה כסף מקנתו מאשר יוציא על הישן ויתקלקל' והמפורסם: כל דבר זול יקר, וכל דבר יקר זול: וכן יש לפתרו על ביקנה אדם בית מתאנית (מחג. אגוד טיטע) ומקנת בה הבגד היה בדמים מועטים, אך צריך אח"כ הוצאות רבות כדי שיתנהג על פי מדות הבגד היה, במזון, במלבוש, במאכלו ומשתהו, וכדומה לזה, לקיים כבודו: ויש לפתרו ג"כ במעיים יקנה אדם

פגע

יֵיטִיב וְקוֹלוֹ כַּל יַשְׁמִיעַ : (כ) אֹמֵר סָכָל חֲסֵרְתִּי רֵעִים וְאֵין
גּוֹמֵל עַל טוֹבָתִי : (כא) גַּם אוֹכְלֵי לַחְמִי דּוֹרְשֵׁי הוֹתִי עַד
מָה תַּרְבֶּה חֶרְפָּתוֹ : (*כב) מִיקַשׁ רֶגֶל קָטֹן מוֹקְשׁוֹ וּמוֹקֵשׁ
לָשׁוֹן יְחַבֵּל נַפְשׁוֹ : (כג) מַיִם עַל אֶבֶן חָלָק לְשׁוֹן כְּסִיל בֵּין
נְבוֹנִים : (כד) מַאֲכָל תָּפֵל בְּלִי מֶלַח דַּבֵּר דָּבָר בְּלֹא עִתּוֹ :
(כה) חָכְמָה בְּפִי סָכָל נִשְׁהֲתָה כִּי בְּלֹא עִתָּהּ יְדַבֵּר : (*כו)
גַּם בַּהֲגִית פִּי כְּסִיל תְּבוּנָה סָר טַעְמָהּ כִּי מִשְׁפָּטָהּ יְסַלֵּף :
(כז) יֵשׁ בְּרִישׁוֹ יִמְנַע מֵחֵטְא וּבְךָ עֶרְכּוֹ נִצָּל מִנִּסְיוֹנוֹת :
(כח) יֵשׁ אוֹבֵד מִפְּנֵי בָּשְׁתּוֹ וּמִכְּלִמַּת פָּנָיו יִשָּׁחֵת : (כט)
יֵשׁ מַבְטִיחַ מִפְּנֵי חֶרְפָּה וְקָנָה לוֹ שׂוֹנֵא חִנָּם : (ל) אֵין רָע
כְּאִישׁ כָּזָב וְרַבָּה הִיא בְּפִי אֱוִילִים : (לא) טוֹב גַּנָּב מֵאִישׁ

כזב

ער איבט וואהלטאהטען אהנע עס זיך פערלויטען צו לאססען: (כ) דער
טהאָר קלאגט: איר פעהלט'ס אן פריינדען; ניעמאנד דאנקט איר איינע
וואהלטאהטען: (כא) אויך דיא איין בראדט עססען, זאגען איין אונגליק:
וויא אפט ווירד זאלכער פערשפאטטעט: (כב) איין אנשטאסס מיט דעם
פוסע איזט פאן לייכטעם שאדען, איין אנשטאסס מיט דער צונגע אבער גרייכט
צום פערדערבען: (כג) וויא וואססער אויף איינען גלאטטען שטיין, זא דעס
טהאָרען רעדע אונטער פערשטענדיגען, (ד"הי זיא זינד פֿאראיבערגעהענד
אהנע דאס מאן דאראויף אכטעט): (כד) אונצייטיג געשפרעך איזט וויא אונ-
געזאלצענע שפייזע: (כה) ווייזהייט אויס דעם מונדע דעס טהאָרען איזט פער-
ווערפליך, דען ער זאגט זיא ניכט צור שיקליכען צייט: (כו) וועהן ער אויך
וואס פערנינפטיגעס שפריכט, האט ער דאך קיינען געשמאק, דען ער טרעגט
עס אונגעהעריג פאר: (כז) מאנכער ווירד דורך ארמוטה פאן זינדען אב-
געהאלטען, אונד זיין שטיללעס לעבען איזט קיינער פערזוכונג אויסגעזעצט:
(כח) מאנכער לעבט דאס לעבען אום דער שאנדע וויללען אונד ריכטעט
זיך צו גרונדע אום איינער שאאם וויללען: (כט) מאנכער פערשפריכט
דעם אנדערן עטוואס אויס שאאם, אונד מאכט איהן זיך אונגעהטיגער ווייזע
צום פיינדע: (ל) ניכטס שענדליכער אלס איין ליגנער, אים מונדע דער לא-
סטערהאפטען ווירד דיא ליגע בעשטענדיג געפונדען: (לא) ליבער איין דיב

אלס

אפן גנוב והגזל ז"ל, ויעידו הדבר יערוך מפיק אפן הקיא לבעליו חנם, ולפעמים
יתחייב עוד קנס ויהיה קנה מיתה וגלה יתרשים ונכונים ויתנתו ויחד, כמו יתחר
נגד יוסף: (כו) יש מתן לא יועיל לפעמים יתן אדם מלא כה ידו, או הלא יתן
להגלרך די גרנו, או בלא זמנו ולא יועיל בנתינתו מאומה, או שיתן נזונו כפי ערכה,
והתנאים רבו מספור בהתנדב איש, כי לפעמים יועיל פרוטה אחת כרחבי זמנו, יותר
מאותה בלא זמנו, וכדומה לזה: (כז) מאת כסיל כו' יורה כי הכסיל לא ייטיב

נחורת

לאלהא ולבני אנשא סניאון אינון: (כ) סכלא אמר לית לי רחמא ולית טיבו לטיבותי: (כא) אכלי לחמי איך שועא דכאפא אלא אכותיה נמיקון עלוהי: (כג) איך מיא דאשידין על שועא דכאפא הכנא לשנא דעולא בית זדיקא: (כד) איכנא דלא משבחא אליתא דמתאכלי דלא מלחא הכנא מירת דמתאמר דלא בעדניה: (כה) בפומה דסכלא תתקלי מלתא מטול דלא אמר לה בעדניה: (כז) אית דמיתפלט מן המהא מטול צריכותה מנו הנא דהוא זדיקא ועל עותרידה מתנניח: (כח) אית דמובד נפשיה מן בהתתא ומן כוסי אופוהי גמיר: (כט) אית דמן בהתתה מתכל חבריה וקנא ליה סנאא מגן: (ל) מדם דביש כאנשא כדבותא ובאנשא דסכלא סגיאא הי: (לא) מתרגרג לעגנב אף למכדבו ותרתיה:

במדת נדבה וחסד, אך הלשה לתהלות גמול על טובתו בדמות פיותים יותר מגדי מכת גודל ידי, וכל צדקתי לנצוד עניי היה ידוע: (יז) מתנתו מעייה ותרבית מרבה, ומנת יחסד בכינו כמו המבחר שהיה לי חרבה וגולה: ימתרסם לצדקתי גרדים, כי אין כוונתי לזייד רק להתגדל בזה: (כ) אומר כסל כו׳ הכילי והנוכל אשר לא יתנדב באמת, רק לתועלת עצמו, אין לי רעים ואוהבים, כי כמו שבוח אינני עושה רק לפנים כן הם אינם עושים רק לפנים, נראים כאוהבים בשעת הנאתם, ואין עומדים לו בשעת דחקו, לכי כשיבואים אותו מלך מעבדי המפתחים ומלך רוע תכונתו ומזגו. וכן יתרעם הכסיל כי אין לו אוהבים ורעים, ואין אוהב ומשבח לו על טובתו, ולא ידים אל נבו כי הוא לו רוע תכונתו גורם לזה. ואל ידעה הכסל הכילי ימצו רע, פיותא אהבים ורעים, כי כן אמר החכם בלשני, רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן. יחם יצקב אדם חברות ורעות לריך שיתנדב באמת ביש לו, והם יתנדבו אליו בעת היות להם. ואם אינני כן, לא יתרעם בסידור רעים כי מי ישא לו פנים אנה? — (כא) עו מה כו׳. דברי החכם הם. כי בלאת על אינ כזה ילחקו ויליצו אשר יתרעם על דבר אשר הוא הגורם: ידברי ת״א אין פיונח דכספא, פי׳ כחלק אבן. דבר יפול עליו מהר יתגלגל, והנבים כמותו יתחסדו: (כג) מים על כו׳. כמו מים על אבן חלק לא יקימו ימהר יפולו. כן דברי כסיל אינם נכנסים בלב נבון, ואיננו שם עליהם, כי אתו הם: (כז) יש בריטו כו׳. את יפה המאמר הזה ומה נעים דבריו, כי כמה וכמה, אלו היו עשירים היו מרבים לתטוח, אך בעניים אין לאל ידם. אם להתנאות ולהרע לאחרים, או להשתקע בזמה, ירדות נחלה, וכיה אמר: ומן ערכו מגילי ונכיינות, כי העשיר מעילל יותר לעבות את בלנו אפן, כי הכסף יענה את הכל, וא״כ הוא מניסה בכספו ובעשרו, אם לא יתכתה ע״י לרעית רבית אשר יכנס בידו לעצותם. אבל להרט מבלתי יכלת על הרעות שהלא לא יפול תחת הנסיון, כי הנסיון לא יכול א אם כשיש יכלת על עשית דבר והכנו: (כח) יש אובד כו׳. כמה אנשים אבדו חייהם על בזיד יצומם, אם לא יגנח נזיר בתלחתם, ניטל את נפשו למען לא יהיה לחרפה. ולוא וין גו לשום אי לצעתים, בעוד הבעחת דבר והיכו יכול לקיים, ורבים כדומים לאלה, אתים, זו נוטלים חייהם מפני בושה: (כט) וכן מבטיח אדם לרעו דבר אשר אין יכלת לו עליו, רק מפני בושת בוש לאמר שאין לו יכלת על זה, יוסיף סוף והיכו מקיים דבריו, במגת הבושת נעשה סונה לתבטיח על לא דבר; (לא) עיד נגב כו׳. כאשר אמרתי

כזב ושניהם ילבשו בשת : (לב) אחרית פי כזב מארה
בבוז ובחרפה יאבד : (לג) פי חכם תצליח דרכו ופעל
משכיל לפני גדולים ינחנו : (*לד) נר נירו ירבה אלמתו
ונשא חן בעיני שליט יצדיק עול : (לה) שחד ומתן מכסה
לעינים ורסן לשפתים להשבית מוסר : (לו) חכמה
נסתרה ואוצר טמון מה יועילו גם שניהם : (לז) טוב
יתחבא האויל באולתו ואל חכם בחכמתו :

כא (א) בני חטאת הדל בקש על העוברות ויכפרו לך :
(*ב) ברח לך מעון כמפני נחש אם תקרב
אליו ישכך : (ג) שניה שני אריה נפש אדם חובלת : (ד)
הרבה חרב פיפיות אין מזור למכתה : (ה) עשק ועול
ירוששו ויהרסו ארמון גאים : (ו) שועת עשוק מפה לאזן
ולפני שופט הארץ תעלה : (ז) שונא תוכחת איש בליעל
ואוהב

אלס איין ליגנער, דאך בידע טראגן שאנדע : (לב) דאס ענדע איינעס
ליגנערס איזט פלוך, מיט שפאטט אונד פעראכטונג ווירד ער פערניכטעט :
(לג) דעס ווייזען מונד בעפערדערט איהן צום גליק, אונד זיינע האנדלונגען
בהאגען איהם דען וועג צום איינגאנג ביא גרויסען : (*לד) ווער זיינען
אקקער פלייסיג באארבייטעט פערגרעסערט זיינען קארנהויפען, ווער ביא
דען גרויסען אנגעזעהן איזט, מאכט אללע אונגערעכטיגקייט גוט : (לה) גע-
שענקע אונד גאבען בלענדען דיא אויגען, אונד זינד איין צוים פיר דען מונד,
דאס מאן ניכט שטראפען קאן : (לו) פערהאלטענע ווייזהייט אונד פערגראבענע
שעצע — וואזו נוטצען בידע ? (לז) בעססער דער טהאר פערשטעקט זיך
מיט זיינער טהארהייט, אלס דער ווייזע מיט זיינער ווייזהייט :

כא (א) מיין זאהן ! האסט דוא געזינדיגט, זא פאהרע ניכט פארט,
ביטטע גאטט פיר דאס פערגאנגענע, זא ווירד ער דיר פער-
געבען : (ב) פליהע פאר דער זינדע וויא פאר איינער שלאנגע, דען נאהערסט
דוא דיך איהר זא בייסט זיא דיך : (ג) איהרע צייהנע זינד לעווען-צייהנע
דיא דעם מענשען דאס לעבען רויבען : (ד) וויא איין צווייאשנידיג שווערדט
איזט דיא זינדע, איהרע וואונדע איזט אונהיילבאר : (ה) גוואלט אונד אונרעכט
מאכען צום בעטטלער, אונד צערשטעהרן דער שטאלצען פאללעסטע : (ו)
דאס פלעהן דעס אונטערדריקטען, געהט פאם מונד צום אהר, אונד דרינגט
צום וועלטריכטער הינויף : (ז) ווער שטראפע האססט איזט ניעדערטרעכטיג,
דער

ותרתיהון אורחתא בהתתא נורתון : (לב) מטול דחרתה
גיר דבר אנישא כדבא ללוטתא ובהתתה עמה תאבדי : (לג)
מלא מהלא דחכמתא איך זעורא נחוא נפשיה ועבדא חכימא
נישתלט ברורבנא : (לה) קורבנא וישוחדא מבהתין עינא
ומסכרין פומא ומבטל מכסנותא : (לו) חכמתא טמירתא
וסימתא דמטשיא מנא הנינא אית בהרתיהון : (לז) טב הי
גברא דמטשא סכלותה מן גברא דמטשא חכמתיה :

כא (א) ברי סגי הות עריק מן חטהא ואן תקרב לותה
נכתך : (ג) איך שני אריא הי כדביתא
ומחבלא נפישתא דבני אנישא : (ד) סיפא דתרין פימוהי
זיתא ולמחותה לית אסיותא : (ה) . מן צפרא לימישא
מחרבא מדירא ואפדנא סגיאא עקרא : (ו) צלותא דמסכנא
איך דמן פומא לאדנא וקדם דינא דעלמא סלקא : (ז) סנא
מכסנותא

נדר, כי גם הנוגע נגע, אך זה יגניב כסף או שוה כסף, אם לו תלמידים יודעים
יותר להזהר ממני, אבל זה יגנוב דעת, יחלל כבוד ובס, אשר אין לו תלמידים, ואינם
יודעים להזהר ממני: (לד) נפוח חן כו׳ יתכן לפתרו על אנשים מתחנפים לבעלי
ולגנאי, או כפי בזוית נפוח פנים ונושא חן בעיני הבליין יהללוהו ע״פ אורח קושט
והצדק, ויאמינהו מעבות רשע ועול, ואם עוות לבעיים בלא דעת, יתכן היה בחכמתו
המעית אהיה ויעיד אותו · או יתכן לפתרו, כי הנבזה הנוס בגדול יתגיף לו ויעזב
הרכסים לבקעה, ויודע לפאר כל חסרון וכל עול במעשה הישר והצדק, ויעיד את
קלקולים רביה, כאשר התבורסס ירה לנו דמיונות רבות מזה, אבגה יוון יבליל, אשר
היה נבוא חן בעיני מלך, יסיתהו וידיחהו לכל רשע, ויכמה אתי בתלקלקות דבריו. כי
כנים הם · ועל פני הכירוקים לא ידעתי לבין לעינת המקרא, ביהיה המשל דומה
למשל, ומ״ת יותר מתיכב לפי פתרון הרמבן: (לו) חכמה נסתרת כו׳ ביירה
דרך להתכם בלא יסתיר חכמתו ויודעי מהועיל בהם לאנשי החברה, כי איש אשר חננו
ה׳ בכל דעת ותבונה, הוא יכיל להועיל בהם לקבוץ המדיני בכל אופן, ומודיע ימינו איש
כזה את ידו, מלהראות התכונת אשר נתנו לו ומלהשתדל בהם לתועלת החבירים, ויהיה
כמיגר מטמון החפיר בארץ אשר לא יועיל לאיש, ובו ירמז על כל מין החכמים. כי כל
איש ואיש אשר הוא בעל מעלה מה בזיזה מין שהוא, ראוי שישתדל בתכונתו להועיל
בה לחברת מיני, החכם הסופר יודיע לחביב מחשבות יותר ספרים בעניני החכמה,
היועץ המנהיג בהנהגת המדינה, הגבור בגבורתו במלחמה, האומן בחכמתו במלאכת
חרש וחושב, איש איש כפי מתנת ידו אשר ברכו יי: ידוע כי ריב העתקת הכרכם הזאת
הוא לפי נוסח היונית, כי דברי יתרגם ארמית בכרכם הזאת רובם סתומים, ומלאים
טעות וחסרון, ולא ראיתי להאריך בזה רק · ויש מוסיפים עוד מקרא אחד בסיום הכרכם
(בעטטער אונמערביטטויליג טטאנדהאפטיגקייט אויס גאטטעספורכט, אלס
איין לעבענסווייל קאהנע הערבען אוגד געזין , ולא העתקתי לעברי כי מעט
קאם הבנתם :/

כא (ו) רוינת עפיקים כו׳ כלומר אפי׳ עני גלאזן ה׳, וירמז בזה כי קריב תכלית
עני אל יי, נקראת פה גאזן · ומעתיקי נוסח יונית לא הבינו כן: (ה)

חכימא

וְאוֹהֵב מוּסָר יְרֵא יְיָ : (ח) אִישׁ מְהֻתָּל נוֹדַע מֵרָחוֹק וְכָל
יוֹדְעָיו יִבְדְּלוּ מִמֶּנּוּ וְיִנָּזֵרוּ : (ט) בּוֹנֶה בֵיתוֹ בְּחֵיל זָרִים כּוֹנֵס
אֲבָנִים לְקִבְרוֹ : (י) נֵטֶל חוֹל עַל שִׁכְמוֹ זָקֵן אִישׁ אֱוִיל
בְּחֶבְרַת נְבוֹנִים : (יא) רִכְסֵי רָשָׁע חֶבֶל קַשׁ נֶגַע אֶחָד הִקְדַּחַת
בּוֹ כְּלֵה יְקַד יְקוֹד : (יב) רֹאשׁ אֹרַח רָשָׁע עַל מַשְׂכִּית שֵׁשׁ
וְאַחֲרִיתוֹ שׁוּחָה עֲמוּקָה : (יג) נוֹצֵר תּוֹרָה שַׁלִּיט בְּיִצְרוֹ
וִירֵא יְיָ לֹא יֶחְסַר לוֹ כֹּל : (יד) לֵב חָכָם מַעְיָן נוֹבֵעַ
וּמַחְשְׁבֹתָו מְקוֹר מַיִם חַיִּים : (טו) לֵב כְּסִיל סִיר נָקוּב כָּל
יָמָיו לֹא יְאַלֵּף חָכְמָה : (טז) מַשְׂכִּיל מַקְשִׁיב חָכְמָה
יְהַלְלֶנָּה וְעָלֶיהָ יוֹסִיף : (יז) כְּסִיל שׁוֹמֵעַ יְהַתֵּל בָּהּ
וְיַשְׁלִיכֶנָּה אַחֲרֵי גֵוּ : (יח) שִׂיחַ רְשָׁעִים כְּמַשָּׂא בַדֶּרֶךְ
וּמִלֵּל צַדִּיק נָעִים לָאֹזֶן : (יט) בִּקְהַל עַם פִּי חָכָם יְבֻקַּשׁ
וְלִדְבָרָיו יָשִׁיתוּ לֵב : (כ) בֵּית הָרוּס דִּבְרֵי כְסִיל וּמַדָּעוֹ
אמרים

דער גאטטעספירכטיגע אבר, קעהרט זיך דאראן: (ח) דער וויצליגע האט
איינען אויסגעברייטעטען רוף, דיא איהן קעננען נעהמען זיך אכט איהם אין
אכט, אונד אידען זייען אויסגאנג: (ט) ווער זיין הויז פאן אונרעכט ער־
ווארבענעם גוט בויעט, טרעגט גלייכזאם שטיינע פיר זיין גראב צוזאממען:
(י) וויא איינע טווערע לאסט אויף דער שולטער איינעס אלטען, זא אונער־
טרעגליך איזט דער אונוויססענדע אין דער וויזען געזעללשאפט: (יא) דיא
ראטטע דער רוכלאזען איזט וויא איין בינדעלען ווערג, ווען איין פינקליין דאראן
קעמט, געהט ער גאנץ אין פלאממען אויף: (יב) דיא באהן דער גאט־
לאזען איזט אנפאנגס מיט מארמאר געפפלאסטערט, אבר צולעצט פיהרט זיא
אינ'ס גראב; (יג) ווער דיא געזעצע בפאלגט איזט הערר זיינער ליידענשאפ־
טען, דעם גאטטעספירכטיגען אהנגעלט עס אן ניכטס, (וויל ער ניכטס פיל
פערלאנגט, אונד איזאמער מיט דעם איהם בעשידענען טהייל צופרידען איזט):
(יד) דאס הערץ דעס וויזען וועלכט וויא איין פליסענדער קוועלל, זיין פער־
שטאנד איזט וויא איין ברונען לעבענדיגט וואסטער: (טו) דעס טהארען הערץ
איזט וויא איין צובראכענער טאפף, ער איזט נור לעהרע אונאפפענגליך:
(טז) הערט דער וויזע וואס פערניפטיגעס זא לאבט ער עס, אונד טוהט
נאך הינצו: (יז) דער אונבעזאננענע הערט עס, פערלאכט עס אונד ווירפט
עס הינטער זיך: (יח) דאס געשפרעך דער טהארען איזט וויא איינע לאסט
אויף דער רייזע, אבר דער וויזען אונטערהאלטונג איזט אנגענעהם צו הערן:
(יט) דער וויזען מונד ווירד אין פערזאממלונגען געזוכט, אונד אויף זיינע
ווארטע איזט מאן אויפמערקזאם: (כ) דעם טהארען געשפרעך איזט וויא
איין

מכסנותא לגברא עולא ודדחל אלהא תאב מן לבה : (ח)
חכימא מן לוקבל עינוהי משתודע ובקא הו כעגל לעולא : (ט)
דבנא ביתה בהילא דחברוהי מכניש כאפא ליגרה : (י) איך
מסקתא דחלא ברגלוהי דגברא קשישא הכנא תוקפהון דעולא
לות נירא : (יא) שבילה דרשיעא תוקלתא הי לה מטל
דהרותה גובא הי עמיקא : (יג) דנטר נמוסא אלין יצרת
ודדחל אלהא לא נחסר לה מדם : (יד) מדעא דחכימא איך
מבוע דמיא נטגא ותרעיתה איך מיא דחיא : (טו) לבה
דרשיעא איך גובא תבירא וכל יומי חיוהי חכמתא לא יאלף :
(טז) מלתה דחכימא שמע לה חכימא ולה מורא ועליה
מוסף : (יז) ושמע לה סכלא ועליה גחך ורמא לה לחד מן
גביהי : (יח) שועיתה דרשיעא איך טענא יקירא באורחא
וכל ממללה דזדיקא טבותא : (יט) פומה דחכימא מתבעיא
בכנושתא ולממללה נסימין לבהון : (כ) איך בית אסירא הי

חכמתא

חכימא מן לוקבל עינוהי משתודע, נראה שהורה לשוני, כי הכרת עיניהם מודיעים מי הוא חכם, ויכירוהו בהם׳ ומעתיקי נ״י העתיקוהו, בענין קול איך נשמע מרחוק כמו עובר נכחו תפניו׳ וגם זה לא תנוח נפשי, לכן ראיתי לשים נינת המקרא גם אים מהתל, וכונתי בא״ב מהתל (אין וויצינג) כדרך קצת בני אדם להתל בשלתם בדברי מינות יחדי הסכל, וגנו וולתם בלשון דברי חרילות (זאטירעש באטנאריט.) ואיש מתלונן כזה, יורה חנים וזקי מות ויאמר אך מהתל היה, הוא ירויע לכל בעיני דבר ; כמדקרות חרב, ובנות הוא להם, יגמרים מכניי, בכל דבי שלא יהתל בהם בדברי חדודין : (יא) רכסי רשע כו׳ חביר הרשעים אין לו קיים, כי בכל דבר קל יתפרד חבילתם, כאבל קח אם תגע בו כן אחד יעלה בלבת אש : (יג) נייר תורה בל ש בילדו׳ כמרז״ל בראתי יצ״ר בראתי תורה תבלין׳ והיה אותיות נייר דתורה, יכניס ילרו ותאוותיו ברסן הספוק והכלכול, וכז״א ויראו יי׳ לא יחסר לו כל, לא מפני שיש להם כל טוב וכל ענג, כי כבר מצאנו יראים וגם צלמים שהם נעדרים מהם, אלא מפני שהם מסתפקים במיעט ושמחים בחלקם, ולא יבקשו המיותרות, ואיש אחר ירגיע באמת ביה לי יגיע תמיד לדי ספוקי ואין גו מחסיר׳ וי״ל עוד כי החכמה והיראה מחייבים את בעליהן׳ וכבר אמר חכם אחד (אריסטיפפוס) לאחד הפלוסופים, כי החכמים אין להם מחסיר׳ ליתים, בקש ממנו מתת כסף, אמר הפלוסופ איה אוצר דבריך, ויען החכם תן לי בתחלה ואח״כ אשיב לך, וכאשר נתן לי אמר הנה אמת דברתי : (יד) כמעין נובע, אשר הולך ומתגבר, כן החכם מרחיב מדעו וחכמתו, ולא עוד אלא שהוא ריעם ומשקה לאחרים כמקור מים חיים : ימינו תרעיותיו הולם, רבים ישתו מהם : (טו) וחלוקיהן בגב כסיל כבית סיר נקוב שהמחבן מוגיח כל מה שמכניס ולא יכיל מימיו, וכ״כ כל ימיו לא יגמד דבר חכמה : ומרחיב דבריו עוד : (טז) כי החכם לפי שהוא מטה אזנו להקדיש חכמת ויקבל אותה ויהללנה, ומוסיף עליה עוד מדעתו ומוסיף בינתו : (יז) והכסיל יהתל בחכמה, יתן בה דופי, ולא יאבה שמוע אליה ויפליגנה אחריו : (כ) בית הרוס כו׳ כי הכסיל אין לו סדיר בדבריו, אך בערבוב ידבר ויסבך הענינים לתחתון ותחתון לעליון׳ וחדעו כו׳ כן דרך סכל ערום אין בכיו חכמה ויבקש להלאות

האנשים

אֲמָרִים אֵין לָהֶם שָׁחַר׃ (כא) חָכְמָה לְסָכָל סוּגַר לְיָדָיו
וְסַד לְרַגְלָיו וְלֶחָכָם חֲלִי פָז לְרֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה לִזְרוֹעוֹ׃ (כב)
שְׂחוֹק בַּעַר בְּקוֹל גָּדוֹל וְחָכָם בְּנַחַת יִשְׂחָק׃ (כג) פְּתִי יָרוּץ
פִּתְאוֹם בֵּית רֵעוֹ וְגֶבֶר חָכָם מִתְנַהֵל לְאִטּוֹ׃ (כד) אֱוִיל
מֵצִיץ מִפֶּתַח הַבַּיִת פְּנִימָה וְיִקַּר רוּחַ בַּחוּץ יַעֲמוֹד׃ (כה)
מַטֶּה אָזְנוֹ אֲחוֹרֵי דֶלֶת רֵעֵהוּ אִוֶּלֶת הִיא לוֹ וּכְלִמָּה וּמַשְׂכִּיל
אֶל הֶדֶר יַבִּיט׃ (כו) דִּבְרֵי פֶתִי שִׂיחַ סִיג בְּלֹא דַעַת וּבְפֶלֶס
מִשְׁקָל יְדַבֵּר נָבוֹן׃ (כז) לֵב כְּסִיל בְּפִיו וּפִי מַשְׂכִּיל בְּלִבּוֹ׃
(כח) מְחָרֵף נָבָל רָשָׁע נַפְשׁוֹ הוּא מְחָרֵף׃ (כט) כָּבֵד עַל
מַשְׂכִּיל פֶתִי כִּי לֹא יֵדַע מַה יְדַבֵּר אִתּוֹ׃

כב (א) אֶבֶן צַחַן בְּאַשְׁפָּה אִישׁ עָצֵל כָּל עוֹבֵר יְרַחֵק
מִפָּנָיו׃ (ב) גְּלָל צוֹאָה אִישׁ עָצֵל מְרִימוֹ
יִטְרוֹף יָדָיו׃ (ג) בֵּן מֵבִישׁ חֶרְפַּת אָב וּבַת אִוֶּלֶת לְמַכְשֵׁל

נולדה

איין צערשטעהרט הויז, זיינע קלוגהייט בעשטעהט אין זינלאזען ווערטען:
(כא) ווייזהייט איזט דעם אונפערנינפטיגען קעטטען אן דען הענדען אונד
פעססעלן אן דען פיססען, דעם ווייזען אַבער איזט זיא איין גאָלדנער שמוק,
אונד איין פרעכטיגעס אַרמבאַנד אן זיינער רעכטען: (כב) דער נאַרר
ערהעבט איין לויטעס געלעכטער, דער פערשטענדיגע לעכעלט זאַנפט: (כג)
דער אונגעזיטטעטע לויפט שנעלל אינס הויז, דער וואָהלגעזיטטעטע אַבער געהט געלאַס-
סען: (כד) דער אונגעזאָגענע גוקט דורך דיא טיהר אינס צימער הינייַן,
דער בשיידנע אַבער בלייבט דרויססען שטעהן: (כה) ווער זיין אָהר היגטער
דער טיהרע הינהעלט, דעם גרייכט עס צור שאַנדע, דער פערנינפטיגע זיהט
אויף דאַס אַנשטענדיגע: (כו) דעס טאָהרען געשוועץ איזט איינע מישונג פאָן
אַללערהאַנד אונערהעבליכען דינגען, דעס קלוגען ווערטע זינד הבגעוואָגען:
(כז) דיא טאָהרען האַבען איהרען פערשטאַנד אים מונדע, דער ווייזע
מונד אַבער איזט אים פערשטאַנדע: (כח) ווען דער טאָר דעם רוכלאָזען
פלוכט, זאָ פלוכט ער זיך זעלבסט; (כט) דעם פערנינפטיגען פעללט
דער טאָהרען אונאַנגענעהם, ווייל ער ניכט וויים וואַס ער מיט איהם
שפרעכען זאָלל:

כב (א) דער פוילע גלייכט איינעם מיט קאָט בשמוצטען שטיין, יעדער
פערבייגעהענדע וויכט איהם אויס: (ב) דער פוילע
גלייכט איינעם קאָטהויפען, ווער איהן אויפהעבט, מוז דיא הענדע וואַשען:
(ג) דער אונגעזאָגענע זאָהן גרייכט דעם פאַטער צור שאַנדע, דיא טאָכטער

אַבער

חכמתא לסכלא ומדעא לשטיא איך גומרא דנורא : (כא) איך מצידתא דהו יולפנא ברגלוהי דסכלא ואיך אסורא על ימינה : (כב) סכלא בגוחכא מרים קלה וגברא חכימא בניחא גחך, איך קולבא דדהבא חכמתא לסכולתנא ואיך צפתא על אידה דימינא : (כג) רגלוהי דסכלא עאלן בעגל לגו ביתא וגברא חכימא מרכן אפיהי : (כד) סכלא מדיק מן תרעא לגו ביתא ואיקרא דגברא דנקום מן לבר ונמלל : (כה) סכלותא הי לבר אנשא דצתא על תרעא ולחכימא קשא צערה : (כו) פימא דרשיעא בגושמא דנפשה ממלל ובמתקלא ממלל חכימא : (כז) פומה דסכלא הויו לבה ופומה דחכימא בלבה : (כח) כד לאט סכלא למן דלא חטא לה הויו מליט לנפשה : (כט) עייקא נפשה דחכימא על סכלא ממל דלא ידע מנא נאמר לה :

כב (א) איך כאפא צחנתא דרמיא בשוקא וכל אניש ערק מן ריחה הכנא איתוהי סכלא וכל אנש מתרחק מנה : (ב) עד נפק אניש לבר לשוקא ומצער נפישה וכל מן דחזא לה מטרף אידוהי : (ג) בהתתא הו לאבא ברא סכלא ונקבתא

הנוגים כי ידבר חכמה ידבר, ימצא אליו אשר לא ידברו, ואין אוכן ישנין בהם, ויותר חכמה היא: (כב) בו יורה החכם מוסר ודרך ארץ בהנהגת האדם, הנכנס תחת אשה יתגונן (וואס ענטשטענדיג אדער וואס אונאנשטענדיג איזט)· ויאמר כי זאת כסיל אשר בקול רם, והוא מדה רעה', והנה בוגרים המלומדים כיה אחיק ואל גנב התוציא בם בשחוק; אבל מדת מוסר הנהגת החכם לשחוק בנחת, בהיות כניס מרעיש כמניע שפתיו וקולו בל ישמע: (כג) כתיירון כו'· גם זה הנהגת מוסר בלא להכנס בית חברו במרוצה פתאומית, אך בחוץ יעמוד האורח והופק על הדלת ויעמוד עד שיקראני בעל הבית ויכנס, ולז"א פתי ירון פתאים כו' ואיש מוסר, היא המתמיך ומגועריו בהנהגה יקרה ימודית, מטה פניו דרך בושה· והעתקתי לפי לשון המרגית, ותרגום אפוטי, והמונה נפשה, ולפי נוסח היונית (דער וואהלגזיטטע האט עהרפורכט פאר לייטען): (כד) סכיל אלין כו'· גם זה מדת אולת להביט בית פני דרך חלונו או דרך דלתו בית הפתח לראות מה נעשה בו· או ידבר דרך החלון ודרך הדלת גם זה סכלות הוא, ויקר רוח יעמוד בחוץ וידבר כי יכיר גנות מעשים כאלה: (כה) מטה אזנו כו'· כי משל הוא בכי החון, הנעמד אחורי הקיר מוסר כלימתו ישמע: (כו) כי כסיל פיה סיג כו' דברים מעורבים ובלולים, ולפי ת"א בגובהת דנפשה, בגסות קול ועזה ותנועה ועדת הגוף ובענינים פחותים וקלים, אבל החכם ישקול דבריו בכף מאזנים, מה ידבר ואיך ידבר וכמה ומתי יחנה: (כז) לב כסיל בפיו, כל רוחו יוציא כסיל וכל אשר ידע לבו יוציא בפיו, ולא נשאר בו מאומה, וא"כ כל לבו בפיו, כי לא יחנה בלב כלל רק ידבר בלי הבחנה, ופי המשכיל בלבו, לא ידבר רק את שלבו הפן וכל דבריו יוציאם מלב בהבחנה ובהתבוננות רב: (כח) מחרף רשע נבל כו', אם יקלל הרשע את הרציעים והגנונים

נולדה: (ד) אב ואם יקלו בבת פתיות ושנואה היא בעיני
כל רואיה: (ה) שיר בבית אבל דבר בלא עתו מוסר
ולקח בכל עת נכונים: (ו) מורה לב בער מדבק מכתישי
הרס ומעורר נרדם משנתו: (ז) מאלף לסכל כאביל לחם
ללא רעב ואחרי כלותך ישאל מה הוא: (ח) בכה למת
כי חדל חיים ועל סכל כי חדל דעת: (ט) אל תבכו למת
כי בא שלום ינוח על משכבו בכו בכה לסכל כי יחיה חיי
רעים: (י) למה יספדו שבעה ימים ועל סכל כל ימיו:
(יא) אל תתן לאויל אמרי שפר ועם חזיר אל תאזל בדרך:
(יב) הרחק מעליו פן יציק לך ולא יטנפך כאשר יתנפץ:
(יג) הרחק מעליו ונוח לך ולא יכבידו דבריו עליך עבטיט:
(יד) מה

אבער פאם שטרויכלען: (ד) דורך איינע אונגעצאגענע טאכטער ווערדען
פאטער אונד מוטטער פעראכטעט, יא ווער זיא אנזיהט האססט זיא: (ה)
ערמאהנונג צור אונצייט איזט איינע מוזיק אים טרויערהויזע, בעלעהרונג אונד
צוכט אבער שיקקען זיך צו יעדער צייט: (ו) ווער איינען טהארען בעלעהרט
לייםט שערבען צוזאממען (ד"ה ער אונטערניממט פערגעבליכע ארבייט),
וועקט דען שלאפענדען אויס דעם טיפען שלאף: (ז) ווער איינעם טהארען
לעהרע גיבט, אלס גאבע ער איינעם זאטטען ברויט צו עססען, ווען דוא
דיינע רעדע שאן פאללענדעט האסט, פראגט ער ערסט, וואס איזט'ס:
(ח) מאן ווייכט איבער דען טאדטען, דען ער האט דאס לעבען פערלאהרען,
איבער דען טהארען, דען ער האט דען פערשטאנד פערלאהרען: (ט) דאך
איזט איבער דען פערשטארבענען ניכט זא העפטיג צו קלאגען, דען ער האט
רוהע געפונדען, דעססען מעהר איזט צו קלאגען איבער דאס עלענדע לעבען
איינעס אונוויססענדען: (י) איבער איינען טאדטען קלאגט מאן נור זיבען
טאגע, איבער איינען טהאר אבער זיין לעבענסלאנג: (יא) פערשווענדע אן
דעם טהאר ניכט פארטרעפליכע רעדע, אונד געהע ניכט צוזאממען מיט
איינעם שוויינע, (ד"ה מיט גראבער אונגעצאגענער מענש): (יב) ענט-
פערנע דיך פאן איהם דאס ער דיך ניכט בעליידיגעט, אונד מינדעם ער
זיך אבשיטטעלט, דיך ניכט בעזודעלט: (יג) האלטע דיך פאן איהם, זא
ווירסט דוא רוהע האבען, אונד ניכט דורך זיינע אונגעלאגענע רעדענסארטען
בע־

והנגלים גם הוא נגלל בו, ועושה זה, כי כל איש ישר בעיניו: ומעתיקי נ"י מעתיקים
במקום הזה (ווען דער גאטלאזע דען טייפעל פלוכט, זא פלוכט ער זיך זעלבסט).
והוא אמת נכון מאד, כי אין שטן מבלעדי איש המרשיע. ובת"ז יש כאן כוונה אחרת.
אם יקלל סכל איש לא חטא לו נפשו הוא מקלל, כי קללת חנם לו תבא: ואתה
בני

ונקבתא לחוסריא הו מתילדא : (ד) אבוה ואמה תבהתי
סכלתא ומן תריהון הי תצטערי : (ה) איך זמרא בית בכא
שועיתא דלא בידנא ומרדותא ויולפנא בכל עדן חכמתא הי :
(ו) איך אנש דמדבק הצפא חכנא מן דמליך לסכלא ואיך
אניש דמעיר דמכא מן שנתא עמיקתא : (ז) ואיך אניש דאכל
לחמא כד לא כפן הכנא מן דמליך לסכלא ומן דגמרי מליך אמר
לך מנא אמרת : (ח) על מיתא (למבכא) דאתכלי מן נהורא
ועל סכלא דאתכלי מן חכמתא : (ט) לית למבכא על מיתא
דמתתניח בישין אנין גיר מותא היא בישא : (יא) בית בכא
גיר דמיתא שבעא יומין ובית בכא דסכלא כל יומי חיוהי :
(יב) עם סכלא לא תשפר שועיתא ועם חזירא לא תאזל
באורחא : (יג) ארחק מנו דלא נזיק לך ולא נטנפך כד הו
מתנפין

בני! שים גם דברי החכם האלה אל לבך, כי אם בהירה במקום הבריאה, אף כי אינו נכלל בטוב ורע, מ"מ הוא נכלל תחת הנזה יהמיננה, והארחות יבריס כאלה מגעיתם אוה ך למצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם:

כב (ב) כגלל זאת נו' בו יורה כי אין תקוה לעצל, כי אף אם יגעה לפעמים איש אשר רואה את העצל חובק את ידיו ואוכל את בשרו, ויעקם לעזרו, בתתו לו עסקים להתחיל בהם למנות אתן, אך העצל, המורגל בטעמים ובצללים, לא יסיר ובסמתי. והיה כוכב היא בחיק העצלות וידיו תאני לעבות יסיה ביום בגרתפונס, ויראו הזים הסוא את ידיו ממנו. כלומר לא יסים עד עין הכנחתי עליו ויניחהו מתהולל בעצלותו, לרחותו, אחרי הנסיון אתו כמה פעמים כי לא יגלה לכל אלהים: וזאת יטרוף כ' נדניד ותניעם, כאדם הטורף ידיו ומנענע אותם בתפסו דבר בלתי נקי: (ד) לתכתול. כי בת בלי מוסד מכבלת אחרים בזמתה: (ז) סדוק מכתיתי חרס, כלומר עושה פעולת בעלה לריק כי לא ייעיל. ובת"א חצפא, כמו חספא: (ח) תאכיל ללא ריעב, כמי שהשבע אין לו תאוה לאכילה, כן הסכל אין לו תאוה לחכמה. ולא עוד אלא אחיב אויל חכם בעיניו ויחשב תמיד שהוא שבע מחכמה והיננו צריך עוד אל הלימוד: (יב) אל תתן נו' דימה לאמור באזני כסיל אל תדבר פן יבוז לשכל מליך. כי המדבר דבר יקר ערך לפני הסכל כמשליך פנינים לפני החזיר. ועם חזיר אל תלך בדרך, העתקתי לפי נוסח הארמית: אך מעתיקי נוסח הפוגית העתיקו (אונד געהע ניכט מיט אונפערשטענדיגען אום): (יג) כו יזיק לך. הזהיר קריב להזיר ולהנך לחכם בדבריו ובמעשיו ובמנהגיו. ומעתיקי נ"י העתיקו (דאס דוא ניכט דורך זיינע בעליידיגונג בעשמוצט ווערדעסט): [וועון זיינע בעשמוצונגען אויך גרונדלאז זיין זאָללטען, זא לאססען זיא דאָך ביים נא= הערער איינער עטוואס פערדאַכט געגען אונס צוריק, אן דעם וויר דורך אייגערע פערבינדונגען מיט דעם טהאָרען זעלבסט שולד זינד] והרעה הזאת גדולה מאד. כי אין האדם נוטה יותר להקשיב גנות זולתו ואם הוא מפי קל שבקלים, ולהאמין בהם, וגם אם מפי כזב, אשר יקשיב ויאמין שבחו ותהלתו, ואם הוא מפי איש נכבד. ומי קרוב יותר לגנות זולתו בכל דבר קל מבער פתי וחסר לב? ע"כ התרחקה ממנו עלה הטובה להגלל משתע גנאי. ואני העתקתי בעברי לפי לשון הארמית, לפי פירוש
ובספרי

(יד) מה כבד מעופרת ומה שמו סכל : (טו) חול מלח
וברזל קלים לנשא מכסל : (טז) בית חזקו אשיותיו אמצי
מאסריו נכונים עמדיו לא יירא מסערה וסער לב נבון
בעשתונותיו כל הרדה לא תזעזענו : (יז) לב נבון
במחשבתו כפתורי צצים על קיר שיד : (יח) כצבת צמר
בהר גבוה ורוח סערה לב סכל על כל צרה רוחו נשברה :
(יט) מהאת עין תדלף דמעה מחאת לב תוציא חכמה :
(כ) משליך צרור בצפרים יעט אותם נוער ברעהו מגריש
אהבתו : (כא) שלוף חרב על רעו עוד יש תקוה להשיבה
אל

בעשטיגט ווערדען: (יד) וואס איזט שווערער אלס בלייא? אונד וועם קענטע מאן ריכטיגער דיזען נאמען בייזעגען אלס דעם טהארען? (טו) זאנד, זאלץ אונד אייזען, לעסט זיך לייכטער ערטראגען אלס איינען אונפערשטענדיגען: (טז) וויא איין הויז, דעססען גרונד פעסט, אונד דורך שטרעבען פערבונדען איזט, קיין שטורם פאן שטורם ווירד בפירכטעט, זא אויך איין הערץ, דאס נאך פעסטען גרונדזעצען האנדעלט, קיין שרעקקען ערשיטטערט: (יז) איין הערץ דאס זיינער זאכע געוויס איזט, (ד״ה׳ איין יעדער זאכע געפאסט אונד ענטשלאססען) גלייכט איינער מיט קאלק פערצירונגען אויסגעלעגטען וואנד: (יח) וויא איין וואללבינדעל אויף איינעם האהען בערג ווידער איינען העפטיגען ווינד (ניכט בעשטעהן קאן), זא העלט אויך דער שלעכטע אונד פורכטזאמע טהאר ביי דער גרינגסטען געפאהר ניכט אויס, (ער ווירד גלייך קליינמיטהיג אונד פערצאגט): (יט) ווער דאס אויגע רייבט לאקט טרעהנען הערויס, ווער דאס הערץ טריפט רייצט זיינע עמפפינדליכקייט, (איינע גראבע בעליידיגונג גרייפט דאס הערץ זא אן, דאס עס דורך ראכע זיינע לעדענשאפטען צייגט); (כ) ווער איינען שטיין אונטער דיא פעגעל ווירפט, טרייבט זיא אויסאיינאנדער, ווער איינעם פריינדע פארווירפע מאכט, טרעננט דיא פריינדשאפט: (כא) זאללטעסט דוא אויך דאז שווערד געגען
זיינע

במפיק דלפני, איש בער בלי חנוך ומוסר להזהיר, ממשיל במקרא הזה המשל נתינו, כי המחזיר אחרי אשר התגולל בגוים ינליחהו כל עוברי דרך מתנפץ ומתגייע הנוזה, וכל הקרב אליו ייטנף בגדיו מן הגיורות הנתיים עליהם · כן הסכל יתגולל ויגאל נפשו בכל תועבות אולת, ואשר נתפס עליהם, ויריא לאדיק נפשו ולנקיתו מן ידיהם בעלילות דברים עלי איש המקורב עמו לאמר כי הוא עבאם: (טו) ומה שמו סכל׳ הרי זה מקרא קצר, והכוונה, המעוברת המתכות הנכבד במאת, והאויל נ״כ כבד ממנו, א״כ ראוי היה שיקרא האויל עופרת: (טז) מן דלתיגמר · כל ל׳ עמר בת״א הוא, הוא ל׳ חבור וקבון: ובמפרשי המתרגים לא תזוחתיה: (יז) אין ערקתא דקיסא, פי׳ קמיר קורות הבית בחוזק׳ המכא לבא תמונה׳ נגיד חסר תבנית, מ׳ חסיר הוינא׳ ויתכת מחוקק מ׳ ומטע הנונך׳ והוא לשון התבוננות׳ והכוונה בלם במשל הזה להורות, כי איש
משכיל

מהנפין : (יד) ארחק מנה ותשכח ניחא ולא נאליך בסוגאא דישועיתה : (טו) מן אברא גיר סגי יקיר ומנו שמיה אלא סכלא : (טז) חלא ומלחא וטענא דפרזלא ניח למשקל מן דלמעמר עם גברא סכלא : (יז) איך ערקתא דקיסא דאסירא באסא דזויתא דביתא הכנא לבא מהונא במלכא דריענה וכל דחלא לא תזיעיוהי : (יח) לבא שרירא במחשבתא דרעינה איך צבתא דגליפא על אסא מצבתתא : (*) צררא זעורא על כאפא דרמא ודקליל טב קדם רוחא לא מישכח למקם : (יט) איך דמאנא דכתנא ודעמרא חורא קדם עלעלא לא נתקימון הכנא לבה דסכלא במיעוהי תביר וקדם עקתא לא משכח למקם : (כ) מהותא דעינא מחתא דמעא ומחיתא דלבא מעברא רחמותא : (כא) דשדא כאפא בצפרא מפרח לה ומן דגעא חברה מעבר רחמותה :

על

משכיל אשר גם דרכו בתערובת הסכל . וגם בה לו אך ימשפט למעדיו ולמחשביו , על כיון אשר יעל פיהן יבוא וחוקר ומתבונן בסבת כל הדברים , ויודע לחשב כל דבר לפי ערכו , הוא אינו לב בגבורים (שטאנדהאפט) לא יבהילהו כל חרדה , ולא ירך לבבו לכל מקרה יפגע , ולו אמים הסכנה בתכלית הקרוב , הוא נוח ומיושב בתמונתו , ויחשב זה לגאות נפש ל תמנה : והנה כבית אשר יסודותיו חזקים ומחברי הקירות מחוקים היטב , ועמודי הבית נכונים , כל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותו · כן לב נכון בעיונותיו לא יתבלבל ויכנע בכל חרדה : (יח) ואמר עוד כי המשכיל אשר ערך כל מעשיו על כללים נכונים , ויתנהג כל ימיו בחק ומשפט אחד אשר מצא לפי שכלו כי ישר הוא , נדמה בקיר מצוייר בסיד בפע רי גנים ופרחים , בענין החזק והמדור · וכן הוא בת"א · לבא שרירא במחשבתא דרעינה , פי' הלב המיוסד על מחשבת לבו , אשר חקר והשכיל בשכלו , כי זה הדבר בחר וקרב טוב , יאמר הרחיק ובזה רע הדר הוא לכל איש משכיל : (נאך בעשטענן ירונדזעטצע האנדעלן , שטאנדהאפטיגקייט היזאמר גלייכפערמיג זיין ביים אבוועכסעלנדען געליקע , אונד געגענווארט דעס גייסטעס ביים געפאהרען . זינד דיא פיינגעטאפעטען אייגענע גראססען אחננעס) · דגליפא , ל' לייר ידעים יעין מעריך המערכת · על אסא מצבתתא · לא ידעתי פירושם , והכונה בכלל כפי העתקה העברית : (*) צררא זעירא · פי' כצרור קטן והוא קל מאד לא יוכל לקום מפני הרוח כי מהר ישאנו ממקומו : (יט) ואין בגד פתים מו לתר קדם עלעלא · בסיגר הכרים (ת"ב ב) תר' בעלעלא דמיא · וגלגלי נסיבה (יחזקאל י"ו) ת' בעלעולא · כן לב סכל ברוח נדבר · פי' לב הסכל אפך לב חכם הנזכר כי לבו לא נכון בטוח במחשבת רעיוניו , על כן הוא רפה רוח ולב מורך , ירא וחרד , אל כל מקרה ופגע קל יבהל ויחרד , ויאבדו כל עשתונותיו · ואל קול עלה נדף נישא אימה הבוגה , לכי אין לו כח בחינה לבחון ערך הדברים , ע"כ הוא תמיד מלא חרדה ובהלה ירא ורך לבב : (כ) מחתת עין , החנוך · כמו ולכלה ומחתה את פיה , ואל' ימחתי כף · מחזת לב · כלומר העושה לרעהו דבר רע הנוגע אל לבו , בדברי בוז גאות וחרפה כי אז יאחם לבבו , ויתגלו בו הפעלותיו ויוציא אותו לנקום על הרעה · אך לפי ת"א נראה הכונה בהיפך מדבר הכתוב . ומחותא דלבא מעברא רחמתא , כלומר מחזת עין כי יתן לרעהו , קטן נקי כי יוציא דמעות , אבל אם יאחז על לבו , בהעותו נגדו בענינים קשים יוציא ממנו אהבתו : (כא) גוער ברעהו , בכונסם ,

ומוליך

אַל נִדְנָה׃ (כב) פָּעוּר פִּיו עַל רֵעוֹ עוֹד יֵשׁ תִּקְוָה לִרְצוֹתוֹ
בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר׃ (כג) גּוֹלֶה רָז מַכֶּה בַּסֵּתֶר וּנְכָלֵי מִרְמָה
מַבְרִיחִים רֵעַ בְּאֵין הָשֵׁב׃ (כד) הַחֲזֵק בְּרֵעֲךָ לְעֵת מָטָה
יָדוֹ לְמַעַן תָּגֵל בְּטוּבוֹ׃ (כה) מֵצַר בְּצָרַת רֵעֵהוּ גַּם בְּשִׂמְחָתוֹ
יִתְעָרֵב לִבּוֹ׃ (כו) אַל תִּבוּז רֵעַ כִּי דַל הוּא כִּי אֵין אָדָם
מִבְּלִי לוֹ רֶגַע צוֹלֵחַ׃ (כז) לִפְנֵי הַלַּהַב קִיטֹר עָשָׁן וְלִפְנֵי
שְׁפוֹךְ דָּם קָלוֹן׃ (כח) אִם מִיַּד רֵעֲךָ לֹא תִגְאָלֶנּוּ וּמִפָּנָיו כָּל
הַסָּתֵר׃ (כט) אִם הִפְקִיד לְךָ רֵעֲךָ סוֹדוֹ כָּל תְּגַלֶּנּוּ כִּי
שׁוֹמְעֲךָ יִזָּהֵר מִמְּךָ וּבְכֵן יְחַשְּׁבֶךָ׃ (ל) מִי זֶה יָשִׂים
מִשְׁמָר לְפִי וְחוֹתָם עַל לְשׁוֹנִי בַּל תְּהַגֶּה פִּי נְבָלָה וּלְשׁוֹנִי
בַּל יְחִתֵּנִי׃

כג (א) אֵל אָבִי וַאֲדוֹן חַיַּי הַצִּילָה נַפְשִׁי לְבַל אֶכָּשֵׁל
בְּמוֹצָא שְׂפָתָי׃ (ב) מִי זֶה יָשִׂים שׁוֹט עַל
לְשׁוֹנִי וְשֵׁבֶט מוּסָר עַל לִבִּי׃ (ג) מִי יָגֵל מִשְׁגָּתִי עַל פְּנֵי כָל
אוֹסִיף עוֹד לִפְשֹׁעַ׃ (ד) פֶּן תִּרְבֶּינָה אַשְׁמוֹתַי וּמְעוּתַי
תגדלנה׃

דיינען פריינד געלעסטערט האבען, אויז דענקע הערצפאנג, עס ווידר איינ=
שטעקקען: (כב) זאָלסטעסט דוא דיינען פריינד דורך ווארטע בעליידיגט
האבען, זייא געטראָסט, דוא קאנסט דיך מיט איהם אויסזעהנען: (כג)
נור געהיימניססע פֿעררייאהען, היימליכע אנשלעגע, אונד הינטערליסט —
דיזע פֿערטרייבען דען פריינד אונווידערברינגליך, (ווייטער אייסרונגען וואָ פריינד=
הייט אם גרונדע ליגט): (כד) אונטערשטיצע דיינען פריינד ווען ער פֿער=
אַרמט ווירד, דאמיט דוא אן זיינעם וואָהלשטאנד צוגלייך טהייל האבעסט:
(כה) ווער אן זיינעם פריינדעס אונגליק אנטהייל נימט, טהיילט מיט איהם
אויך זיין גליק: (כו) האססע דען פריינד ניכט פֿעראכטליך וויל ער ארם
איזט, דען ניכט איין מענש איזט, דער ניכט איינמאהל איינע גליקליכע שטונדע
האט, (וואס ער דיר שפעטער ווידער לוינען קאן): (כז) ראַוך אונד רוס
געהט דער פֿלאממע פֿאָר, דעם בלוטפֿערגיסען לעסטערייא: (כח) שעהמע
דיך דיינעם פריינדעס ניכט וויל ער ארם איזט, אונד פֿערבירגע דיך פֿאָר
איהם ניכט: (כט) ענטדעקקע דאס דיר אנפֿערטרויטע געהיימניס ניכט,
דען דער דיך אנהערט מאכט זיך פֿאָר דיר אין אַכט (דוא פֿערליהרסט
דיינען קרעדיט), אונד פֿעראַכטעט דיך: (ל) אָ! דאס מיך איינע וואַכע
פֿאָר מיינעם מונדע הינזעטצע, אונד איינען זיעגעל אויף מיינער צונגע, דאמיט
איך אונד ניכט אומפֿאלן מעגע, אונד מיך דורך מיינע צונגע ניכט צום
פֿאַללע קאָממע:

(א) גאָט

(*) על רחמך לא תשתחלף ואן אשתחלפא לא תסבר דאית לך עבית רחמותא : (כב) על רחמך אפן תשגוט סיפא לא הוחל אית לה גיר מפקנא : (כג) ואן על רחמך תפתח פומך לא תדחל מטל דאית לה גיר תרעותא : (כד) בר חסדא מן דגלא ראזא ומחותא דסתרא מעברא רחמותא : (כה) סמיך חברך במסכנותה דאף בטבתה תשתותף : (כו) בערן עקתא הוי לה חברא בירתותה תארת : (כח) קדם נורא עטר תננא וקדם דמא אשד צערא : (כט) אן אתמסכן רחמך לא תבהתיוהו ומן קדמוהי לא תתטשא : (ל) אן גלא לך חבוך ראזא לא תפקיוהו דלא כל דנישמעך נזדהר מנך · ואיך סרוחא נחשבך : (לא) מן דין אקים על פומי נטורא ועל ספותי חתמא דאיקרא דלא אמר בהון נבלא ולשני לא נובדני :

כג (א) אלהא אבי ומרהון דחיי לא תתקלני מטלתהון : (ב) מן דין אקים על תרעיתי שוטא ועל לבי שוטא דיולפנא : (ג) דהו מריא נחוס על חובי ובכנושתהון לא נארתון ולא נרתבון למתבלו : (ד) נסגון דלא נסגון חובי ולא נעשנון

כג (א) גאט, פאטער אונד הערר מיינעס לעבענס, רעטטע מיינע זעעלע דאס איך דורך איינן אונד ניכט אונגליקליך ווערדע:
(ב) א! דאס איך איינען צוכטמייסטער פיר איינען פערשטאנד, אונד איינען צוכטשטאק פיר איין הערץ העטטע! (ג) אמשטע מאן מיר איינע אירר־טהאמר ענטדעקקען, דאמיט איך פאן גראססערן פעהלערן אבגעהאלטען ווערדע: (ד) דאס איך איינע אעננגל ניכט פערפיעלפעלטיגען, דיא פעה־לער

ומילא עליו עלילות דברים ויאשים אותו בדברים שהוא נקי מהם : (כד) פוער פיו על רע, כאשר יזדמן לפעמים בני אדם מתקוטטים בחמה מתגברים על דבר קל, וכבר החמה ילהיבו ויבערו פניהם · והמתחיל במריבה יתכנס רעהו בדברי רצוי לאמר אותו נגרם עליו והתחרט עמה, ויתגלגל בעיים סבה, אם תלד סכרות או חמה עזה, יפוס ויתנחם, ולבו עוד לו כבראשונה : (כה) אבל חסד גולה רז ומגלה בסתר, וגולי מרמה, מעשים כאלה יעשה פיזם בהתבוננות מחלם, ואין התגלות עליהם, אבל הם מורים על לב רע ורות מרמה, אשר אין אהבתו אמתית, לכן הם מגרשים האהבה באין הפנ · ומגלה בסתר, הוא היועץ וחושב מחשבות בסתר להרע לו, או מלשינו לפני אלוהו · כי זה מייבשת אוב לרעהו בגלוי אינגו רע ומזיק כ"כ כאשר יעבט לו בהסתר : (כח) אל תביז רע כו' קרוב לארז"ל, אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר · ומעתיקי נוסח היונית, העתיקו במקום הזה (איך וויל זיך ניכט שעהאמען איינען פריינד צו שיטצען, אונד איך פאר איהם ניכט פערבערגען):

תגדלנה ומחרפי ישישו ויגדילו עלי עקב : (ה) אלהי אבי
ואדון חיי פקטני מרום עינים ולב פחז הרחק כמני : (ו)
בל ישת לבי ביפת עין במחמדי זוללים וסובאים בל אפת
ולא יהיה לי עז מצח : (ז) שמעו בנים תורת פי ושם לבו
לדברי לא יבוש : (ח) בפיו ילכד רשע ואויל בלשונו
יכשל : (ט) אל תתן פיך לשבועה ולשאת השם על
שפתיך : (י) מרבה להשבע לא ינקה מענש ולשון אלה
לא תזכה מחטא : (יא) נמהר להשבע נמהר להחטיא
ונגע לא ימוש מביתו : (יב) נשבע בשגגה חטא באחת
נשבע ואשם ענשי כפלים : (יג) שומר פיו מאלה שומר
נפשו מעול ובחטא לא יהלט : (יד) ואף לנבל פיך לא
תאלף כי הוא עביל ואון : (טו) זכור אביך ואמך ולא
תבוש לדבר בהם במושב גדולים : (טז) לא יקלו הוריך
בעיניך

צער ניכט אנטהרען, ווערכער פיינדע פערשלוקקען אונד איינער שפאטטען:
(ה) גאט, פאטער אונד הערר איינעס לעבענס; בהיטע איך פאר פרעכען
בליקקען, ענטפערנע פאן מיר בעזע בעגירדען: (ו) דאס איך קיין שנעדע
גייכט פערפיהרע, לאס איך אין פעללעריא אונד וואללוסט ניכט פערפאללען,
אונד ניכט אין אונפערשעמטהייט געראטהען: (ז) הערעט קינדער איינע
אנווייזונג, אונד ווער אויפמערקזאם דאראויף איזט, ווירד ניכט צו שאנדען
ווערדען: (ח) דורך דען מונד ווירד דער זינדער געפאנגען, דער טהאר
פעללט דורך זיינע צונגע: (ט) געוועהנע דיינען מונד ניכט צום שווערען,
אונד גאט'ס נאמען צו פיהרען: (י) דען ווער פיל שווערט קאן פאן שטראפע
ניכט ריין זיין, אונד ווער אימער אבשווערט קאן פאן פערגעהונגען ניכט פריי
זיין: (יא) ווער לייכט שווערט זינדיגט לייכט, דיא שטראפע ווירד פאר
זיינעם הויזע בלייבען: (יב) שווערט ער אונאבזיכטליך, זא האט ער איינע
זינדע בעגאנגען, האט ער זיך איינזייטיג געמאכט, זא איזט דיא שטראפע
דאפפעלט: (יג) ווער זיינען מונד פאר מייד אין אכט נימט, דער נימט
זיך אויך פאר אונרעכט אין אכט, אונד פערפעללט אין קיינע זינדען: (יד)
געוועהנע אויך דיינען מונד ניכט אן שענדליכע אונגעזיטטעטע רעדענסארטען, דען
זיא זינד זינדליכע רעדען: (טו) ערינערע דיך דיינער עלטערן, ווען דוא
ביזט אין דער געזעללשאפט דער פארנעהמען; שעהמע דיך ניכט פאן איהנען
צו שפרעכען: (טז) האלטע דיינע עלטערן ניכט פעראכטליך, דאס דוא
טעריכטע ווינשע מיטערן אנפלעכטעט, ניכט פאן איהנען געבאהרען צו זיין:
(יז) ווער

נעשנון חטהי ונגלונני קדם בעלדבבא ונחדא לי סנאא : (ה) אלהא אבי ומרהון דחיי לא תרמיני במעיותהון עינא רמתא לא תהל לי ולבא פחזא ארחק מני : (ו) מדם דשפיר לא נפלטני ופחזא דבסרא לא נפחזני ונפשא הציפאת לא תשתלטי בי : (ז) יולפנא דפומי שמעו בניא ודמזדהר לא נתהסד : (ח) במללה גיר מתחד רשיעא וסכלא בפומה מתתקל : (ט) לומיתא לא תאלף פומך ובינת דינא לא תהוא יתב : (י) מטל דכל בר אנשא דמסגא למאמא מן מהותא לא זכא הכנא כל מן דמדגל וימא מן חובא לא זכא : (יא) גברא ימיא קנא חובא ולא נעבר מן ביתה מכתשא : (יב) אן בטועיי ימא חטהה עלוהי ואן בשררא לא נאמא מטל דכל דימא בכל עדן סניאהי ולא זכא : (יג) ואף אן אית אחרתא דפתמיא לה לא השתכחי בירתותה דיעקב ואף מן דאגר נפשה מן הלין נאחא ובהטהא לא נתהלט : (יד) ואף לסכלותא לא תאלף פומך מטל דאף בה אית בה מלא דשוקרא : (טו) אתדכר דאבא ואמא אית לך ומן אידא דהלתא תתפלט : (טז) דלא תתקל קדמיהון וביומנך הצטער ותאמר דלהוי לא אתברית. וליומא דאתילדא בה

תלוט

כג (ה) ולב פחי, שנאמר בלהט תשוקתו לבנות האחותו : (ו) ולא יהיה לי עז מלא׳ שהכם הולך בדרכיו תמידות למדרגה כפי סדר תולדות הפעולות באדם׳ העינים הם פתח ומביא לכל תאוה, ואחרי מראית העינים הולך הלב׳ העין רואה והלב חומד, כמרז״ל עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה׳ ואחר חמדת הלב יבוא התאוה והתשוקה לזמה ולמותרות המאכל והמשתה, ואחרי הזמה אשר הוא בינה בדרכים הרעים תחלה, פרוע הוא ממסיה הבושה, והוא עז פנים, ואלה רוח זנות לו מתוך הכנס׳ וזה סיים בדבריו ולא יהיה לי עז מצח, כי כל עוד שלא הופשט האדם מכסות הבושה עוד יש תקוה לו לעזור בתשוקתו, כי אין חולק בפני שתיות בגידה׳ והודם הבושה הוא גבול המיסרים ; (יא) נאמר בשבועה כו׳׳ שנסיון יורה לנו האמת המתאמר הזה, יהם אולת חיים אשר הוא מקל בשבועה, ועל כל דבר קל רגיל על גבינו להיות קיפן ינשבע, ואין איש מכריחו לשבועה תדע בבריר כי איש רע מעגלים הוא ומהר לתעות, וגם בשבועה לא תאמין בו ; לא כן הישרים מותרים פה הם ולשונם מהילות שבועה על שפתם, והשבועה התורה אולם באמת, ועל כי כולה תבטח : (יג) לא יחלט׳ לא יבחר בחטא למיתות אף אם חטא יגלה׳ ולפי נ״י לא יסכסך : (יד) וחף לנבל׳ לדבר ליצנות ונבל פה, בעניני זמה ותפלה ובדיחה לאלה : (טו) ולא תבוש כו׳׳ לפעמים אדם נולד מנעורי משפחה, ושוא עולה לגדולה, ובעקים גדולים יעמוד, והתפארה על פני, יבוש לו לדבר מאבותיו כפי מפם דלי ערך, לכן הזהיר מזה׳ כי אף אם הוא רזף לנכבדים, צריך שלא יתבייש מענרכי אבותיו : והדברי מתרגם הארמית אין

לחם

בְּעֵינֶיךָ וְנִהְכַּתָּ כִּי מֵהֶם נוֹלַדְתָּ : (יז) מַסְכֵּן פִּיו לִנְאָצוֹת לֹא
יֶהְכַּם כָּל יָמָיו וְנִפְחַז בְּמַאֲוַיֵּי יִצְרוֹ לֹא יְאַלֵּף דָּעַת : (יח)
שְׁתַּיִם הֵנָּה שָׂנְאָה נַפְשִׁי וְהַשְּׁלִישׁ תַּעַל חֲמָתִי : (יט) גֶּבֶר
נִפְחָז בְּזִמָּה לֹא יָנוּחַ עַד תְּלַהֲטֶנּוּ אִשּׁוֹ : (כ) מַשְׁחִית
דַּרְכּוֹ אַרְצָה לֹא יֶחְדַּל עַד אִם כָּלָה שְׁבִיבוֹ : [(כא) בַּעַל
זִמָּה כָּל בָּשָׂר יִנְעַם לוֹ וְלֹא יֶחְדַּל עַד אִם יִבְצַע מְזִמָּתוֹ] :
(כב) בַּעַל מְחַלֵּל יְצוּעַ עַרְשׂוֹ וְאָמַר בְּלִבּוֹ אֵין כִּי רוֹאֵנִי :
(כג) קוֹרַת בֵּיתִי סֵתֶר לִי וְחוֹמוֹת הֵיכָלִי תְּסַכֶּנָה בַּעֲדִי אֵין
רוֹאֶה עָלַי וּמָה יְכַנְעֵנִי : (כד) וְלֹא יָדַע כִּי עֵינֵי יְיָ בְּהִירוֹת
מִשֶּׁמֶשׁ וּמַשְׂכִּילֵי מַעֲשֵׂי אֱנוֹשׁ נִגְלוּ לְפָנָיו : (כה) הֵן בְּטֶרֶם
יִהְיוּ הַכֹּל צְפוּיִם לְפָנָיו אַף כִּי אַחֲרֵי הֱיוֹתָם : (כו) וּבְטֶרֶם
יָבִין פּוֹשֵׁעַ יְלֻפַּת בְּרִשְׁעוֹ וַיְגַל קְלוֹנוֹ בַּקָּהָל : (כז) וְאַף אִשָּׁה
בּוֹגֶדֶת עַל בַּעְלָהּ וּמִזָּרִים הֵלֶד בָּנִים : (כח) עַל שְׁלשָׁה
פשעיה

(יז) ווער זיך אן טיאפפרעדען געוועהנט, ווירד זייטלעבענס ניכט געזיטטעט,
אונד ווער שנעלל זיינען לײדענשאפטען נאכגיבט, קאן ניכט ווייזע ווערדען:
(יח) צוויא לאסטער האססעט איינע זעעלע אונד דאס דריטטע ער=
ריגט איינען צארן: (יט) איין מענש דער שנעלל אין זיינער וואללוסט איזט,
גלייכט איינעם ברעננענדען פייער, וועלכעס ניכט אויפהערט ביז עס גאנץ
פערלאשען איזט: (כ) איין אונלויטערער אן זיינעם אייגענען לייבע, וועלכער
ניכט אויפהערט ביז דאס פייער פערלאשען איזט: [(כא) איינעם
וואללוסטיגען שמעקט אללעס זיס, אונד לעסט ניכט נאך ביז ער זיינע וואללוסט
אויסגעאיבט]: (כב) איין מאן דער דאס עהעבעט פערלעצט, אונד בייא
זיך דענקט, ווער זיהט מיך? (כג) דיא באלקען איינעס הויזעס פערבער=
גען מיך, עס זיהט מיך יא ניעמאנד, וואס זאלל איך אבהאלטען? (כד)
ער ווייס אבער ניכט דאס גאטטעס אויגען העללער אלס דיא זאננע זינד, אונד
דיא פערבארגנסטע האנדלונגען בליקקען: (כה) דא גאט אללעס פאר דער
ענטשטעהונג קאננטע, וויא פיעל מעהר נאך נאכהער: (כו) עהע נאך דער
רוכלאזע נאך בעמערקט, ווירד ער שאן עפפענטליך בייא זיינער מיססעטהאט
ערטאפפט (אונד בעשטראפט): (כז) גלייכעס ווידערפעהרט דעם וויבע,
דאס איהרן גאטטען פערלעצט, אונד פאן פרעמדען, קינדער געבעהרט:
(כח) איהר פערברעכען איזט דרייפאך, (פיר'ס ערשטע) איזט זיא דעם
געזעצע גאטטעס אונגעהארזאם געוועזן, (צום אנדערן) פערזינדיגט זיא זיך אן
איהרעם מאננע; (צום דריטטען) האט זיא פאן איינעם פרעמדען מאננע
קינ־

תלוט : (יז) גברא גיר דנאלף מלא בטלתא כל יומי חיוהי
חכמתא לא נאלף ולא ילפנא נקבל גברא דפחז בצערא
דבסרה : (יח) תרין זנין שנת נפשי ודתלתא מסקרונזא :
(יט) גברא דפחז בצערא דבסרה לא נתניח עד מא דתאקדי
בה נורא : (כא) לבסרא דגברא פחזא כל בסר בסים להו ולא
נתכל עד מא דנאבד : (כב) גברא דמישקר על תשויתא
דערסה ואמר בנפשה מנא חזא לי : (כג) הי אסא דביתי
מסהרן עלי וטללא דביתי מגן עלי ולית דחזא לי מנו כלא לי
דאחטא : (כד) ולא ידע דעינוהי דאלהא רורנן חד ברבו
בשמשא וחזא אורחתא דכל בני אנשא ומסתכל בהישמכא
קובללא דעבדיהון : (כה) מטל דעדלא הוא כל מדם גלא
הי מן קדמוהי אף מן בתר גמוריה דעלמא הו דאנלה : (כו)
ובמדם דלא סבר בר אנשא דמתתחד הנא בשוקא דמדינתא
נתפרסא ; (כז) ואף אנתתא דסרחא על בעלה ומקימא
ירתא מן אחרנא ; (כח) חדא דבדבת בנמוסא דאלהא
ודתרתין

להם הנה : (יז) תסכן פיו לנאות ׳ רגילים בדברים אחר [illegible]
ויקללו בחלפי חלפים מדים ירוחות ועגנים , [illegible] אין תסכו ׳
ילכי [illegible] אשר אין האדם [illegible] עליהם [illegible] :
קבה לו להכרם [illegible] ולוס לא יחכם כל ימיו לא יחזור [illegible] .
ונכח [illegible] ונסיע למלאות תשוקת [illegible] , לא יחנק [illegible] , כי [illegible]
לדיכים לאסיר נכחם ברסן הספיק , והפריהם המיותרות : (יט) גבר נכחי [illegible]
יאמר בכל מקום [illegible] , על קלי הדעת , יגמהרים [illegible] , [illegible] ׳
פחז כמים , ויאמר אז חללת ׳ וגמ׳ , נסתכנתי [illegible] (בראשית ט)
פי׳ תאות [illegible] לא להרהר עבירה ׳ [illegible]
זנות , כדמה [illegible] יקיד , אשר לא יכבה עד אשר כלה כל [illegible]
דבר הבורך , כן לא תשוקת הזמה לא ירעך [illegible] , עד [illegible]
בשר , וכבה [illegible] : (כ) [illegible]
[illegible] אחד , [illegible] זרע [illegible] , [illegible]
[illegible] . [illegible] , [illegible] ׳
[illegible] עינס כקיחה על הנערים והבחירים , [illegible]
הזה [illegible] , [illegible] ׳
[illegible] ע״ז כי [illegible] , [illegible]
אבו , [illegible] ר״י אבר קטן יש באדם [illegible] (סנהדרין ק׳)
פי׳ כל עיד [illegible] ׳ [illegible]
[illegible] : (כא) [illegible] ׳ [illegible] ,
[illegible] ׳ [illegible] , [illegible]
[illegible] , כל אשר [illegible] , [illegible]
[illegible] ׳ (כב) [illegible] ׳ [illegible] . תר׳
[illegible] : (כג) [illegible] ׳ [illegible] : (כד) [illegible] , [illegible] , תר׳ [illegible]
פתאת

פשעיה ממצות יי סרה ברית בעלה הפרה ובנים זרים
ילדה: (כט) היא תגלה חרפתה בקהל ועל פרי בטנה
יפקד עונה: (ל) ילדיה לא יעשו שרש למטה וענפיה
לא יתנו פרי ממעל: (לא) שמה לקללה ישאר וחטאיה
לא ימחו: (לב) למען דעת כל עמי הארץ ויבינו כל יושבי
תבל כי אין טוב מיראת יי ולא נעים מנצור פקדיו:

תם ספר א

כד (א) **החכמה** תהלל נפשה ובקרב עם אלהים
תתפאר: (ב) בעדת אל תפתח
פיה ובתוך עמו תתהדר: (ג) כי מפי עליון יצאה וכערפל
כסתה ארץ: (ד) אנכי במרום עליון משכני וכסאי בעמוד
הענן: (ה) בשמים עמו הייתי ובמעמקי תהומות שם
אני: (ו) במעינות נכבדי מים ובמוסדות תבל הלכתי
ובכל עם ואם שלטתי: (ז) בכל אלה מנוחה בקשתי
ואיה איפה מקום מנוחתי: (ח) אז פקד עלי יוצר כל ואל
עושני אמר לי: (ט) ביעקב תשכן ובישראל תשתרר:
(י) מראש קדמי תבל נבראתי ולעלמי עד לא יסוף זכרי:
(יא)

קינדער נור וועלט געבראכט: (כט) זיא ווירד עפפענטליך פאן דער פער-
זאממלונג פערשמעהט, אונד אויך איהרען קינדערן בלייבט דיא שטראפע:
(ל) איהרע קינדער ווערדען ניכט ווארצלען שלאגען, אונד איהרע צווייגע
ניכט פריכטע טראגען: (לא) זיא הינטערלעסט איהרען נאמען צום פלוך,
אונד איהרע שאנדע ווירד ניא פערלעשט: (לב) דאמיט עס אללע פעלקער
וויססען, אונד אללע ערדען-בעוואהנער איינזעהען, דאס ניכטס פארטרעפליכער
זייא, אלס גאטטעספורכט, אונד ניכטס אנגענעהמער, אלס בעאבאכטונג
דער געזעצע:

ענדע דעס ערשטען בוכס

כד (א) דיא ווייזהייט פרייזט זיך, אונד אונטער דעם גאטטליכען
פאלקע שפריכט זיא פאן איהרעם לאבע: (ב) אין דער
גאטטליכען געמיינדע עפנעט זיא איהרען מונד, אונד ריהמט זיך אין זיינער
נאציאן: (ג) זיא קאם אויס דעם מונדע דעס העכסטען, אונד אומהיללט
גלייך דעם נעבעל דיא ערדע: (ד) מיין געצעלט איזט אים היממעל, אונד
איין

ודתרתין בבעל טליותה ודתלת בזניותא דגורא דמן נוכריא אקימת ילדא : (כט) אף הי מן כנושתא תפוקי ועל ילדיה חטהיה נתדכרון : (ל) לא נרמון בניה עקרא בארעא וסוכיה לא תעבד פארא : (לא) ונשתבק ללוטתא דוכרנה וחוביה לא נתעטון : (לב) ונדעון כלהון עמוריה דארעא ונתכלון כל דמשתהרין בתביל דלית דטבא מן דהלתא דאלהא ולית דבסים מן דלמטר פוקדנוהי :

תם ספר אשל א חדא

כד (א) חכמתה תשבחי נפשה ובגו עמה דאלהא תתיקרי : (ב) בכנושתא דאלהא תפתחי פומה ובגו חילותה תשתבחי : (ג) איך מן פומא דעליא נפקת ואיך ערפלא כסית ארעא : (ד) אנא במרומא עליא נקשת משכני וכורסי בעמודא עננא : (ה) בשמיא אכחדא עמה שרית ובעקרא דתהומא אנא הלכת : (ו) במבועא דמיא ובשתאסא דתביל ובכלהון עממא ואמותא אישתלטת : (ז) נ ובהלין כלהין ניחא בעית לה דבאינא יורתנא אשרא : (ח) הידין פקדני מרא כל ומן דעבדני ואשרי משכני אמר לי : (ט) דביעקב שרי ואשתררי ביסראיל : (י) מן קדם עלמא אתברית

איין טרָאהן איבר דיא וואָלקען: (ה) אים היממעל וואר איך מיט איהם פֿערטרויט, אונד אים טיפֿען מעער וואר איך דא: (ו) אין דען וואסטער טוואנגערן קוועללען, אין דען גרונדפֿעסטען דער ערדע וואנדעלטע איך, איבר אללע נאַציאָנען אונד פֿעלקער וואר איינע הערשאפֿט: (ז) בייא אללען זוכטע איך רוהע, וואו אבר האבע איך אויפֿנאהמע געפֿונדען: (ח) דא בעפֿאהל איר דער וועלטשעפֿפער, דער אויך איך שוף שפראך צו איר: (ט) „לאס דיך אין יעקב נידר, ישראל זייא דיין אייגענטהום: (י) פֿאָר בעגין דער וועלט שוף ער איך אונד אין דער עוויגקייט ווירד איין אנ=

סתכל : (כה) דמתתחד · פי' טרס הצין כי נודעו כחינו היא ילכת עליו ונענש · כא"ר ז"ל המחלל ה"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי : ואחרי האזהרות האלה סיים דבריו : (לב) אין עוד יראת יי ולא נעים מנצור עדותיו, והאיר עינינו בחכמתו ויפים אלהינו מהולכי דרכיו כי ישרים הם אמן:

תם ספר א

(יא) במשכן קדשו לפניו עבדתי ושם בציון אתו קמתי :
(יב) קריה אהובת אבותי נחתי וירושלים עיר ממשלתי :
(יג) רביתי בעם סגלת יי בישראל חבל נחלתו : (יד)
גדלתי כארז בלבנון כעץ זית בשניר והרמון : (טו) כתמר
בעין גדי כשושנה בעמק יריחו : (טז) כזית הרחיבו דליותי
וכעין על פלגי מים פורותי : (יז) כקנמון ובשמים ראש
בשמי וכמר דרור נתתי ריחי : (יח) כלבונה וחלבנה
ואהלים וצרי כשמן הטוב ריחי : (יט) כאלה הכו שרשי
וענפי ענפי שבח ויקר : (כ) כהדרת גפן שפרתי ופרחי
פרחי הוד והדר : (כא) שעו אלי משחרי ומפריי היטב
התענגו : (כב) כי מתוק מצוף לקחי ומנפת אמרי : (כג)
אוכלי עוד ירעבון ושותי ישובו יצמאון לי : (כד) שומע לי
לא יפול ועושה דברי לא יכשל : (כה) כל אלה בספר
ברית יי כתובים : (כו) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת
יעקב : (כז) מלאה חכמה כפישון וכנהר חדקל בימי
האביב : (כח) מטיפה שכל כנהר פרת וכירדן בימי הקציר :
(כט) מביעה לקח כיאור וכגיחון בימי הבציר : (ל) לא
גמרו·

אנדענקען ניכט אויפהערן: (יא) איך דיענטע פֿאר איהם אים היילִיגען
געצעלטע, אונד אין ציון שטאנד איך פֿאר איהם: (יב) אין דער געלִי-
בטען שטאדט (מיינער פֿאָרפֿאַהרן) ליס איך מיך נידער, ירושלים וואר מיינע
רעזידענץ: (יג) איך ווארדע גרָאָס, אונטער איינעם ווירדיגען פֿאָלק,
אין ליבלינג גאָט'ס, אונטער ישראל זיין אייגענטוהם: (יד) ווי איינע
צעדער אויף לבנון ערהאָב איך מיך, ווי איין אָליווען = בוים אויף שניר
אונד חרמון: (טו) ווי איין פֿאַלם = בוים אין עין גדי, אונד ווי איין
רָאָזענשטאָק צו יריחו: (טז) ווי איין אנגעהאווער אָהלבוים אויף דעם
פֿעלדע, ברייטען זיך מיינע אֶסטע אוס, אונד מיינע צווייגע ווי איין גרינער
בוים אם באַכע: (יז) ווי צימעט אונד געווירצע דופֿטעטע איך, אונד
פֿערברייטעטע איינען וואָהלגרוך ווי דיא עדעלסטען מירטען: (יח) ווי
גאַלבאַן, ציך, מָורע, אונד באַלזאַם אונד וואָהלריכענדעס האָלץ: (יט)
ווי איין אייכען = בוים שלוגען מיינע ווארצען, אונד מיינע צווייגע וואַרען
פראַכטפֿאָלל אונד רייצענד: (כ) איין אַנזעהן ווי איין שענער וויינ-
שטאָק, אונד מיינע בליהטע וואר הערליך אונד מאַיעסטעטיש: (כא)
הערט איר צו ווער איך פֿערלאַנגט, אונד ערגעצט אייך אן מיינען פֿריכטען:
(כב)

אתברית ולעלם עלמין לא נבטל דוכרני : (יא) במשכנא קדיש קדמוהי שמישת ותוב בצהיון אנא קמית : (יב) בקריתא דרחימא לה אבותי אתהניחת ובאורשלים שולטני הוא : (יג) ואתרבית בעמא יקירא כמנתה דמריא נבגו ירתותה ישראל : (יד) איך ארזא אתרבית בלבנון ואיך אילנא דכישהא בשניר טירא דתלגא : (טו) איך דקלא אתרבית בעינגדי ואיך ערבת ורדא באיריחו : (טז) איך זיתא אתרבית בפקעתא ואתרבית איך דולבא על מיא : (יז) איך קינמא ועטרא דבסמא ואיך מורא טבא אבסמית ריחי : (יח) ואיך לבונתא וחלבניתא וטפרא ופרסמא ואיך משחא טבא יהבת ריחי : (יט) אנא איך רורודפנא נקשת עקרי וסוכי תשבוחתא ואיקרא : (כ) אנא איך גפתא יאית שופרא ונירבי נורבי זיוא והדרא : (כא) סטו לותי כל דמתרגרגין ליומן עללת טבתא תתפנקון : (כב) מטול דיולפני מן דבשא חלא ולדירתין מן כבריתא : (כג) אכולי תוב נכפנון לי ושתיי תוב נצהון לי : (כד) דשמע לי לא נפל וכל עבדוהי לא נתחבלון : (כה) כלהין הלין בספרא דקימה דמריא כתיבן : (כו) נמיסא דפקדן מושא יורתנא הו לכנושתה דיעקוב : (כז) דמליא איך נהרא פישון חכמתא ואיך חדקלא ביומי עללתה : (כח) ומטיפא איך פרת סכולתנותא ואיך יורדין ביומי ניסן : (כט) ומשפעא איך נהרא יולפנא ואיך גיחון ביומי קטפא : (ל) לא

נגמרונה

(כב) איינע לעהרע איזט זיסר אלס האניג, אונד איינע ווארטע מעהר אלס האניגזיים : (כג) ווער איך איססט, הונגערט מיאאער, ווער איך טרינקט, דורסטעט מיאאער נאך איר (יע מעהר מאן פאן דער ווייזהייט ערלאנגט, יע בעגיריגער איזט מאן ווייטר צו קאממען) (זיהע פסוק ל) : (כד) ווער איר געהארכט, ווירד ניא פאללען, אונד דער איר צו געפאללען לעבט, קאן ניכט צום שטורץ קאממען : (כה) דיזעס אללעס שטעהט אין דעם געזעץ־בוך גאטטעס נידער געשריבען : (כו) דיא לעהרע, דיא מישה אונס געבאט, צום ערבטהייל דער געמיינדע עקב'ס : (כז) זיא ערגיסט ווייזהייט וויא דער פישון אונד וויא דער טיגריס (חקדל) אים פריה־לינג : (כח) זיא פליסט פערשטאנד וויא דער איופראט (פרת) אונד ירדן אין דער ערנטע : (כט) זיא שטרעהמט היילזאמע לעהרע וויא דער ניל־שטראם, וויא גיהון צור צייט דער ווינלעזע : (ל) ווערער דיא

ער־

גמרו קדמונים החכמה והאחרונים לא ישגוה: (לא) כי
רחבה היא מני ים ועמוקה מתהום רבה: (לב) אף אני
כנהר משקה וכברכת מים עלי גן ירק: (לג) אמרתי
אשקה גני וארוה ערוגת מטעי: (לד) והנה הייתי להתעלה
ומתעלה לנהל ומנחל לנהר ומנהר לים: (לה) עוד יאירו
קרני הוד אמרי כשחר ויפוזו קוי לקחי על כל אפסים:
(לו) עוד כנבואת יי אטיף מלתי ולקחי אקים לדור אחרון:
כה (א) שלש הנה תתאו נפשי ובעיני אלהים ואדם
תשפרנה: (ב) אחים ישליו שכנים יאהבו
ואיש ואשתו נאמנו: (ג) שלש הנה שנאה נפשי וצר לי
מאד בהייהם: (ד) דל גאה ועשיר מכחש וזקן כסיל
וחסר דעת: (ה) בנעוריך לא אספת ושבת מה תמצא
ואם יום תעזבה יומים תעזבך: (ו) מה נאוה משפט לזקן
ולישיש חכמה: (ז) מה יקר לנגיד תבונה ולנכבד מוב
טעם ודעת: (ח) יקר ישישים מדע ויראת יי תפארתם:
(ט)

ערסטען האבען זיא אויסגעלערנט, נאך דיא לעצטען ווערדען זיא גאנץ ערפאָר-
שען: (לא) זיא איזט אונערשעפפליכער אלס דאס מעער, אונד טיפער אלס
דער גרעסטע אבגרונד: (לב) איך וואר ערסט איין טייכלין, אונד אלס
איינע וואססערלייטונג, וועלכער נאך לוסט-גערטען געלייטעט איזט: (לג)
דא דאכטע איך איינמאל: איך וויל איינען גארטען וועססערן אונד איינגע
בעעטע טרענקען: (לד) נון זיהע! אויף איינמאל, ווארדע איך איין
קאנאל, איין קאנאל צום פלוס, אונד איין פלוס צום שטראָהם, אונד איין
שטראָהם צום מעערע: (לה) איך שטראהלע נאך אימער וויא דיא
מארגען-רעהטע בעלעהרונג, איינע לעהרע ערשטרעקט זיך אן אללען ענדען:
(לו) נאך גיסע איך אונטעררילט אויס וויא איין פראָפעט, אונד לאססע איהן
אויף דיא שפעטעסטען געשלעכטער צוריק:
כה (א) אן דריא דינגען האבע איך איין פערגניגען, דיא פֿאר גאָט
אונד מענשען שעהן זינד: (ב) איינטראַכט אונטער ברי-
דערן, פריינדשאַפט אונטער נאכבארן, אונד איבעראיינשטיממונג צווישען
מאן אונד פֿרויא: (ג) אבער דריא דינגע האססטע איך, אונד בין איהרעס
לעבענס גראם: (ד) איינען שטאָלצען בעטטלער, איינען ליגענהאַפטען
רייכען, אונד איינען אונפערשטאַנדליכען גרייז: (ה) וואס
דוא אין דער יוגענד ניכט געזאממעלט האסט, וויא ווילסט דוא עס אים
אל-

נג׳דרונה קדמיא לחכמתא ואחריא לא נדרכונה : (לא) מטל
דמן ימא רבא סגית חכמתא ומחשבתא מן תהומא רבא :
(לב) אף אנא איך נהרא דמישקא ואיך אבא דמיא דנחתא
לגנא : (לג) אמירת דאשקא גנתי וארוא משכבתי : (לד)
והא אף הו הוא לי נחלא ונהרי מטא על ימא : (לה) תוב
יולפני בצפרא אמר ואשבקיוהי לדרא סגיאא : (לו) תוב
יולפני בנביותא אמר ואחריתה עד מא לרוחקא :

כה (א) לתלת צבון אתרגרגת נפשי והנין יאיא קדם אלהא
וקדם בני אנשא : (ב) אחות אחין ורחמות
רחמין וגברא ואנתתה כד נהוון שלמין : (ג) תלתא גנסין
סנת נפישי ועקת לי טב בחייהון : (ד) מסכנא גאיא ועתירא
כדבא וסבא סכלא וחסיר מדעא : (ה) אטליותך לא כנשת
איכנא תשכחיה בשיבותך : (ו) מא יאא לסבא דינא
ולעתיקי יומתא סכולתנותא : (ז) מא יאיא לרורבנא
חכמתא ולמיקרא טעמא ורעינא : (ח) איקרהון דקשישא
סגיאות רעינא ודחלתא דאלהא תשבוחתהון : (ט) תשע
דלא

אַלטער פינדען? אונד ווען דאס זאס (דיא ווייזהייט) איינען טאג פערלעסט,
זא פערלעסט זיא דיך צווייא טאגע: (ו) וויא שעהן איזט דעם אלטען אור-
טהיילשפרוך, אונד דעם גרייזע ווייזהייט: (ז) וויא עהררווירדיג איזט'ס
דעם פירשטען פערשטאַנד, אונד דעם אנגעזעהנען אנשטאַנד אונד קענטניס:
(ח) דיא ווירדע דער גרייזען הייפטער איזט ערפאַהרונג, אונד גאטטעס-
פורכט

כה (ב) אחים יחליו · לפי שדרך אחים בשבתם יחדיו רמי תגרא ביניהם, לכ"ז
מה טוב ומה נעים שבת אחים יחד בבלים יהלוה : רעים ואהבו · אהבת
זאת : ואריסטו אמר כאשר נשאל מהו אהבה? נפש אחת בשתי גויות : וכאשר נשאל
איך להתנהג באוהב? לעשות לו מה שתכן יתנו : ולא כאותי אשר עליו אמר דיאגעניס,
כאשר נשאל איך הוא מתנהג באוהביו? ואמר כאשר עושים בקנקנים מקרבים המלא
ומריק מסיעים : (ד) דל גאה, לא נאים גאוה לעשיר אף כי לדל : ועשיר מכחש ·
האומר ואינו עושה מצוית ואינו מקיים : וזקן סכל וחסר דעת · כי תרגום יתיש סיה ראוי
לתרגם ביגל מדע · ובהעתקת ג"י הגתיקו וזקן מנאף וחסר דעת · וכן איתא בפסחים
(דף קג ע"ב) · ומוסיף עוד אחד וז"ל ארבעה אין הדעת סובלתן (פי' רש"י, דאי' הן
בעלמן מתחרפין לאחר זמן ונבזין בעיני עולם) ואלו הן, דל גאה, עשיר מכחש, זקן
מנאף. ופרנס שמתגאה על הצבור בחנם (ויש עליהם ברה אין עומד להם בדינת דחקם)
עכ"ל · ואנכי העתקתי לפי ת"א. (ה) ואם יש תמונה כי · הובא באגדת ירושלמי
סוף ברכות · במגלת ספרים תמצא כתוב, יום תעזבני (החכמה) יומים אעזבך (מה
שהיה יכול ללמוד אותו היום, ומה שלמד יום א' שוכח, נמצא מפסיד ב' ימים) : (י)
זר.

(ט) תשע הנה יהלל לבי ועשר תפאר פי: (י) גבר יצלח
באחריתו ואיש חוזה נקם עריו בימיו: (יא) אשרי בעל
אשת חן ולא ינהג צמד שור וחמור יחדיו: (יב) אשרי
האיש לא הכשילו לשונו ונכבד לא נענה לנקלה: (יג)
אשרי הגבר מצא אוהב נאמן ופה דובר על אזן שומעת:
(יד) אשרי הגבר לא נשבר לבו בעני ובצרה לא רפתה
רוחו: (טו) ויראת יי על כלנה התרוממה ירא יי מי ידמה
לו: (טז) ראשית יראת יי אהבתו וראשית אמונה לכת
בארחותיו: (יז) הדבק בו ולא תרפנו כי אין דומה לו:
(יח) כל כאב ולא כאב לב כל רעה ולא אשה רעה: (יט)
כל לחץ ולא לחץ אויב כל מוסר ולא מוסר שונא: (כ)
אין ראש ערום מראש נחש ואין צר מאשה צרה: (*כא)
אין פחז ממים ולא משתנה מלב אשה: (כב) טוב לשבת
עם

פֿורכט איהר רוהם: (ט) ניין דינגע פרייזע איך אין געדאנקען זעעליג,
אונד דאס צעהנטע ריהמע מיין מונד: (י) איינען מאַן דער אין זיינעם
אַלטער בעגליקט, אונד דער דען אונטערגאַנג זיינער (אונפֿערזעהנליכען)
פֿיינדע ערלעבט: (יא) גליקזעליג איזט דער מאַן דער מיט איינער ווירדי-
גען גאַטטין לעבט, אונד ניכט אין געשפאַן פֿאָן אָכס אונד עזעל צוזאַממען
פֿיהרען דאַרף: (יב) הייל דעם מאַננע דער דורך זיינע צונגע ניכט אונגליק-
ליך וויררד, אונד דעם עהרבאַרען, דער ניכט איינעם ניכטסווירדיגען אונ-
טערוואָרפֿען צו זיין דאַרף: (יג) גליקזעליג, ווער איינען וואַהרען פֿריינד
פֿינדעט, אונד דער, דעססען וואָרטע אַנגעהערט ווערדען: (יד) גליק-
זעליג, ווער דורך אַרמוטה ניכט נידערגעבייגט ווירד, אונד אים אונגליק
ניכט דען מוטה פֿערליהרט: (טו) גאָטטעספֿורכט אַבער איבערטריפֿט
אַללעס, איין פֿראָממער מאַן, וואַס קאַן דער פֿערגליכען ווערדען? (טז)
דער גאָטטעספֿורכט אַנפֿאַנג איזט ליבע צו איהם, אין זיינען וועגען וואַנ-
דעלן, דער אַנפֿאַנג דער טרייע: (יז) האַלטע דיך צו גאָט אָהנע אַבלאַס,
דען ניכטס קאָממט איהם גלייך: (יח) אַללעס וועה, נור ניכט הערצענס-
וועה, אַללעס בעזע, נור ניכט איינע בעזע פֿרויא: (יט) אַללען דרוק, נור
ניכט דרוק פֿאָם פֿיינדע, אַללע שטראַפֿע, נור ניכט שטראַפֿע פֿאָם האַססער:
(כ) קיין קאָפֿף איזט געפֿעהרליכער אַלס איין שלאַנגען-קאָפֿף, קיין פֿיינד
איזט בויירינגענדער אַלס איין פֿיינדזעליגעס וייב: (כא) ניכטס שנעללער
אַלס וואַססער, ניכטס אונבעשטענדיגער אַלס וויבערזין: (כב) ליבער מיט
לעווען

דלא עלי ללבא שבחת ועשר דלא מללת : (י) גברא דחדא
באחריתה עד הו חי נהוא כמפולתא דסנאוהי : (יא)
טובוהי לבעלה דאנתתא טבתא דלא דכר פדנא בתורא
ובחמרא אכחדא : (יב) טובוהי לדלישנה לא קלקלה ולא
פלח לדזעורא מנה : (יג) טובוהי לגברא דאשכח רחמא
ומשתמע לאדנא דשמעא : (יד) טובוהי לגברא דלא
תברתה מסכנותא ולא תברתה ענויותא : (טו) דחלתה
דאלהא על כלהין הלין אתתרימת : (טז) רייש דחלתה
דאלהא למרחמה ורייש הימנותא למאזל בתרה : (יז)
אחודיהי ברי ולא תרפיוהי מטל דלית אכותה : (יח) כל
מחותא ולא איך מחותא דלבא וכל בישן ולא איך בישותא
דאנתתא : (יט) כל אולצנין ולא איך אולצנא דסנא וכל
פורענא ולא איך פורענא דבעל דבבא : (כ) לית רישא
מרירא מן רישה דחויא ולית ביש דבבותא דמרירא מן
אנתתה : (כב) פקח למעמר לית אריא ולות תנינא מן
דלמעמר

נבר יעלה באחריתו · לפעמים אדם מצליח בימי נעוריו, ובימי זקנותו הוא נעזב ויוסר
לחם · ורעתו כפולה, לפי שהוא מרגל בטוב תמיד יהיה מכובד מאד מעודו, קשה עליו
מרה עיני ויחסיר, יותר מדל ועני מעודו · והשני כי אז תם כחו וחדל ממנו התאוות
ויגיעות כנער ורך בבנים, לכן אחרי האיש מצליח בזקנותו, אף כי ראשיתו היה מצער :
חזה נקם עדיו, בהסכרה מפונאים מתלטים מדבר, אשר אין חליפות לכולתם, ולומדים
לקחת נפש, כי זולת זה כבר אמר בנפול אויביך אל תשמח כו' · אבל כוונת
הענין על רעים עריצים ואכזריים אשר עליהם אמר דוד ואני אראה במינתי : (יא)
ולא יכנו פור ומטור · אם אין דעת בעל ואשתו טוב, הם כמאד פור ומטיר, כי לא
ימתנו בעילם, זה מוסף שנה זה מוסף הנה, יש יצרביע וקלקול ביניהם : (יב) ונכבד
לא ניענה לנקים · כי רעה רבה היא על איש מכובד כי יקל בעיניו, וצריך להכניע עצמו
ולשוב בזוי, לצרכו אליו בענין מה · והיא הקללה הגדולה אשר קלל ישעיהו הנביא : ירהבו
הנער בזקן והנקלה בנכבד : (יג) על אזן שומעת · דבר גדול דבר החכם ב"ה, כי כמה
וכמה חכמים מתוכחים לבם מלא עוז דעת ותבונה, והם בזוים בערכם ואין דבריהם
נשמעים, ואם הם עשירים ונכבדים לא יפיחו לבם לב, והוא לצער גדול ובזיון לחכמים
נאלה · ומה גדל ענג החכם ומה גדלה שמחתו אם דבריו נשמעים, במאמר חנכים מקשיבים
הגבר מיתים לבם לדבריו : (יד) לא נבהר לבני בני · כי כל עוד לא חבר האדם רוחו,
עודים מקיים לו, לא יתפשר לחטוא, יען בכל צרה אשר תגיע אליו אם לא הרבתה רוחו, ידע
תחבולות ויעזר בה. כמו שהתבאר לעיל פרשה כו' · אבל נכאה רוח, ולא מורך בלבם,
עדי אובד ואין מקים לגרתו : (כב) אין כתו בהרייתו כתים · ולא תתחנה כדעת אתה ·
נביא ומתן קלות ומתהפכות בכל עת, ואין מחשבתן קיימת בהן, וקרוב לסגנון זה אמר
חכם אחד יוני (...) כאשר נשאלו, מה היותר מרגיע? — העתיד · היותר
אמונה? — המרן · היותר משתנה? — המים ומחשבת אדם : (כה) ומכבת

ומרינות

עִם כְּפִיר וְתַנִּין מֵחֶבְרַת אֵשֶׁת מְדָנִים׃ (כג) אִשָּׁה רָעָה
תְּשַׁנֶּה עֹז אַפֶּיהָ וְכַרְאֵת פָּנֶיהָ כַּשָּׂק׃ (כד) בִּמְסִבַּת רֵעִים
יֵשֵׁב בַּעְלָהּ לִבּוֹ נֶאֱנָח בְּהִזָּכֵר שְׁמָהּ פָּנָיו יַאְדִּימוּ׃ (כה)
רַבַּת הָרָעוֹת כְּאֶפֶס מוּל רָעַת אִשָּׁה גּוֹרַל רְשָׁעִים יִפּוֹל עָלֶיהָ׃
(כו) כִּנְתִיב חוֹל לְרַגְלֵי זָקֵן אֵשֶׁת הוֹמִיָּה לְאִישׁ מַחֲרִישׁ׃
(כז) לֹא תִתְפַּתֶּה לְתֹאַר אִשָּׁה רָעָה וְלֹא תַחְמוֹד עָשְׁרָהּ
בִּלְבָבֶךָ׃ (כח) אִשָּׁה מַעֲשִׁירָה בַּעְלָהּ עֲבוֹדָתָהּ קָשָׁה בָּשְׁתָּהּ
רַבָּה וְקִלוֹנָהּ מִי יָכִיל׃ (כט) חֲשֵׁכַת עַיִן שִׁבְרוֹן לֵב וְרִפַּת
רוּחַ אִשָּׁה רָעָה׃ (ל) חַלְחָלַת יָדַיִם וְכִשָּׁלוֹן בִּרְכַּיִם אֵשֶׁת
מְבִישָׁה׃ (לא) רֵאשִׁית חַטָּאת מֵאִשָּׁה וְעָלֶיהָ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃
(לב) לֹא תִתֵּן מוֹצָא לַמַּיִם חֵפֶץ וְיַד שַׁלֶּטֶת לְאִשָּׁה׃ (לג)
כְּפֶטֶר מַיִם הַלְכִים הָלוֹךְ וְנָטוֹשׁ כֵּן אִשָּׁה רָעָה תַּרְבֶּה רָעָתָהּ׃
(לד) אִם אֵינֶנָּה כִלְבָבְךָ כְּרוֹת חֲצִי גְוִיָּתְךָ וְתֵן לָהּ וּמֵעַל פָּנֶיךָ
תְּשַׁלְּחֶנָּה׃

כו

לעווען אונד דראַכען וואָהנען, אַלס מיט איינעם צענקישען ווייבע: (כג)
דיא בּאָזהייט איינעס ווייבעס פֿעראַנדערט איהרע געבעהרדען, אונד ענט-
שטעללט איהר געזיכט וויא איין זאַק: (כד) איהר מאַן מוז ביא זיינען
פֿריינדען צו טישע, אונד זייפֿצט; ווען ער איהרן נאַמען הערט, ווירד ער
שמאַרצהאַפֿט: (כה) דאַס גרעסטע איבעל איזט קליין, געגען דיא קליינסטען
איבעל איינעס בעזען ווייבעס. אָ דאַס לאָז דעס גאָטלאָזען ווערדע איהר צו
טהייל! (כו) וויא איין זאַנדיגער בּערגען פֿיר איינען אַלטען וואַנדרער,
איזט איין צאַנקישעס וייב פֿיר איינען שטיללען מאַן: (כז) לאַס דיך דיא
שעהנהייט איינעס בעזען ווייבעס ניכט פֿערפֿיהרן, אונד לאַס דיך איהרע
רייכטהומער ניכט געלוסטען: (כח) שווערע אַרבייט, גראָסע שאַנדע,
אונד אונערטרעגליכע פֿעראַכטונג ענטשטעהט, ווען דאַס וויב דעם מאַן
פֿערמעגען איינבּרינגט: (כט) טריבע אויגען, צערבראָכענעס הערץ,
נידערגעשלאַגענעס געמיטה, פֿערורזאַכט איין בעזעס וויב: (ל) איינע אונ-
פֿערשטעהאטע אַבר, הענדע ליטטערן אונד וואַנקענדע קניען: (לא) פֿאָן
איינעם ווייבע האַט דיא זינדע איהרן אורשפרונג, אונד דורך זיא שטערבען
וויר אַללע: (לב) דעם שטראָהם לאַס קיינע עפֿנונג, דעם בעזען ווייבע
קיינען ווילען אונד געוואַלט: (לג) דען וויא איין וואַססעריטץ איין איינע
גרוסטע פֿלוהט אויסבריכט, זאָ איזט דער אויסברוך איינער בעזען פֿרויא:
(לד) איזט זיא דיר ניכט געהאָרזאַם זאָ גיב איהר דען האַלבען קערפּער,
אונד שיק זיא פֿאָרט:

(כו)

דלמיעמר עם אנתתא בישתא בגו ביתא : (כג) בישותה
דאנתתא בישתא תורקי אנין אפוהי דבעלה ותובם אנין איך
גונא דסקא : (כד) בינת חברוהי יתב בעלה דסכלתא ודלא
בצבינה מתתנח : (כה) סגיאא בישתא ולא איך זעורות
בישותה דאנתתא בישתא פצתא דחטהא תפלי עליה : (כו)
איך מסקתא דחלא ברגלוהי דגברא קשישא הכנא הי אנתתא
דלישנא אריך לות גברא מכיבא : (כז) לא תשתדל לשופרה
דאנתתא בישתא . ואפן אית לה ובסא לא תתרגגלה : (כח)
מטל דפולחנא קשיא ובהתתא בישתא אנתתא דסרחא על
בעלה ולבא דעמה מתפיא : (כט) חשוכא ומחותא דלבא
אנתתא בישתא : (ל) רפיותא דאידיא ותברא דבורכא
אנתתא דלא מיקרא ומישבחה בעלה : (לא) מן אנתתא
שריו חטהא ומטלתה כלן מיתינן : (לב) לא תתל למיא
מפקנא ולאנתתא אפא ושולטנא : (לג) איך תורעתא
גיר דמיא דאזלא וסניא הכנא אנתתא בישתא אזלא
וחטיא : (לד) ואן לא איתיה בתרך בסרך קצן הב לה
ושריה מן ביתך :

כו .

רעיה וגו׳ . כאשר קרה להפילוסוף (פיטטאקוס) , אשר קרא אחות מרעיו אל סעודתו
אשר הכין להם . ובהיות הכל ערוך על השלחן , באה אשתו הרעה , והפכו על פניו , ויחר
בלבו קוף לאמר : אחד מכלם יש לו , חסרון דעתה כפרת עינים : וככה קרה לאחרים
עם רבותי כאשר כתבתי בספר חיי הפילוסופים אשר יעדתי להוציאו לאור בע״ה : (כח)
מטה ועצירם וגו׳ . כמו רבים בני בעל המתרפקת מתעבים ידי אבותיו . ומה יפה המשל
ההודי בספר משלים ותמלות הקדמונים , בחיר אחד אבה לקחת אשה מלומדה , וייען עם
זקן נכבד לו מיום נבחרת . ויען הזקן , כל אשר יוסיף אדם לבקש ולבחור , כל עוד תגדל
דעתו וכלהו נעכר . אך זה תפלת אשה לתשני ותוגים , קח לך יפת תאר והדרת פנים .
וזה תוסף דעת אתה ובגדים יקרים , קח לך את תאות העבורים . ואם לתבונה ידעת
יקר מדה קום בחר לך אשה מלומדה . — ויאמר הנער אין נכבי אחת מהנה לקחת , כי
תפלתי אשה לחיות בה שלו ושקט בתמיכה נחת . ויען הזקן לאמר בני תקבית לא זו . אם
כה תפלת לא תקח לך כלה : וחז״ל כתות דרבא ונסב אתתא . ותכתוב הזקן אמר בחיר לך
ג רעך ואבל אוי לו לבעל הסעורתו הזאת , כי היא בוי יעקב בציונים ותפל עד לעפר :
(לג) הייך ונעם . יתרחב ויתפרע כל עוד ירחק מתקום מולדו , והוא בחיר מקרב
סלבו , לא יתן מוצא למים , כי דרך מים , להתרחב מעט מעט . אם ילחן דרך מקום
לו , ותפסק הסופר ויפתלוס בלשן רחב יתחיו . כן אם יתנו לאשה רעה תכלה מעט הרב
ותגדל רעתה עד למדבר : (לד) כרות מני בשרך . כי התורה אמרה והיו לבשר אחד ,
ואם מגרשה יכרת אלי בשרו ולכן נקרא גט ספר כריתות . או בוחרי , כל אשר נהדם יתן
לאשה רעה ויפטר ממנה :

כו (א) אִשָּׁה טוֹבָה אַשְׁרֵי בַעְלָהּ מִסְפַּר יָמָיו כִּפְלָיִם׃
(ב) אִשָּׁה טוֹבָה מַתָּנָה טוֹבָה בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹהִים
תִּנָּתֵן׃ (ג) אֵשֶׁת חַיִל נֹעַם בַּעְלָהּ יַשְׁלִים יָמָיו בְּשִׂמְחָה׃
(ד) אִם דַּל וְאִם עָשִׁיר לִבּוֹ טוֹב וּפָנָיו צָהֲלוּ תָמִיד׃ (ה)
עַל שָׁלֹשׁ יֶחֱרַד לִבִּי וְתַחַת אַרְבַּע מְאֹד יָרֵאתִי׃ (ו) מֶרֶד
בֶּהָמוֹן עִם מְרִי וּלְשׁוֹן שֶׁקֶר יַחְדָּיו רָעִים מִמָּוֶת׃ (ז) נִיר
קָשֶׁה אִשָּׁה רָעָה דָּבֵק בָּהּ דָּבֵק בְּעַקְרָב׃ (ח) אִשָּׁה צוֹרֶרֶת
רֵעוּתָהּ מַחֲלַת לֵב וְשׁוֹט לְשׁוֹנָהּ לֹא יָחוּס כֹּל׃ (ט) אִשָּׁה
סֹבְאָה רַבַּת בּוּז כִּי הַסְתֵּר קְלוֹנָהּ בַּל תּוּכָל׃ (י) אִשָּׁה
זוֹנָה בִּמְרוּמַת עֵינֶיהָ וּבְעַפְעַפֶּיהָ תִּתְוַדָּעָה׃ (יא) הֶרֶב נְצוֹר
בַּת מְבִישָׁה כִּי לֹא תַשְׁקִיט עַד עֲשׂוֹת מְזִמָּתָהּ׃ (יב) תְּנָה
עֵינְךָ עָלֶיהָ וְלֹא תֶרֶף פֶּן תִּרְפֶּה וְתִתְנַבָּל׃ (יג) כְּעָיֵף בְּצִיָּה
צָחֶה צָמֵא כָּל מַיִם יִשְׁתֶּה וּבְכָל עֵץ יִשָּׁעֵן׃ (יד) כֵּן דֶּרֶךְ
אִשָּׁה זוֹנָה כָּל עֵיבֶר תִּתְאָו יֶאֱל כָּל חֵץ אַשְׁפָּתָהּ פְּתוּחָה׃
אשה

כו (א) גליקליך איזט דער מאן, דער איינע גוטע פֿרויא האט, זיינע
לעבענסטאגע פֿערדאפּעלן זיך׳ (ב) איינע גוטע פֿרויא
איזט איין גוטעס געשענק, דעם גאטטעספֿירכטיגען ווירד זיא צום טהייל;
(ג) איינע וואקקערע פֿרויא ערהייטערט דען מאן, אונד ענדיגט זיינען לעב=
בענסלויף מיט פֿערגניגען: (ד) ער זייא ארם אדער רייך, זא איזט זיין
הערץ צופֿרידען, אונד זיין געזיכט צו אללען צייטען הייטער: (ה) פֿאר
דרייא דינגען ערשריקט מיין הערץ, אונד פֿיר דאס פֿירטע פֿירכטע איך מיך
זעהר: (ו) פֿאר אויפֿרוהר (רעבעלליאן) דעס פֿאבעלס, פֿערראטהעריא
אים שטאאטע אונד פֿאלשעס צייגניס, זינד אללע ארגער אלס דער טאד:
(ז) איין שטייניגער אקקער איזט איין אונבענדיגטעס ווייב, ווער נאך איהר
גרייפֿט, ערהעלט איינען סקארפּיאן: (ח) קוועהלענדע הערצענספּיין
איזט איין ווייב, דאס אויף איהרע נעבענבוהלערין אייפֿערזיכטיג איזט, דיא
געיסעל איהרער צונגע שאהנט ניכטס: (ט) איין טרונקענעס ווייב איזט איין
גראסער שאנדפֿלעק, דען זיא קאן איהרע שאנדע ניכט פֿערבערגען:
(איזט איהרע בושהייט ערשט איינמאהל געפֿעסטעלט, זא ווירד זיא
פֿרייווילליג איין רויבער דער וועלט): (י) איין וואללוסטיגעס ווייב
פֿערראטהעט זיך דורך שטאלצע בליקע, אונד דורך איהרע אויגענלידער:
(יא) איבער שאמלאזע טאכטער פֿערדאפּפּעלע דיא וואכע, דען זא ליכט
ניכט נאך ביז זיא איהרען וואללוסטען פֿערפֿיבט: (יב) המכבע אהגס
מונ=

כו (א) אנתתא טבתא טובוהי לבעלה מטל דיומתא דחיוהי עיפין לה: (ב) אנתתא טבתא תתיהבי לגברא דדחל מן מריא חלף עבדוהי טבא: (ג) אנתתא הילתניתא תבסמי בעלה ושני חיוהי בחדותא נשלם: (ד) אן עתיר הו ואן מסכן לבה טב בכל עדן ואפוהי נהיר: (ה) מן תלת זע לבי ומן ארבע סגי דחלת: (ו) רטינא בסגאא דעמא ומחותא דלישנא כלהין אכחדא: (ז) נירא קשיא אנתתא בישתא ומן דמסיבר לה אחד עקרבא: (ט) רוגזא רבא אנתתא רויתא ופהיתא דהי צערה לא מכסיא: (י) זניותא דאנתתא במרמות עיניה ומן גביניה תתידעי: (יא) על חציפתא אסגא נמירא מטל דלית לה ניחא אלא אן גנבת: (יב) בתר חציפא עינא הרט ולא תשתוחר דלמא תרגלי בך: (יג) איך צהיא אעל מן אורחא ופומא פתיח למיא קרירא ומן כל מין שתא ועל כל קיס מסתמך וקדם כל גארא פתית קמירקה: (יד) הבנא הי אנתתא נירגתא דלכל אנש מחול

אונטערלאס דיינע מאפֿאערקזאמקייט אויף איהר, זאגסט וואס דוא נור איין ווייניג נאכלעססיג ביזט, זא שטעהט זיא דיך: (יג) ווית איין לעכצענדער וואנדערער, יעדעס וואססער דאס ער בעקאממט, טרינקט, לעהנט זיך אן יעדער שטיצע אן: (יד) זא איין בעהוריטעס וויב, יעדער פֿארבייא געהענדע מיט איהר ווילקאממען, אונד הצלט געגען יעדע פֿפיילע איהרען קעכ=

כו (א) לפה שוגה כו׳ י׳ הפסוק הזה ולאחריו הובאו בגמרא יבמות (דף סג) ובסנהדרין (דף ק) כתיב בספר בן סירא הזה [illegible]
עוזה נחיק ירא אלהים הנתן [illegible] אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו, (הוא המקרא בפסוק [illegible]) אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים (פי רש"י [illegible]) (ו) [illegible]
[illegible]

ותפסקי

(טו) אִשָּׁה טוֹבָה מַתַּת אֱלֹהִים וְאֵין עֵרֶךְ לִנְקִיַּת תְּשׁוּקָה :
(טז) טוֹב עַל טוֹב אִשָּׁה כְבוּדָה וְאֵין עֵרֶךְ לַעֲצוּרַת רוּחַ :
(יז) כְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בַּבֹּקֶר לֹא עָבוֹת כְּבוּדַת בַּת חֵן בְּמֵישַׁב
בֵּיתָהּ : (יח) כַּנֵּר בִּמְנוֹרַת הַקֹּדֶשׁ יְפַת תֹּאַר עַל טוֹבַת
טָעַם : (יט) כְּאַדְנֵי זָהָב עַל עַמּוּדֵי כֶסֶף רַגְלֵי אֵשֶׁת חֵן
צְפִיּוֹת הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ : (כ) בְּנִי הִזָּהֵר בִּימֵי הָעֲלוּמִים וְאַל
תִּתֵּן לְנָכְרִיָּה חֵילֶךָ : (כא) בַּקֵּשׁ גּוֹרָלְךָ בְּכָל הָאָרֶץ וּמְצָאת
חֶלְקָה טוֹבָה זְרַע זַרְעֲךָ וּלְמִינְךָ תּוֹצִיא לְךָ צֶמַח : (כב) אָז
לֹא תָכִישׁ כְּמַעֲשׂוֹת פְּרִי וְשׁוֹכַחְךָ לֹא תֵיבָשׁ : (כג) הֵן אִשָּׁה
בנחת

קעמפער מאַכען: (טו) איין גוטעס ווייב איזט איין געשענק גאָטטעס, איין ענטהאלטזאמעס ווייב לעסט זיך מיט ניכטס ערקויפען: (טז) פריידע איבער פריידע איזט איין קייטעס ווייב איינע שטילע פרויא לעסט זיך מיט קיינעם גוטע אויפוויגען: (יז) וויא דיא אויפגעהענדע זאָננע אן איינעם הייטערן מארגען, זא גלענצט דיא שעהנהייט איינער טוגענדהאפטען פרויא אים הויזע: (יח) וויא דאס ליכט אויף דעם הייליגען לייכטער, זא גלענצט דיא שעהנהייט דעס געזיכטס אויף איינעם עדלען קאראקטער, (ניכטס איבערטריפט איינע פרויא, ביא דער, שעהנהייט מיט טוגענד פערבונדען זינד): (יט) וויא דיא גאָלדנע זיילען אויף דעם זילבערנען געשטעלע זא אן שטענדיג דיא פיסע איינער שעהנען פרויא, דיא זיך נור אום דיא הייזליכע ווירטשאַפט בעשעפטיגען: (כ) מיין זאהן! נים דיינע יוגענדליכע וואָהל אין אכט, דאס דו ניא דער פעררוכטען דיינע מאַננס-קרעפטע ניכט פערשווענדעסט: (כא) זוכע דיר איין לאָז אויס אויף דער גאַנצען ערדע, אונד ווא דוא איינע גוטע פורכע פינדעסט, דא זאֵע דיינע זאמען, זא ווירסט דוא גוועכסע דיינער אַרט הערפאָר ברינגען: (כב) דאן ווערדען דיינע פריכטע וואָהל געראַטהען זיין, אונד דיינע צווייגע ניכט פער-דאָרר-

ותכסקי רגליך לכל עובר (יחזק' טז): (טו) לנקית תשוקה. בת"א כתיב לנזירת גזירתה. כי מעט התחיה, ובעברית לא ידעתי להעתיקה רק בגלות נקיות התשוקה, נקי מתחדש זנות: (טז) טוב על טוב, טוב לנפש ויטיב לגוף. כי נעם יפיה קורא לבעלה תמיד. ונעם מגביה חיי רוח: ובת"א. ולית מתקיל לנזירות פומא, ובמיה בעברית פי שאין לה סכתים פיסקות, ואינגנת קילנית, גועם ובוינה בריבה יבתיה ובקיוטה כודך חכה רינה אבל קילה בנתת ובאחרי ספר: (יט) אומרת דדהבא. אדני כסף (שמות טו) ת"י חומרין דכסף: אסיינתא. הולך עומד על העמוד (ה"ב יא) ת"י יגל האסיינתא: יאין עקבותיה בתתקן ביתה. העוסקת רק בצרכי הבית, כי זה רק חובת האשה להתגדל בעניני צרכי הבית, להכין אוכל ומשתה, ולתקן הכלים והבגדים וכדומה לזה. ותעתיקי נ"י העתיקו (וויא דיא גאָלדנע זיילען אויף דעם זילבערנען געשטעלע זא דיא שענען פיסע אויף דער געוועלבטען ברוסט). ואני לא ירחם כי המשל והנמשל.

פתיח רחמה : (טו) מוהבתא דמריא אנתתא טבתא ולית דמיא לבצירות נגרתא : (טז) טיבותא על טיבותא אנתתא בהותתניתא ולית מתקלא לבצירות פימא : (יז) איך שמשא דדניח ברקיעא דשמיא הכנא שופרה דאנתתא טבתא במותר ביתה : (יח) איך שרגא דמנהר על מנרתא דקודשא שופרה דאנתתא טבתא במותב ביתה : (יט) איך חומרא דדהבא על אסטונא דסאמא יאין עקבתה במתקן ביתה : (כ) בני אזדהר בזבנא דעליבותך ולא תתל לנוכריא חילך : (כא) בעי פצתך מן כל ארעא פקעתא טבתא למזרע זרעך כתולדתך תכילאית : (כב) והכנא הוין עלתך ולא כר דהו תהוא שרבתך : (*) אנתתא גירתא ללא מדם תתחשבי אנתתא דגברא דין איך מגדלא הי דמותא לאילין דמתדבקין לה תתחשבי : (*) אנתתא רשיעתא בכנרתה דגברא עולא תתיהבי אנתתא דין צדיקתא לאנא דדחל מן אלרא תתיהבי : (*) לאנתתא אירא דלא בהתא צערא נבליה ברתא דין אסכימתניתא אף מן בעלה תתבהדי : (*) אנתתא דין דלא בהתא איך כלבא תתחשבי ואידא דדחל מן מריא אית בה בהתתא : (*) אנתתא דמיקרא בעלה הכימתא לכל אנש התחשבי רשיעתא דין דמצערניא בגאיותה לכל אנש תתידעי : (*) אנתתא טבתא מיבוהי לבעלה מנינא גיר דשניא דחיוהי אעיפין אנון : (כג) חרינא דאנתתא

במכיכותא

והנמצא בקרב ילא יגיד, וכי דרכו של החכם לספר בתאר נשים יפות מי כל דבריו הנה במעלות ובמדות הנכפיות אשר בחכם, ולא ידבר כלל משמונות יפהפית הגוף · ונכון הוא יותר במ"א אשר לפיה העתקתי בעברי : (כ) בני היזהר בימי הבחורים, בו יזהיר החכם הנערים והבחורים, אשר אש הנעורים דולק בהם, בימי בימי הנעורים אל יכלו כחם בבטן אשה זונות, כי רתיחות טבע הבחרות נקל להתגבר עליו, לבלת אחרי תאות לבם לכן ירחיק אותם מזה, ויזהירם כי ימי רתיחות כחם ושנים בכוריות, ולא יתנו לנכריה וזונה חילם ואונם, כי לא נכתה בעית אותך העון בזקני דור ימי גנות הבגלות תפתח, וקשה להפרד ממנה עד אשר יכלו כחות גופו, כי כמה וכמה בימי בזית בנעוריהם בבתי זונות, ונעשו תלוים זו אחר זה, לכן עמלו הדיינים, ולכן כל בית אלא יעמיד : (כא) בקש גורלך בכל החון · כתרגומו בעי פיתך, גורל · מן כל ארעא פק גתא · פי' תבחר כיוצא בצעריך · והוא כנוי לאשה, בקש לך אשה טובה ונשבה, ע"ד המאמר באבני חלת אבנים ויעלת חן כו' · ובה ידבק : כתולדתך תמימה, תוליד כדמיתך וכצלמך, והמשל נאות יאחד לענין · יתכן שבא כה להזהיר על בעילה שלא כדרכה,

לתנוע

בְּנַחַת קוֹלָהּ וְהוֹכִיָּה כְּמֹחֵי קֹבֶל וּכְאִילֵי בַּרְזֶל בְּמִלְחָמָה :
(כד) בַּעַל אֵשֶׁת מִדְיָנִים כָּל יָמָיו רִיב וּמַצָּה וְחַיֵּי לַחַץ חַיָּיו :
(כה) לִשְׁתַּיִם נִשְׁבַּר לִבִּי וְעַל שְׁלִישׁ יָרְעָה לִי נַפְשִׁי : (כו)
עַל אִישׁ חַיִל כִּי יֶחְסַר לָחֶם וְאַנְשֵׁי שֵׁם כִּי יֵקַלּוּ כְּבוֹדָם וְצַדִּיק
נֶהְפָּךְ לְרָשָׁע : (כז) נֶהְפָּךְ מִטּוֹב לְרֶשַׁע אִם עוֹד יַאֲרִיךְ
הֲלֹא יוֹמוֹ יָבוֹא :

כז (א) סוֹחֵר לֹא יִנָּקֶה מִרְמִיָּה וְרוֹכֵל מֵעָוֶל : (ב) רוֹדֵף
בֶּצַע יַעֲשֶׂה עָוֶל וְאֵין לְהַעֲשִׁיר מַעֲלִים עֵינוֹ : (ג)
כְּיָתֵד בְּקִיר בֵּין אֶבֶן לְאֶבֶן כֵּן מִרְמָה בֵּין מוֹכֵר לְקוֹנֶה : (ד)
אִם לֹא יַחֲזִיק בְּיִרְאַת יְיָ בְּהֶתְמֵיד פִּתְאוֹם בֵּיתוֹ יֵהָרֵס : (ה)

בעלות

דערדען: (כג) דיא שענהייט איינער פֿרויא איזט איינע זאנפֿטע שטימע, איינע טרייערין אבר גלייכט איינעם פֿירלעטערליכען געטימעס אים קריגע. (יעדער בליהט פֿאר איהר טובבען אונד לערם): (כד) איין מאן דער איין צאנקיטשע וייב האט, איזט בעשטענדיג שטרייט אונד האדער וויסגעזעלט, אונד פֿיהרט איין איטפֿערגניגטעס לעבען: (כה) צוייא דינגע קרענקען איין הערץ, אונד דאס דריטטע מאכט איר פֿערדרוס: (כו) ווען איין טאפפֿערער מאן, מאנגעל ליידען מוס, ווען עהרווירדיגע מענער גרינג געשעצט ווערדען, ווען דער פֿראממע צור זינדע קעהרט: (כז) דער פֿאם גוטען וועג צום בעזען זיך ווענדעט, ווען ער אויך לאנגע בעגליקט, זא לעטט איהן גאט נור צום אונטערגאנג רייפֿען:

כז (א) איין קויפֿמאן קאן ניכט בעפֿרייט זיין פֿאן בעטרוג, אונד איין קרעמער ניכט פֿאם אונרעכט: (ב) ווער נאך גרייפֿען פֿערלאנגען שטרעבט איבט אונרעכט, אונד ווער רייך צו ווערדען טראכטעט ווענדעט זיין אויגע וועג (פֿאן גאט אונד דער רעדליכקייט): (ג) ווי צווישען שטיינפֿוגען איין נאגעל איינגעטריבען ווירד, זא דרענגט זיך צווישען קייפֿער אונד פֿערקייפֿער בעטרוג אין דיא מיטטע: (ד) האלט ער ניכט איט ערנסט אן גאטטעספֿורכט, זא ווירד זיין הויז פלצליך צערשטעהרט
ווער־

לאוינא פרי בטן, ויתכן הכתוב מאחריו, ולא תהיה מיתתו יצאה מידית פרי ויגיע מ"א סתימה׳ וכן נתתים בי הייך כפוקים מדברים מענין הבדל אשה טובה ורעה ולא תולחתי תועלת בהעתקתם, לפי שכבר כתבתי כל ענין אחד פעמים רבות: (כג) חרינא׳ כמו היינא׳ חן אשה בצניעות: וריק מאתו׳ כותל יתיתם׳ כי׳ שמעריך: דק קלא׳ לא ידעתי פירושו: לאשמת קללותא וכלימתא׳ אשת פותים ורצת מדנים׳ חיך קרנא ולצעניתא דקרבא כקרן מנחת בקולתם׳ ויהיה כעתקת הגברית׳ חן אשה בצניעות רוח וכחויות מכבד תדמה: אשת פיתים ומדנים כקורני המנתים במלחמת נכתוים: ולא העתקתי הענין ולא המלות׳ חן אשה כי
בנחת

בכיכותא הוו ואיך אשתא דקיקתא הכנא תתחזא אנתתא קהלניתא ופכניתא. איך קרנא מלבמניתא דקרבא תתהשבי: (כד) נפשא דין דכל בר אנש דאית להלין כהין התרבא בשגושיא דקרבא חיא באולצנא נתדברון: (כה) על תרתין צבון תור לבי ועל תלת סני אתבאש לי: (כו) על גברא בר חרא דאתמסכן ואצטרך ועל אנשא מרי שמא דאתבצרו מן איקריהון ועל מן דהפך מן דחלתא דאלהא: (כז) ליבר עולא אשלמיהי ליומא דקטלא:

כז (א) בקשיותא רבתא מתפצא הגרא מן הימא אן לא אחדא אלא בהדא מתהקל המוא דין לא מזדדק מן חטרא: (ב) סגיאא דהוו מטל דליתבהון דהלתא ודצבו למסגיו חטהא מחבא ... (ג) בירת כאפא להברהה מלא כמוא ובית זבנא ומזבנגא מתהקפין חטהא: (ד) ברי אן על דהלתא דאלהא תעבר קליל

זבנא

בנתם מהבר, ימתק בעתים מהדר יין יותר מכל הדרת נוי, [illegible] בסיות קינה ... הריח ... ואבני ... קינה ... עיצה כי אם ... גם ... (כו) על ... כי ... לחם, ... חיל ... ועל ... לא ... לחם, ע"ד כי לא לחנונים לחם ... עבר, והמכירים ... ומ"ש גברא בר חרא ... קינה ... לחם, ... ונכלמים ... כי ... בין הגביר ... נדיבים ... לחם, ... ידי ... בגבורם ... עליהם: כמאמר ... מחרי ... תהלת ... עלי לעירים ... (מיג ל): ... סמיכות, כי ... הגביר ... ונגיד, ... לחם, ... כי ... נדיבים ... הבר ... על ... והבוערים והפוחזים ... מתים, ומתגדדים יקלו ... הסוגים: (כז) הלא יומו ... הקב"ה מאריך כי עד ... עונו אז יעניבנו:

כז (א) ... לא ... נכיון ... לכיחר ... יכן ... (היגיע יג) ... כי ... לגרים, הכיחר ... על ... הקינה, ... כי ... כי ... מיקר הבחירה ... יותר ... לא ... ביום ... דבר ... כי כל המתפללים ... לכי ... כל ... כל ... עיד דינר, ... ע"כ ... יותר על ... יותר ... עמקים אחרים: (ב) ... ויודע ... יודע ...

זיונה

בְּעֵלוּת הֶעָשָׁן נוֹדַע הָאִישׁ וְשֵׂכֶל אֱנוֹשׁ בְּשִׂיחָתוֹ ׃ (ו) הַפְּרִי
יִהְיֶה עַל עֲבוֹדַת עֵצוֹ וְשִׂפְתֵי אָדָם עַל עֲצַת לִבּוֹ ׃ (ז) כְּלֵי
יוֹצֵר בְּכִבְשָׁן יִצָּרֵף וְאָדָם בִּדְבָרָיו יִבָּחֵן ׃ (ח) אַל תְּהַלֵּל
אִישׁ טֶרֶם תִּשְׁמָעֶנּוּ כִּי זֶה כּוּר בְּחִינָתוֹ ׃ (ט) לְפִי מַרְאֵהוּ
יְהֻלַּל אִישׁ בְּבִיאוֹ וּלְפִי דְבָרָיו בְּצֵאתוֹ ׃ (י) אִם תְּחַפֵּשׂ
מֵישָׁרִים תִּמְצָא וְתִלְבַּשׁ אוֹתָם כְּמִדַּת תִּפְאֶרֶת ׃ (יא) כָּל
עוֹף לְמִינֵהוּ יִשְׁכֹּן וְהַיּוֹשֶׁר אֵצֶל אוֹהֲבָיו ׃ (יב) כַּאֲרִי אוֹרֵב
לַטֶּרֶף וְרָשָׁע לְפוֹעֲלֵי אָוֶן ׃ (יג) בֵּין כְּסִילִים נְצוֹר הָעֵת וּבֵין
נְבוֹנִים לָבֶטַח תֵּשֵׁב ׃ (יד) דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּכָל עֵת חָכְמָה
וּכְסִיל מִשְׁתַּנֶּה כַּיָּרֵחַ ׃ (טו) שִׂיחַ אֱוִיל בּוּז וּנְאָצָה וְצַחְקוֹ
לָצוֹן דִּבְרֵי פִּי חָכָם חֵן וְשַׂחֲקוֹ יְשַׁעֲשֵׁעַ ׃ (טז) מִתַּת רָשָׁע
רֶשֶׁת מְזוּרָה וּדְבָרָיו פַּח יָקוֹשׁ ׃ (יז) מֵרִיב אֱלֹהִים תְּסַמֵּר
שֵׂעָר וּמִגְּדוּפָיו תְּצַלֶּינָה אָזְנַיִם ׃ (יח) בֵּין רְשָׁעִים לֹא תֵשֵׁב

וּבְחֵבֶל

ווערדען: (ה) דורך דען אויפשטייגענדען רויך מערקט מאן דאס פייער, זא לייגט זיך דעם מענשען פערשטאנד דורך זיין רעדען: (ו) וויא דיא פרוכט פאן דעם בוימע בעארבייטונג צייגט, זא פערראטהעט דאס געשפרעך דיא נייגונג דעס הערצענס: (ז) טאפפערגעשירר פריפט דער אפען, דורך דיא אונטערדעדונג ווירד דער מענש געפריפט: (ח) לאבע ניאמאנד ביז דוא איהן שפרעכען הערסט, דען דיעס איזט דיא מענשען־פריבע (זא אונד אבגעבילט צו ערקענען): (ט) מאן שעצט דען מאן ביים הערייןקאממען נאך זיינעם אנצוג, ביים וועגגעהן אבער נאך זיינעם שפרעכען: (י) ווען דוא נאך טוגענד שטרעבסט, ווירסט דוא זיא ערלאנגען, אונד זיא וויא איין עהרען קלייד טראגען: (יא) פעגעל הערבערגען ביא איהרעס גלייכען, זא דיא רעכטשאפענהייט ביא דענען דיא איהר ערגעבען זינד: (יב) וויא דער לעווע נאך דעם רויבע לויערט, זא דיא זינדע דענען דיא אונרעכט טוהן: (יג) אונטער טהארען זיהע דיא געלעגענהייט אב, אונטער פערשטענדיגען פערווייל בעשטענדיג: (יד) דיא רעדע דער ווייזען איזט בעשטענדיג ווייזהייט, דער טהארען, וועכזעלט וויא דער מאנד, [illegible] ניכט אונוואנדעלבארע גרונדזעצע לייטען איהן, ניכט וואהרהייט, ניכט טוגענד זינד דיא ריכטשנור נאך דענען ער זיינע רעדען פיהרט, זאנדערן צייט, ארט, אונד אנדרע אומשטענדע: אין ערנסטהאפטען שטונדען שפילט ער פיוויילט פראם, אין פרעהליכען ערלויבט ער זיך שלעכטע אונגע־לעגענהייטען א׳ ד׳ ג׳) (טו) דאס געשפרעך דעס לאסטערהאפטען איזט בעליידיגונג, אונד דעססען לאכען שפאט, דעם ווייזען ווארטע זינד גונסט,

אונד

זבנא סגיאא תחסר : (ה) איך תננא סניאא לעל מן נורא היכנא שועיתא דאנשא על חושבנא : (ו) איך דפולתנא דאילנא עבד פארוהי הכנא חושבניהון על תרעיתהון דבני אנשא : (י) אן תבעא קושטא תשכחיוהי ותלבשיוהי איך נחתא דתשבוחתא : (יא) פרחתא דישביא לות גנסה שבנא וקושתא לות עבדוהי אזל : (יב) אריא לתברא כמן הכנא שאלא לעבדי חטהא : (יג) בית סכלא למטר עדנא ובית חכימא למללו אמינאית : (יד) שועיתהון דחכימא בחכמתא אנין בכל זבן וסכלא איך סהרא משתחלף : (טו) שועיתהון דסכלא סנין אנין וגוחכהון מרהותא הו : (טז) מוהבתא דרשיעא מוקפא מנא דסערא ודאיטר דמא צארת מלא דעולא : (יח) בית רשיעא לא תהב ומא דנחכין סכר אדניך

אונד זיין וואָהנען פרייליך : (טז) דעם גאָטלאָזען געשענקט איזט איין אויפגעזע-טעס נעץ, אונד זיינע וואָרטע איין געפעהרליכער פאַלל : (יז) זיינע פּאָלגע [illegible] (ביים הערער) העבט איינעם דיא האָהרע אויף דעם קאָפּפע עמ-פּאָר, פאָן זיינען טריבען אונד שמעהען גלעלען דיא אָהרן : (יח) [illegible] גאָר ניכט אונטער זאָלכען נידערטרעכטיגען מענשען, אונד אונטער איינער רוט=

[illegible] את הקינה תגלים עינו, כאלו אינו רואה [illegible] : (ג) [illegible] הקיר [illegible] לאבן כו' · ונכנה אחד מחכמי יון (אריסטיפוס) אמר · [illegible] הגדל [illegible] יתקנו המגהים לראות איה את אחיו : (ד) כי מבחיק כו' · כן הוא לפי נסחת הסורית, ובספור, מדבר הכתוב, אם אינני מחזיק בירתה לשבית [illegible], [illegible] ביתו יהרס, וכל תחבולותיו לשכל ולדרוך [illegible] [illegible] [illegible] בחכי ימיו [illegible] ותלמידית ת"ה, כי אם [illegible] על [illegible] הזאת האזן : (י) אם תתבע כו' · אם יפים הדרים [illegible] לנו ללכת בדרכי [illegible], [illegible] לו להכינם · והבא לטהר כותחין לו, רק [illegible] [illegible] הצדיקים [illegible] בדרכיו [illegible], [illegible] [illegible] : (יג) [illegible] [illegible] · [illegible] להודיע [illegible] לריק ולבטלה · [illegible] בכל [illegible] [illegible], וכן [illegible] [illegible] ידבר אם ינקט [illegible] דבר · [illegible] כי [illegible] טוב תמיד ואין [illegible] [illegible] לא [illegible] דבר מה, [illegible] : (יד) מבחנה נירח · לפי דבריו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] בהוא [illegible] מהמידנים [illegible]. וכפי מה [illegible] פועלים עליו, [illegible] דבריו [illegible] ומוכר, [illegible] [illegible] מדבר דברי [illegible], ונגיל [illegible] ונדומה להוא : וכן הוא [illegible] ומתהפך בכל עת [illegible] [illegible] לפי מה [illegible] רוחה [illegible] ומכותה · והוא עין [illegible] נירח [illegible] יותיר לא [illegible]. [illegible] לפי מה [illegible] [illegible] אל [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ונפי מה [illegible] מתפסק [illegible] : (יז) [illegible] אלתי כו' · הוא דרך [illegible] [illegible] קנה [illegible] [illegible] [illegible] קללות [illegible] · ומחרפים ומגדפים בקול [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], וכל העומדים [illegible] נקוּבם

ובחבל מלוצצים אטם אזניך: (יט) מגלה סוד מאבד
אמונתו איהב יבקש בל ימצא: (כ) נסה רעך ובטח עדיו
ואם מגלה סוד הוא אל תלך אחריו: (כא) מפריד אוהב
ממלט אויב כצפור מיד לא תשיגנו: (כב) לא תרדוף
אחריו חנם כצפור נמלט מפח וכצבי מיקוש: (כג) פצע
ירפא מצה הכבר וגולה סוד אין מזור לו: (כד) קורץ
בעיניו מרמה בלבבו אין נקי ממנו: (כה) על פניך ימתיק
שפתיו ויהלל דבריך ואחרי גוך יפתל אותם: (כו) רבת
שנאה נפשי ואותו מכל ואף יי שונא אותו ויהדפנו: (כז)
זורק אבן על ראשו ישוב ומכה בסתר נפשו חיבל: (כח)
חופר גומץ בקומתו ימלאנו ומפיל פח בו ילכד: (כט)
חורש און בו יכשל ולא ידע אי מזה יבא: (ל) זנים
ופחים למזהיהם ועד יום מותם לא ימלטו: (לא) בוז
והתול לאנשי לצון אף אורב עליהם ככפיר: (לב) ישו
לאיד נקי נגע וקלין אחריתו: (לג) כעס וחמה תועבה
גם שניהם שומר נפשו ירחק מהם:

כח

ראָטטע שפעטטער פערשטאָפּ דיא אָהרן: (יט) ווער איין געהייםניס
אָפּפּענבאַהרט, פערליהרט דאַס צוטרויען, ער מאַג איינען פריינד זוכען. ער
פינדעט קיינעם: (כ) פריפע ערסט דיינען פריינד אונד דאַן פערטרויע
איהם, ענטדעקט ער אַבער געהייםניסע, זאָ פאָלגע איהם ניכט ווייטער:
(כא) איינען פריינד פערשטאָסען, הייסט איינען פיינד ענטלאַססען, דאָס
האָסט איהן עבן זאָ וועניג איין, אַלס דען אויס דער האַנד ענטפלאָהענען
פאָגעל: (כב) פאָלגע איהם ניכט פערגעבליך נאָך, ער איזט ענטפלאָ-
גען וויא איין פאָגעל אויס דעם קעפיג, אונד וויא איין רעה אויס דעם נעטצע:
(כג) איינע וואונדע לעסט זיך היילען, שמאָהווארטע ווערדען פערציהען,
אַבער ווער געהייםניסע ענטדעקט, האַט קיינע האָפנונג פאַר זיך: (כד)
ווער מיט דען אויגען שלויא אוועהער טיט — בריהטעט בעזעס, וויא
שווער איזט איינעם זאָלכען צו ענטגעהען: (כה) פאַר דיר ווירד ער
זיס רעדען אונד דיינע ווארטע בוואונדערן, הינטער דיר אַבער פערדרעהט
ער זיא דיר צום נאַכטייל: (כו) מאַנכעס איזט מיר פערהאַסט, אַבער ער
איבער אַללעס, אויך דער עוויגע האַסט איהן, ביז צום פערדאַממען: (כז)
ווער איינען שטיין אין דיא הוהע ווירפט, דעם פעללט ער אויף דען קאָפּף,
אונד ווער אין געהיים שלאַגט פערוואונדעט זיך זעלבסט: (כח) ווער איינע
גרו:

ארניך : (יט) דגלא ראזא מוכד הימנותה ולא נשכח לה רחמא איך נפשה : (כ) נכא חברך ואתהכל עלוהי אן דין גלא ראזא דהימנותא לא תאזל בתרה : (כא) אכאנא גיר דגברא דאוכד מנתה הכנא אובדת רחמיותה דרחנך : (כב) ואיך עופא מן ידך אפרחתיוהי ולא תצודיוהי ולא הירדוף בתרוהי מטל דארתפלט איך טביא מן נשבא ואיל צפרא מן פחת : (כג) מטל דלצילפתא אית עצבא ולמצותא אית תרעותא ולמגלה דין ראזא פסק סברא הו : (כד) ודרמא עינה נהוא תברא : (כו) סני סנירת ולא אבוהה ואף אלהא נסניוהי ונלוטיוהי : (כז) דשדא כאפא עלוהי תהפוכי ודמהא בסתרא לאבדנא נתיהב : (כח) דהפר גומצא בקומתה נמליוהי ודצלא פחא בהון נתתחד : (כט) דחשל ביישתא בה נפל ולא נדע מן אימכא תאתא עלוהי ביישתא : (ל) פחא ומצידתא הלין לידועיהין והנין נלוין אנון עדמא ליומא דמותהון : (לג) קנאתא ורוגזא ואף הנין מכאן :

כח

גרובע גרעבט, פיוועט זיא זעלבסט אוים, ווער איינען אנדערן איינע נעלע טטעוועט, ווירד זעלבסט דארין געפאנגען: (כב) ווער איין איינען אנדערן בעזעס העגט, ווירד זעלבסט דארין פערסטריקט, אונד וויס ניכט וואה הער עס גענקומען: (ל) דארנען אונד נעלע זינד פיר דיזעניגע ווערכע זיא אין וועג לעגען, ביז אן איהרען טאד ענטקאמען זיא ניכט; (לא) טפאטער לאבען, אונד העהנען, אבער דער צארן ווירט איהנען זיא איין לעווע אויף: (לב) דער זיך איבער דעם פראמען אונגליק פרייעט, דעמען ענדע איזט טאערן אונד טאנדע: (לג) צארן אונד ראהט זינד ביידע אבטייעגסווערטע לאסטער, איינע ערלע זעעלע ענטפערנט זיך דאפאן:

כח

לקולם כי אינם מגלים, כי יכה בידיו ירקע ברגליו, ויתרגז ויתגעש בכל מאמרי כזו: (כ) נפש רעהו כו׳ ובסיבה מפרש במה ינסנו, יחיל בגליי סוד: (כא) מבריך אוהב׳ היה כאלו היה אויב תחת ידו ולא יכל לפרוע לו, ובזה מהרחיק האוהב יעיב הוא לאויב אשר יכל להרע לו, כי הוא ידע כל לבו: כלומר תיד׳ כלומר אויב נהפך לאויב יותר קשה להכינו לאוהב מאויב בתחלה, כלמור הגלגד ונמלט יותר קשה כנגד מאותו שלא נלכד מעולם וזה ג״כ כיונת הכתוב שאחריו: (כג) לבלעים כו׳ הוא כיון מה שאמר לעיל (פ׳ כב כסוק כח): (כד) קורץ בעיניו כו׳ קריצת העינים סמן הנוכלים והרמאים המוכנים מחשבת מרמה ׳ וכן חגרת השפתים אציעים מבינותם

כח (א) נוטר איבה משחית נפשו ונוקם ברעהו יי ינקום
בו : (ב) עבור על פשע רעך ויי יעבור על
פשעיך : (ג) אדם פוקד עון רעהו ומיי יבקש חסד : (ד)
על עמיתו לא ירחם ויי ירחם עליו : (ה) זכור קצך ולא
תקצף כשאל ואבדה והדלת מחטא : (ו) זכור מצות יי
ולא תשנא אחיך לפני אלהים : (ז) הרחק מריב דרכך
וירחקו חטאים ממך : (ח) איש נרגן יסכסך רעים ובין
אחים מדנים ישלח : (ט) מרבה עצים מרבה להב
ומרבה ריב מרבה אף : (י) זפת וגפרית יעלו האש בוז
והרפה ירבו זעם : (יא) נופח ניץ יעלה להב רק עליו כבה
יכבה ושתי אלה מפיך יבואו : (יב) דבר קשות יעלה אף
ומענה רך משיב הכה : (יג) ואף לשון שלישיה תקלל
כי חללים רבים הפילה : (יד) לשון שלישיה הוציא עמים
לשבי וגרש אותם מעם לעם : (טו) הפך מלכים מכסא
ונגידים

כח (א) ווער האַסס נאַכטרעגט טאָדטעט זיך זעלבסט, ווער זיך
רעכט, אַן דעם ווירד גאָט ראַכע איבן: (ב) פער־
צייהע דיינעם נעכסטען דיא בליידיגונג, זאָ ווירד גאָט דיר אויך פערצייהן:
(ג) איין מענש טרעגט דעם אַנדערן ראַכע נאַך, אונד ער פערלאַנגט פאָן
גאָט פערגעבונג: (ד) ער וויל זיך איבר זיינעס גלייכען ניכט ערבאַרמען,
אונד גאָט זאָלל זיך איבר איהן ערבאַרמען? (ה) געדענקע אַן דיין ענדע אונד
לאַס דיא פיינדשאַפט פאַהרן, דענקע אַן דיא פערוועזונג זאָ ווירסט דו ניכט
זינדיגען: (ו) דענקע אַן דיא געבאָטע גאָטטעס, אונד האַססע דיינען
ברודער ניכט פאָר גאָט: (ז) ענטפערנע דיך פאָן צאַנקערייען, זאָ ווערדען
זינדען פאָן דיר ענטפערנט זיין: (ח) דער צאַנקזיכטיגע ליבט שטרייט אונד
האַדר, ער פערווירט אויך ברידער געגען איינאַנדער: (ט) יע מעהר
האָלץ, יע מעהר פלאַממע, יע מעהר שטרייט, יע מעהר צאָרן: (י)
פעך אונד שוועפעל פערגרעסערן דאָס פייער, פערלײמדונג אונד שמעהוואָרטע
פערמעהרען דיא וואוטה: (יא) בלעסט מאַן דען פונקען אַן זאָ פלאַממט ער
אויף, שפייעט מאַן דאַרויף זאָ ערלישט ער, ביידעס קאָממט אויס דיינעם
מונדע: (יב) אויפבראַהרענדע האַרטע רעדען שטיפטען שטרייט, זאַנפטע
ווידערלעגונג קיהלט דיא היצע: (יג) אויך דער דרייצינגלער זייא פער־
וואונשט, פיעלע האַט ער אינס עלענד געשטירצט: (יד) דער דרייצינגלער
האַט מאַכטיגען אינס געפענגניס געבראַכט, אונד זיא פאָן איינעם פאָלקע
צום אַנדערן פערטריבען: (טו) האַט קעניגע פאָם טראָהנע געשטירצט,
אונד

כח (א) וגברא נכולתא מוכר אורחה ופורענא מן קדם אלהא נשבח. מטל דכל חטהוהי מטר נטירא
לה: (ב) שבוק מא דבלבך ובתר כן צלא וכל חטהיך
נשבקין לך: (ג) בר אנשא דלבר נשא נטר רוגזא מן קדם
אלהא מנא בעא אסיותא: (ד) הו דבר אנשא הו לא
צבא למשבק לה מנו שבק לה חטהוהי: (ה) אתדכר
מיתא ואעבר בעל דבבותא ולשיול ולא בדנא ואתכלי מן
דלמחטא: (ו) אתדכר פוקדנא ולא תסנא חברך קדם
אלהא והב לה מדם דחסיר לת: (ז) ארחק מן הרתא
ונתרחקון מנך חטהא: (ח) בר אנשא גיר עולא דרחם
דינא בעל דבבותא רמא בית אחא: (ט) כל דתרמא
בנורא נאקד וכמא דתסגא בדינא מסגא סגא: (*) איך
תשבוחתא דאידיא דאנשא הכנא רוגזא · ואיך סגאת
נכסוהי הכנא רמא רוחה: (י) צרוא ועיטרנא מוסקדין
נורא ודינא סגיאא אשדין דמא: (יא) אן תפוח בנורא
תאקדי ואן תרוס עליה מיא תדעכי ותרתיהין מנן אנין:
(יג) ואף לשנא תליתיא לסגיאא כשביא אפיק ובדר אנון
מן עמא לעמא: (טו) ואף לאנשא מיקרא דמדינתא מן
בתיהן

אנה יאנס, מי ומי המתיעים: (כה) ולא נבלתו · כי המרמה בגלויו אוהב, ואויבה בלבו היה מכשול אשר לא ידע האדם להמלט ממנו, ומזיק גדול לבני אדם ורעיי לשנוא אותו: (כח) ולא ידע כו'· כי המלשין על זולתו, ספק יאבד נאמנותו, והיתעו ישיב לו פעלו ברעתו, ובפועל כמוי נוקם הרשע, ע"כ לא ידע מאין יבוא מכלתו:

כח (ה) הוא בין אחיו כו'· איש בליעל אוהב להתחמם בגחלי אש המריבים, ויגרה איש על רעהו להרבות חמתם, ולהגדיל המלוכה, ולספות הקטטה: (ט) ומריבה מרנים כו', היא מזהרה בלא להתחזק במחלוקת, בהנים ומריבים אם לא יקומו אחד מהם, אך יוסיפו תמיד זה לזה על דברי מריבתם הרי הם כעצים ופחם ונפרית לאש מתלקחת, ואין לדבר סוף · ואם אחד מהם נותן כיעתו כמעט ואין עונה על דברי מריבתו, עד מהרה ישכך חמת זולתו, ותשקוט הזעם והמריבה תנוח: (יא) הפח בגן כו'· מה יפה המשל הזה על ענין המחלוקת, כי גן קטן רחבית מדין · ומתוך המריבה לרוב ע"י דבר קל, ע"י דבור אחד בלא כוונה · והנענה נתיה בזים אם יתחזק בדבר הקל התחלה יעביר עליו וידבר עזות, הרי הוא כמביא הגן להבלותו ללהב גדול ואם בדברי רצוי בא אליו לפייסו ולהתנצל בענין מה, הרי זה רוק על הגחלת · ולו"א ובתי אנה בכיך המה · כי הפה באמר הוא הפה שהתיר; ולשון מהפכת תחת רעהו בלשון הפוח יוכל לשכך חמתו, רק נתלה אם ידבר קשות אז ר..ית · והכתוב מאחריו באור לאה שלפני: (יד) וגרש אותם כו'· יתכן להיות נוגעת התנכם, על חכמי היתרון המלשינו על יושבי יהודה וירושלים, לפני מלך כורש לבטל בנין בית שני כמוכבד בעזרא ד · והנה בת"א כתיב ואף לשנא תליתיא · (אין

סריית=

ונגידים מהיכליהם טרד: (טז) מקשיב אל לשון רגיל אין
שלום במגורו כל ימיו: (יז) מכת שבט העשה פצע ומכת
לשון תשבר גרם: (יח) רבים חללים הפילה חרב ועצומים
מהם הרוגי לשון: (יט) איש נשמר בה אשריו וחכמתו
לא נצמתה: (כ) בעלה לא משך ובכבלה לא באה רגלו:
(כא) כי על כבד עלה וכבליה כבלי ברזל: (כב) מות
מר מותה ויורדי בור טובים ממנה: (כג) אל תאחז באוד
ולא תכוה הפרד מאיש תככים ולא תלכד: (כד) עוזבי
יי היה יכשלו בה ואיש עולם תוקד בם: (כה) הן כרמך
בסירים תגדור את כי תסגר פיך בדלתים ובריח: (כו)
כספך וזהבך במאזנים תשקל אף כי תפלס אמרי פיך:
(כז) חתום כספך ובלום פיך ותנצל נפשך מכל מכשול:

כט

אונד פירשטען אויס איהרן פאלעסטען פערוויזען: (טז) ווער אויף איהם
הערט האט לייטלעבענס קיינע רוהע: (יז) איין פייטשענשלאג מאכט
שטריאמען, אבער איין צונגען היב צערשמעטטערט דאס געביין: (יח) פילע
זינד דורכ'ס שווערדט געפאללען, אבער ניכט זא פיל אלס דורך צונגען פאללען:
(יט) היל דעם מאננע דער פאר איהר געזיכערט איזט, אונד זיינע וויזהייט
ניכט אונטערדריקט ווירד: (כ) דער ניכט אין איהרעם יאכע ציהט,
נאך איהרע פעססעלן טרעגט: (כא) דען שווער איזט איהר יאך,
אונד איהרע פעססעל פאן ערץ: (כב) איהר טאד איזט שרעקליך,
אונד דיא אינס גראב פאהרן זינד בעססער אלס זיא: (כג) גרייפע דען
בראנד ניכט אן, זא ווירסט דוא דיך ניכט ברעננען, איידע דען שוועט-
צעלער, זא ווירסט דוא ניכט בשטריקט: (כד) גאטטעסלייגנער ווער-
דען דארין געפאנגען, איין עוויגעס פייער פערצעהרט זיא: (כה) דוא
אומצייענסט יא דיינען ווייכבערג מיט דארנען, פילמעהר מאכט דוא פאר דיי-
נעם מונדע שלאס אונד ריגעל פאררוקקעסט: (כו) וויגסט דוא דיין געלד אונד
זילבער אויף דער וואגע, פילמעהר דאס דוא דיינע ווארטע אבוועגען מוסט:
(כז) לעגע איין זיגעל אויף דיינעם גאלדע, אונד איין שלאס פאר דיינעם
מונדע, זא ביסט דוא זיכער פאר אללעם אונגליקס:

כט

דרייצינגלער) ונקרא כן האדם המתערב בין שתי כתות, בהיותו עם כת אחת ידבר כמהו, ועם כת השנית ידבר אחרת, ובמקום שלישי ידבר לא כדעת שתי הכתות, כאשר עשו אנשי שומרון לאנשי יהודה אמרו נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם (עס) לפני מלך פרס כתבו שטנה על היהודים, והם בדעתם היה להם לבדם לבנות היכל,

ולפיכ

בתיהון טרד ובתא דמלכא מתרב : (טז) לישנא תליתיא
כגיא בשביה אפק וארחק אנון מן נכסהון : (יז) מהותא
דחוטרא עבדא שותגא ומהותא דלישנא תברא גרמא : (יח)
טגיאין אנין קטילי חרבא ברם לא איך קטילי לישנא : (יט)
טובוהי לגברא דאתפצי מנה וחכמתה לא אתחלט : (כ)
טובוהי לגברא דלא נגד בניוה ובאסורוהי לא תהאסר :
(כא) מטל דנירא קשיא נירה ואסורוהי אסורא אנון
דפרזלא : (כב) מותא בישא מותה וניחא אית בשיול טב
כן דלותה : (כג) לא תאקד בזיקא וזליקא דנורא לא
ניקדונך : (כד) כל דשבקין דחלתא דאלהה בה נפלון
ובהון תאקדי נורא ולא תדעכי ותשלט בהון איך אריא ואיך
נמרא תבסבסי אנון : (כה) איכנא גיר דסאג אנת כרמך
בהטטא היכנא אף לפומך תרעא וסוכרא : (כו) לכספך
ולדהבך את עבד ויתמא ולמלתך עבד מתקלא : (כז)
אזדהר דלמא תפל דלא תתרמא קדם סנאך :

כט

ולהיות שהעתקתי בגדרי לשון שלישית , וגם חז"ל השתמשו בלשון הזה, וז"ל במסכת
ערכין לשון תליתאי קטיל תלתא הורגת למספרו ולמקבלו ולאומרו עליו (ערכין טו) ·
ואמר הכתוב (ירמיה ט) כחץ שחוט לשונם היה הרגה היותר מכל מיתות, ובאו
בין המדברים ההולך רכיל , ובין הבריות המחניף : (טז) אין ללשון שליש · איש
נוטה אזנו לקול אלפים , בכל עת יוצא מלבו רכיל מפתים אזני בעלי ריבות ובלשון
רע , ומפילים שנאה בין איש לאשתו ובין ריע לרעהו ובין אח לאחיו, ויגיע כל ימיו
במריבה וקטטה, וכאשר עשה דואג לדוד קבל דלטורין , והיה תמיד מריבה בביתו ונענש
בפלגות מלכותו · ומי אינני יודע מעשה הורדוס הרג אשתו ובניו על לשון הרע : (יח)
[illegible] כו' · [illegible] ע"י [illegible], ורבים כאלה · וחז"ל אמרו לה"ר הורג
שלשה המספר והמקבל והנאמר עליו ואין דבר חונן בבני אדם רכיל , בהשיאת
[illegible] אלא להזיק להם, כי אז ישירו אנשים הרשעים האלה מאסלי אנשי יקר והם
לרעת ישנאו , והם כונת אמרו אמרי הנבר [illegible] מתלבשות · ואמרתי לא
נאמנים , לא בשלה אמרתי לשקר אותם : (כא) [illegible] · כי זולת מה [illegible]
[illegible] ע"י התלבשות, הוא נגלל [illegible] על לא דבר · ולא ידענו באמת . אמתי [illegible]
היה , הוא נוכל לדרוש כל הפסוקים האלה על הורדוס המלך ; כי היה את [illegible] מרה ,
[illegible] אחרי כי הצדיק לו , כי שפך דם נקי דמי אשתו ובניו , וכי החיה [illegible]
[illegible] לניתו · כמסופר ביוסיפון ספר ו' פרק ס' : (כב) [illegible] חכמים ,
[illegible] , אל תגנם עמו בדברים · כי דרך איש רכיל , להכניס בדברים , ידבר תחלה
ודברים רבים וחלק [illegible] , ודבריו דברי [illegible] ותהלה , [illegible] ירגם להלשין עליו
ויהפך [illegible] לידי [illegible] . ע"כ טוב שתפרד ותרחיק ממנו , וגם דבריו הטובים לא
[illegible] ממנו , ולא תדבר עמו מטוב ועד רע , ואז תוכל נפשך יצא מלכד דבריו ולכן
[illegible] אותו לדוד , [illegible] עץ [illegible] , ותוכו [illegible] , כן הוא איש חכמים [illegible]
[illegible] (כה) [illegible] · [illegible] לזה [illegible] בגמרא (ערכין דף טו) אמר הקב"ה

כט (א) מַלְוֶה לְרֵעֵהוּ אִישׁ חֶסֶד וּמַחֲזִיק בּוֹ נוֹצֵר תּוֹרָה׃
(ב) הַשְׁאֵה בְרֵעֲךָ לְעֵת מַחְסוֹר וְהוּא בְּיוֹמוֹ יָשִׁיב
כַּסְפּוֹ׃ (ג) שְׁמוֹר מוֹצָא פִיךָ בְּמוֹעֲדוֹ וּבְכָל עֵת יָדוֹ פְּתוּחָה
תִּמְצָא׃ (ד) רַבִּים יִלְווּ לְעֵת מַחְסוֹר וּלְיוֹם שִׁלּוּם יֶאֱהָבוּ
מוֹעֵד׃ (ה) יִשַּׁק יָדָיו לְעֵת קַחַת וְעַל כִּיס רֵעוֹ יַרְהִיב לָשׁוֹן׃
(ו) וּבְיוֹם שִׁלּוּם מַפָּח נַפְשׁוֹ לְיָמִים רַבִּים יָשִׁיב לוֹ׃ (ז) גַּם
כִּי הִשִּׂיגָה יָדוֹ הַחֲצִי יְשַׁלֵּם וִיהִי בְעֵינָיו כְּמוֹצֵא חֵפֶץ׃ (ח)
וְיֵשׁ יָשִׁיב פְּנֵי נוֹשֵׁהוּ רֵיקָם וִיזַכֶּה לִבּוֹ בְּיָמִים לֹא טוֹבִים׃
(ט) וְיֵשׁ תַּחַת כֶּסֶף יָשִׁיב בּוּז וְהֵלֶךְ תִּירָה קָלוֹן׃ (י)
רַבִּים מוֹנְעִים טוֹב לֹא מֵרֹעַ לִבָּם אַךְ עַל אָבְדָן רְכוּשָׁם חָסָה
עֵינָם׃ (יא) אֶפֶס חֹלֵן עֲנִיבְעָנָיו וּפְנֵי נֶפֶשׁ דְּאָבָה אַל תָּשִׁיב
רֵיקָם׃ (יב) טוֹב תְּאַבֵּד כַּסְפְּךָ בְּאָח וּבְרֵעַ מֵהִשָּׁחֵת פָּנָיו
תַּחַת אָבֶן׃ (יג) שִׂים מַטְמוֹנְךָ בִּצְדָק וְיֹשֶׁר כִּי הוּא טוֹב
לָךְ

כט (א) ווער זיינעם נעכסטען געלד לייהט איבט איין וואָהלטעה=
טיגער אמט, אונד ווער דען דירפטיגען אונטערשטיצט, האַלט
גאָטטעס געבאָט׃ (ב) לייהע דיינעם נעכסטען ווען ער איין נאָהט איזט,
יעדאָך אבער אום עס אויך צור בעשטיממטען צייט ווידער געבען׃ (ג) האַלטע
דיין וואָרט צור בעשטיממטען צייט, זאָ ווירסט דוא שטעטס בייא איהם איינע
צופלוכט פינדען׃ (ד) פיעלע לעהנען זיך ווען זיא ברויכען, אונד ווען
דיא צייט צור בעצאַהלונג קאָממט טיבן זיא אויך׃ (ה) ווען ער דען דאַר=
לעהן ניממט קיססט ער דיא הענדע, אונד שמייכעלט אום דעס געלדעס וויללען
פיל פאָר׃ (ו) קאָממט דיא צייט אבער צום בעצאַהלען, זאָ זיהט ער איהן
אויך, ער ווירד'ס איהם אין איינער צייטלאַנג געבן׃ (ז) איזט ער אויך
בייא געלדע, זאָ גיבט ער איהם קוים דיא העלפטע, אונד רעכנעט עס אלס
געפונדענעס גוט אן׃ (ח) אמאַנכער בריגגט איהן גאַר אום זיין געלד, אונד
ענטשולדיגט זיך, דיא צייטען זינד שלים׃ (ט) נאָך איין אנדרער שאַנהט
איט שימפפוואָרטע שטאַטט דער בעצאַהלונג, אונד ערווייזט איהם שטאַטט
דעס דאַנקס פעראַכטונג׃ (י) פיעלע ענטציהן זיך וועגען דער בעטריגערייא,
זיא בעזאָרגען אונפערשולדעט אום איהר פערמעגען צו קאָממען׃ (יא) איינדעס
רעטטע דען נאָטלייד ענדען, אונד טראַגע איהם געדולד, ווען דוא אום עט=
וואַס קאָממסט, זאָ פערליהרסט דוא נאָך ניכט אללעס׃ (יב) פערליהרע
ליבר דיין געלד אום דיינעס ברודערס אונד פריינדעס וויללען, אלס דאַס עס
אונטער איינעם שטיין פערראָסטען זאָלל׃ (יג) לעגע דיינען שאַטץ אין
טוגענד אונד רעדליכקייט אן, ער ווירד דיר מעהר ניטצען, אלס אללעס

וואַס

כט (א) רמא חובלא טבא מן דמוזף לחבריה ודאחד באידא נטר פוקדנא הו : (ב) אוזף לחברך בערנא דצריכותה ואתקים עם חברך ובכל עדן תשכח צבינך מנה : (ג) סגיאא גיר יאוזפא דבעו יוזפתא ואחרו למוזפניהון : (ה) בערנא גיר דיזף נשק לידה דמוזפנא ועל נכסת דחבריה מרים קלה : (ו) ובערנא דמיתא יוזפתא מפיח נפשה ולזבנא סגיאא יהב לה : (ז) ואן נשכח נתפרע פלגא וחשב לה דאיך דמשכחו אשכחה : (ח) וסלקי אידוהי מן נכסיהי סריקאית וקנא לה סנאא ואשתותף דין מגן : (ט) מצותא יצותיתא פרע לה וחלף איקרא צערא : (י) סגיאא דלא היא מן בישותא אתבליו למוזפו אלא מטל דדחלין מן הרתא סריקתא : (יא) ברם עם מסכנא אגר רוחך עמה ואיך דלמטי פיקדנא ארוחיהי ואין נהיא חוסרנא לא תיתא על כלך : (יב) אובד כספך על אחיך ועל חברך ולא תסימיוהי תחית כאפא ואסתא : (יג) סים לך סימתא בזדיקותא ובחובא והו טבא לך מן כלמא דאית לך : (יד) צור זדקתא וסים בית גזך והי תפרקך
מן

ללמן כל אבריו של אדם יקיפון ואתה תוצל, כל אבריו מבחוץ ואתה מבפנים ולא יגיד אלא והקפתי לך שני חומות אחד של בשר ואחד של עצם ע"כ · וע"ש הדרשות נתחדשו על מספרי לה"ר:

כט (ב) ושית' אוצרה ללות ביום אחיך למועד אשר הנעשה לך: (ה) ועשה קנין · יתגרה לו בדברים רבים ויעורה ספרים לגזול את לבו:
(ו) ויפי בעיני כמוצא חפץ · פי' המלוה מדמה שהוא משיג לו בגלל מלאו אחרי שריגה קפת יד המלוה · ימן אח"ל: מאחרי דפתיך פחרי הפרע (ב"ב דף נג) · תצ"ה רעה קח סיגין · ויחכם מגוה כאן אדעב דיגות בלוה: א) יש לו ומחריך ואו הפלוים בלך ושיג ויאחר עוד בבוא עוד יום . אבל ישלם כלו: ב) אפיס אינו נדרך הבית · ג) מליב שני הלוים ריקם ולא ישלם לו כלל, אך יקח כליה ואני אעין רק אבקה ומתגלגל ביצתים רעות ילכו לא נכים, שמתחבר מחתבר אל גרוד נקיע, ויצאתים מרובית: ד) והית הגרוע מגלם לא די פלא יכנס, רק עוד: (ט) ברים ונגלוה יפעיר את המיות, „ הבואי לא הגויה לי, יכספך לא הלוית לי" ויחת אשר היה לי לפידות ידיו יהבליה אשר ביגת נתיגתי היה הפיג פבייצים, יציג אבלי הגרוע פבגרועים, כאשר יהקד אז פלוי ותי לא ירחם ויכיר מזה כי מתכבת לב אדם תמיד היה בכל דור ודור ולא גויד איזט זיך האד דער זאגט דרך אוועג יאהרהונדערטע! (יא) אפס כי' כלומר אף כי הרמאים רבים ובכייו עיבה עניים, בכל זאת לא תמנן את ידך כי': (יד) נר כי' · כמו נר תגידה, קפיר וכתאור מיגנו תמוך (ב"ב דף יא): (טו) ערב פי' · אחר המלוה יציל אוהרה לערב · ומינג ערבי עזו תוחו · ומן המוגר בהתא יורד מן ערבה, תום המגוג את ערבו ולא ישלם. הוא עז פנים והגד נבתי, כי היה לו

לך מכל מחמדי עין : (יד) צר צדקה באסמך ומכל רעה
תפדך : (טו) מגן ופותחה תהי לך בעד אויב מחתת
ומסתר מכל נצח : (טז) ערב בעד רעהו איש הישר ויעזב
ערבו עז מצח : (יז) חסד מערבך בל תשכח כי נפשו הקע
בעדיך : (יח) בערבה רבים ירשו והנם כגלי הים : (יט)
אנשי חן הריקה ויגל ירכתם מארצם ערקו : (כ) נפש
הרובאת תכשל בערבה ומתערב בענינים שונים נמצא בדין
ומשפט : (כא) ערוב בעד רעך כאשר תמצא ידך אך את
נפשך שמור : (כב) ראשית מחית אדם לחם ומים כסות
לערוה ובית בקרה : (כג) טוב לחם צר בצל קורתו
ממשתה שמנים בבית נכרי : (כד) אם רב ואם מעט ירצה
כי לא ידע איש אשר אתו בבית : (כה) חיי רעים מבית
לבית ובמקום זר פיו בל יפתח : (כו) בפנים נזעמים יצאו
פני

וואס דוא בעזיטצעסט : (יד) לעגע אלמאָזען אין דיינעם בעהעלטניס בייא,
זא ווערדען זיא דיך אויס אללער נאָהט רעטטען : (טו) זיא ווירד דיך
זיכערער וויא שילד אונד לאנצע געגען דען פיינד, אונד איין שטארקער שוטץ־
וועהר געגען דיא נאָהט : (טז) איין גוטטהעטיגער מאן בירגט פיר זיינען
נעכסטען, אונד איין שאאמלאָזער לעסט איהן פיר זיך הַפטען : (יז) פער־
גיס דיא וואָהלטהאט דעס בירגען ניכט : דען ער האט זיך זעלבסט פיר דיך
פערזעטצט : (יח) בירגשאפט האט פיעלע אונגליק געמאכט, אונד איהרע
גראָסע שעטצע זינד זא אונזיכער וויא אויף מעערעסוועללען : (יט) האט
גראָסע לייטע צו גרונדע געריכטעט, אונד פאָר שאם איהר לאנד מידען
מיססען : (כ) דער זינדער ווירד דורך בירגשאפט אונגליקליך, אונד ווער זיך
אן פיעלערלייא געשעפטע מענגט, ווירד אין פראָצעססע אונד שטרייטיגקייט
פערוויקעלט : (כא) בירגע וואָהל פיר דיינען נעכסטען נאך דיינעם פער־
מעגען, אבער היטע דיך פיר דיינעם אייגנען שאדען : (כב) דיא הויפט
מענשליכען בעדירפניססע זינד, בראָדט, וואססער, אונד איינע היללע דיא
שאַם צו בעדעקען, אונד איין הויז דאס פאָר דער קעלטע שיטצט : (כג)
בעססער איזט שלעכט לעבען אונטער זיינעם דאכע אלס גלענצענדע מאהלצ־
איים פרעמדען הויזע : (כד) ער עססע פיעל אדר ווענינג שטעטס איזט ער פער־
גניגט, עס ערפעהרט ניאמאנד וואס אין זיינעם הויזע פארגעהט : (כה)
איין עלענדעס לעבען איזט'ס פאן הויז צו הויז ציהן, וואו מאן פרעמדע איזט, דארף
מאן דען מונד ניכט אויפטהון : (כו) אויך דאס שלעכטעסטע ניאאט מאן דיך
אויף,

מן כל דביש : (טו) סכרא דתוקפא ורומחא וגירא
לקרבא ולוקבל סניאא הי תניחך : (טז) גבריא טבא מן
דערב לחברה ומן דמגבר בהתתא עריק מן ערבה : (יז)
טיבותא דערבא נשבוק עולא ודשבק לבריה שבק פרקא :
(יח) ערבותא לסגיאא אובדת ושבקו נכסיהון איך גללא
דימא : (יט) אף למרי נבתא סרקת ואזלו לעמא נוכריא :
הטיא דיעבר על פוקדנוהי דמריא בערבותא נפל ודרדף
למקבלה עלוהי חטהא. נפל בדיניה, חטהא סגיאא מיתיא
ערבותא. דמתאלין מנן ומשכח דינא : (כא) ערוב לחברך
איך מא דמצא אנת כחילך ופצא נפשך מן אעבא : (כב)
ריש חיהי דבר אנשא לחמא ומיא ותכסיתא וביתא מכסא
צערא : (כג) טבין אנון גיר היוהי דמסכנא תחות טללא
דקריתה מן עותרא סגיאא באכסניותא : (כד) עם סגיא
ועם זעור אנש לא ידע ומנא עבד בגו ביתה אנש לא חזא
לה : (כה) היא בישא מן בי לבי ועל דינא רורבנא לא
אשכח למפתח פומה : (כו) אכסניא אנת ושעת ובתר
הלין

[illegible] (יח) [illegible] ערבא טבא מאת [illegible]

בני ארח נאצות ישמע ויחריש : (כז) ארח אתה ערך
שלחנך ואכול מאשר לך : (כח) ארח צא צא כי למכבדי
בניתי הבירת : (כט) בוטות כאלה כמדקרות חרב אל
בעל נפש כי על מלונו נאצות ישמע : (ל) הכל שקלתי
בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסבים : (לא) וקל מסבים
התן וזר בבית חמיו : (לב) וקל ממנו ארח מכנים אורח :
(לג) וקל ממנו משיב דבר בטרם ישמע : (לד) טוב מטוב
הונך דל ומאשר לך האכילהו ואם ערום כסהו : (לה) כי
בשרך אתה מכסה ולאלהים אתה מלוה והוא יגמלך
שבעתים :

ל (א) אוהב בני יחזק מוסרו למען ישמח באחריתו :
(ב) מיסר בני יגיל בו ובין חבריו בו יתהלל :
(ג) בן חכם קנאה לשונאיו ואוהביו ישעשעו בו : (ד) מת
האב הרע לא מת כי כמוהו השאיר אחריו : (ה) יראנו
בחייו ויגיל ימות ולא יבהל : (ו) לאוהביו יגמיל טוב ורעה
ישיב לשונאיו : (ז) מפנק מנער בנו ירבה מכאוביו ולכל

רעה

אויך, אונד אנדערע ביטטערע ווארטע הערען אונד שווייגען: (כז) דוא ביזט
איין פרעמדער, בערייטע דיר דיינען טיש אונד עססע וואס דוא האסט: (כח)
גיהסט אנדערע דיך אויס דעם הויזע, איך האבע פאר דען פארנעהמען איינען
פריינד דאס הויז אויסגערייאט: (כט) זאלכע שימפפווארטע זינד פיר דען
געפיהלפאללען מאן דריקקענד, אום דעס אויפענטהאלטס וועגען זאלכע בעליידי-
גונג צו הערען מיססען: (ל) איך וואג, אללעס אויף איינער וואגשאלע, אונד פאנד
ניכטס לייכטערעס אלס קליינע: (לא) לייכטער אבער איזט איין שוויגערזאהן
דער ביי זיינעם שוויגערפאטער אים הויזע אונד זיין טישגענאססע איזט: (לב)
נאך לייכטער איזט איין גאסט דער פאן איינעם אנדערן איינגעלאדען ווירד:
(לג) נאך לייכטער איזט, אנטווארטען עהע מאן אויסגעהערט האט: (לד)
זייא זעהר מיטליידיג געגען דען ארמען, שפייזע איהן פאן דיינער קאסט, אונד
בעדעקע זיינען נאקטען לייב: (לה) דען דוא דעקסט דאדורך דיינען קער-
פער, אונד לייהסט גאט, דער ווירד עס דיר אויך זיבענפאך פערגעלטען:

ל (א) ווער זיינען זאהן ליבט, האלטע איהן איין שטרענגער צוכט, זא
ווירד ער אם ענדע פריידע אן איהם האבען: (ב) ווער זיינען
זאהן אין דער צוכט העלט, ווירד זיך אינגסט זיינער פרייען, אונד קאן זיך
זיינער ביי בעקאנטען ריהמען: (ג) איין גוט ערצאגענער זאהן. מאכט

זיינע

הלין תשבע מרירתא : (כז) אכסניא אנת עבר תקן פתורא ולעס מדם דאית קדמך : (כח) פוק מן קדם איקרא. ארחא גיר ערץ עלי : (כט) יקירן הלין לגברא חכימא בזתא ורביתא ויזפתא ומוזפנא : (לד) טב טב הב למסכנא ומן מא דבאידך איכליוהי ואן ערטלי הו אלבשיהי : (לה) מטל דכסרך אנת מכסא ולאלהא הו מזוף אנת והו פרע לך חד בשבעא :

ל (א) דרחם בריה נהדת זקתוהי מטל דנחדא באחריתה : (ב) דרדא בריה נחדא בה ובינת חבריהי נשתבח בה : (ג) דמלף בריה מטן לסנאה ולעין רחמיהי [illegible] בה : (ד) מית אבוהי והכר דלא מית מטל דאבותה [illegible] בתרה : (ה) בחיוהי חזיהי וחדי ובמותה לא כריא לה : (ו) לרחמיהי פרע טיבותא ומן בעל דבבוהי מתפרע פורענא : (ז) דמפנק לבריה נסגין צולפתה ולכל ילדתא

נסרק

זיינע פיינדע איינפערזיכטיג, אונד ערפרייעט זיינע פריינדע: (ד) זיין פאטער שטירבט, דער פריינד אן איהם אבר ניכט, דען ער הינטערלעסט איינען איהם עהנליכען זוהן: (ה) אים לעבן האט ער פריידע אן איהם אונד שטירבט געטרעסטעט: (ו) (דען ער הינטערלעסט) איינען דער [illegible] פערגעלטער זיינען פריינדען, אונד איינען רעכער זיינער פיינדע: (ז) [illegible] זיינען זאהן אין דער יוגענד פערצערטעלט, פערמעהרט דאדורך זיין [illegible]

[illegible]

[illegible] המונים כי׳ הזקרחות והלה עד כסיק ל״ד היינו במירה זבה ביתה (דף [illegible]) מספים׳ היא הכסולת הגם מקליפית הפה זה הכמר אחר הטחינה, [illegible], מל׳ סגוז הטיפנים מסבוב רחים ורכב׳ ופי׳ רב״י ינקט סוטים זה דנין קנה [illegible], אנא לפי הפיה גרוע [כי אין הכינה באמרו קל בלטין כ״א גם קל בהכי [illegible] געשעלט)]׳ (לא) אתן דר׳ במיבג פבעילה אתן עם איתן זה נבה זותם [illegible] לבת יחדיו׳ וזה ינב אתן גם איתנו סיתנ, תרכתי ואיני מלינ מפני הכביר, וזם היה סמיך עוד על פלתנו היה בזוי ביותר : (לב) ארח כי׳ פירב״י דיו אם מכניס בנ״א איתי (כאמר הקדים בענין) : (לג) מביג דבר כי׳ סוה ריה הוה, ממיק עליו כידיע, ויכלה הממר ובזו יגוה לו׳ (ועיין במהרפ״א ח״א אה שאמר בס בענין הזה):

ל (א) יחזק תיסרו׳ לפי ח״א נחדת זיקתיה׳ יחדש רוטיה׳ תוטר נזיה, (משלי יד) ת׳ זיקתה דלעלמא: (ו) לאוהביו כו׳ יע״ד פנים [illegible] כאשר ישב על כסא אביהו, לנקים ביאתו יבאתעי תחת אביו, ולברזילי הוטיב בגידרו גמול חסדו: (ח) כעיר פרא כי׳ ראיתי לכלג פה הערה הנס אחד על הפסוק הזה בנ״א (בי׳ איבר דיא העלפטע אונגערט יאהרהונדערטס האט [illegible] אן דיזע

רעה ישבח לבו׃ (ח) כעיר פרא לא יאסר בן מביש
איננו שומע מוסר אב׃ (ט) יקר בנך ולא תבוש תשחק
בו ויכלימך׃ (י) לא תשחק בו פן תעצב עליו ולא תגירנו
באות נפשו פן יקהה שניך׃ (יא) לא תשליטהו בימי
עלומיו ולא תשא עליו כל חטא׃ (יב) כף ראשו בעודנו
רך דכא שכמו בעודו נער פן יקשה ערפו ומרה בך׃ (יג)
הוגד בנך ויסר אותו בכל כחך ולא תתעבר תרבית רעתו׃
(יד) טוב מסכן וגו בריא מאיש עשיר ומכאובים׃ (טו)
נחמד חיי בריאים מזהב וטוב לב מפנינים׃ (טז) אין עושר
כחיים בריאים ואין שמחה כשמחת הלב׃ (יז) טוב מות
מחיי מרורה ורדת שאול מחיי מכאובים׃ (יח) מטעמים
מועדים לפני חסום פה כמצג זבחים על קברי מתים׃ (יט)
מה יועיל מטעמים לפני האלילים אשר לא יאכלון ולא

יריחון

זיין הערץ ווירד פֿיר אללעס בעזע עמפפֿענגליך: (ח) וויא איין אונבענ־
דיגטער וואלדעזעל, איזט דער אונגלינגע זאהן, דער דעם פֿאטערס שטראַפֿע
ניכט געהארכט: (ט) גיבסט דוא דיינעם זאהן איינע גוטע ערציהונג, זא
ווירסט דוא דיך זיינער ניכט שעהמען דירפֿען, טענדעלסט דוא מיט איהם,
זא מאכט ער דיר שאנדע: (י) פֿערציהע איהן ניכט, דאמיט דוא ניכט
איבער איהן טרויערן מוסט, איבערלאססע איהן ניכט זיינעם איגענען ווילל,
זאנסט מאכט ער דיר דיא צעהנע שטומפף. פֿאן אונגעבונדענען קינדערן, אונ־
טער וועלכע אהנע ערציהונג אויפֿוואקסען, האבע עס זיך ווערדען פֿ
ווערבען: (יא) לאססע איהם ניכט פֿרייען ווילען אין דער יוגענד, אונד האבע
קיינע נאכזיכט מיט זיינען פֿעהלערן: (יב) בייגע זיינען נאקקען וויל ער
נאך קליין, ריבע זיינע שולטער (צום פֿלייס) וויל ער נאך יונג איזט, דאמיט
ער ניכט האלסשטאררינג אונד דיר אונגעהארזאם ווערדע: (יג) ערציהע דיי־
נען זאהן אונד בעשעפֿטיגע איהן מיט'ס ארבייטען, דאס זיינע אונגעזיטטעטהייט
דיך ניכט בעטריבע: (יד) בעססער איזט'ס ארם אונד געזונד, אלס רייך אונד
קראנק זיין: (טו) געזונדהייט איזט בעססער אלס געלד, פֿראהער מוטה
אלס אללע שעטצע: (טז) געזונדהייט איזט דער גרעססטע רייכטהום, אונד
קיינע פֿרייד גלייכט דער הערצענס פֿרייד: (יז) דער טאד איזט
בעססער אלס איין ביטטרעס לעבען, אונד אים גראבע רוהן, אלס איין מאטערפֿאללעס
לעבען: (יח) איין גוטעס געריכט פֿיר איינעם פֿערשלאססענען מונדע, איזט
וויא אפפֿער אויף דען גרעבערן איינעס פֿערשטארבענען אויסגעשטעללט: (יט) וואס איזט
דען גאטצען דיא שפייזען גוטעס ניטצע, דא זיא ווערדער עססען נאך ריעכען

קאַן

נסרק לבה׃ (ח) איך כיסיא עילא דלא מכביש הבנא
ברא מרודא דלא מישתמע לאבוהי׃ (ט) ודי בירך דלא
תסמיך ואן תגחך עמיה נישבקך׃ (י) לא תאזל עמיה איך
צבינה דלא נרגזך ולהרתא נקהא שניך׃ (יא) לא
תשלטיוהי בטליותה ולא תישבוק לה כל סורחנוהי׃ (יב)
כוף רישה עד הוא טליא ובקע מתנתה עד הו זעיר דלא
נעשן ונמרד מנך׃ (יג) טורפא דנפשא אליף ברך ואקשא
עלוהי דלמא בסכלותה נתקלך׃ (יד) טב הו גיר מסכנא
דחי ושריר בגושמה מן עתירא ומחייש בבסרה׃ (טו)
היא דשררא רחמת מן דהבא ורוחא טבתא מן מרגניתא׃
(טז) לית עותרא איך שרירותא דפגרא ולית חדותא איך
לבא טבא׃ (יז) פקח למית מן חיא בישא ולמהות
לעיול מבאבא דקיב׃ (יח) טבתא דמכסין על פומא
דכסי איך מאכלתא דסימן על קברא׃ (יט) מנא הנינא
אית לצלמא דעממין דלא אכלין ולא מריחין הכנא מן דאית
לה

איינער בייאגפפליכטעט, דאס קינד טיינט אמהר טהיר אוס אמנס גו זיין,
דעסוועגען קאן עס גו זיינער בילדונג דער פֿורכט, דער טרעקאייטען,
דער היינטערגעקונג אונד ליכטיגונג ניכט גאנץ ענטבעהרן׳ היטע מיט פֿיי=
נעם דיירען אבגעמאנדערט; אמן ערוואטערט ויבער אוס דאס ארן נידער=
העוט; אמן זובט אמהר דורך פֿערטטענדט=גרינדע אוס גוטגעמיינטען דען
וויוומן גו לענקען; איינגע, טען, אונד דאס גאנצע בעטראגען דעס גנגיה=
טערס האט זיך אין דאס בעטראגען דעס פֿריינדעס פֿערוואנדעלט נו׳)׳
ומי יתן והיה לנו בני אדם יודעי ... ג״כ לבאר אל ההנהגה ... הניך
הבנים; ... לנו הנערים והילדים אל התלמוד ע״י ... והנהגתם בדרך
... לא ע״י ... ויתירות ויגנות הנזרות, המוסרים אותם אל ... אותם
... אות ... והתינוק הנכנס לבית הספר ... לנו ... ,
... עליו׳ וכל ... הספר ... לספר במתוכים ... הרים
... בבית הספר ... ודברי ... אותו ... :
(י) כן ... המסך ... (... נ״ה)(... יח) ... ספר ...
בנים ... , ... את בניהם ... , ... אל ...
... תחת ... אותם ... , ...
... , ויתריק בן, כי ... : (כ״י) ...
לב׳ ... , כי ... בגוף ... תמיד
... רע, כי ... לאדם בכל ... תמידי ... , רק גוף
בריא ... החיים, ... לו ... מתוק ... :
(כא) אל תתן ... הנקרא ... ק׳בל ... ,

יריחן ומה כשרון עשר לא יסכון לבעליו : (כ) עיניו
יראו ולבו נאנח כסריס בחיק העלמה ואין אותו : (כא)
אל תתן דאגה בלבבך ולא תתיסר ברעיון רוח : (כב) לב
שמחת חיים נעימים ומשוש נפש ארך ימים : (כג) אל תדאג
צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום : (כד) מחר בא ואינך
ודאגת על עולם לא לך : (כה) הרגיע בחייך והתענג על
טוב וגרש עצב מגויו : (כו) כי רבים חללים הפילה דאגה
וקטב ישוד רוח נכאה : (כז) קנאה וכעס יענו כח ודאגה
בלא ימיו תזקין : (כח) מרגוע ומשוש נעם לבעליו וכל
מאכל פיו יעלה לו :

לא | (א) דאגה מדאיבה דאגת עשר והדאגה תניד
שנה : (ב) דאגת הון תרחיק תנומה
וכחלי רעה איננה מניחה לו לישן : (ג) עמל עשיר לצבור
הון לעת ינוח יאכל טובו : (ד) עמל עני על די מחסורו
יבקש

קאן, זא הילפֿט דער רייכטהום ניכטס דעם רייכען, ווען ער איהן ניכט
גענישען קאן: (כ) זיינע אויגען זעהען איהן, אונד זיין הערץ שמאכטעט דאַרנאָך,
זא וויא דער פֿערשניטענע, דער זיך אין דען אַרמען איינעס מעדכענס זעהנט:
(כא) ערגיב דיך דער טרויריגקייט ניכט, אונד קוועלע דיך ניכט מיט אייט-
לען בעטראַכטונגען: (כב) דען איין פֿראָהעס הערץ מאכט פֿראָהעס
לעבען, אונד זעעלען-פֿריידע פֿערלענגערט דיא יאהרע: (כג) זאָרגע ניכט
פֿיר מאָרגען, דען דוא ווייסט ניכט וואס ביז דאהין פֿאָרגעהן קאן: (כד)
מאָרגען קאָננטעסט דוא שאָהן טאָדט זיין, אונד האַטטעסט דאן פֿיר איינע וועלט געזאָרגט.
דיא דיך ניכטס מעהר אנגעהט: (כה) לאס דיר וואָהל זיין, פֿערגניגע דיך,
אונד פֿערטרייבע טרויריגקייט פֿאָן דיר: (כו) דען דיזע טעדטעט פֿיעלע מענ-
שען, אונד נידערגעשלאגענהייט, רויבט דיא געזונדהייט: (כז) נייד אונד צאָרן
פֿערקירצען דאס לעבען, אונד זאָרגע מאכט פֿאָר דער צייט אַלט: (כח)
צופֿרידענהייט מאכט דאס לעבען אנגענעהם, אונד אַללעס גוטעס געדייהט דעם
בעגניגזאַמען:

לא (א) וואַכען אום רייכטהום, שוואַכט דען קערפער, אונד זאָרגע
דאַרום פֿערטרייבט דען שלאף: (ב) זאָרגען נאך פֿערמעגען
שטערט דען שלאף, וויא איינע בעזע קראנקהייט, דיא איהן ניכט לעסט:
(ג) דער רייכע אַרבייטעט צוואהר אום געלד צו זאַמלען, ער גניסט זיא
אַבער, ווען ער זיך צור רוהע בעגיבט: (ד) דער אַרמע היניגעגען אַרביי-
טעט

לה עותרא ולא מיתחשת בה : (כ) וחזא בעינוהי ומתהנח איך מהימנא דדמך לות בתולתה ומריא תבע באידוהי : (כא) לא תתל לדוונא נפשך ולא תתקף במלכת דנפש : (כב) חדות לבא אגון גיר תיוהי דבר אנשא ותרעיתה דבר אנשא היא הסגא חיוהי : (כה) שדל נפשך ובנג לבך וכריותא ארחק מנך : (כז) טננא ורוגזא מבלין יומתא ודלא בזבנהין מפקא חורתא צפתא : (כח) לבא טבא כגיאן מאכלותה וכל דאכל סלק על פגרה :

לא (א) שהרא מדיב בשהרה דעתירא וצפתא מפרדא שנתה : (ב) צפתא דמזונא רחקא נומתא ומרעא תקיפא מפרד שנתא : (ג) עמל עתירא לכנשא לה נכסא ומתהניח למקבלו תפניקא : (ד) עמיל מסכנא לחסירותא

ביה (בס׳ ב״ס) לא תיעול דויא בלבך דגברי גוברין קטיל דויא · ובמגלת החרמית בלבוי לא תתן לדוונא נפשך · ותגלת דינה לגזר ויגון (כי אומרין) · ולא תתקל במלכת דנפשך · והעתקתי הכינה וגם תתיסר ברעיון רוח · אבל התהלים בו בינה על הבינה אלכה ותחברי, הם מגלות בעם ברעיון רוח · האדם צריך לחבוב בתחבולה להגיע די מעשיו, אבל לא יתחזק ומתעצב על הון השגל, כי בזה תנחם כתי : (כב) חד תגר כו׳ · ביד ות (דף סב) ובסנהדרין (דף ק׳) · והוה כעין מאמר בגמרא הנ׳ תתהלל בעיני מחר · ועוד תוסיף עוד בחיר לדבריו : (כד) מחי בהם · יחזין חיים יודע הות יחיו, ויחוה יה גם על גרם פלא בלא דים לגרם בסבתה : (כה) קרוב בחייך בת ה חיל נפשך · פי׳ פתח חותה להתענג, והתגליה נחותה · כי חא״פ בתענוגי עולם הבל וריק יכתה נפשו להרגיע בהם · ובגג, כמו ובנק בגדרי : כריותא · יחותה דהגה ועוגב כי׳ כבד : (כז) קנאה וכעס · כבר אמר מגיה דקנ מגות קנאה : והחכם (אנטיסטעניס) אמר אין רע מהיה קנאה · כי האדם יכלה בבר עיתם זקנותה כברזל הגחלת תחת אחת מתלידו ולבונו · ואמר עוד עוד גוברת מדגל קנאה, כי העורב יאכל בבר כגריס, והקנאה בבר חיים תאכל : וכעס, ומיו החכמים, אין סם המות לגוף ככעס · ודאגה תביאן בער וזקנה קודמת על בגל דאגה, יהיה דבר מכוסם : (כח) יענה לו · נראה על בשרו, כי הוא בפן ובריא :

לא (א) אפה הקורא אם תביס לבן תרלה. כי דרך החכם הזה, לרוב להתחיל כל פרשה מענין הסיים בפרשה שלפניה. וכן כאן · פתח בתה דסיים : (ה) כל ימי כו׳ · עד פסוק ח׳ · הינהו בקיאות בתלמוד · בכתובות (דף קי) בבא בתרא (דף קמו) · ובסנהדרין (דף ק) · וז״ל בכתובות אמר מר אל בני וכת תחלת חולי מעים · כתוב בספר בן סירא כל ימי עני רעים · והא איכא שבתות ויו״ט ? (פי׳ רש״י יש לו מנוחה ושוב לאכול, כדמוחל (הנ״)) · בן סירא אומר אף לילות · (פי׳ אף בגם שלמה אמר כל ימי עני רעים משלי טו) · החכם הזה מוסיף הלילות) : כי (ו) בשפל גגים גגו, אין יכולתי להגדיהו ובשפלותו יתן המקרה · וגלף העורב מגגי העבירים הולך ויגלף על גגו · ובמרום הרים כרמו · וכל עפר הבוא תוגיע לזבל יבול הרות ויפתוי לכרמים הבקעת : (ח) ויסבע יפחית מציו, כדפתית בנוי וכת חולי מעים הוא רגיל לאכול מאכלים גרועים, ואם יאכל פעם מאכלים

טובים.

יבקש מנוח ולא ימצא : (ה) כל ימי עני רעים וגם
לילותיו עמל ומכאוב : (ו) בשפל גגים גגו ובמרום רמים
כרמו : (ז) ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים : (ח)
כי ירעב יחסר להמו וישבע ישחית מעיו : (ט) כל ימיו
בלא סדרים פעם מחסור ופעם מותר : (י) אוהב כסף לא
יזכה ונכסף להון חשך מיושר : (יא) רבים עשו חיל וחכו
בו ובעת רעה לא יושיעם ולא יצילם לעת קצם : (יב)
מוקש כסיל עשרו ורדף בצע יכשל : (יג) אשרי עשיר
נקי כפים ואחרי בצעו עיניו לא הלכו : (יד) מי זה האיש
ונהללנו כי פלא עשה בעמיו : (טו) מי זה נכה בהון
וישלם ועשה לו שם עולם : (טז) מי זה מצא ידו לעשק
ולא עשק לעול רעהו ולא עול : (יז) מטבו יהיל הנצח
ותהלתו יהגו בקהל : (יח) בני כי תשב ללחם עם עשיר
לא תפער לועך בלי חק : (יט) אל תאמר לא יספק לי כי רע
עין שנא יי : (כ) אין רע מעין רעה על מעט קט בבה
תבכה

טעט, נור דיא נאטהווענדיגע בעדירפֿניססע זיך צו פֿערשאפֿפֿען, אונד גניסט
דער רוהע ניאמאלס: (ה) דיא טאגע דעס דירפֿטיגען זינד פֿאָללער אונגליק,
זעלבסט דיא נאכטע זינד פֿאן עלענד ניכט בעפֿרייעט: (ו) זיין דאך איזט
דער דאכער נידריגסטעס, זיין ווייןבערג היננעגען דער ווייןבערגע העכס-
טער: (ז) עס טרייפֿט אויסע פֿאן אנדערן דעכערן אויף דאס זייניגע, אונד
דיא דינגונג זיינעס ווייןבערגס פֿאללט אויף דען נידריגערן העראב: (ח)
הונגערט איהן, זא וואנקעלט עס איהם אן שפייזע, איסט ער זיך זאטט,
זא ווירד ער קראנק: (ט) זיין לעבען לייפֿט אהנע ארדנונג היין, באלד האט
ער צו פֿיעל, באלד וואנקעלט עס איהם ווידער: (י) דער גייציגע פֿערפֿאללט
אין זינדען, דער נאך שעטצען שטרעבט, ווייכט באלד פֿאם רעכטען פֿפֿאדע
אב: (יא) פֿיעלע זאממלען רייכטהימער אונד פֿערטרויען דאראויף, עס קאן
זיא אבער ניכט צור צייט דער נאָהט ערר עטטען, נאך ביים איהרעם ענדע בע-
לעזען: (יב) רייכטהום מאכט דען טהארען אונגליקליך, ער ווירד דענען
נור פֿאללע דיא דארנאך שטרעבען: (יג) ווהל דעם רייכען דער
אונשטרעפֿליך איזט, אונד דורך גראסטע שעטצע ניכט פֿערבלענדעט ווירד:
(יד) וואו איזט דער מאן דאס וויר איהן גליקליך פּרייזען קענען, דען ער
האט וואונדערדינגע אונטער זיינעם פֿאָלקע געטהאן: (טו) ווער איזט דא-
דורך געפריפֿט אונד בווערט געפֿונדען וואָרדען? דאס עס איהם צום רוהם

גרייכ

לחסירותא דיצירה ואן נהגיח נהוא צריכא : (י) דרחם
ממונא לא נסבא ודרדף בתר קנינא בה נטעא : (יא) סגיאא
דהוו עתירא ואתהבלו על נכסיהון ולא אשכחו למפציו אנון
מן בישתא ואתדלא דמפרק אנן ביומא דקציהון : (יב)
מטל דתוקלתא הו ממונא לסכלא וכל מן דמנא בה
מתהקל : (יג) טבותי לעתירא דאשתכח גרא ממונא
ובתר ממונא לא טעא : (יד) מנא הנא ונשבחיהי דסגי
גנברותא עבד בעמה : (טו) מנא הנא דאתדבק בה והוא
לה ישלמא והוא לי לתשבוחתא : (טז) מנא הנא דאשכח
למטעא ולא טעא ולמבאשא לחברה ולא אבאש : (יז)
מטל הנא נעשן טובא יתשבחתה נהנין כנישתא : (יח)
ברי אן התב על פתורא דגברא עתירא לא תפתח גרגרתך
עלוהי : (יט) ולא תאמר דלא ספק לי מטל דבישות
עינא סנא אלהא : (כ) וביש מנה לא ברא מטל חנא מן
קדם

גרייכען: (יד) ווער בעטרוג ניכט, ווען ער בעטריגן קאננטע? ווער
טהאט קיין אונרעכט, ווען עס איהן זיינער אמהט שטאנד? (יז) דעסען גיטער
בלייבען געזיכערט, אונד זיינע וואהלטהאטיגקייט ווירד אללענטהאלבען געפריזען:
(יח) מיין זאהן זיטצט דוא אן איינעם רייכען טישע, זא שפערע דיינען
מונד ניכט גיריג אויף: (יט) דענקע ניכט, איך ווערדע ניכט זאטט
ווערדען, דען איינען גייציגען האססט גאטט: (כ) ניכטס איזט סינדהאַ-
פטער אלס איין מיסטגינסטיגעס אויגע, עס ווייט איבער יעדע קלייניגקייט,
אונד

עינים יתלו תמיד: (י) לא ירבה. לא יוסף תועלת ויתרון. [illegible]
לתבואה (פ״כז) ורודף אחרי בצע. [illegible] תרגם [illegible]
ירבה נקי, ד״ה [illegible] לאחרים [illegible]
[illegible] נקי גדול [illegible]
אויסגעגאסען. טרעגט חבט דע גרעסטען [illegible]: (יא) [illegible]
ע״ד התמיד, [illegible] על חילם [illegible] יפרח [illegible]:
(יב) כי הון מכשיל לאויל. [illegible]
[illegible]
[illegible] לי רב [illegible] הון לי, [illegible]
[illegible] רע. [illegible] ועלו לעמוד [illegible]
מכשיל לאויל, [illegible]
[illegible] עליו, [illegible] כל [illegible]
[illegible]:
(יח) [illegible] : (יב) על כל
דבר [illegible]
אז

תבכה ותורד פלגי מים: (כא) אל תחנף ידך כל מאכל
אשר תראה ולא תתנגח בעמיתך בקערה: (כב) ערוך
את רעך כאותך ועשה מעשך בדעת ובתבונה: (כג) אכל
אשר הושם לפניך בטוב טעם ולא תהיה כזולל פן תשנא:
(כד) הקדם אסף ידך מן הקערה ובמסבת חברה אל תהי
ידך בה בראשונה: (כה) איש טעם יאכל במדה וישתה
במשורה ישכב ושנתו ערבה עליו: (כו) מתוקה שנת
אוכל במדה ינוח על משכבו לילה בקר יקום ולבו טוב
עליו: (כז) נדד שנה חלי בטן וקרס מעי למלא בטנו
בקר יקום ולבו בל עמו: (כח) ואם יפצירו בך לאכול סור
מתוך המסבה וינוח לך: (כט) שמע בני ואל תבוז לקחי
כי באחרית תתבונן כם: (ל) בכל מעשיך היה מהיר
וחלי לא יקרב אליך יגע בחפצך אז תאיל: (לא) טוב
עין יברך האלהים ומאת כל יישא תודה: (לב) אף ביין אל
תתגבר כי בשכר רבים אבדו: (לג) כור צורף כבור יודע
ולב

אונד פֿערפֿלייסט אין טרעהנען: (כא) גרייפֿע ניכט נאך אללעם וואס דוא
זיהסט, אונד שטאָססע דיך ניכט מיט איינעם אנדערן אין דיא שיסל. (כב)
מיט דיינעם נעכסטען ווינשע נאך דיינען אייגנען אב, אונד האנדלע מיט איבער-
לעגונג: (כג) איססע וויא איין געזיטטעטער מאנן, וואס מאן דיר פֿארלעגט,
אונד זייא ניכט אונמעסיג, דען דאס ציהט דיר האסס צו: (כד)
(וואָהלשטאנד פֿאָרדערט) דאס דוא צוערסט אויפֿהערסט, אונד וואס אנדע-
רערע מאן שישע זיין, זא גרייפֿע ניכט צוערסט צו: (כה) דער וואָהל-
געזיטטעטע מאן איסט אונד טרינקט מעסיג, ער לעגט זיך צו בעטטע אונד
שלעפֿט זאנפֿט: (כו) זא איזט דער שלאָף דעס מעסיגען, ער רוהט
זאנפֿט, אונד שטעהט דעס מארגענס הייטר אויף: (כז) שלאפֿלאזיגקייט,
בויכגריממען אונד קייכען האט, דער זיך מיט שפייזע איבערלאדעט, אונד
שטעהט דעס מארגענס וויא בעטייבט אויף: (כח) ווילל מאן דיך צום
עססען נעטיגען, זא ענטפֿערנע דיך פֿאָם טישע, דאמיט דוא רוהע האבעסט:
(כט) הערע מיין זאָהן, אונד פֿעראכטע מיינע לעהרען ניכט, דען אם ענדע
ווירסט דוא זיא וואהר פֿינדען: (ל) געהע מעסיגער אן דיא ארבייט, זא
ווירסט דוא ניכט קראנק, זייא טעהטיג, זא בעהאלטעסט דוא דיינע געזונד-
הייט: (לא) גערעגנעט איזט דיא שפייזע, בייא איינעם פֿרייגעביגען,
יעדער מיזט איהם אויך דאפֿיר דאנקבאר: (לב) צייגע דיינע שטארקע
ניכט דורך וויין טרינקען, דען דער ווירט פֿילע אינס אונגליק: (לג) זא

וויא

קדם כל מדם זיעא עינא ומן אפא דמעא : (כא) מא דחזית לא תושיט אידך ובלגתא לא תהבוץ אידך : (כג) רע דתחברך איך דילך, לעס איך גברא מדם דסים קדמיך ולא תהוא גרגרתן דלא תסתנא : (כד) אזדהר מטל מרדותא וכד תתב בית סגיאא למלעס לא תושט אידך קדמיהון : (כה) מדם גיר זעור מסתה דוזיקא ועל משכבה לא נתתזיע : (כו) כאבא ושהרא ושחקא ושונקא והפך גויא עם גברא יענא שנתא דחלימותא : (כז) עם גברא דכסימאית עביד דעד מא לצפרא נדמך ונפשה ליתה : (כח) ואן תתאלץ במאכלאת גר נפשך מן מיצעת גוא ותתניח : (כט) שמע ברי וקבל יולפני ולא תבסר עלי ולחרתא תשכח מלי : (ל) בכל עבדיך הוית מכיך וכל בישא לא נתקרב לך : (לא) עינא טבתא על לחמא מברכא וסהדותא טבתא מהימנא : (לב) אף על חמרא לא תתגנבר מטל דלסגיאא אובד עתיקא : (לג) אכאנא גיר דכורא בקא עבדה דקיניא הכנא חמרא מגרינא הו דעולא

את ייתן לו תיד: (כא) ואל תתנות כו'· לא ילחם בנפותם יש חויף לעלמו וחם חויף לעלמו· ועיה עוכבת תיניך· ולא תחמוד כו'· ובדרתית. יענגות, חלקי· לא תחבין· לא תקבן (ב"ר פ' מח)· פי' לא תמכר לקבן חלקך אל יודך כאשר ירחם פן יקדימנו אחר: (כז) וקרס מיני, חולי מעים, כי רוב האכילה סבת התחלואים· והתנס (דיאגנאזים) לענ על הגופים המתכללים על בריאות הגוף, ואחר התפלה ימלאו בענים' כנחד יעקוב: (ל) היה תמיד כו'· אין סם מרפא לבריאות הגוף כיגיעה וענידה· כי התנועה והעמל מיתדים תרועת הדם ומוזרתו, והמנוחות והבטעים מעכבים אותו ועוד סבת התחלואים רעים ואמר רב יוסף גדולה מלאכה שמחממת את בעליה· ואמרו על התנה שקראתה היה מרקד ומעיל, אחר הסעודה ואמר גמול מה זה עושה? הכינ, אני מעעים את כיאלגל: (לא) טוב עין יברך הלחם· היתחקתי כפי תליתו וראית· ואולי הכונה טוב עין יברך את הלחם אשר יתן, ויתינו מתברך במעיו, ובהויה בלי מתברך ומגלחת· לכן יקבל תודה מאת כל איש· אך מעתיקי נ"י העתיקו (איין גאסטפרייער אין ווירד געזעגנעט, אונד דער רוהם זיינער פרייגעביגקייט איזט איהם געוויס: פאן איינעם קארגען אבער רעדען דיא לייטע איבל, אונווידערלעגליך איזט דער רוף זיינעס גייצעס)· (לג) כלי נירף כו'· כי ימלא לב אדם יין, כאמר חרז"ל נכנס יין יצא סוד, ובאמתו הכימם נגלה באדם כל לבו אם טוב ואם רעה, וכן אמרו בשם' דרך ארץ, בג' דברים אדם נכר בכיסו בכוסו ובכעסו· וסיא נסיון גדול לאדם בשתות היין, מעשהו ומנהגו· ועה"א אינגא גיר דכורא בקא עובדה דקינא, כביר תבחין מלאכת הצורף, וידי ונרף (ישעי' מא) מ' וידי קיני, ומעתיקי נ"י שם לאם בזה כוונה אחרת· (וויא דאס פייער דאס געהערשעטע מייזן פריפט, זא פריפט דער וויין דאס הערץ

דער

ולב אדם כי מלא מסך : (לד) יין לאדם מים חיים אם
במדה ישתה : (לה) מה חיי אדם באין יין כי הוא מראש
לשמוש נוצר : (לו) שמחת לב צהלת פנים ישתה יין
במדה : (לז) ריש וחסר דעת ובשל כח מהלומות ופצעים
לסובא : (לח) במשתה היין אל תוכח רעך ולא תפריענו
בשמחתו : (לט) לא תגלה מומיו ואל תנצח באיש יהוא
לבוש ארום : (מ) גם סוד משתקים אל תפר פן תקבן בם :

לב (א) אם רב המסבה נשומת אל תתרומם ובראש
גדולים לא תשב היה כאחד מהם : (ב)
חישה על אודותם ועשה אשר נטל עליך או אז תשב : (ג)
בכל עמלם תקן ועשה ובשמחתם תחד ועל פניהם תכבד :
(ו) בין נערים לא תתגדל ולזקנים ממך אל תבוז : (*ז)
בהועד העדה ישישים בראשם ידברו כי בם עצה ותושיה
ולבם

וויא דאס געפֿעס דורך דיא עססע געפריפֿט ווירד, זא דער [illegible] דורך וויין:
(לד) דער וויין ערקוויקט דען מענשען, ווען ער מעססיג געטרונקען ווירד:
(לה) וואס איסט דעם מענשען לעבען אהנע וויין, דער צור פֿריידע געשאפֿפֿען
איסט: (לו) וויין מעססיג געטרונקען ערפֿרייט דאס הערץ אונד ערהייטערט דאס געמיט: (לז) ארמוט, זינלאזיגקייט, שוואכע, צאנקערייען,
אונד שלעגע, קאממען פֿאן איינעם טרונקענבאלד: (לח) ביים וויינטרינקען טאדלע דען אנדערן קיינע פֿערווייזע, שטעהרע איהן אין זיינער פֿריידע
ניכט: (לט) אידע שימפֿפֿווערטע אונד אנדערע שטרייטיגקייטען איט
איינעם אינגע דער פֿיל וויין געטרונקען האט: (מ) שטעהרע אויך דיא
פֿערזאממלונג ניכט, דען דוא ווירסט געפֿאהר:

לב (א) ביסט דוא צום האויפטע דער געזעלשאפֿט ערוועהלט, זא זייא
ניכט שטאלץ, דיך איבר איין צו זעהן, זעטצע דיך פֿיעלמעהר
איהנען גלייך: (ב) זארגע אויך איהרע ווינשע, ערפֿילע דיינע שולדיג-
קייט, דאן ערסט זעטצע דיך ניעדער: (ג) פֿערגרעססרע דיין מאהל געמיהר-
ליך, דאן פֿערגניגע דיך מיט איהנען, זא ערהעלטסט דוא געביהרענדע
עהרע: (ד) מיט יונגערע ניכט אונטער פֿערזאממען, אונד פֿעראכטע
קיינען עלטערן אויס דוא ביסט: (ו) ביים איינער צוזאממענקונפֿט, רעדע
דער

דער [illegible] : (לד) יין לאדם מים חיים כו׳ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (ב״ב דף כט) [illegible]
דר״י

דיעולא : (לד) איך מיא היא חמרא לבר נשא כד נשתיוהי כוליתא : (לה) מנא אנון חיוהי דחסיר חמרא דהו מן רישיתא לחדותא אתברי : (לו) חדותא דלבא ותפניקא ועונא טבא חמרא דמשתתא כוליתא : (לז) כאבא וניסבנותא וכאב רישא חמרא דמשתתא בחרינא : (*) כגיאיתא דחמרא עבדת לסכלא תיקלתא חסר חילה וסגי צולפתה : (לח) במשתיא דחמרא לא תכס רחמך ולא תהריוהי בחדותיה : (לט) מלא דחוסרנא לא תאמר לה ולא תצא עמה לעין בני אנשא :

לב (א) רבא אקימיך לא תתרים ובריש עתירא לא תסתמך הוי לך איך חד מנהון : (ב) ויצף דילהון ומן בתר כן אסתמך : (ג) בכל סניקותהון תקר ורבע מטל הנא אף באחריתהון תחדא ועל פתוריא תקבל איקרא : (ד) באתרא דמשתתא בה חמרא לא תאמר בה שועיתא ובכל עדן לא תתחכם : (ה) איך חתמא על כיסא דדהבא הכנא תשבוחתא דאלהא על משתיא דחמרא : (ו) איך עקא דדהבא וטבעא וזמרגדא הכנא מלא שפירתא על משתיא דחמרא : (ז) בית שליטנא לא תתרורב

ולדסבין

דר"י הרגיל ביין אבי' לגו חטים כבתולה יין ינובב כו' (שם יד) · עיד תמרי י' דברים קשים נבראו בעולם · הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה אש מפעפעו, אש קשה מים מכבין אותו, מים קשה עבים סובלים אותם, עבים קשים רוח מפזרתן, רוח קשה גוף סובלו, גוף קשה פחד שוברו, פחד קשה יין מפיגו, יין קשה שנה מפכחתו כו' (שם קי י) : (לח) במשתה היין · אל תוכיח לרעך, כלא תהיינה הדברים בעת אשר רוה יין, כי בשעת היין רוצה יותר לשמוע דברים המשמחים את הלב, ותוכחות לא יקבל, ואם יוכיחנו בעת ההיא מוסר כלימה ישמע תחת תוכחתו : כי [illegible] היין [illegible] לגו [illegible] : (לט) [illegible] ויין וכ"ש [illegible] בדברי קנטורין, אל לנקם [illegible] :

לב (א) [illegible] דברי [illegible], לא נלה לגו [illegible] ועל [illegible] [illegible] על [illegible], כי [illegible] בני קדם, לבחור אחד מן [illegible] [illegible] (קאָאָרדינט) [illegible] (ד) [illegible] ונגן [illegible] היין · וכ"ת בחותם [illegible] במשבצות זהב כן [illegible]

זמר

ולבם יחוה דעת : (*ח) חדל פיך באין שומעים ולא
תשים דברך כבוקר : (*ט) ערום יצפין חכמה לעת
ובמסבות נכונות יכין עניניו : (*י) דבר ישיש כי לך יאתה
יכים הך ידברו : (*יא) דבר נער לעת תבקש השב דבר
בטוב טעם ודעת : (*יב) רב הענין במעט דברים כמבין
דבר ומחריש : (*יג) לפני רעם ברק ולפני חן ענוה :
(יד) לעת אכול אל תרבה דברים ולא תהיה ממאחרי
שבת : (טו) השב רגליך הביתה ועשה חפץ לבך אך
ביראת יי : (טז) ועל אלה ברך שם יי המשביעך מטובו :
(יז) ירא יי ישמע מוסר ומישר ארחותיו ילך בטח : (יח)
שוחר דת ימצא טוב ומפרשה משרירות לבו תהי לו למוקש:
(יט) משפטי יי נר לרגלי יראיו ומצעדיהם יכינו : (כ). רשע
יסלף דת בבשר מעקל למען הצטדק בארחותיו : (כא)
משכיל בל יבז דת ואם נעלמה רשע ישליכנה אחרי גוו
ובגבה אפו בל ידרש : (כב) נועץ לפני עשותו לא ינחם
אחריו

דער אלטעסטע מיאאער צו ערטט, דען איהם געביהרט עס, דא ער בוילט
איינזיכטען, אונד האט ערפאהרונג : (ח) רעדע ניכט וואו מאן דיך
ניכט געהרנע הערן וויל, ברינגע דיינע ווארטע ניכט צור אונצייט פאר, וויא
אונרייפע בעערען : (ט) דער ערפאהרנע וויס זיינע קענטניסע ביס
צור רעכטער צייט צו בוואהרן, אונד ערגרייפט געלעגענע מיטטעל צו
זיינעם פארהאבען : (י) רעדע גרייז דיר געביהרט עס, ערפאהרנהייט
שפריכט אויס דיר : (יא) רעדע יינגלינג, ווען עס פערלאנגט וויר ;
אנטווארטע אנשטאנדיג אונד מיט איבערלעגונג : (יב) שפריך געדרענגט
מיט ווניגעם פיל, אלס איינער דער עס פערשטעהט אונד דאך שוויגן
קאן, (אום דאדורך דעם אלטערן אונד פארנעהמען האכאכטונג צו בעצייגן·
איבערהויפט אין געזעלשאפטליכעם געשפרעך, אום מאן ניכט דען טאן אלליין
אנגעבען, אין אום אויך אנדרע צום ווארטע קאממען לאססען) : (יג) פאר
דעם דאננער איילט דער בליטץ, זא געהט דעם וואהלגעפאללען בעשיידענהייט
פארהער : (יד) ביים עססען רעדע ניכט פיל, אונד בלייבע ניכט דער
לעטצטע ביים טישע : (טו) געהע נאך הויזע, שפיעלע אונד האנדלע דא
נאך הערצענסלוסט, נור מיט גאטטעספורכט : (טז) לאבע דאראויף דיינען
שעפפער, דער דיך מיט זיינען גיטערן זעטטיגט : (יז) דער גאטטעס-
פערעהרער נימט בעלעהרונג אן, אונד ווער זיינע זיטטען בעססערט,
וואנ

ולדסבין מנך תצבא למצערה: (ט) בר אנשא ערימא
מטשא יולפנא ובתר צבינה עבר אורחה: (יד) בערנא
דפתורא לא תסגא לממללא ועד אית בך שהרנא פטר
לביתך: (טו) ועבד צבינך בדחלתה דאלהא ולא
בחוסרנא: (טז) ועל כלהין הלין ברך שמה דאלהא
דסבעך מן טבתה: (יז) דבעא פולחנא דאלהא נקבל
יולפנא וכד מצלא קדמוהי נענוהי: (יט) דחלוהי דאלהא
נתחכמון בדינוהי וחכמתא סגיאתא מן לבהון נפקין:
(כא) בר אנשא חכימא לא שבק חכמתא כד מכסיא ועולא
לא נטר לשנה: (כב) דלא מלכא לא תעבד צבו ומן בתר
דעבד

האנדעלט אונ׳ זייערם פֿאָדערט: (יח) ווער איך געזעצע פֿאָרשט, פֿינדעט
דאס גוטע, דער עס נאך זיינעם איינגענדינק׳ ערקלעהרט, דעם ווירד עס גום
פֿאַלע: (יט) דעם פֿראָמען לייכטעט דאס געזעץ, אונד ער וואנדעלט אויף
זיכערם פֿפֿאדע: (כ) דער רוכלאזע ערקלעהרט דאס געזעץ ווידערזיניג,
אום זיינען וואנדעל דאדורך צו רעכטפֿערטיגן: (כא) דער פֿערנינפֿטיגע
פֿעראכטעט דיא לעהרע ניכט, יוען ער זיא אויך ניכט פֿערשטעהט; דער
טהאָר פֿערווירפֿט זיא אויס שטאָלצער אונווישטעהייט, אהנע דאריבער נאכ-
צודענקען: (כב) איבערלעגונג פֿאר דער טהאט אללס דאס מאן נאכהער
עס

זמר במשתה היין: (ו) כנפר במשבצות כסף כי נעם השיר במשתה היין:
וקורא דברי הימים תדירות הקדמונים יתנו על נכון המנהג הזה: כי כן עוד בלא היה
מלאכת הדפוס במציאות, והחכמים והסופרים לא התכתבו בגלים, כמו בימינו, היו
מספרים כל דברי מוסר ותוכחות בשירים ויזמרו אותם במשתה היין, אך עתה דברי
חכמים נדרשים את הכיכה וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנים: ועל כן העתקתי
שני פסוקים האלה בכנים, לפי פגם מוחתי בזה תועלת בימינו, יאמיר לא יתנו
שיר יין: (ח) כנסר, והנה בלתי תכלית והגילות תגיע כן דבר דבר בלא עתו:
(ט) ולפני תבני כו׳ תכין מרחיתיו על זיתן חנינה בזה תפני יום בתחבולות דעת:
(יא) דבר נעד וכו׳ היסים וכל נדבר בלי כי יעורת תכיו, אבל הנער לא ידבר רק לאית
מגורת להקדים ונ״ז ידבר בקיצור נמרץ, ובמעט טעם, דהיינו: (יב) רב תאגין
בודדים תנינה יקירים בלי ארוכות ותדיור וכתרתו תדין הדבר אחר כראוי ובלי יתרת
מתוים יגדרך תת סר ותגבים: (יד) אל תרבה הדברים כל דרי״ל אין תריתין במעידת:
(יח) תבחר עדותיו לגבין דבריהם לפי אמתתם ויגיע מייגי והספור דברי תורה
לפי תבנו ותבלר דברים לפרחות זה כמים למעשי המאמרים כתוב לעין כי יתרים
דרכי יי לדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם: ומתי תאור דבריו יאמרו מעקל
יעבר ירתותיו, המיע מלדיק השתו ויגלר דברי התורה לפי תבנו ובזמר אחר: (כא)
ולם נעלמים: התחנה יקר לתת ויכנה החסרון בק יר תבנתי ירדע דעדם היותר
יקרים התכמה ועל דבר לא יבין התכמים יצוה לא יגע יתרם, בעזל התיעול והמגדים:
דויו עלבים מישיעל ביתר דם בעיני דאיית לאויל תבנית נואש יאמר לבו:
(כב) נוטן על המעשה טרם העשותו ויתבונן אל מיה אולן יעשה נגד זיותר תועיל,

אחריו: (כג) משים משטר לדבריו כל יהגה טיח תפל: (כד) בארח כשל כל תלך ולא תגוף באבן בת שתים ראשים: (כה) בארח עול כל תבטח ובדרכך השמר מאד: (כו) בכל מעשיך דעה יי עושה זאת נוצר עדותיו: (כז) מאמין דת אל נוצר פקדיו ובוטח בו לא ימוט:

לג (א) יראי יי לא יאנה להם רע ואם ינסו מהר ימלטו: (*ב) איש אמונים ילך בטח ולב חנף כאניה בלבים סוער: (*ג) למד לדבר אז תשמע אסוף דעת ודע מה תשיב: (ד) לב סכל כגלגל סובב ומחשבתו כאפן העגלה: (ה) אוהב נבל כסוס איזן תחת כל רוכב צהל יצהלא: (ו) מה יום מימים ואור השמש כיום ביום: (ז) אכן יי בחכמתו הבדילם וחלק בהם זמנים ומועדים: (ח)

מהם

עס ניכט צו בערייען ברויכט: (כג) אָרדנע דען פֿאָרטראַג עהע דוא רעדעסט, זא ברינגסט דוא קיין אונגילטעס געזעטץ הערפֿאָר: (כד) געהע אויף קיינען פֿערדעכטיגען וועג, זא ווירסט דוא אן קיינען צווייאַשפּיטציגען שטיין אנשטאָססען (דיא פֿערזוכונג, אונד דער פֿערדאַכט): (כה) פֿערטרויע ניכט אויף דען אונגרעכטען, זאָנדערן געבע זעהר אויף דיינען וועג אַכט: (כו) אין אַללעם וואס דוא טוהסט פֿערטרויע גאָט, דען אויך דאס איזט בעאָבאַכטונג זיינער געבאָטע: (כז) ווער דעם געזעצע גאָטטעס גלויבט, בעאָבאַכטעט זיינע געבאָטע, אונד ווער גאָט פֿערטרויט, ווירד ניכט פֿערלאַססען:

לג (א) דעם גאָטטעספֿירכטיגען, ווידערפֿעהרט ניכטס בעזעס, פריפֿט איהן אויך גאָט, זא ווירד ער באַלד בעפֿרייט: (ב) דער אויפֿריכטיגע וואַנדעלט זיכער, דער היישלער אבער גלייכט איינעם שיפֿפֿע אויף דעם טאָבענדען מעערע: (ג) לערנע ערסט פֿאָן עטוואס רעדען, זא ווירד מאַן דיך אנהערען, זאַממלע קענטניססע, עהע דוא אנטוואָרטעסט: (ד) דעם טאָהרען הערץ איזט וויא איין וואַגענראַד, זיינע געדאַנקען איינע בעוועגליכע אַקסע: (ה) איין פֿאַלשער פֿריינד גלייכט איינעם ברינסטיגען ראָס, דאַס אונטער יעדעם רייטער וויהערט (נ"א וויא דער הענגסט געגען יעדע שטוטע וויהערט, זא הענגט זיך דער רעליגיאָנס-היישלער אן יעדען שפּעטטער, אונד שפּריכט): (ו) וואַרום איזט איין טאַג בעססער אַלס דער אַנדרע? דא דיא זאָננע דעם טאַגעס גלייך איינען טאַג זא גוט וויא דען אַנדערן פֿערברייטעט? (ז) גאָטטעס ווייזהייט אונטערשיד זיא, אונד

בע-

דעבד אנת לא תכרא לך : (כד) באורחא דשחורתא לא
תאזל ולמא תתתקל בכאפא דתרתין אבנין : (כה) לא
תתכל על אורחא דעולא ובאורחתך הוית זהיר : (כו)
בכל עבדיך טר נפשך מטל דכל דהכנא הו נטר פוקדנא הו :
(כז) דנטר אורחה נטר פוקדנא דאלהא ומן דמתתכל על
אלהא לא נאבד לעלם :

לג (א) דדחל אלהא לא נפגע בה בישא אלא אן בנסינא
ונהפוך ונתפלט : (ד) איך גיגלא קלילתא לבה
דעולא ואיך חזירא כלהין תרעיתה : (ה) איך סוסיא
עהירא רחמוהי דעולא דתחית כל מן דרחם לה צהל :
(ו) למנא אית יומא בישנתא דמן יומתא פריש מטל
דכלהון נהירא יומתא דשנתא משמשין : (ז) ברם בחכמה
דאלהא אתפרשה ועבד מנהון זבנא ועדנא : (ח) מנהון
ברך

לא ינחם ויתחרט אחרי המעשה, אבל פרי המחשבות תרפא : ותחבולות לשון הזרות,
בלי ההתבוננות לא תעשה דבר, ואם עשית לא תבל יתחרט : (כד) בדרך כשל
כו׳ · בדרך אשר תוכל להכשל בו לא תלך · ורמז למעשה אשר יוכל להביא נזק ותקלה
לא תעשה, וי״ל עוד בדרך נכר, בדרך תמיד, שיש לבני אדם לחשוב אותך שתלך
לדבר רע · ולז״א פן תנוף באבן בין שתי רגלים, אחד מעולם, והנסיון הלא
תתפתה ופגן ·

לג (א) לא יאונה כו׳ · מי לא ירא ה׳ כי התחלת הפרשה הזאת שיש בזה לסוף
מקרא בפרשה שלפניה, במה שסיים ובועת בו לא יגיע, כי אף אם
ינסה לפעמים בדבר רעה לא יגיע בה, כי מהר ימלט : והדבר זה אמרו גבר החכמים
שלפניו, כי יי צדיק יבחן, ואת אשר יאהב יוכיח : ולפי נוסח היונית נוספו במקום
הזה ב׳ פסוקים שלא מצאתים בארמית : (*ב) איש חכם לא ישנא תורה ובתים לבו
ילך דרכו לבטח · לא תגף · אמין לבו שלם, יתחזק בלבו להראות עצמו צדיק, לוקב באהר
החסידות לחנית בני אדם ומתחתיו יקד יקוד הגנלה, הוא טורף בדרכי כלנים ויורפא
בלב ים זועף, יבכל רגע ורגע תקרב להשבר : (*ג) לאמר לדבר דבר, אם תרצה
לבלות ולאות בעסק תורה וחכמה, ותדע להשיב לשואלך דבר, תלמד תחלה לעצמך
ואח״כ יהיו הדברים נשמעים · אסוף דעת, אלא כרשה מעדני תורה וחכמה, ותדע
מה תשיב, ר״ל דע מה תשיב לאפיקורסים · והחכמים בזאת והפלוסופים הנבון יודע
לתת תשובה נכונה להכופרים המתגוננים החולקים על האמת בדעות נוטות ויסודות
נפסדות : (ד) לב סכל כגלגל סובב, כי כל דעותיו אינן בנויות על יסודות החכמה,
אך לפי מה שירצה ידמה, לכן אין לבו ומעשיו ומחשבותיו שוות בכל יום, היום יאמר
כן ומחר לאמר כך, יום אחד מתחסד ומצטדק, וביום אחר מעוול ומרשיע, מכוב
היום מה שהצדיק את מול : מפני תמיד ישמח מגנה דבר אחד, לכן סובב הוא
מתהפכותיו כאופן בעגלה : (ה) רע נגל, איש בלתי שלם בדעותיו מה שהכתי בלתי
שלמות, כל איש אשר ירצה יתלה בו ויחניף, לו בשבתי כסוס יצהיל תחת כל רוכבו, ואין
אמון באהבתו, אך לפי התסך הענין נ״ל יותר לפרש הפסוק הזה על החנף בדת
אלהי, ואמר כי מי שאין לבו נכון בטוח באמונתו תמיד יהיה יהפכהו, הוא כסוס

מֵהֶם בֵּרַךְ וְקִדֵּשׁ וּמֵהֶם הִפִּלָה לִמְלָאכָה : (ט) וְאַף בְּנֵי
אָדָם כֻּלָּם יַחְדָּיו מֵחֹמֶר נִבְרָאוּ וּמֵעָפָר אָדָם נוֹצָר : (י) וַיְיָ
בְּחָכְמָתוֹ הִבְדִּיל בֵּינֵיהֶם וַיַּפְלֶה דַּרְכֵיהֶם : (יא) מֵהֶם בֵּרַךְ
וְקִדֵּשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וּמֵהֶם הִשְׁפִּיל וְהִכְנִיעַ : (יב) כַּחֹמֶר
בְּיַד הַיּוֹצֵר בְּנֵי אָדָם בְּיַד עֹשֵׂמוֹ : (יג) טוֹב לְעֻמַּת רַע חַיִּים
לְעֻמַּת מָוֶת אוֹר לְעֻמַּת חֹשֶׁךְ וְצֶדֶק לְעֻמַּת רֶשַׁע : (יד)
שׁוּר בְּכָל מַעֲשֵׂי אֱלֹהִים כֻּלָּם שְׁנַיִם שְׁנַיִם זֶה לְעֻמַּת זֶה :
(טו) וְאַף אָנֹכִי בָּאַחֲרוֹנָה בָּאתִי וְלֵב בְּנֵי אָדָם כְּמִבְּרֵאשִׁית
מְצָאתִי : (טז) כְּעוֹלֵל אַחַר הַבּוֹצֵר קַמְתִּי וּבְחֶסֶד אֱלֹהַי
כְּבוֹצֵר יִקְבִי מִלֵּאתִי : (יז) שִׁמְעוּנִי נְגִידֵי עָם וּנְדִיבֵי עֵדָה
הַקְשִׁיבוּ לִי : (יח) בֵּן וְאִשָּׁה אָח וְרֵעַ אַל תַּמְשֵׁל בְּךָ

בחייך

בעשטיממטע יאהרעסצייטען אונד פעסטע : (ח) ער ערהאב אייניגע אויס
איהנען צו הייליגען געטעטען, אונד בעשטיממטע אנדערע צו ווערקטאגען :
(ט) אויך דיא מענשען זינד אללע אויס שטויב, אונד אויס ערדע ווארד אדם
געבילדעט : (י) אונד דער הערר האט זיא אונטערשיעדען נאך זיינער גראססען
ווייזהייט, אונד איהרע שיקזאלע מאננינפאלטיג געאנדערט : (יא) אייניגע
פאן איהנען זעגנעטע אונד הייליגטע ער, אונד ווירהעטע זיא צו זיינעם
דיענסטע, אנדערע אונטערדריקטע אונד ערנידריגטע ער : (יב) וויא דער
טאהן אין דער האנד דעס טעפפערס, זא זינד דיא מענשען אין דער געוואלט
איהרעס שעפפערס : (יג) דאס גוטע איזט דעם בעזען, דאס לעבען דעם
טאד, דאס ליכט דער פינסטערניס, אונד דער פראממע דעם זינדער ענט־
געגען געזעצט : (יד) בעטראכטע אללע ווערקע גאטטעס, אללעס איזט
צווייא אונד צווייא, וואבאן אייגעס דעם אנדערן ענטגעגען שטעהט : (טו)
איך האבע זוואר שפעטער וויא אנדרע געלעבט, אבער דיא מענשען וויא פאן
אנפאנגע אנגעטראפפען : (טז) איך קאם וויא אייגער דער הינטער דען
ווינצערן נאכלעזע העלט, אונ גאטטעס הילפע פיללטע איך אבער איינען קעל־
טער, וויא דער ווינצער זעלבסט : (יז) הערט מיך איהר פירסטען דעס
פאלקס, בעהערצעט דער געמיינדע מערקט אויף : (יח) וועדער דעם
זאהנע, נאך דעם וויבע, וועדער דעם ברודער, נאך דעם פריינדע, לאס

קיי־

[illegible]

הסכתות

ברך וקדש ומנהון עבד למנינא דיומתא : (ט) ואף בני
אנשא כלהון מן טינא אתעבדו ומן עפרא אתברי אדם :
ברם בחכמתה דאלהא פרש אנון ועבד אנון עמורא דארעא :
(יא) מנהון ברך וארים ומנהון קדש ועד מא לותה מטיו
ומנהון לט והפך ועקר אנון מן מדיריהון : (יב) איך טינא
דגביל באידא דפחרא הכנא אנשא בידה דבריה למקמותא
בכל עבדוהי : (יג) לוקבל בישא אתברי טבא ולוקבל
מותא אתברי חיא ולוקבל נוהרא אתברי חשוכא : (יד)
הכנא חזי אלהא עבדוהי כלהון תרין תרין חד לוקבל חד :
(טו) ואף אנא אחרית אתית איך מבערנא דכרמא בתר
קטופא : (טז) ובמוהבתה דאלהא אנא קמת ואיך קטופא
מלית מעצרתי : (יז) שומעוני שליטא דעמא ורורבנא
דכנושתא ציתוני : (יח) ברא ואנתתא ואחא ורחמא לא
תשלט

בבנית העמודים · ויהיה לפיס העתקת המקרא (ווית דאס שטענגלע רונד אונטער יעדען ריטער וויהערט , זא הענגט זיך דער קעניגליכע [illegible] אן אללע [illegible] שטילטער אונד טפריכט : (י) [illegible] ? [illegible] (יא) ויעקרים מיתב [illegible] , [illegible] עיד המחיר (בתלמוד ח) [illegible] (יג) [illegible] פילוסופי [illegible] , [illegible] לחכמים :
(טז) [illegible] , כי [illegible]
[illegible] ,
[illegible] מאד היו [illegible]
[illegible] , כי היא היה קרוב להעתקת [illegible]
כי [illegible] , כי
רק תוספות הידיעות (ערפאהרונג) [illegible]
[illegible] : (טז) [illegible]
[illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] , קהלת , איוב [illegible] ,
[illegible] , [illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] ! [illegible] ,
[illegible] , [illegible]
[illegible]
[illegible] , [illegible] דאס איך ניכט
פיר מיך געארבייטעט האבע , זאנדערן פיר אללע דיא געזעטצגעבער (ימבן) :
(יח) [illegible] , [illegible]
יהיה

בחייך : (יט) כל עוד אתה חי ונשמה בקרבך אל תשלט
עליך כל בשר : (כ) אל תתן הונך לאחר לבקש מהם
חית ידך לבשתך : (כא) טוב יבקשו בניך ממך ואל
תבקש אתה מהם : (כב) היה שליט במעשיך ולא תנבל
יקרך : (כג) וכי ימלאו ימיך למות אז תנחיל אותם כל
אשר לך : (כד) מספא משא ושבט לחמור להם מוסר
ועבודה לעבד : (כה) תן לו ויעבוד וינוח לך פן ירפה
וימרד : (כו) תן לו ויעבוד ולא ימרה פיך כי הבטלה
ראשית כל חטאת : (כז) אם סורר הוא הרבה מוסרו אך
בלי משפט בל תענישנו : (כח) אם ישר עבדך אהבהו
כנפשך כי בדמך קניתהו : (כט) אם נאמן הוא אהבהו
כמוך כי נפשו כנפשך : (ל) אם תכביד עלו וימלט מידך
איה איפוא תבקשנו :

לד (א) מרדף ריק ימצא כזב וחלום שוא שמחת לב
בער : (ב) מאחז בצל וצפן רוח איש מחזיק
בחזיון ליל : (ג) מחזה בחלום תמונה במראה לעמת
הרואה

קיינעם געוואלט איבר דיך, זא לאנגע דוא לעבסט : (יט) ווייל דוא נאך לעבסט אונד אטהעם האסט, זא איברטראגע דיינע בעווערגונגען אן קיינען : (כ) גיב איינעם אנדערן ניכט דיין גוט, דאמיט דוא עס הערנאך ניכט ערבעטטעלן מוסט : (כא) בעססער איזט'ס, דאס דיינע קינדער דיינער בעדירפען, אלס דאס דוא אויף דער קינדער גיבע ווארטעסט : (כב) בלייבע הערר דיינער געשעפטע, דאס דוא דיר דיינע עהרע ניכט בעפלעקטסט : (כג) אם ענדע דיינער לעבענסטאגע, דאן פערטהיילע דיין איינענטוהם : (כד) פוטטער, שטאק, אונד לאסט, געהערט פיר דען עזעל; בראד, צוכט, אונד ארבייט, פיר דען קנעכט : (כה) האלטע דען קנעכט צור ארבייט אן, זא האסט דוא רוהע פאן איהם, לעסט דוא איהן איססיג געהן, זא עמפערט ער זיך : (כו) לאס איהן ארבייטען, דאס ער דיר ניכט אונגעהארזאם ווערדע; דען איססיגגאנג איזט אללער לאסטער אנפאנג : (כז) געהארכט ער דיר ניכט, זא ציכטיגע איהן, שטראפע איהן אבער אהנע אורזאכע ניכט : (כח) האסט דוא איינען טרייען קנעכט, זא האלטע איהן גוט, דען דוא האסט איהן מיט דיינעם בלוטע ערווארבען : (כט) איזט ער דיר טריא, זא ליבע איהן וויא דיך זעלבסט, דען זיין לעבען איזט זא גוט וויא דאס דיינע : (ל) בעהאנדעלסט דוא איהן אבער איבל, אונד ער לויפט

תשלט בך בחייך : (יט) עד אנת חי ונשמתא בך לא
תשלט בך כל בסר לא תתל לאחרנא נכסיך למהפך ולמנא
מנהון : (כא) מטל דטב הו דנבעין מנך בניך מן דתבעא
אנת מנהון : (כב) בכל עבדיך הוית מעלי ולא תתל מומא
באיקרך : (כג) ובזבנא דנגמרון מנינא דיומיך ביומא דמותך
אורת נכסיך לבניך : (כד) כסתא שוטא וטענא לחמרא
ומרדותא ולחמא ופולחנא לעבדא : (כה) לא תתל לה
ניחא ואן ארימא ברישה בעא חרורא : (כו) פלוח בעבדך
ולא נמרוד מטל דסוגאא דבישא עבד בטלנא : (*)
ואיכנא דולא לה אשלטיהי בביתך : (*) ואן לא שמע לך
אסגא אסירוהי לא דין הכנא על כל נש : ודלא בנמוסא לא
תעבד צבו : (כט) אן הדהו עבדך נהוא אכותך מטל
דאכותך הכנא חוסרנך : אן חדהו עבדך איך אחוך חשוביהי
לא תתכתש כדמא דנפשך : (ל) מטל דאן תטרפיהי
נפוק נאבד ובאידה אורחא תשכחיוהי :

לד (א) דבעא סריקותא משכח כדבותא וחלמא וחדותא
סריקתא : (ב) איך אנש דאחיד טללא ומרהט
עופא הכנא הו מן דמהימן לחזוא דלליא : (ג) דמכנא הו
חזוא

וויסט דיר דאפאן, ווא ווילסט דוא איהן אויפזוכען ?

לד (א) טאהרען בעטריגען זיך מיט לעערען האפנונגען, פער־
שטאנדלאזע פערלאססען זיך אויף טרייאמע : (ב) אויף
טרייאמע האלטען, היסט עבען זא פיל אלס נאך דעם שאטטען גרייפען, אודר
דען ווינד האשען : (ג) טרייאמע זינד בילדער אהנע וועזען, וויא געמאלטער
איס

יהיה מי שיהיה, על חילו ונכסיו, כדי שלא יצטרך להכניע עצמו אליהם לבקש תמיד
נדבת ידו מחילו ועמלו, כי אז אחד יהיה עבדם בניס ולא עבדה בניה אז אחד :

לד (א) מרדף ריק' בו יכרית דעות הנכסדות בדמיון העס, רועי רוח
רודפי הבל, להתפתות מהבלי שוא, (אחרגווינצי'), מגיחות גפים
עפלות המוזרות בלבנה' והרהבון מהם שהמינה בחלומות, יוכר מאד ה..., החלומות
שוא ידברו, והחכם אמר כי בא החלום ברוב ענין, והתנא אמר דברי חלומות לא מעלין
ולא מורידין (הוריות דף יג ע"ב)' וז"ש מרד"ף ריק כו' · הכסיל בנפתה, מחזי ידיו
לעצות בחריות להשיג, ואולתו בכחו המדמה, ע"י היות דבר שטות והבל, כי בה ינוח :
(ג) תמונת הנראה כו' · בו יורה טבע החלום כי הוא בא מהרהור היום. ורעיוניו
על משכבו סליקו, ובהיות החושים בטלים בלינה, יעשה את המדמה כעונת הקיצים,
ויוליד וירכיב המוחשים והמושגים אשר התקבצו בו את מכלולות יום בחלום לילה. כמראה
הנראה

הרואה: (ד) מי יתן טהור מטמא ואמת משקר: (ה)
נחש קסם וחלום הבל המה גם יחד ושוגה כם שיכת רוחו:
(ו) אם לא מאת יי נפקדת אל תתן להלום לבך: (ז)
רבים נפתו בחלום ותוחלתם נכזבה: (ח) כי אין חפץ יי
בכזב וחכמת בני עול בלילה האמן: (ט) גבר מנסה רבה
ידע ואיש נבחן ישכיל דבריו: (י) איש לא נסה מה ידע
כי במקח הרב הכמה: (יא) רבות חזיתי בנסיוני והבין
חליפות הלכו עלי: (יב) פעמים רבות לשערי מות
הגעתי ובהם נצלתי: (יג) יי עושה רצון יראיו כי רב
מבטחם בו: (יד) ודיק מצדיקים תוגה כי ביי
מבטחם: (טו) אשרי איש ירא יי מה רב מגנו ומה עז
מדרסהו: (טז) עיני אלהים על כל אוהביו מגן ומצי
ומשען עז: (יז) מחסה משואה פרק מאויב רופא חולים
וסומך נופלים: (יח) משוש לב אור עינים וחיי נעימים
ויגיע ברכות כל אלה בפלים על צדיקים יאתיו: (יט)
עולות רשעים על והאלהים לא לרצון: (כ) אין חפץ ליי
בעולותיהם

אים שפיגעלט פֿאן דען איינזעטען געגענשטאנדען: (ד) וואס אונרייני איזט,
ווי קאן דאס ריין ווערדען? ווי קאננען ליגען וואהרהייט זיין! (ה) וואהר־
זאגען, פֿערבעדייטונגען, אונד טרייומע, זינד ניכטס (אלס פֿארחורטייגע
אונד אבערגלויבען), אונד פֿיהרעט דען איררע, דער דאראן גלויבט, (ווי שווא־
גערינגס אהנלאסטען פֿאנטאזיעהט): (ו) האלטע ניכטס דאראן, ווען עס ניכט
גאטט זעלבסט איינגעגעבען זיינד. (ז) פֿילע ליסען זיך דורך טרייומע בעטריגען,
אונד פֿאנדען זיך העררליך אין איהרען האפֿנונגען געטייטשט: (ח) דען גאטט
פֿערלאנגט זיך ניכט דורך ליגען, נור בעטריגעריין זאלט איהם דארך
געלעהרסאמקייט צו וואלען: (ט) איין ערפֿאהרענער איזט פֿערשטענדיג וויל, דען
ערפֿאהרונג מאכט ווייזע: (י) ווער ניכט געפריפֿט ווירד, ווייס וועניג,
דער בעטריגט אבער פֿערזאמעלט זיינע קלוגהייט: (יא) ווייל עס ערפֿאהר
איך ביים איינער פריפֿונג, אבוועכסלונגען זיך מיר טרייגט איך: (יב) אפֿט
האט וואר איך אין טאדעסגעפֿאהר, אונד דורך זיא בין איך געררעטטעט: (יג)
דען ווילען דער גאטטעספֿערעהרער ערפֿילט גאט, ווייל איהר פֿערטרויען
צו איהם איזט זעהר גראס: (יד) דער גאטטעספֿירכטיגע איזט ניכט בעזא־
רגט, נאך פֿורכטזאם, דען גאט איזט זיינע צופֿערזיכט: (טו) הייל דעם
גאטטעספֿערעהרער! גראס איזט זיין רעטטער! איהר בעשיצער אללמעכטיג:
(טז)

חזוא וחלמיא דלוקבל פרצופא דמותא דאפא : (ד) ומן ריש עמיה נפק זכותא ומנו כדבא דזכא : (ה) כל נחשא וקצמיא וחלמיא טעיותא ודמיהימן להון תמן לבה : (ו) ואן לא מן קדם אלהא אתפקד למטיא בחושבני ליליא לא תתל להון לבך : (ז) סגיאא גיר דבחלמיא כמו אורדא ואתתקלו בשביליהון : (ח) באתרא דלית בה דחלתא דעא אלהא מטל דחכמיתא דעולא בליליא מתהימנא : (ט) גברא חכימא נבקא סגי ודכשר מדם בצא : (י) דלא נסי קליל הו ידע ודנסי לסגי חכמיתא : (יא) סגי הוית כד נסית וצבותא סגיאתא עבר עלי : (יב) וזבנתא סגיאתא למותא מטית ואתפצית מטלתהין : (יג) צבינא דדחלוהי עבד מריא מטל דרב הו סברה ופרק : (יד) דדחל אלהא טוביה לרוחה על מן אתתכל ומנו הוא לה סמוכא : (טז) עינוהי דמריא על כלהון עבדוהי ומגן ופרק ותוכלנא הו רבא וכסתרנא מן סנאא ופרוקא מן בעל דבבא ומשוזבנא הו מן מחותא וסמך מן דלמפל : (יח) חדותא דלבא ונוהרא דעינא ואסיותא דחיא ובורכתא הלין כלהין איתא על זדיקא נאהין : (יט) עלותהון דעולא עורא אנון ולא מתקבלין קורבניהון : (כ) לא גיר צבא אלהא בעלותהון דחטיא

ולא

(טז) גאטטעס אויגען זעהן גנעדיג אויף דיא, דיא איהן ליבען, ער איזט איין שילד, איין ערראעטטער, איינע אמעכטיגע שטיצע: (יז) איין טון פאר פיינדע, איין ערלעזער פאן ווידערוואלטערן, הייטלט קראנקע, אונטערשטיטצט וואנקענדע: (יח) ערפרייעט דאס הערץ, ערהייטערט דיא אויגען, פערגניגטעס לעבען, זעגען איין געשעפטען, אללעס דיזעס האט דער פראמע צו ערוואַרטען: (יט) אונרעכטמעסיגע אפפער בלייבען אונגעאכטעט, זיא ווירקען קיינע גנאַדע אויס: (כ) דער עוויגע פינדעט קיין געפאללען אן זאלכעם

אפּ־

הנראה במראה מקיים הנופלים עליו מתמונת הרואה תמיד לנגדו : (ה) נחש כו' נחשים הבלים יצאו בהמון מינים מינים רבים, ימצא הבעיה יחידים, או יעשו כחלים בכוונתם בדבר, גר דילק היא כמו לא נכוותה, ימי יכיל הבליהם והם ידועים : (כ) גבר וגו', הוא איש חבר נשא ובחן הרבה וקרה לו ענינים רבים ושונים מתחלפים עברו עליו, וגם ונעשה בדברים רבים ותולד הנסיון לנו בהון, והוא מתיקע מהד לענין שלפניו, כי איש מנוסה ידע ערך הבלי הנחשים כי בהבל יהבלו, כי הבחינה והנסיון בארך הימים הודיעו לו להכיר הדברים ומסבותם באמתת ערכם : (יד)

רחוק

בעולותיהם ולא ברב קרבנותם ישא חטאתם: (כא)
מקריב זבח מהיל דלים זובח בן לעיני אביו: (כב) לחם
צר חיי מסכן וטורפו מידו שופך דם נקי: (כג) עשק
מחית רעהו חומס נפשו ועוצר שכר שכיר! שופך דמו:
(כד) זה בונה וזה פורץ מה עשו גם שניהם הלא לריק
עמלו: (כה) זה מברך וזה מקלל בקול מי ישמע יי:
(כו) רוחץ למת ושב אליו איכה יטהר: (כז) צם על
חטאיו ושב אליהם תפלתו מי ישמע וצומו מה הועיל:
לה (א) זבחי צדיקים שועת פיהם וקול רנתם יבקע
שמים: (ב) עשה צדק טוב מזבח ונוצר
תורה ממקטיר חלב: (ג) עזוב חטאים רצון יי והדל רשע
יכפר פניו: (ד) מתת איש טוב תהי לרצון וזכר צדיק לא
ישכח לנצח: (ה) תן לדל בעין טובה ואל תזעף
בנדבתך: (ו) בכל מתת ידך תצהיל פניך והלוה לדל
בטוב,

אפפער, אונד ער ווירד דאדורך ניכט פֿערזעהנט: (כא) ווער פֿאם
ארמען גוט אפפערט, איזט וויא איינער, דער אין געגענווארט דעס פֿא=
טערס, דען זאהן שלאַכטעט: (כב) דירפֿטיגעס בראד איזט דעס ארמען
לעבען, ווער איהן דארום ברינגט, איזט איין מערדער: (כג) ווער
איינעם זיינע נאַהרונג רויבט, טעדטעט איהן; ווער דעם טאגלעהנער דען
לאָהן פֿארענטהעלט, איזט איין מערדער: (כד) ווען איינער בויעט, אונד
דער אנדרע נידעררייסט; וואס נוטצען זיא איינאנדער מעהר אלס מיהע?
(כה) ווען איינער זעגנעט, אונד דער אנדרע פֿלוכט; וועססען וואונש זאלל גאט
ערהערען? (מענשליכע וינשע קאָננען, ווידער פֿיר, נאך געגען דאס גליק
איינעס אנדערן עטוואס אויסריכטען, גאט האנדעלט, פֿאן ניאמאנד בע=
שטימט, נאך פֿרייער גיטע); (כו) ווען זיך איינער פֿאן טאָדטען=בע=
ריהרונג רייניגט, אונד איהן ווידער בעריהרט, וואס ניטצט דען וואשען?
(כז) זא דער, זיינער זינדען וועגען פֿאסטעט, אונד זיא ווידער בעגעהט,
ווער ווירד זיין געבעט ערהערען, אונד וואס הילפֿט זיין פֿאסטען?
לה (א) דער פֿראממען אפפער איזט, איהר אנדאַכטיגעס געבעט,
אונד איהר פֿלעהן דרינגט דורך דיא היממעל: (ב) טוגענד
איבן איזט בעסער אלס שלאכט=אפפער, דאס געזעץ בעאבאַכטען, אלס פֿעט=
אפפער: (ג) זינדע פֿערלאססען איזט אַהלגעפֿאללען גאטטעס, פֿרעפֿעל
מיידען איזט פֿערזעהנונג: (ד) דיא גאבע איינעס וואָהלטעהטיגען
מאנ=

ולא בסוגאא דקורבניהון שבק להון: (כא) איך אנש דנכס ברא קדם אבוהי הכנא מן דמקרב קרבנא מן דמסכנא: (כב) לחמא דחסרא חייהון דמסכנא ודכלא לה מנהון איתר דמא זכיא: (כג) דקטל לחברה ירת נכסוהי ודאשד דמא זכיא לאלהא גלא דטלם אגרא דאיגרא טלם לבריה והו מקבל פורענא בישא: (כד) חד בנא ואחרנא סתר מנא אהניו אלא עמלא סריקא: (כה) חד מברך ואחרנא מליט בקלא דמן מן תריהון נשמע אלהא: (כו) דסחא מן מיתא והפך קרב לה מנא אהני מן מסחותה: (כז) דצאם מן חטיהוהי והפך עבד להון צלותה מנו שמע או מנא אהני דצא:

לה (א) קורבניהון דזדיקא צלותא דפומהון ועבדיהון שמיא בזעין: (ב) אן עבדת מדם דכתיב בנמוסא אסגת פולחנא ודנטר פוקדנא טוביה לרוחה: רמא חובלא טבא מן דמקרב קורבנא ודעבד זדקתא נטר נמוסא הו: (ג) צבינה דאלהא למכטא מן כל דביש וכלי הילך דלא תעבד דסנא: (*) לא תתחזא קדמיהי סריקית מטל דכל דעבד דשפירי נטר פוקדנא הו: (ד) מוהבתא דבר אנשא טבא התקבלי ודוכרנהון דזדיקא לא נתטעא לעלם: (ה) בעינא טבתא הב למסכנא ולא תהזיע במוהבתך: (ו) בכל מוהבתך נהוין נהירן אפיך ובהדותא אוזף למן דלא

אאנגעם איזט אנגנעהם, דעם פראממען אנדענקען איזט אונפערגעסליך: (ה) גיב דעם ארמען מיט פריינדליכעם אויגע, אונד זייגע קיינען פער-דרוט ווען דוא וואָהלטהאטען איבסט: (ו) זייגע בייא יעדער גאבע היי-

רחוק מצדיקים. מה גדול כח המאמר הזה, לאיש מחזיק ביראת יי' בתמים, ומאמין בהשגחתו, ובכל אשר יקרנו יקוה ליי', אם טובה יודנו, ואם רעה יסבול. יען חפץ אל הוא, ומחכה לתשועתו, כי ימלטנו, כמאמרו בתהלים פרשה יב ע"כ לב נכון בטוח ביי', ולא יירא ולא יפחד, אצל הנוכר, בכל צרה קרובה תתבלבל דעתו כי לא ידע מאין יבוא עזרו, והוא כאניה בלב ים זועף מאין תוחלת: (כה) זה מברך כו'. יאמר בזה גם ברכת אדם גם קללתו לא יעלה ולא יוריד, כי יי' עושה לפי צדקתו ואין יתמה לא בברכה ולא בקללה זולתי בצדיקי אבות עולם אשר כח בידיהם להמשיך השפע טוב על המבורך:

בטוב לבב : (ז) כי יי יגמול עליך וכפלים ישיב לך : (ח)
מלוה ליי חונן דל כי מי ישלם מבלעדו : (ט) שועת
נכאים ישמע יי וצעקת מצוקים לפניו תעלה : (י) לא
יעזוב אנקת יתומים ודמעות אלמנה מקשיב : (יא) עובד
יי בשמחה ירצה ותפלתו מעל לעננים תעל : (יב) ואף
יי לא ישקוט עד יפקוד אותם ובמשפט קשה ישפוט
קובעיהם : (יג) לגוי אכזרי ישיב גמול ועריצת הבאים
תאבד : (יד) יגמול לרעים אונם ולעושי עול עלילותם :
(טו) עד ידין יי דין עמו וישיש לכם בפרעות אויב : (טז)
יבושו שונאים בעת צרתם מקוים למטר בחרב ואין :

לו (א) אל אלהי עולם רחם עלינו שפוך חמתך על
הגוים אשר לא ידעוך : (ב) הרם ידך על
עם נכרי למען ידעו גבורתך : (ג) קדש שמך בם לעיני
כאשר נקדשת בנו לעיניהם : (ד) וידעו גם הם כמוני
כי אין אלהים מבלעדך : (ה) חדש אותותיך ושנה מופתיך
הזק ידך וזרוע ימינך : (ו) העירה אפך ושפוך חמתך

ישבור

הייטערם געזיכט, אונד זיהע דעם הערען פאן גאנצען הערצען: (ז) דען גאט ווירד עס דיר שאָן פערגעלטען, אונד דיר עס דאפפעלט ערזעצען. (ח) ווער דעם הערען גוטעס ערצייגט, ליהט גאט, דען ווער פערגילט אויסער איהם: (ט) דאס געבעט דעס בעדרענגטען ערהערט גאט אונד דיא קלאגע דעס ניעדערגעדריקטען דרינגט צו איהם עמפאר: (י) ער פערלאססעט דער וואייזען געבעט ניכט, נאך דיא וויטווע ווען זיא קלאגט: (יא) ווער גאט מיט לוסט דיענט, איזט אנגענעהם, אונד זיין געבעט דרינגט דורך דיא וואלקען: (יב) גאט אבער לעסט ניכט עהער נאך, ביז ער זיא בעדענקט, אונד שטראפט איהרע אונטערדריקקער הארט: (יג) ביז ער דיא טיראנניטען נאציאנען נאך איהרעם פערדיענסטע פערגאָלטען, אונד דיא בארבארען אויסגעראָטטעט: (יד) דיא פרעפלער נאך איהרעם אונ-רעכט, אונד דיא גוטטהאטען נאך איהרער האנדלונג פערגילט: (טו) ביז ער זיך ענדליך דער זאכע זיינעס פאלקעס אנגענאממען, אונד זיא, דורך בעשטראפונג דער פיינדע ערפרייעט האט: (טז) דיא פיינדע אבער, ווערדען צור צייט דער נאָטה זאָ שאמראָטה צוריקקעהרען, אלס דיא, אין דער דירערע פערגעבליך אויף רעגען ווארטען (זיא ווערדען גלויבען גנאדע צו פינדען, אבער אומזאנסט):

ה"א פרע לך : (ז) מטל דאלה פרועא הו ורבו רבון הו
פרע לך : (ח) הב לאלהא אכמיא דיהב בעינא מכתא
ובאידא רבתא מן דיהב גיר למסכנא לאלהא הו מוסף מנו
גיר פרוע א"א אן הו : (*) לא תשתיחר מטל דלא מקבל
ולא תתכל על קורבנא דחטופיא : (י) מטל דאלהא עבד
דינא הנא ולית קדמוהי מאסב באפא : (ט) עאלא
קדמוהי צלותה דמסכנא ובעותא דעייקי רוח שמיע : (י)
לא שבק אנקתא דיתמא וצלותא דארמלתא שמע : (יא)
מרדא דנפשה דמסכנא הו שמע וצלותה דמסכנא עננא
מרפנא : (יב) צלותהון דמסכנא לעל מן עננא סלקא וקדם
מרא רבותא עאלא לא עברא עד מא דמבדק עליה ודינא
דקייתא דאן : (יג) ואף מריא לא נכלא ולא נשבוק ולא
נבטל עד מא דנתבע עבדיהון דעולא ולעממא נהפך פורענא
עד מא דניבד עושנהון דחטיא : (יד) ולשליטנא עולא
מפסקו נפסק עד מא דנהפך לבישא חובליהון ולעבדי עולא
תרעיתהון : (טו) עד מא דנדון דינא דעמה ונהדא אנון
בפירענותה : (טז) ונבהת סנאא בעדנא דאולצנא איך
עננא דמטרא בזבנא דמתביא :

לן (א) פרוקין אלהא לכלן ואיתא רוגזא על עממיא דלא
ידעוך : (ב) ארים אידך על עמא ניכריא
דנדעון גנברותך : (ג) כמא דלעניהון אתקדשת בן הכנא
לענין אתקדשת בהון : (ד) דנדעון אכמא דידען דלית
אלהא לבר מנך : (ה) חדת אתותא ושנא תמיהתא תקף
אידא ודרעא דימינא : (ו) אעיר רוגזא ואשור חמתא תבר
סנאא

לן (א) אָ גאָט, הערר דעס וועלטאַללס, ערבאַרמע דיך אונזער!
שיטטע דיינען צאָרן איבער דיא פֿעלקער אויס, דיא דיך ניכט
קעננען וואָללען: (ב) ערהעבע דיינע האַנד געגען יענע באַרבאַרישע
נאַציאָנען אויך, דאַס זיא דיינע אַללמאַכט ערקעננען: (ג) גלייך וויא זיא
דיך פֿאָן אונס געבעטען, זאָ לאַססען וויר דיך פֿאָן איהנען אַנגעבעטען זעהן:
(ד) לאַססען זיא דיך אויך ערקעננען, זאָ וויא וויר עס ערקעננעט האַבען,
דאַס אויסער דיר קיין גאָט זייא: (ה) ערנייערע דיינע צייכען, ווידער=
האָלע דיינע וואונדער, פֿערהערליכע דיינע מאַכט, אונד צייגע דיינע אונ=
איבער=

שבור שונא והסר אויב : (ז) כי בא הקץ הגיע זמן ומי
יאמר לך מה תעשה : (ח) כאיש אפך העביר שונא וצרי
עמך הכניע : (ט) הפר נזר צר האומר אני ואפסי עוד :
(י) קבץ כל שבטי יעקב ושבו אל ארץ אחוזתם כאשר
נשבעת מימי קדם : (יא) הרם קרן ישראל אשר קראת
שמך עליו לאמר בני בכורי ישראל : (יב) רחם על עיר
הקדש ירושלים מקום קדשך : (יג) מלא ציון בהודך
והיכל הקדש בכבודך וימלאו דברי נביאיך מקדם : (יד)
האר לב עם סגלתיך ושים נבואתך בפי חוזיך : (טו) השב
גמול למיחלים לך ויאמנו דברי נביאיך : (טז) שמע
תפלת עבדך ורצה עמך וידעו כל אפסי ארץ כי אתה הוא
לבדך אל מלך עולם : (יז) כל מאכל הקה נפש ואכל
מאכל יערב : (יח) חיך יטעם אכל ולב חכם אמרי שקר :
(יט) לב נוכל יכין מרחה ואיש חכם ידע להנצל : (כ)
לפי גמל משאו ואדם לפי שכלו : (כא) כסף וזהב באבן
יבחנו

איברווינדליכע רעכטע : (ו) ערוועקקע דיינען צארן ! שיטטע דיינע וואהט
אוים, צערמאלמע דען פיינד, פערניכטע דען האסטער : (ז) דען דאס
ענדע (דער ליידען) איזט נון געקאממען, דיא צייט ריקט העראן, ווער דארף
דיר ראהטען וואס דוא טוהן זאללסט ? (ח) דורך דיינען פייער־צארן
פערטילגע דען פיינד, אונד דעמיהטיגע דיא בעדריקקער דיינעס פאלקס :
(ט) פערניכטע דיא געוואלט דעס פיינדעס, וועלכער זיך רעכקט : אויסר
איר איזט קיינער : (י) פערזאממלע אללע שטעממע יעקב'ס, אונד פיהרע
זיא ווידער נאך איהרעם לאנדע צוריק, וויא דוא איהנען פאר אלטערס צו־
געשוואהרען : (יא) ערהעבע דיא הערשאפט ישראל'ס, דאס דיינען
נאמען פיהרט, אונד דוא עס איינעס ערסטגעבאהרענען זאהן גלייך
אכטעסט : (יב) ערבארמע דיך דער הייליגען שטאדט ירושלים, דען ארט
דיינעס הייליגטוהמס : (יג) ערפיללע ציון ווידער מיט דיינער העררליכ־
קייט, אונד דען הייליגען טעמפעל מיט דיינעם אנבליקע, דאמיט דיא פאן
יעהער פראפעצייהטען פערהייסונגען אין ערפיללונג געהן : (יד) בעגלייכטע
דיין ליבלינגספאלק (דורך בעלעהרונג), אונד גיב דיינען פראפעטען דיא ווייז־
זאגונג ווידער : (טו) פערגעלטע דענען, דיא דיינע פערהייסונגען צו
שטאנדהאפט אבווארטען, דאמיט דיינע פראפעצען בעוואהרט ווערדען : (טז)
ערהערע העררר דאס געבעט דערער, דיא דיך אנרופען, אונד וואלפאהרע

סנאא ובטל בעל דבבא: (ז) אבע קצא ומטא זבנא כיטל דלית דנאמר לך מנא עבד אנת: (ח) ברוגזא ובנורא אעבר סנאא וכל רורבנא ושליטנא דעממיא: (ט) בטל תגא דסנאא דאמר דלית אבותי: (י) כניש כלהון שבטוהי דיעקב ונארתון איכנא דאמרת מן יומתא קדמיא: (יא) וחדי על עמך דאתקרי שמך עלוהי על ישראל ודקריתיוה בוכרך: (יב) רחם על מדינתא דקודשך על אירושלים אתרא דשכינתך: (יג) מלי ציהון מן רבותך ומן איקרך היכלך ואקים סהדותא דעבדיך איך דמן קדים: (יד) ונאתין נביותא דנבייך אילין דמללון בשמך: (טו) ותתל אגרא למן דנהוא משכא לך ונבייך נתהימנון: (טז) ותשמע צלותא דעבדיך איך צבינא דעמך ונרעון כלהון דבסופי דארעא דאנת הו אלהא לעלם עלמין: (יז) כל מאכלא מקבלא נפשא ברם אית מאכולתא דמן מאכולתא בסימא: (יח) פומא טעם טעמיא דמאכולתא ולבא דחכימא מלא דעולא: (יט) לבא טמירא סגיאא צפתה וגברא חכמיא

דיינעם פאלקע: דאמיט דיא גאנצע וועלט איינע ווערדע, דאס דוא אליין הערר אונד קעניג דער וועלט ביזט: — (יז) דער מאגען ניממט אללע שפייזען אן, איינע שפייזע איזט אבר בעססער אלס דיא אנדרע (ד׳ ה׳ מאן מוס אין אללען דינגען אונטערשיידען לערנען): (יח) וויא דער גוימען שפייזע קאסטעט, זא דער פערשטענדיגע דיא ליגן: (יט) איין רענקפאללער מענש בערייטעט דיא פאללע; דער ערפאהרנע אבר וויס איהם אויס צו וועיכען: (כ) נאך דעם קאמעל מיזט דיא לאסט, זא דער מאן נאך זיינעם פערשטאנדע: (כא) גאלד אונד זילבער ווירד אין דעם שטיין פראבירט, דאס

לב (יז) ואכל יאכל וגו׳ יורה לנו בזה, כי האדם צריך שידע להבחין בין דבר לדבר ולהבדיל ביניהם, כי אם אין הבדלה אין דעת כי ע״כ קבעו הבדלה בחונן הדעת: (יח) יכין מרמה יחזיק מזימות ללכוד זולתי בערמתו; ואיש חכם יודע להנצל, בהכירו מול ערמה, אך הרשע מפיק בערמתו להזיק לאחרים, והחכם מבין גם להבקיע את עצתו מבני כמעשה יעקב בפלול המקלות עם לבן: (כ) לפי גמל כו׳ כתובות (דף סז)· פי׳ אדם לפי הגדלו נתפס, עם אדם גדול מדקדקים יותר במעשיו מזולתו· ובב״ר (פ׳ יט) והנחש הי׳ ערום תנא דבי ר׳ ישמעאל לפום גמלא שיחנא: (כא) יהדר בכסף ויקר· כי נסיון גדול הוא לאדם שינקה בממון כאשר אמר לעיל בפרק ל״א פסוק י׳· ויודע לסבלות את עול אופן רחוי, ולא יהיה לא כילי ולא מפזר: (כב) יוקם הדם כו׳. אם האדם עושה דבר ונכשל בו אם בלא הבין המלועים

יבחנו ואדם בכספו וזהב : (כב) מבקש אדם ייטיב דרכו
ומקשה לבו אין מזור לו : (כג) לא יערב לכסיל אמת אם
לבו בל ישתאה בה : (כד) דבר אין לו שחר נפלא בעיני
אויל וחכם באשר יבין יתענג : (כה) פה צמא למים ואזן
כסיל לחדשות : (כו) אשה יפה תצהיל פנים יקרה היא
מכל מחמדי עין : (כז) שמחת בעל אשה יפה ויתרון
חפצו בכל היא : (כח) אם פיה הוצק חן ולבה מלא טוב
אין באישים דומה לו : (כט) אשר לו אשת חיל קניניו
יפרוצו כי עזר היא לימינו ועמוד למבטח עז : (ל) נחלה
בלי גדר תהי לבז ואדם באין אשה הנותעה כה וכה : (לא)
מי יבטח על שודד אל כל מקום נודד בן אדם קן אין לו
יומם ומקום ללון לפנות ערב : (לב) בעיני אשה ייטב כל
איש ואיש יבחר אשה מרעותה : (לג) בהולד בן תשמח
האם ויש בת טובה מבן :

לז (א) כל רע יאמר רע אני ויש רע בשמו : (ב) רע
נאמן שמרלך כנפשך : (ג) אוהב נהפך
לאויב עזה כמות שנאתו : (ד) אי מזה תבא הרעה ערמה
ומרמה

דאס אנטליצע הערץ ווירד מיט גאלד אונד זילבער : (כב) דורך איינען פלייס ווירד איין פארזיכטיגער, איין פערשטאקטעס הערץ אבער בלייבט אונהיילבאר (עס ניצט קיינע בעסערונג אן) : (כג) דער טאהר פינדעט אן דער איינפאלטען וואהרהייט קיינען געפאללען, וויל זיא ניכטס ערשטוינענ־דעס האט : (כד) פערשטאנדלאזע דינגע ערדענגען בייא דעם טאהרען באוואנדרונג, דער ווייזע היגעגען פרייעט זיך נור מיט דעם וואס ער בע־גרייפט : (כה) וויא דער דורסטיגע נאך וואססער שנעלט, זא דער טאהר איינער נאך נייאיגקייטען : (כו) איינע שאנע פרויא ערהייטערט דעם אנגעזיכט, זיא איזט איהם שעצבארער אלס אללע ערגעצליכקייטען : (כז) איינע שאנע פרויא מיט דעם אנגענעם פריידע, זיא פערשאפט איהם פערגניגען אין אללעם : (כח) זינד איהרע ווארטע איינגעהאלטען אונד איהר הערץ פאללער גיטע, ווער גלייכט איהם אונטער דען גליקליכען ? (כט) ווער איין בידערעס וויב האט, דעסען פערמאגען ניממט איממער צו ; דען סטעטס איזט זיא איהם צור האנד, אונד בייא יעדעם אונפאלל איינע צו־פערזיכטליכע שטיצע : (ל) איין גוט אהנע צוין שטעהט שוטלאז דעם

פער־

חכמיא מסתכל בהלין: (כו) שופרא דאנתתא נשבח אפיה ועל כל רגתא דעינא הי תעשני: (כז) בריש קנינך קנא אנתתא טבתא עדרא הי גיר אביתך ואסטונא הי לקובלך: (כח) אתר דלית סיגא נתבערון ברמא ואתר דלית אנתתא גלא ומבדר: (כט) מנו גיר נהימן לגדודא דדמא לטביא דהוא שור מן מדינה למדינה הכנא גברא דלית לה אנתתא באתר דנשתכח נמות:

לז (א) ולרחמה אמר דרחמא ברם אית רחמא דישמה רחמא דלא מטא עד מא למותא: (ב) רחמא דשרא איך נפשך נהוא לך: (ד) סנאא ובישא למנא אתבריה

פֿערדערבען אפֿפֿען; זא אירדט איין ווען אהנע פֿרויא היןאונד הער:
(לא) ווער דארף דעם רייבער טרויען, דער פֿאן איינעם אורטע צום אנ= דערן וואנדערט, ווער דעם אאנע, דער דעם טאגע קיינע וואהן= אונד רעסט נאכטס קיינע זיכרע לאגערשטעטטע האט: (לב) יעדער אאן געפֿאלט דעם פֿרויענלאבר, דער אאן אבר ליהט דיזע פֿרויא דער אנדערן פֿאר:
(לג) ווען איין זאהן געבאהרן ווירד, פֿרייעט דיא אוטטער זיך, אאנכע טאכטער אבר אייזט בעססער אלס איין זאהן:
לז (א) יעדער קאן זאגען: איך איך בין איין פֿריינד, אונד אייזט עס פֿיללייכט נור דעם נאאען נאך: (ב) מיט איינעם וואהרען פֿריינד, וויא דיך זעלבסט איין אכט: (ג) ווירד איין פֿריינד צום פֿיינדע; זא אייזט זיין האסס געפֿעהרליך וויא דער טאד: (ד) ווא וועלט זיך דיא באז= הייט הער, דיא דען ערדבאדען איט פֿאלשהייט אונד טרוג בעדעקט: (ה) איין

המלועים כראוי או המסתכלים בעצמו לא טוב, והגיע לו נזק תחת ריוח, ייטיב דרכו לפעם אחרת להזהר יותר, כאומר המוני (דורך שאדען ווירד מאן קלוג) ותקפה לבו, בהכשל בו כמה פעמים, ובכל זאת לא שב ידו מתעותו, אין תזור לו: (כג) לא יערב כו'. האמת לרוב פשוט ופניניי אין דבר מתמיה בו ולא ענין יפלא מגדר הטבע, זאת לא יערב לכסיל, רק לשמוע דבר מתמיה מגדל פורח באויר וכדומה מן המשתוממים למראה עינים זאת תערב לאזן כסיל: (כד) ודבר כו' גם בגדר העיוני, אם ישמע מאויל דברים אין ענין וכונה להם יתפלא עליהם ויחשוב מתמיה סודות עמוקות, ואף כי לא ידע, סוד עמוק היה, יתמה עליהם, וינקם להם כונה לא כיון אומרם לה. וכל דבר אשר לא יבין מאמר שכלו יתגלגל לאמר סוד הוא — (כה) לחדשות: היפנות כבר נתאספת בעיניו, אך מה חדשות נשמע? כן תמיד שאלתו: (כז) בכל היא, כל חפציו יש להם יתרון מלד אשה המשכלת עליהם: (לב) כל זה כו' המנהג הזה נכון היה בעת פרצוי הנכרים נהוג היה בישראל, כי אז היה הבחירה ביד האיש, והזכה אשר הסיגה לקחה. ועתה אין כזאת בישראל:

לז (א) רע בשמו ולא בלב כי אם בפיו: (ד) יגרמה ותרעה: הכונה יתרעם על רוע הדור, וכמתמיה ישאל למה נברא ומי מיה תוכו

ומרמה מלאה פני האדמה : (ה) אוהב שקר יקרב ביום
טובה ובאיד יתיצב מנגד : (ו) רע נאמן נלחם באויב
ובצרה הוא מחסהו : (ז) הצר בצרת רעו לא די ועוזרו
במאדו איש אמונים : (ח) הקשיב כל עצה והטובה מהן
בחר לך : (ט) הועץ בלבבך כי אין לך נאמן ממנו : (י)
כי היא יהוה לך יותר משבעה צופים במרומי קרת : (יא)
דע יועצך ובין אל דעתו פן יכונן אל חפצו : (יב) אולי
ינסה בך מעשהו הטוב הוא אם רע : (יג) עשה כי טוב
יהוה לך והוא מנגד יתיצב לראות מה אחריתו : (יד) אל
תתיעץ עם צר עין והעלם מעצך מאיש קנאה : (טו) אל
תדרוש עצה מאשה על צרתה מרך לבב על מלחמה
מסוחר על מרכלתו מקונה על קנינו : (טז) לא מכילי על
נדיבות ומעצל על יגיעה : (יז) לא מאיש חנה על רחמים
ולא מנבל על יושר : (יח) בישרי לבב תיעץ אשר לבם
כלבבך

אין פֿאלשער פֿריינד הצלט נור פֿריינדשאַפֿט, זאָ לאַנג עס גוט געהט, אונד
אין דער נאָהט ענטפֿערנט ער זיך: (ו) דער וואַהרע פֿריינד פֿיכט פֿיר
איהן מיט זיינען געגנערן, אונד בשיצט איהן אין דער נאָהט: (ז) זיינען
פֿריינד, אין דער נאָהט בעדויערן, איזט ניכט הינרייכענד, בייסטאַנד מיט
פֿערמעגען איזט וואַהרע פֿריינדשאַפֿט: (ח) הערע יעדען ראַטה, אונד
וועהלע דען בעסטען: (ט) דיין הערץ ניהע צו ראַטה, דען ניאַנד איזט
דיר זאָ טרייא אלס דיזעס: (י) עס פֿפלעגט דיר בעשיידען מעהר צו
פֿערקינדיגען, אַלס זיבען וועכטער, דיא אויף דער וואַכע שטעהן: (יא)
זיעהע דיך בייא איינעם ראַטהגעבער פֿאָר, פריפֿע ערסט זיינע אבזיכט,
פֿיללייכט ראַטהעטע ער דיר צו זיינעם פֿאָרטהייל: (יב) ער לעסט פֿיללייכט
אויף גוט גליק האַנדלען, עס מאַג גוט אָדער שלעכט אויסשלאַגען: (יג) מיט
גלייכגילטיגקייט שפּריכט ער: דאַ טוהסט וואָהל דאַראַן, אונד שטעהט פֿאָן פֿערנע
דען ערפֿאָלג אַבצוואַרטען: (יד) בעראַטהשלאַגע דיך ניכט מיט דעם
אַרגוועהנישען, אונד פֿערבירג דיינע אַנשלעגע פֿאָר דעם נייִדישען: (טו)
פֿלעגע קיינען ראַטה מיט איינעם ווייבע איבער איהרע נעבענבוהלערין, מיט
איינעם פֿערלאַגטען איבער קריג, מיט איינעם קויפֿמאַן איבער זיינע וואַרע,
אונד מיט איינעם קייפֿער איבער דאַס געקויפֿטע: (טז) מיט איינעם
גייצהאַלז איבער מילדטהעטיגקייט, מיט איינעם טרעגען איבער עמזיגקייט
אין געשעפֿטען: (יז) מיט איינעם יונגנאַדיגען איבער מיטלייִדען, אונד מיט
איינעם בעטריגער איבער רעדליכקייט: (יח) אַבער מיט דען רעדליכען

אתבריה אלא למימלא ארעא עבדא דעולא : (ה) ביש
רחמא דקריב לפתורא ובעידן עקתא קאם מן קבול : (ו)
טב רחמא דמתכתש לוקבל בעל דבבא ואחיד סברא :
(ז) לא תשבח רחמך בק רבא ולא תשלמיוהי בביתך :
(ח) כל מלוכא חזי ברם אית מלכא דשפיר עביד : (יא)
מן מלוכא עולא טר נפשך ורע לוקדם מנא בעא מטל דאף
הו בנפשה הו מתרעא : (יב) דדלמא נרמא עליך הוכא
בישא ונאמר מא טבא הו אורחך ונקום מן קבול ונחזא
בצערך : (יד) לא תתמליך בסנאך ומנת כסא ראזא :
(טו) עם אנתתא דלא דגירי ועם סנאא דלא תתכתש ועם
תגרא על תאגירתה ועם מזבננא על זבנה : (טז) עם עולא
למעבד דשפיר ועם אינא דלית לה רחמא למעבד רחמא:
(יז) עם אגירא דמדגל בעבדה ועם אגירא עולא לא תתמיר
ראזא ועם עבדא דבעא למטלם מרוהי לא תהוא לה בעל
מלכא : (יח) עם אנשא זריקא הוית עמיר דהנון דחלין
למחטא קדם אלהא ולבהון שוא עם לבך ואן מבאיש לך
דנפשה הו מבאיש ואן מטאב לך לנפשה הו מטבא מטל
דהימנותה הי תחזוהי ואף הו מהימן הו אכותך : (*)
לבא דבר אנשא נתרא באורחה יתיר מן עותרא דעלמא

וזבנא

הרעה הזאת [illegible] פני [illegible] בערתם ויראתם ? (ז) [illegible] כ׳י [illegible]
[illegible] עם רעיהם בצרתי, אך [illegible] לא יעזרוני, ואם לא [illegible],
אך [illegible] נכסף [illegible] ובעת הצרך [illegible], [illegible]
[illegible], לא תהלל רעך בפניו ואל תשליטהו בביתך, [illegible]
[illegible] : (ט) [illegible] כ׳י [illegible]
[illegible] בן [illegible]. [illegible] ומליצות נפשך לא תשבח׃
[illegible], [illegible] כי [illegible]
[illegible], [illegible] אחרים, אך [illegible]
[illegible] : (יא) [illegible] כתרגומו [illegible], [illegible]
[illegible] נפשו [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible] : (יד)
[illegible] לך, פן [illegible]
[illegible], [illegible] ת״א [illegible]
[illegible] כי כל [illegible] : (יב) [illegible]
כ׳י [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] (עיין [illegible]) [illegible] (ונ׳ [illegible]

והסליפי

כְּלִבֶּךָ בְּצָרָתְךָ צַר לָמוֹ וּבְטוּבְךָ יָגֵל לִבָּם: (יט) וְעַל אֵלֶּה
תִּשְׁפֹּךְ שִׂיחֲךָ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְהוּא יְיַשֵּׁר אָרְחוֹתֶיךָ: (כ)
לִפְנֵי הַמַּעֲשֶׂה עֵצָה מִדֵּי עֲשׂוֹתָהּ אֹמֶץ לֵב וּבִכְלוֹת הַמַּעֲשֶׂה
בַּל תִּנָּחֵם: (כא) אַרְבָּעָה הֵמָּה מְשַׁנֵּי רָצוֹן בֶּצַע וָנֵזֶק חַיִּים
וָמָוֶת וּמֵהֵמָּה פִּתּוּי הַלָּשׁוֹן: (כב) אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו סָכָל
הוּא בְּעֵינֵי כֹל: (כג) יֵשׁ מַשְׂכִּיל לִיעַץ לַאֲחֵרִים וְלוֹ לֹא
יוֹעִיל: (כד) יֵשׁ מַשְׂכִּיל לְבִצְעוֹ וְלֹא יִסְכֹּן לַעֲמִיתוֹ: (כה)
וְיֵשׁ מַשְׂכִּיל בְּפִיו וּפֹעַל יָדָיו לֹא יִרָצֶה וְיִשָּׂנֵא: (כו) וְיֵשׁ
מַשְׂכִּיל יָכוֹן לְנַפְשׁוֹ וְלַעֲמִיתוֹ וּבְטוּב אֲחֵרִים לִבּוֹ יָגִיל: (כז)
הוּא לְבַדּוֹ יִשְׂבַּע עֹנֶג כָּבוֹד בְּעַמּוֹ יִנְחַל וּשְׁמוֹ לְזֵכֶר עוֹלָם:
(כח) בְּנִי חֲקֹר גֵּוְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וַחֲדַל מִפִּיךָ כֹּל אֲשֶׁר יַשְׁחִית
בְּרִיאָתֶךָ: (כט) כִּי לֹא כָל מַאֲכָל יָכוֹן לְכָל נֶפֶשׁ וְלֹא כָל
נֶפֶשׁ תִּרְצֶה בַכֹּל: (ל) אַל תְּפַנֵּק לִבְּךָ בְּמַעֲדַנִּים וּלְמַטְעַמִּים
אל

דיא זינדע טייען, בעראהטע דיך איממער, דיא מיט דיר גלייכעס זיננעס
זינד, אונד גליק אונד אונגליק מיט דיר טהיילען: (יט) פאר אללען פלעהע
צו גאט, דאס ער דיך אויף דען רעכטען וועג וואנדעלן לאססע: (כ) פאר
דער האנדלונג מוזט גוט בעראהטשלאגען, וועהרענד דערזעלבען ענטשלאס־
סענהייט, אונד נאך דער טהאט דארף דיך ניכטס מעהר רייען: (כא)
פיער דינגע פפלעגען דיא ענטשליססונג דעס הערצענס צו אנדערן, פארטהייל
אונד שאדען, לעבען אונד טאד, מעהר אלס אללעס אבער פערמאג דאס צו־
רעדען: (כב) ווער זיך זעלבסט ווייזע דינקט, ווירד אינסגאמיין פיר איינען
טהארען געהאלטען: (כג) מאנכער איזט ווייזע אונד וואהלערפאהרן אנדערן
צו ראהטען, אבער זיך זעלבסט איזט ער אונניטץ: (כד) מאנכער איזט ווי־
דערום נור צו זיינעם פארטהייל, אבער אונטויגליך פיר אנדרע: (כה) איין
אנדרער איזט נור ווייזע אין ווארטען, ער ווירד אבער געהאססט, וויל זיינע
האנדלונגען קיינען בייפאלל פינדען: (כו) דער אנדערן זאוואהל אלס זיך
דורך זיינע ווייזהייט ניצט, אונד אן דאס וואהל אנדרער אנטהייל נימט:
(כז) דער גניסט פערגניגען אין איבערמאאס, אונטער זיינען מיטבירגערן
ווירד איהם עהרע צו טהייל, אונד זיין אנדענקען דויערט עוויג: (כח)
מיין זאהן ערפארשע דיא נאטור דיינעס קערפערס, אונד ענטהאלטע דיך
פאן דעם וואס איהם שעדליך איזט: (כט) דען אללעס דיענט ניכט אללען,
אונד יעדער מענש האט ניכט אן אללעס געפאללען: (ל) ערגעצע דיך ניכט
אן לעקקערביססען, אונד זייא ניכט גיריג נאך שמאקהאפטען געריכטען:
דען

דלא מהמנא : (יט) ועם כלהין הלין הוית כיצלא לאלהא
דהו נתקן אורחך בקושתא קדם בני אנשא וקדם כל־מדם :
(כ) מריא ברא כל טב וביש חיא ומותא ודשליט בלשנה
נתפצא מן בישא : (כא) וכל מן דרחכים ברעינה הוית
כבלא : (כב) אית גיר דרחכים ובישועיתה מסתנא ומן כל
איקר כלא נפשה : (כג) ואית חכימא דבכל עדן חכים
פאריהון דחכימא לנפשהון : (כד) ואית חכימא דלנפשה
חכים ופארא דעבדוהי מן חזוא דאפוהי : (כה) ודחכים
לנפשה נשבע תפניקא ונשבחינה כלהון חזוהי : (כו)
חכימא דעמא נארת איקרא ושמה קים לחיא דלעלם :
(כח) ברי בחייך נסא נפשך וחזי מדם דביש לה לא תתל
לה : (כט) מטל דלא הוא כל מאכולתא טבא ולא כל
נפשא בקליל מהידעא : (ל) לא תסגא לה מאכולתא
דתפניקא

והסלישי אחרי כלות המעשה לא יתחרט עליו, ולא ינחם, כי איך מיפול הדבר, ואף אם לא לפי חפצו יצא אתון הלב והרחקת לב מירך ירכה רוח : (כא) ארבעה כו׳ סחכם מונה ארבעה אבות התכלית המניעים לב אדם להתאמן על דבר לעשות או למנוע, ריוח והפסד, חיים ומות׳ אך פתוי הלבין יכול יותר לפעמים מאלה, כי ע״י הסתם רבה ורבוי דברים ירוצ הסכתדלות יפותה האדם לעשות דברים נגד חפצו והפך תועלתו : (כב) איש חכם בעיניו ואמר אינני צריך לעצת אחרים הוא אויל, כי הגדול שבחכמים פוגם לפעמים, ותשועה ברוב יועץ : (כג) יש חכם׳ מונה כתות החכמים הנמצאים באנשים, יש איש משכיל וחכם, לאחרים יידע ליעץ להיטיב ולהודיע בכל ענין אופן המועיל, וכשיבוא בדבר ענין אשר מגיע לנפשו לא ידע להציל והוא כרופא לאחרים ולא לו׳ ומבנת הדבר הזה קל לפתור, כי בדבר המגיע לזולתי, לבו שקט ועבניתיו סדורות, ייודע להתבונן הדבר איכה להועיל, ובהגיע הדבר הזאת לעצמו, והוא לב מורך, ותבלבלו חושיו ותחבולותיו ולא ידע מה לעשות׳ (אויא קענטניססע אונד געשיקליכקייט, נילטען אהנע פארטדויערנדע אויפמערקזאמקייט אויף דיא קליינסטען אומשטענדע, אהנע זעלבסטאיבערווינדונג, אהנע גנדולד אונד שטאנדהאפטיגקייט וועניג׳ דען איינדריקקען צו ווידערשטעהן, וועלכע איין געגענשטאנד דורך איבעררא͏ַשונג, דורך שמערץ, אדר אנגעהאמען רייץ אויף אונזרע נערפען אונד מוסקעלן הערפארברינגט, קאסטעט איינע גאנץ איינגע שטערקע, דיא פאן דער פערשטאנדס ׳ שטערקע אונטערשידען איזט׳ ביידע זינד אבר זא פערוואנדט, דאס דער זיטטענלעהרער אהנע זיטטליכקייט אלס איין ווידרנאטירליכס, פערא͏בשייגווירדיגס וועזען ערשיינט) :
(כד) ויש חכם לנפשו׳ הוא הפך הראשון. כל עלמו לטובתו ולא דירב ולא תתיגן אך להועיל לזולתו בעלתי אין לאל ידו : (כה) בכיו כו׳ ר״ל נזה דורב ואיני כזם מקיים, כי אם אינו עושה לפי עלתו אשר נתן לאחרים נראה כי אין לבו תמים׳ והחכם (ד׳ לוטהר) הבין המקרא הזה על כונה אחרת׳ יש משכיל בעצתו ושובע אין לו והוא גבר לא יצלח, כי יש אנשים דבריהם עוזים ונכוחים וביעוע אין בו, והם נביים

ובלתי

אַל תִּתֵּן עֵינֶיךָ : (לא) כִּי בְּרֹב אֹכֶל רַב מַכְאוֹב וּפוֹשֵׂעַ לוֹעוֹ יַרְבֶּה מַחֲלֵהוּ : (לב) שְׁנוֹת זוֹלֵל תִּקָּצַרְנָה וּמְכַלְכֵּל אָרְחָתוֹ יַאֲרִיךְ יָמִים :

לח (א) כַּבֵּד הָרוֹפֵא טֶרֶם יְבַקֵּשׁ לְךָ כִּי מֵאֵל הוּא : (ב) יְיָ יִתֵּן לָרוֹפֵא חָכְמָה וּמַשְׂאַת מֵאֵת פְּנֵי מֶלֶךְ יִקַּח : (ג) חָכְמַת הָרוֹפֵא תְּרוֹמְמֶנְהוּ גְּדוֹלִים עָלָיו יִתְפַּלָּאוּ : (ד) אֱלֹהִים יָצַר סַמִּים לְמַרְפֵּא וְנֶפֶשׁ דַּעַת לֹא תָקוּץ בָּם : (ה) הֲלֹא בְעֵץ הִמְתִּיק יְיָ מֵי הַמָּרִים לְמַעַן הַכִּיר כֹּחוֹ : (ו) יְיָ חוֹנֵן לִבְנֵי אָדָם כֹּחַ מַרְפֵּא בּוֹ נִפְלְאוֹתָיו יְהַלְלוּ : (ז) עִשְּׂבֵי מָזוֹר מֵאֶרֶץ הִצְמִיחַ בָּם יְרַפְּאוּ מַכְאוֹבוֹת : (ח) הָרוֹקֵחַ יְכַלֵּת אוֹתָם מַעֲשֵׂה בְלִילָה וּמְלַאכְתּוֹ לֹא תִכְלֶה : (ט) בְּנִי אַל יֵרַךְ לְבָבְךָ בְּמַחֲלָתְךָ הֵעָתֵר לַייָ וְיִרְפָּאֶךָּ : (י) עֲזוֹב עָוֹן וְהֵיטִיבָה דַּרְכֶּךָ וְטַהֵר לִבְּךָ מִפֶּשַׁע : (יא) אָז שַׁלַּח לָרוֹפֵא וְקָרָאֵהוּ כִּי בְמַלְאֲכוּת יְיָ יָבוֹא אֵלֶיךָ : (יב) כִּי

יבקש

(לא) דען פֿיל עססען פֿעראורזאכט שמערצען, אונד דורך אונמעססיגקייט ענטשטעהן גראָססע קראנקהייטען: (לב) אונמעססיגקייט פֿערקירצט דאס לעבען, מעססיגקייט אבער פֿערלענגערט עס:

לח (א) עהרע דען ארצט, בעפֿאר דוא זיינער בענעטיגט ביזט, דען זיין אמט איזט פֿאן גאָטט: (ב) גאָטט פֿערלייהט דעם ארצטע וויזהייט, אונד קעניגע פֿערעהרען איהן מיט געשענקען: (ג) דיא געשיקליכקייט ערהעבט דען ארצט, פֿארנעהמע בעוואונדערן איהן: (ד) גאָטט שוף דיא ארצנייאמיטטעל, אונד דער פֿערשטענדיגע האט קיינען עקעל דאפֿאר: (ה) וואורדע ניכט דורך איין האָלץ דאס ביטטערע וואססער זיסע? אום גאָטטעס אללמאכט דאראן צו ערקעננען: (ו) גאָטט האט דען מענשען דיא ארצנייאקונסט געלעהרט, דאס זיא איהן דאדורך פרייזען זאָללען: (ז) ער ליעס היילקרייטער אויס דער ערדע וואקסען, דער ארצט היילט אונד לינדערט קראנקהייטען דורך זיא: (ח) דער אפּאָטהעקער מישט אויס דענען ארצנייא מיטטעל פֿאָר, זיינע קונסט קאן אונד ניא גאר פֿאָללענדונג געלאנגען: (ט) ווירסט דוא קראנק איין מאהל: זא זייא ניכט קליינמיטהיג, זאנדערן בעטע צו גאָטט, זא ווירד ער דיך געזונד מאכען; (י) בעפֿרייע דיך פֿאן זינדע, בעססערע דיינען וואנדעל, אונד רייניגע דיין הערץ פֿאן אללען לאסטערן: (יא) דאן לאס דען ארצט האָלען, ער קאממט יא אלס געזאנד-טער גאָטטעס צו דיר: (יב) ער ווירד גאָטט ביטטען, דורך איהן דיר געגע-

וורד

דתפניקא ולא תבאיש עינך על מאכולתא סגיאתא : (לא)
מטל דמן סגיאותא דמאכולתא הוא מרעא ודמיסנא למאכל
מתכרה : (לב) סגיאא גיר דמיתו מטל מאכולתא סגיאותא
ודמזדהר מוסף חיא :

לח (א) יקר אסיא עד לא מתבעא לך מטל דאף לה
אלהא בריהי : מן קדם אלהא נתחכם אסיא
ומן מלכא נסב מוהבתה : (ג) מן תרעיתה דאסיא
נרמרמונה וקדם מלכא נקימונה : (ד) אלהא מן ארעא
ברא סמימנא וגברא חכימא לא נבסא עליהון : (ה) בקיסא
גיר חליו מיא מרירא מטל דנתידע חילה דאלהא : (ו)
דיהב לבני אנשא חכמתא למשתבחו בגנברותה : (ז)
בהון אסיא מניה מן כאבא : (ח) ואף בסמא מתקן בסמנא
מטל דלא נבטל עבדא וחכמתא מן אפי ארעא : (ט) ברי
אף במרעך צלא קדם אלהא דהויו מאסא : (י) אעבר
עולא ושוקרא ומן כל חטהא דכא לבך : (יא) ואף לאסיא
הב אתרא מטל דאף בה אית בה הנינא : (יב) מטל

דאית

ובלתי מגלחים, לתת להדריהם אין מונעת : (כט) כי לא כל דבר בו' היה דבר ידוע ומפורסם, כי לא כל הטבעים בבני אדם שוים, ויש בלתי הטבעים [illegible], יש אוכל, זה יתענג בו. ואחר יקוץ בו, לזה תרפא, ולאחר יזיק [illegible] [illegible] רעיעם [illegible] כי [illegible] הטבעים היא מתחלף בבני אדם, לכי [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], זה יתענג במתיק [illegible], [illegible] [illegible], זה [illegible] [illegible], יש יאהב [illegible] זה [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] לאדם לחקור טבעו ומזגו, ומה הרואה אוזני [illegible] לו. [illegible] [illegible] [illegible] לו, יאכל [illegible], [illegible] [illegible] לו יחרים : (ל) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לכל אדם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] להתענג [illegible] [illegible] : (לא) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], ומסכם [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : (לב) ומכלכל [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] :

לח (א) [illegible] [illegible] לא [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], לא כן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כי [illegible] יקר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : (ב) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יקרה : (ג) לא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : (ה) [illegible] [illegible] [illegible], כי הקב"ה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

גנים

יְבַקֵּשׁ לַיְיָ לְמַעַן תַּצְלִיחַ מַעֲשֵׂהוּ לְחַיּוֹתְךָ מֵחֳלִי וּמָזוֹר יְחַלִּים :
(יג) הַחוֹטֵא לֵאלֹהִים בְּיַד הָרוֹפֵא יִנָּתֵן וְשָׁב בְּלִבּוֹ יִמְצָא
מָזוֹר : (יד) בְּנִי לְמֵת בְּכֵה תִּבְכֶּה וְהוֹרֵד דְּמָעוֹת עַל מוֹתוֹ :
(טו) אֱסוֹף גְּוִיָּתוֹ כִּיקָרוֹ וּקְבֹר אוֹתוֹ לְפִי עֶרְכּוֹ : (טז) סְפוֹד
וְקוֹנְנָה עָלָיו יוֹם אוֹ יוֹמַיִם כִּכְבוֹדוֹ וְאַחַר תִּנָּחֵם : (יז) כִּי
בְּרוֹב יָגוֹן מַחֲלָה וּמִסְפַּד מַר יַעֲנֶה כֹּחַ : (יח) אַל תִּמְגֵּן
לַמְּרוּדָה לִבֶּךָ וְהָסֵר תּוּגָה מִנַּפְשֶׁךָ : (יט) כִּי אֵין מִשְּׁאוֹל
הָשֵׁב וְלָמָּה תְּאַבֵּד חַיֶּיךָ בְּלֹא יוֹמוֹ : (כ) זְכוֹר כִּי אַחֲרִיתְךָ
כְּאַחֲרִיתוֹ הַיּוֹם זֶה מָחָר אַחֵר : (כא) לָכֵן בְּנוּחוֹ גַּם זִכְרוֹנוֹ
יָנוּחַ וּבְצֵאת נַפְשׁוֹ הַשְׁקֵט לִבֶּךָ : (כב) אַל תִּבְטַח בְּהוֹן
אֵין מִבְטָח בּוֹ כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם הוּא פּוֹרֵחַ אָנֶה וָאָנֶה : (כג)
כִּדְבוֹרָה עוֹקֶצֶת לְאֶחָד וּלְאַחֵר תִּתֵּן דְּבַשׁ כֵּן הוֹן הָאֶחָד
יִשְׂמַח בּוֹ וְאַחֵר יֵעָצֵב בּוֹ :

לט (א) חָכְמַת סוֹפְרִים בְּלִמּוּד תִּמָּצֵא וְחָפְשִׁי מִמְּלָאכָה
יֶחְכָּם : (ב) אֵיכָה יֶחְכַּם חוֹרֵשׁ וְעוֹדֵר בְּבָקָרִים
מְלַאכְתּוֹ וְשִׂיחָתוֹ בִּבְנֵי בָקָר : (ג) זֶרַע מַעֲנִיתוֹ הֶגְיוֹן לִבּוֹ
ודאגתו

זונדהייט אונד שטערקע ווידער צו געבען: (יג) ווער געגען גאָט זינדיגט,
גרעהט אין דיא הענדע דעם ארצטעס: (יד) מיין זאָהן! ווייגע איבר
דען פערשטארבענען, אונד פערגיסע טרעהנען איבר דיינען פערלוסט: (טו)
הערנאך בעשטאטטע זיינען לייכנאם, געביהרליך צור ערדע, אונד בעגראבע
איהן נאך זיינעם שטאנדע: (טז) קלאגע אונד טרויערע אום איהן, נאך
בעשאפענהייט, איין אדר צווייא טאגע, דערנאך זאלסט דיך ווידער צו בערוהיגען:
(יז) דען טרויריגקייט פעראורזאכט קראנקהייטען, אונד וועהקלאגען שוועכט
דיא קרעפטע: (יח) איבערלאסט דיך ניכט צו זעהר אין טאערנהאפטען
קלאגען, פערטרייבע טרויריגקייט פאן דיינעם געמיהטע: (יט) דען אונ-
מעגליך איזט עס דיר, זיינע ריקקעהר אוס דעם גראבע צו בעווירקען; אונד
ווארום ווילסט דוא דיר אללא דאס לעבען אומזאנסט פערקירצען? (כ) בע-
דענקע דאס זיין שיקזאל אויך דאס דייניגע איזט; הייטע טריפט עס דיזען,
מארגען יענען: (כא) מיט זיינער רוהע, רוהט אויך זיין אנדענקען;
אונד מיט זיינעם הינשיידען בערוהיגע דיך: (כב) פערטרויע אויף רייכ-
טוהם ניכט, ווייל עס אונזיכר איזט, גלייך דעם געפליגעל, דאס הין אונד הער
פליגט: (כג) וויא דיא ביענע, דען איינען שטיכט, אונד דעם אנדערן
האניג גיבט, זא רייכטוהם, דעם איינען פערשאפט ער פערגניגען אונד
דעם אנדערן קוואאער: —

דאית זכנא ובאידה מצלחא אסיותא דנצלא לאלהא ונתל באידה חולכנא ותארתא אסיותא באידה וחיא : (יג) מטל דמן דחטא קדם אלהא מתיהב לאידא אסיא : (יד) ברי על מיתא אסגא דמעא ונבאב לך ואמר אוליתא ואכמיא דולא לה כנוש פגרה ולא תכסי על קבורתה : (*) חמירא וסיברתא לבני אנשא דמרקדין : (טו) ועבד אבלא בוזקא יומא ותרין מטל בני אנשא ואתביא מטל חיא : (יז) מטל דמן בריותא מתילדא עקתא : (יח) הכנא גיר לבא בישא יתיר מן מותא תבר כצפתא למסכנא ומיתא עקתא מטל דחיוהי דמסכנא ללוטתא דלבא : (יט) לא תתל לבך למומתא אתדכר עקתא ועבר חטהא : (כ) ואתדכר דפוסקנא הו לך לה אתמל ולך יומתא : (כא) ואיך דבטל מיתא הכנא בטל דוכרנה ואתביא עם מפקנא דנפשה : (כב) ולא תתכל על עותרא דלית בה סברא מטל דאיך פרחתא דישניא דפרחא ושכנא : (כב) הכנא הו עותרא קדם בני אנשא לך מחרא ולאחרנא מבאש :

לט (א) חכמתה דספרא תוספי לה חכמתא ודלא מפרק סריקתא הו נתחכם : (ב) מנא גיר נתחכם אחיד חרבא דפדנא ובתורא דבר ובתורא מתיר ושועיתה עם בני תורא : (ג) ולבה רנא כלגתא דזרעה ושהרה למגמרו

לט (א) דיא וויזהייט דער געלעהרטען ערפאָרדערט מוסע, אונד ווער פאָן געשעפטען בעפרייעט איזט, קאָן ווייזע ווערדען :
(ב) וויא קאָן דער אַקערמאַן, דער הינטערם פפלוגע געהט, ווייזע ווער־דען, דער בלאָס מיט דעם אָכסען = געשפאַן זיך בעשעפטיגט, אונד נור פאָן אָכסען צו רעדען ווייס : (ג) זיין דענקען געהט נור דאַהין, דיא פורכען אויס

מים מרים ע"י כח העץ, ולז"א אחריו, אם מיעוט תשמע כו' כי אני ה' רופאיך, בלי סמים, ואם לא תשמע סופך שתצטרך לסמים למרפא ותבן : (טז) יום או יומים בקרובים שאחרי דבר מדבר, אחר אין אבילותם דאורייתא, לפי כבודו, בת"א אלשון מטול בני אנשא מטול חיא, הכוונה דעתו כמ"ד כי ההספד הוא ליקרא דחייא כאמר"ז"ל (סנהדרין דף מו), כ"כ לא ירבה אבל יותר מדאי, אך למען מראות לבני חיים, כי חסרון דסכני גדול בעיניו :

לט (א) וחסבי מתלאכה : אאין לו עסקים וענינים בחפצי העולם, הוא יש לו פנאי ללמוד : ובאמרז"ל אי ספרא לא סייפא, ואי סייפא לא ספרא, ואמרו

ודאגתו על כליל בקרו: (ד) החרש והחושב יום ולילה
יגע ומחשבתו למלאכת אמן: (ה) חרש אבן לפתוחי
חותם התבולותיו עם מעשה ידיו להתפאר: (ו) חרש
ברזל על פטישו נצב נחר בשרו משביב אשו ומהלום פעמו
תצלנה אזניו: (ז) צורף זהב ירקע פחו לציצים ופרחים
להוציא כלי למעשהו: (ח) נחר גרונו מנפוח ועיניו על
תבניתו: (ט) ויוצר חרש על גלילו יושב כליו באבנים יכין
ובכבשן יצרפנו: (י) לבצע מלאכתו כל דאגתו וכל
עתותיו שקולות לפניו: (יא) יוצר החומר בידו ובכבד
משאה יגע: (יב) כל אלה בעמל ידם יעבודו ואיש איש
במלאכתו יבין: (יג) אמנם לא תכון עיר בלעדיהם כי
כשרון המעשים במלאכתם: (יד) אפס לעצה לא יכין
לבם ובקהל עם לא ירומו: (טו) על כסא דין לא ישבו
צדק ומשפט בל ידעו: (טז) מדע ולקח לא ילמדו ומשלי
חכמה אין בפיהם: (יז) כי בכשרון מלאכתם ידם גברה
ותהבולות במעשיהם יבינו: (יח) אכן איש תבונה שם
לבו

אויסצופיהרן; אונד זיינע זארגע איזט דאס פיה צו פיטטערן: (ד) גלייכער
ארט זינד קינסטלער אונד האנדווערקער, דיא נאכט וויא טאג ארבייטען,
אונד איבר איהרע קונסטארבייט נאכדענקען. (ה) דער שטיינשניידער
דער זיך בעמיהט דען זיגעלרינג צו שטעכען, דאס זיינע ארבייט איהם עהרע
מאכען זאלל: (ו) זא דער שמידט אם אמבאס, דער מיט דעם שטראהלען
אייזען האנטיהרט: דיא פייערפלאממע צעהרט זיינען קערפער, אונד דער
האממערשלאג בעטייבט זיין אהר: (ז) זא דער גאלדשמידט, דער דיא
פלאטטע צו פערטיגען פיגורען אונד פערצירונגען שלאגען מוס, אום דאס
גאנצע צור פאללקאממענהייט צו ברינגען: (ח) מיט דער עמזיגקייט מוס
ער קעמפפען, אונד זיין אויגע איזט אויף דאס אורבילד גריכטעט: (ט)
זא דער טעפפער, דער בייא זיינער שייבע זיצט, דאס גאנצע אין דיא פארם
אב בילדעט, אונד עס אים אפען ברענט: (י) דער מיטארבייטער זיינעס
ווערקס ווענדעט אן זארגען אויס, אבגעצאגען איזט זיינע צייט: (יא) מיט
זיינער האנד בילדעט ער דען טאהן, אונד דיא שווערע לאסט ערמידעט
איהן: (יב) אללע דיעזע האבען האנדע ארבייט, אונד יעדער פערשטעהט
זיינע ארבייט: (יג) פירוואהר קיין שטאדט אהנע זיא בעשטעהן קאן, דען
דיא צובערייטונג אללער געגענשטענדע, קאממט פאן איהרער ארבייט: (יד)

למגמרו עבדה : (ד) הכנא אף כלהון אומנא מתחזיין אכחרא ולליא יאימיא בהון הו רגין : (ה) בעבדא דגלפין ודטבעא ודמרגניתא אף חושביהון לעבדא דאומנותהון מתכוונין : (ו) למתב על כורא ולמתתכלו במאנא מתקלא שלהביתא דנורא מפקען בסרה ויקד בחמיתא דנורא : (ז) לוקבל סוכלא נרכן אידה ולוקבל צורתא דעבדה נצרן עינוהי : (ט) הכנא אף פחרא דיתב על גיגלא ומזיע בפרסתה מאנא עינוהי במאני כל עבדה : (י) ודרעוהי מפקיין טינא ועד לא מאת כפיף וגחין : (יא) ולבה סים למגמרה עבדה ושהרה למפנא אתונה : (יב) כלהון הלין מטל בסרהון וכל גבר בעבדא דאומנותהון נתחכמין : (יג) ובלעדיהון לא מתיתבא מדינתא ואתר דעמרין לא נכפנין : (יד) ברם למלכא דעמא לא נתבין ובכנושתא לא נתתריםין : (טו) ועל כורסיא דדינא לא נתבון וקימא ודינא לא נסתכלון : (טז) לא נתבינון יולפנא דחכמתא ובמלתא דחכימיא לא נסתכלון : (יז) מטל דבעבידותה דעלמא הנון נהירין ורניהון בעבדא דאומנותהון : (יח) ברם הוי דיהב נפשה למדחל

געווערבע איזט דיא רעכטשאפפענהייט אין איהרען הערצען זיין, אונד קאננען אין פאלקספערזאממלונגען ניכט אויפגענאממען ווערדען: (כו) זיא זיטצען ניכט אויף דעם ריכטערשטוהל, פערשטעהען דיא רעכטסגעזעטצע ניכט: (כז) וויססענשאפטליכע לעהרען קעננען זיא ניכט פארטראגען, נאך ווייזע שפריכע אין איהרעם מונדע: (יז) זאנדערן אין דער לעבענסאונטערהאלטונג איהרעס האנדווערקס בעשטעהען איהרע קרעפטע, אונד איהר דיכטען געהט אויף איהרע קונסטפערטיגקייט: (יח) אנדערס אבער איזט עס מיט דעם דענ=

ואמרו עוד, כל המתגדל עליו על תורה כהדקים תמיד על מלכות ועל דרך ארץ כו׳ ׃ ובת״א ידלא מפרק כריקתא נמחכם, פי׳ שאינו תכנה לגו לגבלם, לם ויש ענת תיו לריק אך יתגדל בעיון הלמודים הול יתכם : (יד) חכם לעיר כו׳ כול, מה מכירע לפניו, מכל בעלי מלאכות תנכית מאכר העידר ותירם פולח יבוקע בזה, ועד כל בעלי מלאכות הנכית, כנגר ותרם ויוצר וכדומה, כל אלה עבודתם כנדה ויגיעתם רבה ועמלם חזקה, ואין להם פנאי להתגדל בחכמה ולהסתכל בידיעות, ע״כ לגם לא נכון למתגלה, ואין אתם ענה ותופיה : (ועב״ז בפני הית דנוי הדיעת, ואמרייות מדינת לרכת הירה לנו נסיין כי גם ב לי הותנית כחם ילליתו להיות גדולים חקרי לב —) : (יח) לא תווה׳ ר״ל אין אמר לו הכנות טבעיות, בגל בכל את, ואחד התבונות : פס לבו לאכמות ׳ ופס חכמה כולל כל חלקי חכמה (פילוסופיא) המתחלקת לגמם

לִבּוֹ לְחָכְמָה וּבְתוֹרַת יְיָ יֶהְגֶּה : (יט) חָכְמַת קַדְמוֹנִים יִדְרוֹשׁ
וּבִנְבִיאֵי יְיָ יִתְבּוֹנֵן : (כ) דִּבְרֵי אַנְשֵׁי הַשֵּׁם יַחְקוֹר וּבְמַעֲמַקֵּי
סוֹדָם יַשְׂכִּיל : (כא) בֵּין נְסִיכֵי אֶרֶץ יִתְהַלֵּךְ וְלִפְנֵי גְדוֹלִים
יִתְיַצָּב : (כב) מִשְׁלֵי חֲכָמִים יֶאֱלַף וּמֵבִין אֶל חִידוֹתָם :
(כג) גְּלִילוֹת אֶרֶץ יְסוֹבֵב טוֹב וָרָע יְנַסֶּה : (כד) וְלִפְנֵי יְיָ
יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ וַחֲטָאָיו לְהֵיטִיב יְבַקֵּשׁ : (כה) לוֹ יִתֵּן יְיָ
חָכְמָה וּבְרוּחַ מַדָּע יְבוֹנְנֵהוּ : (כו) אִתּוֹ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה וּמִפִּיו
יָפִיק תְּבוּנָה : (כז) עַמִּים לוֹ יִשְׁמָעוּ וּמִפְּרִי שְׂפָתָיו יִשְׂבְּעוּ
לֶקַח : (כח) רַבִּים תְּהִלָּתוֹ יַגִּידוּ וּשְׁמוֹ יִגְדַּל בָּאָרֶץ : (כט)
תִּפְאַרְתּוֹ לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְזִכְרוֹ לְדֹר דֹּר : (ל) חָכְמָתוֹ יִתְּנוּ
בַּקָּהָל וּתְבוּנָתוֹ עַמִּים יְסַפֵּרוּ : (לא) בְּחַיָּיו יְהֻלַּל מֵאָלֶף
וּבְמוֹתוֹ שֵׁם עוֹלָם לוֹ :

מ (א) שְׁמָעוּנִי כִּי עוֹד מִלִּים מָלֵאתִי כַּסַּהַר כַּחֲצִי חֹדֶשׁ :
(ב) הַקְשִׁיבוּ בָנַי וְתִפְרְחוּ כַּשּׁוֹשַׁנָּה בְּעֵמֶק הַמָּיִם :
(ג)

דענקענדען מאננע, דער אויך וויססענשאַפטען זיך לעגט, אונד אין דער
הייליגען שריפט נאַכדענקט: (יט) זוכט דיא ווייזהייט אַללער פאָרפאַהרען
אויף, אונד אין דען וויזזאַגונגען שטודירט: (כ) גיבט אויף דיא געשיכטע
בעריהמטער מאננער אַכט, אונד בעטראַכטעט איהרע געהיימניססע: (כא)
בייא דען פאָרנעהמען זיך אויפהעלט, אונד בעזוכט גראָססע מענער: (כב)
וויזע שפריכע לערנט, אונד רעהטזעלהאַפטע שפריכע ערפאָרשט: (כג)
דער אויף רייזען זיך בעגיבט, אונד האַט ערפאַהרונג פאָן גוטען אונד בע=
זען: (כד) ער שיטט זיין געבעט פאָר גאָט אויס, אונד זוכט זיינע פעה=
לער צו בעססערן; (כה) דעם גיבט אויך גאָט ווייזהייט, אונד בשענקט
איהן מיט איינעם איינזיכטספאָללען גייסט: (כו) בייא דעם איזט ראַהט
אונד הילפע אַנצוטרעפען; אונד ווייזע לעהרען קאָממען אויס זיינעם מונדע:
(כז) נאַציאָנען געהאָרכען איהם, זיינע וואָרטע זינד פאָלל בעלעהרונג:
(כח) פיעלע ריהמען זיינען פערשטאַנד, זיין נאַמען ווירד אויסגעברייטעט:
(כט) זיין רוהם דויערט עוויג, זיין אַנדענקען דורכלעבט מענשענאַלטער:
(ל) אין עפענטליכען פערזאַממלונגען פערקינדעט מאַן זיינע ווייזהייט, אונד
זיינע איינזיכטען אונטער נאַציאָנען: (לא) בייא לעבען ערהעלט ער רוהם
פאָן טויזענדען, שטירבט ער, זאָ בלייבט זיין נאַמען אונשטערבליך:

מ (א) אָ הערט מיך! נאָך בין איך געדאַנקענפאָלל, וויא דער פאָלל=
מאָנד: (ב) הערט מיך, גליבטע קינדער, איהר גרינט

נאָך

למדחל אלהא ולמסתכלו נמוסא דחיא : (יט) איך
חכמתא דכלהון קדמיא נבעא ולות נביא קדמיא נתפנא :
(כ) ושועיתא דכל אנשא דעלמא נאלף ובדעימקן נתחשב :
(כא) חכמתא דמתלא נאלף ובכל סתירתא נסתכל :
(כב) בינת שליטנא נהלך ובינת מלכא ורורבנא נשמש :
(כג) במדינתא דעלמא נהלך טב וביש בעלמא ננסא :
(כד) ובלבה נסים למצליה ומן קדם אלהא נבעא רחמיא
נפתח פומה בצלותא ועל חטהוהי נבעא טבתא : (כה)
וברוחא דסכולתנותא נתחכם : (כו) הו מפק מהלא חד
תרין ונורון לה בתרעיתה : (כז) הוא נסתכל מתלא
וחכמתא ונשתכל בסתירתא הוא נפק חכמתא דיולפנא
ובנמוסי דחיא נשתכח : (כח) ונאלפון כגיאא מן חכמתה
ובעלמא לא נתטעא שמה : (כט) ולא נבטל דוכרנה עד
דרא לעלם ושמה לא נתטעא מן דר לדר : (ל) חכמתה
נהנין כנושתא ותשבחתה נאמר עמא : (לא) אן נצבא
באלף נשתבח ואן נשתוק בעמא זעורא :
מ (א) אסתכלו ואמר יולפני איך סהרא ביומי תרעסרא :
(ב) שמעוני זריקא ונפרע בסרכון איך שושנא
ואיך

לשמם וכתם מינים, ונגינות (פֿייטע), למודיות (אחטצאחטיטע), ואלהית (אעטא=
פֿייטע וויססענשאפֿטען): ובתורת יי כו' ידיעת תורתיות (טעאלאגיא): (יט)
חכמת הקדמונים ידרוש, בקראו ספריהם ותולדותם וקורותם לדעת ילדקתם ויסרם
ומנהגם ויהי לו למשל ליצפות כמעשיהם ולהתנהג עפ"י מדותם: (כ) דברי אנשי
השם יחקיר, בחבורים ובספרים אשר חברו להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת
המעשה אשר יעשו: ובמעמקי סודותם, הלמודים אשר חברו בעניני חכמות הנסגבות:
(כא) בין נסיכי ארץ כו' נראה מדברי הענין, כי מאיש המנהיג המדיני ידבר
(פֿאן איינעם שטאאטס-מאן) אשר יכין נפשו להיות ממנה או יועץ או מנהיג ומושל,
ואיש כזה צריך שיבא לפני גדולים ללמוד מנהגם מיוסם ותכסיסי הממלכה (דיא פֿאָ=
ליטיק)· ולא"א אח"כ: (כג) גלילות ארץ יסובב כו' כתרגומו במדינתא דעלמא נהלך·
כי איש המדיני צריך לנסוע לארצות הרחוקות לראות התמורות במדינות והתחלפות
המנהגים: טוב ורע ינסה· מגד הידיעה ואגב המאורעות התחלפות אשר עברו עליו,
הנה איש מנוסה (איין ערפֿאהרענער מאן) ויודע להבדיל בין האמת לשקר ובין הטוב
לרע ובין הנאה למגונה, ובין היש לאיון (דאס וועזענטליכע פֿאן שיינבארען): (לא)
יהלל מאלף· המ"ם הוא מ"ם היתרון (קאמפאראטיף) יותר מאלף: ובמותו שם עולם
לו· ערך איש הגדול נכר במותו יותר מבחייו כי אז כלם מרגישים חסרונו בו במקום
שצריכים לו ואיננו, ובת"א אין נצבא באלף נשתבח ואין נשתיק בעמא זעורא, והכונה
סתומה, ואולי יאמר כי כשיש לו איזה ממשלה ומנוי ושררה יש לו סכנה להראות כחו
וחכמתו ומעלתו, לכן יהולל מהמון עם אשר הוא מנהיגם, ואם יהיה חיי התבודדות
פרי

(ג) כִּלְבוֹנָה תִּתְּנוּ רֵיחַ כַּחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן תְּצִיצוּ: (ד) הָרִימוּ
קוֹל תְּהִלָּה יַחְדָּו הוֹדוּ לֵאלֹהִים עַל עֲלִילוֹתָיו: (ה) תְּנוּ
תוֹדָה וְכָבוֹד לִשְׁמוֹ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר זַמְּרוּ לוֹ לֵאמֹר: (ו) כָּל
מַעֲשֵׂי יְיָ טוֹבִים גַּם יַחַד לְתָמִים נוֹצְרוּ כֻּלָּמוֹ: (ז) וּמִי זֶה
יֹאמַר מַה זֹּאת וְעַל מַה זֶּה כִּי חֵפֶץ לְכָל דָּבָר: (ח) בִּדְבָרוֹ
תֵּצֵא הַשֶּׁמֶשׁ בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב הִיא בָאָה בִּדְבָרוֹ: (ט) בְּשִׂמְחָה
יַעֲשׂוּ חֶפְצוֹ וְאֵין מְאַחֵר פְּקֻדָּתוֹ: (י) מִצְעֲדֵי אִישׁ לוֹ נוֹדָעוּ
וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינָיו: (יא) לֹא יִפָּלֵא מֵאִתּוֹ דָּבָר קָטֹן
וְגָדוֹל לְפָנָיו אָיִן: (יב) חַסְדּוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף וּמַשְׁקֶה כַּנָּהָר
תֵּבֵל: (יג) גַּם מִשְׁפָּטוֹ כְּשֶׁטֶף מַיִם לָשׂוּם אֶרֶץ פְּרִי
לִמְלֵחָה: (יד) יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ לַצַּדִּיקִים וּפֹשְׁעִים בָּם
יִכָּשֵׁלוּ: (טו) מֵרֹאשׁ טוֹב לַטּוֹב חוּקָּן וְלָרְשָׁעִים רָעָה:
(טז) רָאשֵׁי צָרְכֵי אָדָם אֵשׁ וּמַיִם בַּרְזֶל וָמֶלַח יַיִן וְיִצְהָר דָּגָן
חלב

נאך וויא רוזען אויף וואססערבעכען בליהען: (ג) דופטעט וויא ווייהרויך,
אונד בליהט וויא דיא ליליע אים טהאלע: (ד) ערהעבעט אייערע שטיממע
מיט לאבגעזאנג, פרייזעט דען שעפפער אב זיינע ווערקע: (ה) גיבט זיינעם
נאמען עהרע אונד דאנקזאגונג, שטיממט ליעדער אונד הארפען צו זיינעם
לאבגעזאנג אן: (ו) אללע ווערקע גאטטעס זינד אינסגעזאממט זעהר גוט,
צור פאללקאממענהייט זינד זיא אללע ערשאפפען װארדען: (ז) װער דארף
וואהל פראגען: וואס זאלל דאס? וואצו דיעס? דען יעדעס האט זיינע בע-
שטיממונג: (ח) דורך זיין געהייס געהט דיא זאננע דעס מארגענס אויף,
אונד דורך זיין געהייס געהט זיא דעס אבענדס ווידער אונטער: (ט) מיט
פריידען בעפאלגט אללעס זיינען וויללען, ניכטס פערלענגערט זיינע פער-
ארדנונג: (י) דיא וועגע דער מענשען זינד איהם אללע בעקאננט, ניכטס
בלייבט איהם פערבארגען: (יא) ניכטס איזט איהם צו וואונדערבאר,
װעדער צו קליין, נאך צו גראס, װעדער צו שטארק, נאך צו מעכטיג: (יב)
זיינע גיטע פליסט דאהער וויא איין שטראהם, אונד וויא איין פלוס
טרענקט זיא דיא וועלט: (יג) גלייכפאללס שנעלל קאממט זיינע שטראפע
איבער דיא פרעוולער, וויא איין רייסענדער שטראהם, פערוואנדעלט דען
פרוכטבארען גארטען אין איינע איינעדע: (יד) גאטטעס וועגע זינד גע-
עבנעט פיר דען פרוממען, דעם רוכלאזען אבער זינד זיא איין אנשטאס:
(טו) גוטעס איזט פאם אנפאנג פיר דען גוטען בעשטיממט; זא וויא דאס
בעזע פיר דען זינדער: (טז) דיא הויפטבעדירפניסע אים מענשליכען לעבען
זינד, פייער, וואססער, אונד אייזען, אונד געטריידע, מעהל, מילך,
אונד

ואיך ארזא דשתילין על מיא : (ג) ואיך בסמא טבא נכסם רוחכון איך ריחא דלבנן בארזוהי ואיך עקרא דשושנת מלכא : (ד) ארימו קלכון ושבחו אכחדא ואודו אלהא על כלהון עבדוהי : (ה) מנו גנברותה בתשבחתא ובתודיתא ובקלא דזמרא והבנא אמירו : (ו) כלהון עבדוהי דאלהא יאין אכחדא וכלהון לצביתהון אתבריו : (ז) ולית דנאמר הנא לבנא והנא למנא מטל דכלהון בעידנהון אתבריו (ח) במאמריה מדנח שמשא ובמאמרה הוא מערב לה : (ט) בחדותא צבינה מתעבד ולית דמשוחר לפוקדנה : (י) עבדיהון דכל בני בשרא לקובלה ולית דמטשא מן קדמוהי : (יא) לית דקליל וסגי קדמוהי ולית דעשין וקשא לקובלה : (יב) בירכתה איך נהרא רדיא ואיך נהרא עלמא משקיא : (יג) הכנא רוגזה עממא דאן והפך ארעא דשקיהון למלחא : (יד) ואורחתהון דזדיקא תריצן קדם אפוהי אף לרשיעא הנין מתפנין : (טו) טבתא מן ברישית לטבא אתברית ואף לעולא אן טב ואן ביש : (טז) רייש כלהון צבותא דמתבעין לחיא דבני אנשא מיא ונורא ופרזלא ומלחא וחטא ותרבא וחלבא ודבשא וענבא וחמרא ומשחא והכסיתא ולבושא

(פריפאטעטיקער) אז לא תוכל אכילתו אכל אל הפיטל:

מי (ו) נאוו גם יחד · בא להורות הענין אשר העיר עליו בדבר בפרשה זה, כי העולם הנמצא הוא עולם הנבחר (דאס דיזע וועלט דיא בעסטע איזט) כדעת החכם (לייבניץ) · וכי כל מעשי הנבראים לתכלית הטוב בעולם בגבולי הבריאה, והרעה נמשכת מהם במקרה בפרטים אשר הענין הצריך בעקביהם: לחיים, בתכלית שלמות על האופן אשר היה ראוי לו, וכפי כח קבול הבריאות: (יב) לאמר · כונת הרעיון בו עניין האבסאלוט נאך זיינער בעשטיממונג והוא דבר אמנם אחד ומצאו אשר נטיית עליו מבראשית, אם לא ע"ד נס: ולולא זאת כולל יעוד ודין תפן בגיל ותכלית, ומה הלא יצא לאור זונ י) · ולכן אמר כי לא תפול השאלה על דבר מן הנפלאים נחוים מה זה למה? כי כל דבר עושה הענין אשר תכוון בו לתכלית את ואם נפלאה ממה תני: יא) קטן וגדול גו׳ · כי הכל בעיני שוים קטן, ואין אין מאומה מגבלות, וכל החלק יתהוה אחד יפול בעולם הנדתי או בריאתו היא לפי סדורו הקדום: יב) תסיגנו · ידים בם כי מאתו לא תצא רעה, רק ברכה ושפע טוב, והרע אשר תוצא קבל והיתה מעשת דרכיו, ומתחתם בתכונה הלא על אופן המכון גם מאז ונשר הצדיק בבסוק יז: יד) דרכיה׳ · מנהגו אשר הוא נוהג העולם, ישרים לצדיקים, והלא מתרעמים על המנהגה, כי זה מועילה היא ואין עול, אבל הרשעים נגם הם בם אשר חסר מדות, רעת הנהגת ההשגחה בסדר הגמול, ויגיעו לכפיר בה: יב) הן ואת מראש דברתי, החכם ים בעת הפתח, ואחר זה כונתי במה שהתבוננתי (בסוק י) כי פעל ירק טוב, ונמרתי ונתתי בספר:

מ׳א

חלב ודבש כסות ובגד : (יז) טובים המה כל אלה
לטובים ולרשעים לרעה יהפכו : (יח) גם רוח סער
למשפט הוכן יעקר הרים בעז אפו לנקמת שולחו : (יט)
ברד ורעם דבר ורעב שלוחי משפט כל אלה : (כ) שן
חיה נחש ועקרב שוט וחרב לכלות פושעים : (כא) ביום
פקודה ימהרו פי שולחם לא יעבורו : (כב) הן זאת מראש
דברתי התבוננתי וכתבתים בספר : (כג) כל פעל יי רק
טוב וכל דבר לצבאו נוצר : (כד) אל תאמר זה טוב וזה
רע כי כלם חתומים באוצרותיו וכל דבר בעתו מה טוב :
(כה) הבינו זאת בלבבם ברכו את יי והודו שמו :

מא (א) מה גדול עמל אנוש ומה רבה אסון אדם מיום
צאתו מבטן אמו עד שובו לבטן אדמה אם
כל חי : (ב) יגון ומכאוב מנתו כעס ועצב עניני הבל
דעות רוח עד יום מותו : (ג) ממלך היושב על כסאו ועד
שוכני עפר ואפר מנושא נזר ועד לבוש קרעים : (ד) רגז
וכעס קנאה וחמדה פחד ואימה שנאה עצב והרון יפריעום
יומם

אונד האָניג, איינע דעקקע, אונד איין אָבערקלייד: (יז) אללעס דיעס,
ווירד דעם גוטען ניטצליך, דעם זינדער אבר שעדליך: (יח) ביזוויילען זינד
שטורמווינדע צור שטראָפע בעשטיממט, זיא רייסען בערגע מיט איהרער העפ-
טיגען וואוהט אויס, אום דען צאָרן איהרעס זענדערס צו שטיללען: (יט)
האַגעל אונד גוויטטער, פעסט אונד הונגער, זינד אללע בעאָטען דעם שטראַפ-
געריכטס: (כ) צאָרן דעס רויבטהיערעס, שלאַנגען אונד סקאָרפיאָנען,
שווערדט אונד רוהטען זינד בעשטיממט צו פערטילגונג דער רוכלאָזען: (כא)
שנעלל זינד זיא אם אַהנדונגסטאַגע, אונד איבערטרעטען דען בעפעהל איהרעס
זענדערס ניכט: (כב) דיעס איזט וואס איך אנפאַנגס זאַגטע, דאַכטע
דאַריבער נאָך, אונד שריב עס נידער: (כג) גאָטטעס ווערקע זינד אללע
גוט, אונד יעדעס איזט צו זיינעם נוטצען ערשאַפפען: (כד) מאַן דאַרף
ניכט זאַגען דיעס איזט גוט, אונד יענעס אבער איזט שלעכט, דען יעדעס
בעוואַהרט זיך צור בעשטיממטען צייט אלס גוט; (כה) איבערלעגט דאַס
וואָהל אין אייערם הערצען, לאָבט דען העררן, אונד דאַנקט זיינעם נאַמען:

מא (א) אָ! וויא גראָס איזט דיא מיהזעליגקייט דעס מענשען, וויא
שווערעס אונגליק טריפט דען זאָהן אדם'ס, זייט דעם
ער אויס מוטטערלייבע קאָממט, ביז ער ווידער אין דיא ערדע, אונזער אללער
טערק

ולבושא : (יז) כלהין הלין ‏טבא מטאבן ולבישא ללותתא מתהפכן : (יח) אית רוחא דלפרעא איתברי וברוגזהין מירא עקרן בעדן רוגזא חילהין מחוין ורוחא דמן דברא אנון מזיחן : (יט) נורא וברדא וכאפא דמותא כלהין הלין לדינא אתברי : (כ) חיות שנא ועקרבא וחוותא דורבא ופירענא למובדו לרשיעא : (כא) בעדנא דפקד להון חדין ובכל יומיתהון לא מהפכין מלתה : (כב) מטל דמן ברישית אתבריו אסתכלו בני אנשא דבכתבא כתיבן כלהין הלין : (לג) וכלהון עבדוהי טבין צבו ליבנה אתברית : (לד) וליתי דנאמר דהנא ביש מן הנא מטל דכלהון קפיסין באוצרא ולעדנא זבנהין מתגנברין : (לה) מביל בכלה לבבון ברכו לאלהא ושבחו לשמה :

מא (א) צביתא רורבאת ברא אלהא וגנסא תקיפא על בני אנשא מן יומא דנפקו מן כרסא דאמהון עד מא דסמכין לארעא דחיא : (ב) תשבוחתהון ותרעיתא דלבהון וחרתא דמליהון עד מא ליומא דמותהון : (ג) מן יתבי כורסותא דמלכא ועד מא ליתבי עפרא וכטמא ומן קטרי תגא ועד מא אלילין דלבישין לבושא דמסכנותא : (ד) רוגזא וכריותא וטננא ודחלתא ודחלת מותא חרינא

וכריא

אונטער ניעדערגעקעהרט : (ב) קוואלער אונד שמערצען, זאָרגען אונד פֿערדרוס, מיטליידען ערגע, אונד שרעקליכע אהנדונגען, קוועהלען איהן ביז אַן'ס ענדע : (ג) פֿאָם קעניג דער אויף דעם טראָהן זיצט, ביז אויף דען אראַמען אים שטויבע, פֿאָן דעם דער דיא קראָנע טרעגט, ביז אויף דען דער אין וואָלפֿען געהיללט איזט : (ד) צאָרן, פֿערדרוס, אייפֿערזוכט, נייד, ליידענשאַפֿטען, פֿורכט, אַנגסט, האַם אונד גרים, שמערץ אונד גראַם, פֿאָלגען זיא דעם טאַגע, אונד וועננ זיא זיך צור רוהע לעגען, ווערדען זיא אים שלאָפֿע דורך

טרעק

מא (א) מה רבה כו׳, מכאן עד פסוק ח׳ מספר דרך כלל הבל חיי האדם כי כל ימיו הלחים עמל ומכאוב, דאגות ויגונות כי אדם לעמל יולד קצר ימים ושבע רגז, אין מנוחה בלי רעה, ואין רגע בלי פגע׳ כי רוב מעשיו תיאו וימי חייו הבל, ואם ישנן לבריאים כף נחת הוא מתלא הפנים עמל ורעות רוח׳ ועניין המאמר הוא עם הערכה בלשון הערוני על מאמר החכם (ומטיג) דרך כלוה (...) דער אמנת, ווא מייט ער הער, זו קיין פֿיר מייגען נאט, זו גראם פירם אונגלי׃ (יא) ומטר סואף, כי המטר הבא בזעף רבה לא יתקיים זמן ארוך, אך תכף יעבר

ונלך

יומם ובנוחם עלי משכב עשתונות בלהות תנדמו: (ה)
ינפש אדם מעט בשנתו סעפים וחזיונות יבהלוהו: (ו) יקיץ
מתגוננה כפליט מירדה קמל ויגל כי סר צל פחד: (ז) כל
אנוש נושא דאגתו בלבבו אם עשיר בעשרו ואם עני בעניו:
(ח) כל בשר מאדם ועד בהמה יגון ומכאובות ישיגו: (ט)
כל אשר מאדמה לאדמה ישוב וממרום למרום יעל: (י)
כל עול ורשע יהבלו צדק ויושר לעולם נצבים: (יא) הון
עול נחל כזב ומטר סוחף בצע שקר: (יב) אסף רשע
עב בלול ממים גפרית ורוח: (יג) גפרית בברק העשן
מים נתך ארצה ורוח יעלה בתוהו ויאבד: (יד) חליפות
לרשע אין שרשי בר יבה גזעו בל יחליף כעץ שתול על שן
סלע: (טו) כקנה על שפת נחל ולפני עשות ירק יבש
מקירו: (טז) קלים הם כקצף על פני המים כרגע יהלמו
ואינם: (יז) ופעל צדיקים יברך והפצם עומד לעד: (יח)
איש שפק ויגע ירגע בחייו מהון עתק: (יט) ירושה
והצלחה יתנו הון ומשניהם שפק לב: (כ) כבוד ויקר יתנו
שם ומשניהם מוצא חכמה: (כא) בנין ובגד ירהיבו לב
ומשניהם אשת חן: (כב) יין וזמר ישמחו לב ומשניהם
אוהב

טרעקבילדער אונד טעהריכטע געדאנקען געאנגסטיגט: (ה) ווען דער
מענש אויך איין וועניג שלומערט, ערשריקט ער דורך פאלשע טרוימגעבי=
טער: (ו) שפרינגט אויס דעם שלאף, אלס איין פליכטלינג פאם שלאכט=
פעלדע, אונד פרייעט זיך, אלס דאס שרעקבילד פאראיבער איזט: (ז) יעד=
דער מענש האט זיינע זארגען, זאוואהל דער רייכע מיט זיינעם רייכטוהם,
אלס דער ארמע מיט זיינער ארמוהט: (ח) יא אללע לעבענדיגע געשעפפע,
פאן מענשען ביז צום פיה, טריפט שרעקען אונד עלענד: (ט) וואס פאן
ערדע קאממט, קעהרט צור ערדע צוריק, וויא אללעס וואס פאם הימעל
קאממט, ווידער נאך דעם הימעל געהט: (י) זינדע אונד אונרעכט ווער=
דען פערטילגעט, טוגענד אונד רעדליכקייט אבער דויערן עוויג: (יא)
רייכטיהם דעס גאטטלאזען פערגעהט וויא איין באך, אונרעכטער געווינסט
איזט וויא איין פלאטץ=רעגען: (יב) אונמאססען געראפפטעס גוט דעס רויב=
לאזען, גלייכט איינער וואלקע, דיא אויס וואססער, שוועפעלדינסטען, אונד
לופט בעשטעהט: (יג) דיא פייערריגסטע פערצעהרט דער בליטץ, דיא
וואס=

וכרא ובעידנא דמתתניהין על ערסתהון בשנתא דלליא מנד
להון : (ה) דמתמלך בחזווא דלליא איך גברא דערק מן
קדם רדופא : (ו) אן צבינא בלבה מתתעיר והוא דלית
ליה מדם : (ז) עם כלהון בני בסרא צפתהון עמהון
ועותרא מנד שנתהון : (ט) כל מדם דמן ארעא הו לארעא
הפך ודמן רומא לרומא : (י) כל מן דחטא ומדגל נבטל
ובשירי עלמא אף הנין נתקימון : (יב) נכסא דשוקרא
איך נחלא נתגרפון ואיך נהרותא דמלין מן עננא קלילתא
כד הנין גליזין נגמרון : (יד) וחלפא לאנשא רשיעא לא
תהוא עקרהון גיר דהמיא איך שבלא דיעת על שנא
דשקיפא : (טו) ואיך דהבלבלא דיעת על גדנפא דנחלא
וקדם כל יורק הי יבשא : (יז) ועבדא דבאנא בעדנא
מתברכין ועבדא דזדיקא לעלם נתקימין ודמתקרב להון איך
אנש דמשבח סימתא : (יט) רבותא ואיקרא נקימין שמיא
ומן תרויהון מן דמשכח חכמתא : (כא) בנינא ונצבתא
מחדתין שמא ומן תרויהון אנתתא חכימתא : (כב)
חמרא עתיקא מחדא לבא וטבא מנה רחמותה דרחמא :
(כג)

וואסטערטהיילע לעזן זיך מיט הערמבפאללענדען רעגען אויף, אונד דיא לופט
פערפליגט מיט וואסטקרייזע, אונד פערשווינדט: (יד) דער רוכלאזע
בריגגט קיינע נאכקאממען, זיינע וואורצעל טוגט ניכט אן, זיינע טפרעס=
ליגגע ברינגען קיינע צווייגע, וויא איין גפפלאנצטער בוים אויף שטיילען פעלזען:
(טו) וויא שילף אם אופער איינעס פלוסעס, וועלכער פערזיגט, בעפאר נאך
יענס זו גרינען אנפ'ינגט: (טז) נאך פערגענגליכער אלס וואסטער=בלאזען,
וועלכע לייכט צערפלאצען, אונד קיינע שפור הינטער זיך לאססען: (יז)
דער פראמאען האנדלונגען בלייבן געזעגנעט, אונד איהר ווערק דויערהאפט:
(יח) דער ארבייטזאמע לעבט פערגנוגטער, אלס דער
גראסע שעטצע בזיצט: (יט) ערבשאפט אונד גוט פערשאפען רייכטהום,
אבער אלס ביידע איזט איין צופרידען הערץ: (כ) עהרע אונד ווירדע פער=
שאפען איינען נאמען, אבער אלס ביידע אבר וויססענשאפטליכע קענט=
ניססע: (כא) געביידע אונד קליידונגען ערהייטערן דאס געמיהט, אבער
אלס ביידע, איין האלדזעליגעס וייב: (כב) וויין אונד מוזיק ערפרייען

דאס

וחלק: (יב) עד מאד מים כי אי כי תוגים את הדים תעלים מן הארץ יחס
מרגים, מים ותוכרית שטערטיטעס פייער יארות, וגרדת הויטר ותפרדו החלקים
בתלם ויש לתקימו ונתוסו, כן תוגרות רשע: (יח) ומפק, המסתפק במשר לו,

אוהב נאמן: (כג) כנור ועוגב יערבו לאזן ומשניהם אמרי
שפר: (כד) תאר ויפי מחמדי עין ומשניהם שבלי
השדה: (כה) רע וחבר עוזרים בעתם ומשניהם אשה
טובה: (כו) אח וגואל מצילים בצרה ומשניהם צדקה:
(כז) הון ובצע מסעדי רגל ומשניהם עצה טובה: (כח)
חיל וחסן מאמצי רוח ומשניהם יראת יי: (כט) כי אין
ביראת יי מחסור ולא בעזרתה מגור ועל כל היא רוממה:
(ל) הדבק בה ואל תרפנה כי אין דומה לה ותפארתה
על כל כבוד: (לא) בני זעקת מצוק בל תהדף ולא
תהיה נבהל להמית ונמהר להכות: (לב) בני הזהר
מבקש נדבות כי טוב מות מחיי עני: (לג) גבר מצפה
לשלחן זרים חייו אינם חיים: (לד) מארוחת זר ישבע
קיקלון ואיש רוח יריק מנה: (לה) לחם עני לנפש עזה
יערב ובקרבו נהפך למררת פתנים:

מב (א) אי מות מה מר אתה לאיש עשיר שוקט על
נכסיו: (ב) לאיש חיל ומצליח דאגה ועצב

לבו

דאס הערץ, אעהר אלס ביידע, איין טרייער פריינד: (כג) פפייפען אונד
הארפע טאנען אנגענעהם, אעהר אלס ביידע, פארטרעפליכע רעדען: (כד)
שאנהייט אונד געשטאלט ערגעצען דאס אויגע, אעהר אלס ביידע, דאס גריגע
דעס פעלדעס: (כה) פריינד אונד בעקאנטער שטעהן צור צייט ביי,
אעהר אלס ביידע, איינע טרייע פרויא: (כו) ברודער אונד פערוואנדטער
רעטטען אין דער נאהט, אעהר אלס ביידע, רעטטעט בארמהערציגקייט:
(כז) געלד אונד פערמעגען זינד אנזעהנליכע שטיצען, אעהר אלס ביידע, איין
גוטער ראהט: (כח) מאכט אונד שטערקע מאכען בהערצט, אעהר אלס
ביידע, דיא גאטטעספורכט: (כט) איהר מאנגעלט אן ניכטס,
ביא איהרער הילפע איזט ניכטס צו בעפירכטען, אונד איבער אללעס איזט זיא
ערהאבען: (ל) האלטע זיא פעסט אהנע אונטערלאס, דען ניכטס קאממט
איהר גלייך, איהר רוהם איבערטריפט אללע עהרע: (לא) מיין זאהן!
פערשטאסע דען ניכט, דער צו דיר אום הילפע רופט, איבעראייע דיך ביים
טאדטעס אורטייל ניכט, אונד זיא ניכט פערטענוויל צו שטראפען: (לב)
מיין זאהן! היטע דיך פאר דעם בעטטלער לעבען, דען דער טאדט איזט
בעססער אלס בעטטעלן מיססען: (לג) וויא אהן דער אויף איינעס אנדערן
טיש זעהן מוס, דעססען לעבען איזט גאר ניכט פיר לעבען צו רעכנען: (לד)

דורך

(כג) אבובא ואפודיא מבסמין זמרא ומן תרויהון לישנא דכיא : (כד) יאיותא ושופרא רגתא דעינא ומן תרויהון שבלא דחקלא : (כה) רחמא וחברא בעדנא נתברכון ומן תרויהון אנתתא טבתא : (כו) אחא ומעדרנא בעדנא דעקתא ומן תרויהון זדקתא פרקא : (כז) דהבא וסאמא מקימין רגלא ומן תרויהון מלכא טבא : (כח) חילא ותוקפא מרימין לבא ומן תרויהון דחלתא דאלהא : (כט) לית בדחלתה דאלהא חוסרנא ולית למבעא עמה מעדרנא דחלתה דאלהא על כל מדם אתתריכיא : (ל) אחודיה ולא תרפיה מטל דלית אבותה דחלתה דאלהא בעדנא מתברכא ולעל מן כל איקר הו משתבחא : (לא) ברי מן דישאג לך לא תכליותי לא תהוא טב למקטל ולא הוי טב למאחיו : (לג) גברא דסבר על פתירא דאחרנא לא אניש נחשביותי איך דחיא הו : (לה) סנא נפישה מן דרחם רגינתא ולגברא דידע הלין כאבא אנין דמעיא : (*) בפומת דהציבא תבסמי שאלתה ואיך נורא יקדא בגוה :

מב (א) יא! מותא מא ביש אנת לגברא עתירא דיתב על נכסוהי : (ב) גברא דעשין ומצלח בכל

עדן

דורך פרעמדע אמהלטען בשימפפט אמן זיך, דער גפיהלפולע אין היט־טעט זיך דאפאר: (לה) דעם אונפערשעהאמטען טאעקט דאס בעטט־לערברוד ויס, אבר אין זיינעם אמגען וירד עס לו גיפט אונד גיוולע פער־וואנדעלט :

מב (א) אָ טאדט! וויא ביטטר איזט דיין אנדענקען דעם רייכען אמננע, דער רוהיג אים בזיצע זיינעס פערמעגענס לעבט:
(ב) דער בייא גוטען קראפטען איזט, אונד גליקליך; דעם קיווער אוני זאנר׳

כמו אם יספיק עבר מימרין (מ״ח ב) · כאמז״ל אמה ימחיר הימות בחלקו : (לא) נעקמת ממך בל תמרוק · כן היא לפי מ״ת, מאן דחנ לך לא תכליותי, לא תהוא מות לפית אליך, אך לפי נ״י, כני היהר מבקש נדיבות כי טוב מות מחיי עני: יהוא מתיפב יותר לענין הסמוך : (לג) נדר תוכחה כו׳ כאמז״ל התופס לדלתו אחרים היכנס חמיך בעני : (לד) ירחיק ממנה, כמ״ל, אל רב לרב כתבי האיך בנבילות ולא תהכין בגילי, פשוט נגלתה במוק יטול מגרה, ולא תימאה כתנה אב וגדרה רבה אנה יזיני צי מנחת (כפתים דף קיג) וגו׳ פס עבס הנתן אול ואל תגעדך לגריוה (דף קיג) :

לבו לא ילחצו וכל מאכל פיו יערב לו : (ג) הה מות מה
נעימת לאיש נשבר נכה רוח יהדל טוב : (ד) לאיש זקן
קשה רוח וחסר לחם וכח לעבוד אין : (ה) אל תירא
מות כי זה חלקך גם קדמונים גם אחרונים לך ידמו קץ כל
בשר הוא : (ו) הכהפין יי תגעל ובשאול כי ישאל אב רב
ואם מעט ימיך : (ז) זרע שנוא בני בליעל כי בבית עזבי
יי גדלו : (ח) אב בליעל בניו יבזוהו כי בגללו הקלל
הקלם : (ט) אוי לו לרשע כי עצב ילינו עד מות והקבר :
(י) שם רשעים לאבדון וזכר צדיק לעולם יהיה : (יא)
קנה לך שם טוב כי הוא ילוך מאלפי זהב וכסף : (יב)
לרעה נולד רשע חייו כיגון ואחריתו לאבדון : (יג) אם
רבה הצלחת אדם בימיו הלא קצרים המה ושם טוב עומד
לעד : (יד) אם רבו שנות זד מה כשרון לו והמה כלא
היו : (טו) ארוכים הם חיי ישר אם רב ואם מעט ימיו :
(טז) חכמה נסתרה ואוצר ממון מה יועילו גם שניהם :
(יז) טוב אויל המסתיר אולתו מחכם המסתיר חכמתו :
(יח) בני בטוב לך התאמין ביראת יי פן תרוב ותבעט :
(יט) עשה הטוב ומפני כל אל תבוש : (כ) יש בשת
לתהלה תהיה ויש בשת לא נאוה : (כא) יבושו אב ואם
מזנות שר ומושל מכחש : (כב) יבוש שופט מריבות
משפט

זארגע ניכט דריקען, דעם דאס עסען זיך שמעקט: (ג) א טודט!
ערוויטט ביזט דוא, דעם דירפטיגען אונד קראנקליכען: (ד) דעם אלטען
חבגלעבטען מאנגע, דעסטען מוטה פערטראגט זינד, דער אין קוואמער
לעבט, אונד קיינע קראפטע מעהר צו ארבייטען האט: (ה) פירכטע דעם
טודט ניכט; דיס איזט יא דעט אנטהייל, בעדענקע דאס דיא
פארפאהרען אונד נאכקוממען מיט דיר דאס געמיינשאפטליכע האט, עס איזט דאס ענדע
אללעס פלייטעס: (ו) קאנסט דוא דעם ווילען גאטטעס צו וידער זיין?
ווער בעקיממערט זיך אים גראבע אב דיין לעבען לאנג געוועזען? (ז) האססענס
ווערט זינד דיא קינדער דער רוכלאזען, דיא אים הויזע דער גאטטעס
פערגעססער ערצאגען זינד: (ח) קינדער פערגעסטען איינען גאטלאזען פאטער,
דען זייענטוועגען זינד זיא פעראכטעט: (ט) וועהע דעם זינדער,
קוואמער

עדן ותוב אית בה חילא למקבליו תפניקא : (ג) או מותא מא כשיר אנת לגברא דתביר והסיר נפיש : (ד) גברא סבא דמתתקל בכל עדן וחסיר מזונא ולית בה חילא לניפלח : (ה) לא תדחל מן מותא מטל דהויו מנהך אתדכר דקדמיא ואחרא לותך אנון מטל דהדא הי חרתא דכלהון בני אנשא קדם אלהא : (ו) זרעא מתליא תולדתא דחטיא ושרבתא דוי לה תולדתא דעולא : (ז) מן ברא עולא נאבד שולטנא ועם זרעה נעמר חוסרנא : (ח) לאבא עולא בנוהי כאנא נלוטונה דמטלתה היו בסירא בעלמא : (ט) וי להון לאנשא עולא דדוזנא מלוא להון עד מא ליומא דמותהון : (י) אנתתא ילדתא לחדותא דעמה ואן נמות אבא עולא בנוהי כאנא לא נתאבלון עלוהי : (יא) רשיעא גיר הרתה לאבדנא הי ושמא דעבדי טבתא לא נתעמא לעלם : (יא) כה על שכך דהו נלויך מן אלפא דסיכתא — דעתא מטל דמבכל מותבתא יקימא : (לב) כל

קוואמער פֿאָלגט איהם ביז איגם גראַב : (י) דעם רוּכלאָזען נאמען ווירד אויסגראָטטעט, דעס פֿראָמאען אנדענקען בלייבט עוויג : (יא) ערווירב דיר איינען גוטען רוף, דען דיזעס איבערדויערט דיא גראָססען טויזענד גאָלד־ אונד זילבער־ שטיקע : (יב) לום אונגליק ווירד דער רוכלאָזע געבאָהרען, קוואַ־ מער האט ער ביים לעבען, אונד שטירבט ער, זא ווירד ער פֿערדאמט : (יג) ווען דער מענש אויך גליקליך לעבט, זא וואהרט עס דאָך נור קורץ. איין גוטער נאמע אבער דויערט עוויג : (יד) ווען דער פֿרעפֿלער נאָך זא לאנג לעבט, וואס פֿראָמאט עס איהם ? ער פֿאהרט דאָהין אוס ווערע ער ניא געוועזען : (טו) דעם רעדליכען לעבען זייט לאנגע, זיינע יאהרע מעגען פֿיל מהר וועניג זיין : (טז) פֿערשטעקטע ווייזהייט אונד פֿערבאָרגנע שעטצע, וואס ניטצען ביידע ? (יז) דער טהאָר, דער זיינע טהאָרהייט פֿערשטעקט, איזט פֿאָרצוציהן, דעם ווייזען וועלכער זיינע קענטניססע פֿערבירגט : (יח) איין זאהן ! ווען עס דיר וואהל געהט, האלטע פֿעסט אן גאָטטעספֿורכט. דאס דוא ניכט אויס איבערמוהט ווידערשפענסטיג ווערדעסט : (יט) טוהע וואס רעכט איזט, זא ברויכסט דוא דיך פֿאר ניאמאנד צו שעהמען : (כ) דען וואלדע שאאם איזט לעבליך, מאנכע אבער טאָדעספֿלט : (כא) עס שעהמע זיך פֿאטער אונד מוטטער דעס עהעברוכס, איין פֿירסט אונד פֿאָר־ געזעטצטער הערר, דער ליגען : (כב) איין ריכטער דאס רעכט צו ביגען, דער רמהט־

(טז) חכמה מטמרת וכו' עיין לעיל (פרשה כ' פ' ל'):

משפט יועץ מהכשיל ועם מירי : (כג) יבוש רע מבגוד
בעביתו ושכן מהסיג גבול : (כד) יבוש איש מגמול רעה
תחת טוב ומהחריש לדורש בשלומו : (כה) יבוש הנדב
מהכלים במתת ידו והגואל מהעלים עין משארו : (כו)
יבוש איש מגלות סוד רעהו ורש מנבלה ומספר מכזב :
(כז) אם באלה תבוש ומצאת חן בעיני כל אדם : (כח)
אך באלה אל תבוש ולא תשא פני כל איש : (כט)
לשמור מצות יי ועדותיו ולהוכיח נבל על פניו : (ל) ליסר
בנך במוסר ולהנך אותו במישרים : (לא) לשאת לקח
מחכמים ולשמוע אמת מפי אומרה : (*) אל תבוש כל
מלאכה ולהרגיע בשכרה אם רב ואם מעט : (לב) דרישת
בשלום איש ומחריש איש חכם הוא : (לג) שלום נתת
לו ואינו משיב כספך אשר תתקלו איכה ישיב : (לג) בת
לאביה מטמון שוא ומפחדה לא יישן בלילות : (לה)
קטנה פן תפתה נערה פן תזנה : (לו) גדלה פן תזנה
והרית בעלה פן תשנא : (לז) אל תביט באיש אל תדר
מראהו ובחברת נשים לא תמתיק מלים : (לה) כי סס
מבגד

ראטהשלעגער איינעס טאָלפעלן ראהטעס, דער בירגער דעם אויפרוהרס: (כג)
דער פריינד שעהמע זיך דער טרייולאזיגקייט, אונד דער נאכבאר דיא גרענ-
צען איבערצורוקען: (כד) דער גוטעס עמפפאנגען האט, שעהמע זיך דעס
אונדאנקס; אונד דעם ניכט צו דאנקען, דער איהן גריסט: (כה) דער
וואהלטהעטער שעהמע זיך פאָרווירפע צו מאכען ביי דער גאבע, אונד
דאס אנגעזיכט פאן איינעם נאָטלייֿדענדע הינוועג צו ווענדען: (כו) דעם
איין געהיימניס אנפערטרויט, שעהמע זיך עס צו אפענבארן, דער ארמע פאר
בעטרוג, אונד דער שוואצער ערלוגענע ליגען אויסצוזאגען: (כז) ווען דו דיך
ביי אללען דיזען שעהמסט, ווירסט דו ביי אללען בעליעבט זיין: (כח)
פאָלגענדע דינגע אבער שעהמע דיך ניכט, אונד דארפסט ניעמאנד שייהען:
(כט) נעהמליך דיא געזעטצע גאָטטעס צו בעאבאכטען, אונד דעם פרעפלער
איהם געזיכט צו שטראפען: (ל) שעהמע דיך ניכט דיינען זאָהן מיט דער צוכט
צו האלטען, אונד איהם איינע טוגענדהאפטע ערציהונג צו געבען. (לא)
שעהמע דיך ניכט פאָם ווייזען לעהרע אנצונעהמען, אונד דיא וואהרהייט פאָן
יעדעם אנצוהאָרען. (*) קיינע ארבייט זייא דיר איינע שאנדע; זיי וועניגער
דער

כל דשאלין שלמיה ושתיק הו הו גלווא רבא : (לג) שאלתא דשלמא דיהב אנת לה לא מפנא לך — גויעלנא דיהב אנת לה איכנא מפנא לך : (לד) ברתא על אביה יקירא סגי וצפתה מפרדה שנתה : (לה) בטליותה דלא תצטהא וכן בעלה דלא תסתנא : (לו) בתילותה דלא תתפרסא ועל בעלה דלא תשטא במדעה ותאזל בתר גברא אחרנא : (*) ברי על ברתך אקים מטרתא דלמא תעבדך שמא בישא וישועיתא ורטוניא בעמא ובכנושתא דקריתך הנהך ברטוניא דעמא אתר דיעמרא לא תשבקיה נפקא ובבתא לא תהוא הדרא : (לז) לכל גבר לא תגלי מא דבלבך ובינת נשא לא תשפר שועתא : (לח) מטל דאבאנא דבלבישא נפל ססא הכנא טננא באנתתא מן בישותא דחברתה :

מג

דער זיהן, ווען ער אויך גרינגע איזט: (לב) גריסטט דוא איינען, אונד ער דאנקט ניכט, זא קאנסט דוא אהנע האס איהן אויס איינען ריבר בע־טראכטען : (לג) דער גרוס דען דוא איהם גיבסט, ערווידערט ער דיר ניכט, פיל ווייניגער דיא בעלאהנונג, ווען דוא איהם גוטס טהוסט. (לד) איינע טאכטער מאכט איהרעם פאטער פיל קוואער, אונד זיינע זארגע פיר זיא, שלאפלאזע נעכטע: (לה) אלס קינד דאס זיא ניכט פערפיהרט ווער־דע, אונד אלס מעדכען, דאס זיא ניכט זעלבסט דער אונשולד נאכגעהט: (לו) איזט זיא גראס, וויא ער זיא פערהייראטעט; אונד האט זיא איינען מאן, דאס זיא ניכט פאן איהם געהאססט ווערדע: (לז) זיהע ניכט אויף דיא שענהייט איינעס מאננעס, אונד מאכע געזעלשאפט דער פרויענציממער זייא קיין היילעריסטער שוועסטער: (לח) וויא דיא מאטטע אויס דען קליי־

(לד) בת לאביה כו׳ · הפסוקים האלה הובאו בתלמוד (סנהדרין דף ק) ר״ל בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא ישן בלילה, בקטנותה שמא תתפתה, בנערותה שמא תזנה, בגרה שמא לא תנשא נשאת שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה שמא תעשה כשפים · ואנכי העתקתי לפי הנוסחא אשר לפני, והמתרגם הוא ומפרש כאמר ר״ל, באין בנים ההיר עזבך ותנא לה (פסחים דף קיג): (לז) אל תביט בלבד אל יופי מראהו כו׳ · ולפי תרגום הסוריית, לא תגלי לבך לכל אדם ובקרב נשים אל תתן אמרי שפר: (לז) לא תסתכל אל בהדר פניו, שהוא יותר מלא נייראה עיניו יבכוש על תעבה הוא ותכונתו, נאמר ז״ל אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו · וכבר ביאר אל הכוונה ר׳ יוסף קנדיה תלמידו, לאמר בה אלינו חוץ תתר, זקני גדול וכו כן עזה הסנהדרין יאם נתיס לדברי? והשיב להם אל תביטו אל מראהו ואל גובה קומת זקנו, כי אם הכרם יזקין, אל כלי אלה ידיקן, אשר מגידים, אין חכמים כתובים ועתודים: ובחברת נשים לא תחליק לבך. כדרך המנצחים הנמהרים בבתים בנ־

סבתו לית

מִנֶּגֶד יָבוֹא וּבֹשֶׁת אִשָּׁה מֵחֲבֶרְתָּהּ׃ (לט) נְצוֹר הַיָּד מֵאִשָּׁה
מְפַזֶּרֶת וְנָעֵל בְּעַד חֶפְצְךָ כַּאֲשֶׁר תָּלוּ יָדַיִם׃ (מ) שִׂימָה
חֶשְׁבּוֹן לַאֲשֶׁר תּוֹצִיא וְתָבִיא מָנֶה וּסְפוֹר אֲשֶׁר תִּתֵּן וַאֲשֶׁר
תִּקַּח וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בְּסֵפֶר יִכָּתֵבוּ׃

מג (א) הַזְכִּרוּ לִבְבְכֶם עַבְדֵי יְיָ
וַאֲשֶׁר חָזִיתִי תְּהַוֶּה פִּי׃
(ב) כִּי יְיָ צִוָּה וְנִבְרָאוּ וִיצוּרָיו
חֶפְצוֹ יַעֲשׂוּ׃
(ג) כְּשֶׁמֶשׁ מֵאִיר לְכָל בֵּן
רַחֲמֵי יְיָ עַל כָּל מַעֲשָׂיו׃
(ד) גָּדְלוּ יְעִידוּ הַשָּׁמַיִם
וְחַסְדּוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ׃
(ה)

מג (א) אתדכרו מביל
עבדוהי דאלהא
ומן מא דחזית אנא מתנא׃
(ב) במלתה אתבריו עבדוהי
וכלהין בריתה צבינה עבדן׃
(ג) איך שמשא דתניח על
כל אתגליו ורחמוהי דמריא
על כלהון עבדוהי׃ (ד) לא
נופון קדישוהי דמריא למנא׃
גנבורותא דפרישותה לא יהב
לדחלוהי למקם קדם איקרה׃
(ה)

קליידערן קאָמט, זאָ קאָמט ליסט פאָן וייבע: (לט) בוואהרע דיין פערמעגן פאָר איינעם פערשווענדישען וייבע; אונד וואָ פילע לוגרייפען קאָנען, פערשליסע: (מ) האַלטע רעכנונג בייא דיינען אויסגאבען אונד איינגאַהמען; צעהלע אונד וויגע זוּ, וואַס דוא אַנדערן איבערגיבסט, אודר פאָן איהנען ניהמסט, אונד לייבע אַללע דיינע האַנדלונגען אין איינעם בוכע אויף:

מג (א) אָ! זייד גוטעס מוהטס, דיהנער דעס עוויגען:
ערטייוונגען דיאַ איך זאַה פערקינדעט איין אונד:
(ב) אויף גאָטטעס בעפעהל ענטשטאַנדר אַללעס;
דיאַ געשעפּפּע אַללע, בעפאָלגען זיינע פעראָרדנונג:
(ג) וויאַ דאַס זאָננענליכט, איבר אַללעס זיך פערברייטעט;
זאָ זיינע גיטע איבר זיינע ווערקע אַללע:
(ד) יענע היממעל זינד בווייזע זיינער מאַיעסטעט;
אונד זיינע גיטע ערפיללעט דיאַ גאַנצע ערדע: (ה)

הבתולות, מאריכים לשון בשפתי חלקות ובדברי חנף בדברי ריבי יהודית לותיך למדיך לבו, והמה מרגילים לדבר ערוה: והיה הזכרה ניספת על מה"ל אל תרבה שיחה עם האשה:
(לט) נצור היינך מהדם מפזרת, המרבה בקבוצו ומנכסיו, כי בריע קביעת מרופס בעלה: באשר חנו ידיך, במקום שידי רבים ממששים, ונעל דבר ומחוני ידיך מי היה, ובלים לידי תבד: (לח) ימלא להם ערמה, ע״כ לא יועילו לו שפתי חלקות כי בכל אלה תרמה אותך, ולהיות תיפה גם דברים, ולפי ת״א כן קנות מבת מריעתה, ומם מהלכים אחת מתקנה בה מרתה יתכל מריבה וקטמה ניקו לגניבה:

(ה) גם קדשיו לא יכילוהו
להבין ערכו לא יעצרו כח:
(ו) תהום ולב הוא חוקר
והעלומות בני אדם יבין:
(ז) אין נסתר מנגד עיניו וכל
חקי עולם נגלו לפניו:
(ח) קדמונית וחדשות יודע
וכל צפון הוא חושף:
(ט) לא נעלם ממנו כל חכמה
וכל רז לא סתום לו:
(י) כל מעשיו בדעת כלמו
ולעד צבאם ישמורו:
(יא) חיים וקימים כלהם
ואת נדרו כלם יהללו:
(יב) שנים שנים זה לעמת זה
לא למחסור ולא למותר:
(יג)

(ו) תהום ולבא הו בדק
וכלהון כסיתהון דבני אנשא
איך שמשא גלין קדמוהי:
(ז) מטל דלא כסא קדם
אלהא מדם וגלין קדמוהי כל
דאתין לעלמא: (ז) דעברין
ודעתידין וכלון כסיתא גלין
קדמוהי: (ח) ולא ענדא
מן קדמוהי כל חכמא ולא
טשא מן קדמוהי כל ראזא:
(ט) גנברותא והכמתא
קדמוהי קימא לעלמין: (י)
וכלהון עבדוהי לעלבבקושתא
משרא ובקדישותא משבחין
כלהון: (יא) וחיין וקימין
לעלם ולכלהון צבינוהי כלהון
עתידין ומסרהבין טב
בשולטניהון: (יב) וכלהון
תרין תרין חד לוקבל חד ולא ברא חד מנהון בטאית: (יג)

(ה) זעלבסט דען הייליגען איזט'ס פערזאגט, זיין וועזען צו בעגרייפען;
זיינען אינבעגריף צו פאססען, האבען זיא ניכט פעהיגקייט גנוג:
(ו) אבגרונד אונד דאס וועטעהערץ ערגרינדעט ער;
ער קעננט דער מענשען געהיימניססע:
(ז) ניכטס בלייבט זיינעם אללעהענדען אויגע פערבארגען;
דיא גאנצע וועלט = פערפאססונג ליגט פאר איהם געאפנעט
(ח) ער קינדיגט דאס פערגאנגענע אונד צוקינפטיגע אן;
אונד דעקט דיא פערבארגענסטע שפורען אויף:
(ט) קיינע וויססענשאפט איזט איהם ענטגאנגען;
קיין געהיימניס בלייבט איהם אונבעקאננט:
(י) ער אָרדנעטע זיינע ווערקע אללע מיט ווייזהייט;
דיזע בעהאלטען איהרע בשטיממונג אין עוויגקייט:
(יא) אללעס לעבט אונד דויערט אימערדאר;
אונד פרייזען זיינע אללמאכט אללזאמט:
(יב) אללעס איזט צווייא אונד צווייא, אייגס דעם אנדערן ענטגעגען געזעצט,
ניכטס מאנגעלט, ניכטס איבערפליסיג: (יג)

(יג) אֵלֶּה לְאֵלֶּה לֹא יְשַׁבֵּיתוּ
וְדָבָר לְרִיק אֵין כָּמוֹ :
(יד) דָּבָר דָבָר עַל אוֹפַנָּיו
וְלִרְאוֹת יְקָרָם לֹא תִשְׂבַּע עָיִן :

מד

(א) שָׁמַיִם הָרָמִים מַה נִּשְׂגָּבוּ
כִּגְזֶרֶת הַסַּפִּיר לָטֹהַר :
(ב) זֹהַר הַשֶּׁמֶשׁ גָּדְלוֹ יַבִּיעַ
הוֹד אוֹרוֹ יָגִיהַּ תֵּבֵל :
(ג) יְיַבֵּשׁ אֶרֶץ בְּצָהֳרַיִם
וְלִפְנֵי חֻמּוֹ מִי יַעֲמוֹד :
(ד) כְּתַנּוּר בּוֹעֵר מֵאֵשׁ צוֹרֵף
כִּפְלַיִם יְלַהֵט שֶׁמֶשׁ הָרִים :
(ה) יָפִיק קִיטוֹר לוֹהֵט
וּבְנֹגַהּ חִצָּיו יְעַוֵּר עָיִן :
(ו) גָּדוֹל וְרַב כֹּחַ עֹשֵׂהוּ
וּבְרוּחַ פִּיו יָרוּץ אֹרַח :

(יג) אלא הנא עם הנא זוגין זוגין ומנו נסבע לכהווא ליקרהון :

מד (א) עבד שמשא למחזא ולמשבחו מאנא דתדמורתא עבדה דמרימא : (ב) במצעתה דטהרא מוקד לה לארעא וקדם חומה מנו מישכח למקם : (ג) על כורא דנפח בעבדא דקינא חד תלתא עלוהי שמשא מוקד טורא להנא איך עטרא דנורא ומנהר זליקוהי ומישרג עינא : (ו) רב הו מריא דעבדה ובמלי קדישא סרהב הלכתה : (ז) וסהרא קאם לזבנא תחויתא דזבנא ואתא דמן עלם : (ז) מן סהרא גיר אתותא

(יג) איינס הינדערט דען אנדערן ניכט;
ניכטס אהנע ענטצוועק:
(יד) יעדעס אן זיינער שטעללע פאססענד,
ניא ווירד מאן מידע, איהרע פראכט צו זעהן:

מד (א) דיא ערהאבנע היממעל! א ווא אייגענטליך;
קלאר וויא דער גלענצענדע סאפיר:
(ב) דיא גלאנצענדע זאננע, פערקינדעט גרעסע;
איהר הערליכער אנבליק, בעלייכטעט דיא וועלט:
(ג) איהרע מיטטאגס-שטראהלען, טרוקנען דיא ערדע אויס;
איהרע היטצע אללעס דורכדרינגענד:
(ד) פאם פייער דעס גלוטאפענס ווירד דער אפען גליהענד;
אבער דרייפאך מעהר, דיא בערגע פאן דער זאננע גלוהט:
(ה) לאדערנדען דאמפף בריננט זיא הערפאר;
איהר גלאנצענדער שטראהל בלענדעט דאס אויגע:
(ו) דער מייסטער, גראס אונד אללמעכטיג,
מאכט רעססען, וויא דורכלייפט זיא איהרע באהן:
(ז)

(ז) וְיָרֵחַ עָשָׂה לְמוֹעֲדִים
עִתּוֹת מַחֲלִיפוֹת יוֹדִיעַ :
(ח) אוֹתוֹת וּזְמַנִּים בּוֹ יְמַנּוּ
וְאוֹרוֹ יִמְעַט וְיִרְבֶּה בְּחֹדֶשׁ :
(ט) כּוֹכָבִים יַזְהִירוּ הָרָקִיעַ
גְּדוּדִים אֵין מִסְפָּר יַעֲרוּ מָרוֹם :
(י) עַל מִשְׁמַרְתָּם יַעֲמֹדוּ
וְתַפְקִידָם לֹא יַעֲבִירוּן :
(יא) מַה אַדִּירִים שְׁחָקִים
הָאֵלֶּה מָה רָמוּ גָבְהָם
לְאֵין חֵקֶר :
(יב) שׁוּר מַרְאֵה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן
מַה נִּפְלְאוּ צְבָעָיו לָעַיִן :
(יג) הַפּוֹתֵחַ אוֹצָרוֹ עָבִים
יְמַהֲרוּ כְּעוֹף עַל כַּנְפֵי רוּחַ :
(יד) הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתֶּעֱשַׁן
וַיָּשֶׂם עֲרָפֶל הַתְלָתָהּ :
(טו)

אתותא דארעא: (ז) נהירא דגמר לאחריתא ירחא איך שמיה איתוהי ומתרגא מרמרמאית בשוחלפא : (ח) מאנא דמשריתא דרומא ומנהר ברקיעא דשמיא: (ט) צבאת דשמיא ותשברחתא דכוכבא : (י) במלי קדישא נקומהון איך דינהון וברהטהון לא נשתחלפון :

(מכאן עד סוף הפרשה חסר בארמית)

מג

(ז) דער מאָנד פאָן איהם איינגעזעטצט, צו פעסטטאגען;
אונד דען וועכזעל דער צייט צו בעשטימען:
(ח) דורך איהן בעמערקט מאַן יאַהרעסצייטען: זיין ליכט נימט אב
אונד צו, ביים וועכזעל זיינעס שטאַנדפונקטעס:
(ט) אַם פירמאַמענט גלענצט דיא היטרע שטערנען-ביהנע;
שאַרען אָהנע צאַהל צירען דען הימעלסזעלט:
(י) אויף זיינען בעפעהל שטעהן זיא אויף איהרער וואַכט;
פערענדערן ניא דיא פאָן איהם פעסטגעזעטצטע אָרדנונג:
(יא) וויא פראַכטפאָלל יענע שפֿעערישע געוועלבע;
וויא ערהאַבען אין איינעם אונערמעסליכען קרייזע:
(יב) זיה דען רעגענבאָגען דאָרט, וויא הערליך:
זיינע שפּיעלענדע פאַרבען, דעם אויגע ערגעטצענד:
(יג) ער עפנעט זיינע פאָררַאטהס-קאַממערן, וואָלקען אייַלען,
אויף דיא פיטטיגע דעס ווינדעס ציהן זיא הין:
(יד) בליקט אויף דיא ערדע, רויך שטייגט הערפאָר;
נעבעל-דאַמפף אומהילט זיא וויא געוואַנד;
(טו)

(טו) הצרר מים בשמלה
ויצו עליהם לרדת ארצה:

(טז) בעזו יצבור הררי ענן
וברקי זעם למשפט ישלח:

(יז) מרעם ורוח מזועה וסער
תנוט ארץ והרים ירגזון:

(יח) יפיץ שלג כצמר
בהיר לבנתו ישיש לב:

(יט) המזרה כפור כמלח
ומשליך קרחו כפתים:

(כ) ישב רוח מצפון
וישם מים כעין הבדלח:

(כא) יקפיא כנד אגם ונחל
ויעטו מעיל קרח כשריון:

(כב) יהפוך רוח מים
יכסה קרח ושלג:

(כג) רטפש הישרון ממטל
ותחדש פני האדמה:

(כד) ירטיב צחית הארץ ·
שיח ונטע יחליפו כח:

(כה) השם חק גבול לים
ויטע איים בתוכו:

(כו)

(טו) ער באנד וואססער אין איהם וויא אין איינעם קליידע;
געביטעט דיזען, זיא שטירצען צור ערדע:

(טז) מיט זיינער מאכט פרעסט ער וואלקען-געבירגע צוזאממען;
לעסט אוים, דראהענדע בליטצע צום שטראפגעריכטע:

(יז) דאס ברילצען דעס דאננערס, דאס וויזען דעס ווינדס, דאס
קרייזען דער שטירמע, אנגסטיגען דיא ערדע, אונד ערשיטערן
דיא בערגע:

(יח) עס שטיברט שנעעפלאקקען, וויא גלאנצענדע וואללע;
דאס פונקעלנדע וויים ערפרייעט דאס הערץ:

(יט) מיט רייף אללעס בעשטרייעט, וויא מאן זאלצע;
אונד ווען עס געפרירט שטעהן איינצאקקען דא:

(כ) דער קאלטע נארדווינד בלעזט;
דאס וואססער פרירעט, וויא דער שענסטע קריסטאלל:

(כא) זעע אונד באך שטעהן פעסט וויא מויער:
אונד ציהן איין וויא איינען פאנצער אן:

(כב) ער לעסט דען ווינד זיך ווענדען, פאן וועסטען הער;
דער אייז אונד שנעע אין וואססער צערטאיילט:

(כג) קעאט איין טויא בעפייכטעט דען באדען;
דעם ערדען-פלור נייע קרעפטע גיבט:

(כד) בוואססערט אויסגעטראקנעטען באדען;
גראז אונד פפלאנצע געדייהען ווידער:

(כה) ער, דער דעם מעערע גרענצען אנגוויזען,
אונד אינזעלן אין דעססעלבען איינגעזענקט:

(כו)

(כו) ישקיט בגערתו גליו
וכל משברי ים יפצץ:
(כז) יורדי הים באניות
המה נפלאותיו יספרו:
(כח) שם יראו גדולים מעשיו
התנינים ודגי הים:
(כט) מה אדיר מעשיך יי
ברוחך למחוז חפצם ילכו:
(ל) מי יעצר כח להגיד
פעליך ולבשר נפלאותיך
כי יוכל:
(לא) ואם עצמנו לספר
כדק מחול וכמר מים:
(לב) מי ראהו כי יגיד גדלו
ומי השיגו כי יהוה ערכו:
(לג) אפס קצה ראינו
ומעט מזעיר ידענו:
(לד) תכלית תהלתך אל
אתה הוא כל:
(לה) מי חכם ויבן זאת
נבון וידענה:
(לו) יי עושה כל ולידאיו יתן
הכמה:
(לז) איש כלבבו ישכיל ואדם
כשכלו

(כו) שטיללעט דורך זיין דרייהן דיא טאבענדע וואגען;
דיא אויפברויזענדע וועללען צערשמעטטערט ער:
(כז) דיא ערשטוינענדע זעע-פאהרער צו שיפפע,
דיזע ערצעהלען זיינע וואונדערטאהטען:
(כח) וואונדערדינגע דיא זיא דא זעהן:
גראסע פישע, אונד מעער-אונגעהייער:
(כט) וויא בעוואונדרונגסווירדיג זינד דיינע ווערקע, א עוויגער!
דיין ווילע פיהרט זיא צור בעשטיממונג אללע:
(ל) ווער איזט פעראויגענד, דיינע ווערקע אויסצוספרעכען?
דיינע וואונדער צו פערקינדען, ווער איזט אים שטאנדע?
(לא) ווען וויר זיא אויך מאנגע אונטערלאס ערצעהלטען, גלייכט עס דאך
נור איינעם שטייבכען זאנד, איינעם טראפפען אויס דער זעע:
(לב) ווער זאה איהן, דאס ער זיינע גרעססע בעשטיממען קאן?
פאסטע דעססען איינבעגריף? דאס ער איהן אנגעבע?
(לג) איין ווינציגט נור, וואס וויר זעהן;
דאס וויססען — אך וויא איינגעשרענקט:
(לד) דיינעם ווערקעם הערבשטער אויפשוואנג, א אללמעכטיגער!
דוא זעלבסט ביזט אללעס,
(לה) דער ווייזע מערקט דיזעס,
דער פערנינפטיגע דענקט נאך:
(לו) דער עוויגע שאפט אללעס,
זיינען פערעהרערן שענקט ער ווייזהייט,
(לז) דענקע נור, קראפט דיינעס פערשטאנדעס (לח)

כְּשִׂכְלוֹ יִתְבּוֹנֵן כִּי רַב
מִמְּךָ לֹא בִקֵּשׁ :
(לח) מַשְׂכִּילִים יַשְׂכִּילוּ בָם
וּבוֹעֲרִים יִשְׁעוּ עֵינֵיהֶם :
(לט) וַאֲנִי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן סִירָא
מִילִידֵי יְרוּשָׁלַיִם חָכְמָה
מִלִּבִּי הוֹצֵאתִי :

(מ) מִשְׁלֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם
כָּתַבְתִּי בַסֵּפֶר לְהוֹרוֹתָם :
(מא) אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶהְגֶּה בָּם
יַשְׂכִּיל וְיַעֲשֶׂה אוֹתָם :
(מב) כִּי עוֹשֵׂה אֵלֶּה אַשְׁרָיו
וְאוֹר יְיָ יָאִיר עַל נְתִיבוֹתוֹ :

מה

(א) וְאַף תְּהִלַּת אֲבוֹתַי אָשִׁירָה אִישׁ אִישׁ בְּדוֹרוֹ :
(ב) יְקָר רַב נָתַן לָמוֹ וְתִפְאַרְתָּם לְבָאֵי עוֹלָם :
(ג) בִּנְבוּאָתָם הִגִּידוּ אוֹתוֹת וּבִתְבוּנָתָם עֵצָה : (ד)
בְּחָכְמָה מָשְׁלוּ בְעָם וּבְדַעַת נָחוּ מְלָכִים : (ה) כָּבוֹד
בִּימֵיהֶם נָחֲלוּ וְאַחֲרִיתָם לְזֵכֶר עוֹלָם : (ו) עַצְמוֹתָם בְּשָׁלוֹם
יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבָם וּשְׁמָם חַי לְדֹר וָדֹר : (ז) נֹחַ אִישׁ צַדִּיק
תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו הָיָה : (ח) בְּבוֹא הַמַּבּוּל לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר
וַיִּנָּצֵל הוּא לִפְלֵטַת עוֹלָם : (ט) וַיִּשָּׁבַע יְיָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת
עוֹד מַיִם לְמַבּוּל בְּרִית כָּרַת אִתּוֹ לְבִלְתִּי הַשְׁחִית כָּל בָּשָׂר :
(י) אַבְרָהָם אַב הֲמוֹן גּוֹיִם הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֱלֹהִים בְּתָמִים :
(יא) בְּרִיתוֹ שָׂם בִּבְשָׂרוֹ וְלִבּוֹ נֶאֱמָן בְּנִסְיוֹנוֹת : (יב) לָכֵן
נִשְׁבַּע לוֹ יְיָ כִּי יִתְבָּרְכוּ בְזַרְעוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ : (יג) לְהַרְבּוֹת
זרעו

דיינער איינזיכט גאנץ, פֿארשע נאך,
מעהר ווירד פֿאן דיר ניכט פֿערלאנגט:
(לח) היילדענקענדע בעטראכטען זיא (דיא ווערקע גאָטטעס)
טהארען אבער שליססען דיא אויגען צו:
(לט) איך יהושע זאהן סירא, פֿאן דען איינגעבאהרענען
ירושלים'ס, גלאנגטע דורך זעלבסטדענקען צו ווייזהייט:
(מ) דיא שפריכע דער ווייזען, טרוג איך אין דיעזעם בוכע פֿאר,
צור בעלעהרונג אנדערער:
(מא) הייל דענען דיא דאראויף לערנען, זיא נאך דענקען:
אונד דארנאך איהרע האנדלונגען איינריכטען:
(מב) ווער זא האנדעלט, ווירד גליקליך געפריזען:
דעם עוויגען ליכט בעלייכטעט זיינע באהן:

מח (א) ואף אנא אשבח לאנשא דטיבותא לאבהון
דהוו בדריהון : (ב) סגי איקרא נפלוג
להון וכלה רבותהון על דרא דעלמא : (ג) וחויו בנביותהון
אתותא ומלכא בסכולנותהון : (ד) חכימא ילפו בחכמתהון
ושליטנא בדקו בתושבחתהון על אידא קיתרא וכנרא ואמרי
מתלא בכתבא דאנשא דתוקפא ובסמיכי חילא ושלין על
תוקניהון : (ה) כלהין הלין בדריהון הוא להון איקרא
וביומתהון תשבחתהון : (ו) פגריהון בשלמא אתכנשו
ושמהון חי מן דר לדר ותשבחתהון נשתעא עמא : (ז)
נוח זדיקא אשתכח בדרה שלם : (ח) בזבנא דטופנא
הוא חלפתא לעלמא ומלתה הות משוזבותא : (ט) וימא
אלהא דלא נהוא תוב טופנא מומתא דימא לה בישרא
דלא נאבד כל בסר : (י) אברהם אבא דכנושתא דעממא
ולא אתיהב מומא באיקרה ועבד פתגמוהי דעליא ועל
בקימא עמה : (יא) בבסרה אתתקים לה קימא ובנסיונה
אשתכח מהימן : (יב) מטל הנא במומתא ימא לה אלהא
דנתברכון בזרעה כלהון עממא : (יג) למסגיו זרעה איך
חלא דימא ולמתל זרעה לעל מן כלהון עממא למורתא
אנון מן ימא לימא ומן פרת עד מא לסופיה דארעא : (יד)
אף ליסחק ימא מטל אברהם אבוהי ובורכתא קדמייא
מתתניחא על רישה דיסראיל דקריוהי ברי בוכרי יסראיל :
(טו) ויהב יורתנא ואיקימה אבא לשבטא ונפק ואפלג לתר
עסר שבטין :

מז (א) ונפק מנה גברא אריקא ומשכח רחמא בעיני
כלהון חיא ורחים קדם אלהא ואף בעיני בני
אנשא מושא דוכרנה לבורכתא : (ב) ורביא בבורכתא
ותקפא לדחלולין ואקימה קדם מלכין ופקדה על עמא וחויה
איקרה ואשמעה קלה : (ג) בהימנותה ובמכיכותה גביהי
מן כלהון בני אנשא : (ד) וקרבת לערפלה וסדר קדמוהי
נמוסא דחיא ובורכתא למלפו לבית יסראיל נמוסוהי וקימוהי
ודינוהי ליעקוב : (ה) ואריב אבותה קדישא לאהרון מן

זרעו כחול הים ולהוריש להם מים ועד ים ומנהר פרת עד
אפסי הארץ : (יד) אף ליצחק נשבע בעבור אברהם אביו
וברכות אבותיו שם על ראש ישראל אשר קרא בני בכורי :
(טו) ויקם בריתו אתו לרשת ארץ מגורו ויתנהו אב לשנים
עשר שבט :

מו (א) ויצא ממנו איש צדיק אהוב בעיני כל חי ונשוא
חן בעיני אלהים ואדם משה זכרו לברכה : (ב)
גדלו ועזו רבה לפני מלכים נצב בעמים ירדה יקר יי ראה
וקולו שמע : (ג) כי נאמנה רוחו עם אל וענותו רבה מכל
אדם : (ד) ונגש לערפל תורת חיים וחקים ישרים שם
בפיו ללמד עדות לישראל ומשפט ליעקב : (ה) וירם
קדוש כמוהו אהרן ממטה לוי לשליה עמו שמו ומהודו אצל
עליו : (ו) ברית כהנת עולם נתן לו ובבגדי תכלת וארגמן
הלבישו לכבוד ולתפארת : (ז) וימלא משה את ידיו
ובשמן הקדש משחו : (ח) והיתה לו כהנה ברית עולם
לו ולזרעו כשמש עומד לפניו לשרת בקדש ולברך את
עמו : (ט) להקריב עולה וזבח ולהקטיר קטרת לכפר על
בני ישראל : (י) ויתן לו משמרת פקודתו להורות לעמו
חקים ומשפטים : (יא) וינצו בו אנשים זרים ויקנאו בו
דתן ואבירם ורבו עמו קרח ועדתו : (יב) וירא יי ויתאנף
ויכלם באש אפו : (יג) וישם יקרו על אהרן וראשית
הקדש נתן לו : (יד) אך בארץ נחלה לא יירש ולא חלק
בעמו יקח : (טו) כי יי חלקו ובית ישראל נחלתו : (טז)
ואף פינחס בן אלעזר שלישי ליקר בקנאתו אשר קנא
במחנה בקרב ישראל : (יז) לכן נשבע לו יי לתת לו
ברית כהנת עולם : (יח) כאשר נשבע לדוד בן ישי
לבלתי הסיר שבט מזרעו כן נתן לאהרן כהנה לו ולזרעו :
(יט) ברוך יי אלהי ישראל אשר נתן להם התורה לב
לשפוט את עמו : (כ) שכם לא ישכח לנצח וממשלתם
לדורות עולם :

שבטא דלוי וסמה לשררא דעמה ויהב עלוהי מן איקרה וישובחה : (ו) וגביהי ברומא דאיקרה ואלבשה נחתא דתוכלתא ויקרה במאנא דתוקפא : (ז) וסם עלוהי אידה מושא ומשחה משחא דקודשא : (ח) והות לה לקימא דלעלם ולזרעה איך יומתא דשמיא למשמשוהי ולמברכו לעמא בשמה : (ט) וגביהי מן כלהון חיא למקרבת עולתא ודבחא ובסמא ולמחסיו על כלא ישראיל : (י) ויהב לה פוקדנא ואשלטה בקימא ודינא : (יא) ואתחריו עמה נוכריא וטנו בה במדברא אנשי דתן ואבירם וכנושתא דקורח בתוקפא : (יב) וחזא אלהא ורגז ואובד להון בנורא וכרא להון מחותא ואסיף אנון בתוקפא דרוגזא : (יג) וסם על אהרון איקרא ויהב לה יורתנה רישיתא דקודשא ופדרא דלחמא לה ולזרעה : (יד) בלחוד בארעיהון לא ירת יורתנא ולא פלג פלגותא עמהון : (טו) מטל דמריא מנתה ויורתנה בית ישראיל : (טז) ואף פינחס בר אליעזר בגנברותה נסב תלתא איקרין בטננא דטן במדיניתא ובבר ישראיל ודקם בתורעתא דעמה ובעא על ישראיל : (יז) מטל הנא ימא לה אלהא דנבנא לה מרבחא ותהוא לה ולזרעה כהנותא רבתא לעלם : (יח) ואף דויד בר אישי יורתנא דמלכא ירת בלחודוהי ויורתנא דאהרון לה ולזרעה : (יט) מכיל ברכו לאלהא דיהב לכון חכמתא דלבא למדן לעמה בשמה : (כ) מטל דלא נתטעא טובהון ושולטנהון לכל דרא דעלמא :

מז (א) גברא דחילא ישוע בר נון בנביותא אתנטר למתוא איך מושא רבא : (ב) למיתיה באידיה פורקנא לרחמוהי ולמתפרעה מן גברא סנאא ולמורתא לבני ישראיל ארעא דמולכנא : (ג) מא יאא לה בר מרים כניזבא דבאידיה ובר מניף על מדינתא : (ד) מנו משכח למקם קדמוהי מטל דקרבה דמריא הו עבר : (ה) מטל דבאידה קם שמשא והוא יומא חד תרין יומין : (ו) מטל דצלי קדם מריא ועניהו ויהב באידה תוקפא ועניהי בכאפא

בכאפא

מז (א) אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן הָלַךְ בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה
אֲדוֹנָיו : (ב) בְּיָדָיו נָתַן יְיָ תְּשׁוּעָה לִבְחִירָיו
צָרָיו הִכְנִיעַ וְהוֹרִישׁ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ חֶמְדָּה : (ג) מַה עֹז
הָיָה לוֹ כַּאֲשֶׁר נָטָה הַכִּידוֹן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ עַל עָרֵי הָאוֹיֵב : (ד)
מִי יָכֹל לְהִתְיַצֵּב אִתּוֹ כִּי יְיָ עוֹבֵר לְפָנָיו : (ה) בִּדְבַר פִּיו
יָדוֹם הַשֶּׁמֶשׁ וַיְהִי יוֹם אֶחָד יוֹמַיִם : (ו) כִּי הִתְפַּלֵּל אֶל יְיָ
וַיַּעֲנֵהוּ וַיַּמְטֵר עַל שׂוֹנְאָיו בָּרָד וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ : (ז) וַיֵּדְעוּ כָל
הָעַמִּים יַד יְיָ כִּי הוּא נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל : (ח) גַּם בִּימֵי מֹשֶׁה
טוֹב בְּעַמּוֹ עָשָׂה הוּא וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה לְשַׁכֵּךְ תְּלוּנוֹת הָעָם
וַיַּהַפְכוּ לְטוֹבָה רָעַת מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ : (ט) וְהֵם לְבַדָּם
נִשְׁאֲרוּ מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ : (י) וַיִּתֵּן לְכָלֵב כֹּחַ וְחַיִל עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה לִלְכֹּד
הָרִים לָרֶשֶׁת אֶרֶץ לְבָנָיו : (יא) לְמַעַן יֵדַע זֶרַע יַעֲקֹב כִּי
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ וּמִשְׁפָּטָיו : (יב) גַּם הַשּׁוֹפְטִים אִישׁ אִישׁ
בִּשְׁמוֹ אֲשֶׁר לֹא נִפְתָּה לִבָּם לָסוּר מֵאַחֲרֵי יְיָ זִכְרָם לִבְרָכָה :
(יג) שְׁמוּאֵל בְּחִיר יְיָ וּנְבִיא נֶאֱמָן בִּדְבַר פִּיו הֵקִים מְלָכִים
בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹשְׁלִים בְּעַמּוֹ מָשַׁח : (יד) מִשְׁפַּט אֱלֹהָיו הוֹרָה
לְיַעֲקֹב וְלֶקַח טוֹב הִבִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל : (טו) גַּם הוּא הִכָּה
שׂוֹנְאָיו בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה לְעֵת הַעֲלוֹתוֹ טְלֵה חָלָב : (טז)
וַיַּרְעֵם מִן הַשָּׁמַיִם יְיָ וּבַחֲזִיזִים נוֹרָאִים קוֹלוֹ הִשְׁמִיעַ : (יז)
וַיַּךְ כָּל מוֹשְׁלֵי צוֹר וְכָל סַרְנֵי פְּלֶשֶׁת הִכְרִית : (יח) וּלְעֵת
מוֹתוֹ הֵעִיד נֶגֶד יְיָ וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ כִּי שֹׁחַד וְכֹפֶר מֵאִישׁ לֹא לָקָח
וְצִדְקָתוֹ עָנוּ בוֹ : (יט) גַּם אַחֲרֵי מוֹתוֹ קוֹלוֹ מֵאֶרֶץ הִשְׁמִיעַ
לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ דַּרְכּוֹ וּלְהַזְהִיר עָם עַל חֲטָאָיו :
מח (א) וַיָּקָם אַחֲרָיו נָתָן הַנָּבִיא לְשָׁרֵת לִפְנֵי דָוִד : (ב)
כַּאֲשֶׁר הוּרַם חֵלֶב מִזֶּבַח הוּרַם דָּוִד מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל : (ג) אַרְיֵה הָרַג כִּגְדִי וְדוֹב כִּכְבֶשׂ : (ד) בִּנְעוּרָיו
הָרַג אִישׁ גִּבּוֹר וַיַּעַשׂ תְּשׁוּעָה לְעַמּוֹ : (ה) הֵנִיף יָדוֹ בַּקֶּלַע
וַיִּשְׁבֹּר גְּאוֹן גָּלְיָת : (ו) כִּי פִּלֵּל לַיְיָ וַיִּתֵּן עֹז בְּיָדוֹ לַהֲרֹג אִישׁ
לָחֶם לְהָרִים קֶרֶן עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל : (ז) עַל כֵּן נָשִׁים בִּמְחֹלוֹת

בכאפא דברדא וכבריתא מן שמיא אחת וחבט על עמא
סנאא ואובד לכלהון : (ז) וידעו כלהון עממא חרמא
דאלהא הו אקרב עמהון ואף הו שלם בתר אלהא : (ח)
וביומה מושה עבד טיבותא הו וכלב בר יפונא למקם
בתורעתא דעמא למהפכו כנושתא ולמבטלו טבא ביתא מן
ארעא דמולכנא : (ט) והנון בלחידיהון אתפציו מן שת
מאא אלפין למיעלו אנון לירתותהון לארעא דמרדיא חלבא
ודבשא : (י) ויהב לכלב תוקפא ועד מא לסיבותה אתקים
עמה למשלטותה על תוקפה דארעא ואף זרעה נארת
יורתנא : (יא) מטל דנדע זרעה דיעקב דשלם נמוסה
דאלהא ודינוהי : (יב) גבר גבר בשמה כל דלא טעא
לבהון ולא הפכו מן נמוסה דאלהא נהוא דוכרנהון דבורכתא
ונאהרון גרמיהון איך שושנא ונשבקון שמיהון טבא לבניהון
ולכלה עמא תשבחתהון : (יג) ורחים לבריה מן דאשתאל
מן כרסא דאמה נזירא בנביותא שמיאיל דינא וכהנא
דבמלתה תקנת מלכותא ומשח ש ימנא ומלכא לעמא :
(יד) בנמוסה פקד כנושתא איכנא דפקד מרא דיעקב :
(טו) ואף הו תבר סנאא מן כלהון חדוהי במסקה אמרא
דחלבא : (טז) ורעם מן שמיא מריא ובפקיעא חסינא
אשמע קלה : (יז) תבר כלהון של טנא דצור ואובד כלהון
טרונא דפלשתיא : (יח) ובזבנא דמתתניח על ערסה
אסהד קדם מריא וקדם משיחה דשוחדא וקורבנא מן אנש
לא נסב וכל בסר לא אסהד עלוהי : (יט) ומן בתר מותא
אשתאל וחוי למלכא אורחה וארים מן ארעא קלה בנביותא
למבטלו חטהא :

מח (א) ובתרה קם נתן נביא למשמעו קדם דויד : (ב)
איכנא גיר דרם תרבא מן קודשא הכנא רם דויד
מן ישראיל : (ג) אריותא איך גדיא קטל ודאבא איך
אמרא : (ד) בטליותה קטל לגנברא ועבר חסד דעמה :
(ה) אניף אידה בקלעא ותבר כלה שבהרנותה דגולית :
(ו) מטל דצ י קדם אלהא ויהב באידה תוקפא לנקטל
לגנברא

עָנוּ לוֹ הִכָּה דָוִד בְּרִבְבוֹתָיו׃ (ח) אוֹיְבָיו מִסָּבִיב הִכְנִיעַ
וְצָרֵי פְּלִשְׁתִּים הִכְרִית׃ (ט) וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו תּוֹדָה לֵאלֹהִים
נָתַן כָּבוֹד וְהָדָר לָאֵל הַמְאַזְּרוֹ חָיִל׃ (י) אָהַב עוֹשֵׂהוּ בְּכָל
לִבּוֹ וְשִׁירָיו יוֹם יוֹם יְהַלֵּל לִפְנֵי מִזְבְּחוֹ׃ (יא) וַיִּתֵּן בִּלְשׁוֹנוֹ
נְעִימֵי זֶמֶר תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל עַם הִשְׁמִיעַ׃ (יב) גַּם יְיָ הֶעֱבִיר
פְּשָׁעָיו וַיָּרֶם קַרְנוֹ לְעוֹלָם וְכִסְאוֹ לְדוֹר וָדוֹר׃ (יג) וַיָּקָם אַחֲרָיו
מֶלֶךְ חָכָם וְאַדִּיר שְׁלֹמֹה בְנוֹ׃ (יד) וַיְיָ הֵנִיחַ לוֹ מִכָּל אוֹיְבָיו
מִסָּבִיב לְמַעַן יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמוֹ לְעוֹלָם׃ (טו) מַה חָכְמַתְ
שְׁלֹמֹה בִּנְעוּרֶיךָ שְׂפָתֶיךָ הִבִּיעוּ שֶׂכֶל כַּנָּהָר׃ (טז) מֶמְשַׁלְתְּךָ
עַל כָּל הַמְּלָכִים הוּרָמָה וְשִׁמְךָ עַד קַצְוֵי אֶרֶץ הִגִּיעַ וְלִשְׁמַע
שִׁמְעֲךָ תָּמָהוּ׃ (יז) מִשְׁלֵי חָכְמָה וּמְלִיצָה וְחִידָה כָּתַבְתָּ
וְאֵל בִּינָתְךָ עַמִּים מִמֶּרְחָק הוּפְלָאוּ׃ (יח) וַתִּתֵּן בְּיָמֶיךָ
כֶּסֶף כְּעֹפֶרֶת וְזָהָב כַּעֲפַר חוּצוֹת׃ (יט) אַךְ לַנָּשִׁים נָתַתָּ
חֵילְךָ וַעֲצָבֶיךָ לְנָכְרִיָּה׃ (כ) בִּיקָרְךָ נָתַתָּ דוֹפִי וְקָלוֹן עַל
צֶאֱצָאֶיךָ וּפְרִי אִוַּלְתְּךָ בְּנֵי בָנֶיךָ אָכְלוּ׃ (כא) וַתֵּחַץ
מַלְכוּתְךָ לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת וּמֵאֶפְרַיִם קָם שֵׁבֶט רֶשַׁע׃ (כב)
וּבְכָל זֹאת לֹא עָזַב יְיָ חַסְדּוֹ מֵאִתּוֹ וּדְבָרָיו לֹא הִפִּיל אַרְצָה׃
(כג) זֶרַע אוֹהֲבוֹ לֹא הֶאֱבִיד וּשְׂרִיד צַדִּיקָיו לֹא כִלָּה׃ (כד)
וַיִּתֵּן לְיַעֲקֹב מוֹשִׁיעַ וּלְדָוִד מֶמְשָׁל רָב׃ (כה) וַיִּשְׁכַּב
שְׁלֹמֹה וַיָּקָם אַחֲרָיו בֶּן סָכָל וַחֲסַר דַּעַת רְחַבְעָם הִפְרִיד עַמּוֹ
בַּעֲצַת אִוֶּלֶת׃ (כו) אַל יְהִי שֵׁם וּשְׁאֵרִית לְיָרָבְעָם בֶּן נְבָט
אֲשֶׁר חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן מִכְשׁוֹל לְבֵית אֶפְרָיִם׃
(כז) לְהַגְלוֹתָם מֵעַל אַדְמָתָם יוֹעֵץ עַל כָּל פֶּשַׁע לְהַרְבּוֹת
עֲוֹנָם לְכַלֵּה׃

מט (א) אָז יָקוּם נָבִיא בָּעָם כָּאוּר נֹגַהּ וּדְבָרָיו כְּאֵשׁ
לוֹהֵט׃ (ב) וַיָּבֵא עֲלֵיכוּ רָעָב וּבְקִנְאָתוֹ
לֵאלֹהָיו הֲרָגָם׃ (ג) בִּדְבָרָיו עָצַר שָׁמַיִם מִגִּשְׁמֵיהֶם וַיּוֹרֶד אֵשׁ
מִמָּרוֹם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעַל הָרְשָׁעִים׃ (ד) מַה
נּוֹרָא אַתָּה אֵלִיָּהוּ וּמִי יְהַלֵּל תִּפְאַרְתֶּךָ׃ (ה) מֵחִים מִן
שאול

לגברא דידע קרבא למרמה קרנא דעמא ישראל : (ז)
מטלהנא שבחיהו נשא ברכותא : (ח) קליל אתכתש
ותבר סנאא מן כלהון חדרוהי ואתפרע מן פלשתיא ואף
עדמא ליומנא תבר קרניהון : (ט) מטל הנא יהב הוא
מלא וקלא דתודיתא ואיקרא : (י) ובכלה לבה רחם
בריה וכל יום אמינאית תשבחתה אמר הוא קדם מדבחא :
(יא) יהב תשבחתא רורבתא בלשנא בשנא : (יב) ואף
אלהא שבק לה חטהוהי וארים לעלם קרנה ויהב לה כורסיא
דמלכותא על ישראל : (יג) וקם מן בתרה מלכא תקיפא
שרא בשליא שלימון : (יד) ואלהא אניח לה מן כלהון
חדרוהי מטל דנבנא ביתא לשמה לעלם : (טו) כמא
חכים הוית בטליותך שלימון ואטיפת איך נהרא חכמתא
בסוכלך : (טז) וברומא דאיקרא דמלכא עד מא לגזרתא
רחיקתא מטא שמך ומסכין לשמעך : (יז) פשר מתלא
דחכמתא בכתבא ובנביותא אתמהת עממא : (*)
ואתקרית בשמה דאלהא דדילה הו איקרא דאתקרי על
ישראל : (יח) וכנשת איך אברא דהבא וסאמא איך
עפרא : (יט) ויהבת לנשא תוקפך ואשלטת אנון בפגרך :
(כ) ויהבת מומא באיקרך וצערא תשויתך למיתיה עולא
על בני בניך דנתתנחון על משכבהון : (כא) למתפלגו
לתרתין מלכון מן דבית אפרים מלכותא חנפיתא : (כב)
ואף אלהא לא שבק טיבותה ולא נרמא מלוהי על ארעא :
(כג) ולא נובד זרעא דרחמוהי ובני זדיקוהי לא נגמר :
(כד) ונתל ליעקוב משוזבותא ולדויד מלכותא רבתא :
(כה) ושכב שלימון וקם בתרה מסגא סכלותא וחסיר
חכמתא רחבעם דבר בתרעיתה לעמה : (כו) ולא נהוא
לה דוכרנא לירבעם בר נבט דחטא ואחטי לישראל ויהב
לדבית אפרים תוקלתא : (כז) למגליה אנון מן ארעהון
ואסגי חטהיהון טב ועל כל בישתא אתמלך :

מט (א) עד מא דקם נביא דדמא לנהורא ומלתה יקדא
איך תנורא דמשתגר : (ב) ואיתי עליהון
כפנא

שאול החיית כחפץ אלהים : (ו) הוריד מלכים מכסאותם
ומושלים על פניהם הוכיח : (ז) שומע נקמת יי מסיני
ומשפטו מחורב : (ח) משח מלכים על תגמול ידם ונביא
תחתיו הקים : (ט) בסער עלה מרומים וברכב אש
שמים : (י) והוא עתיד לבוא לפני בוא יום יהוה להשיב
לב בנים על אבותם ולבשר שבטי יעקב : (יא) אשרי
איש רואה פניך ומת כי לא מת הוא כי אם חיה יחיה :
(יב) אליהו נאסף בצרור החיים השמימה ופי שנים ברוחו
לאלישע השאיר : (יג) אותות רבות עשה בעמו פני
מלכים לא נשא וברוחו לא שלט כל בשר : (יד) כל דבר
לא נעלם ממנו נפלאות בחייו עשה ובמותו מת החיה :
(טו) בכל זאת לא שב העם מדרכם ומרעתם לא סרו :
(טז) עד אשר גלו מארצם ונפוצו בארצות הגוים : (יז)
וישאר יהודה לבדו ניר קטן לבית דוד : (יח) אלה בדרך
הטוב הלכו ואלה יספו להרשיע : (יט) חזקיהו בנה
חומות העיר ויבא מי גיחון העירה : (כ) בימיו עלה סנחריב
ושלח עליו רבשקה ויגף בציון ידו ואת אלהי השמים חרף :
(כא) ויפרוש חזקיהו כפיו אל אלהים ויצל אותו ביד
ישעיהו הנביא : (כב) ויך במחנה אשור מכה רבה יען
עשה חזקיהו הטוב והישר וילך בדרכי דוד כאשר פקד עליו
ישעיהו נביא הנביאים : (כג) כי על פיו שב השמש
אחורנית וימים על ימי מלך הוסיף : (כד) ברוח קדשו
חזה החדשות ואבלי ציון נחם : (כה) אותות מלפנים הגיד
וחדשות טרם תבאנה : (כו) שם יאשיה כריח בשם כצרי
וכשמן הטוב : (כז) כי בנפלאות נצל בהתחבאו ודרכי
אבותיו עזב : (כח) וישלם לבו אל אלהיו ואמת עשה
בימיו : (כט) מלבד דוד חזקיהו ויאשיה כל מלכי יהודה
הרעו לעשות : (ל) ויתנו הודם לזרים ותפארתם לעם
נכרי : (לא) ויהריבו עיר הקדש ונשמו חוצותיה כדבר

ירמיהו

כפנא ובטננא כזע אנון : (ג) במלתה דמריא כלא שמיא ואחת תלת זבנין נורא מן שמיא על מדבחא ועל אנשא רשיעא : (ד) מא דחיל אנת אליא ומן דאכותך הו נשתבח : (ה) דאחי מיתא מן שיול איך צבינה דמריא :
(ו) מסחף יקירא מן כורסותהון ואשמע בנסיונה מכסנותהון :
(ח) דמשה מלכא למרמיה חובלא ונביא דהוא בתרה :
(ט) ואתחטף בעלעלא לעל ברכשא דנורא לשמיא : (י) והו עתיד דנאתא קדם דנאתא יומא דמריא למהפכו בניא על אבהא ולמסברו לשבטי יעקב : (יא) טובוהי למן דחזך ומית ברם דין לא מאת אלא מחא חיא : (יב) אליא באוצרא אתכנש לשמיא וקבל נביותא אעפא אלישע : (יג) סגי נסיונא מלל פומה מן יומוהי לא זע מן בר אנשא ולא שלט בה כל בסר : (יד) וכל מלא לא אתכסית מנה עבד פרישתא בחיוהי ובמותה אחי מיתא : (טו) ובכלהין הלין לא תב עמא ולא פרקו מן עבדיהון בישא : (טז) עד מא דגלו מן אתרהון ואתבדרו בכל מדינתא : (יז) ויתיר יהודא בלחודוהי זעור שולטנא לדבית דויד : (יח) אית מנהון דעבדו טיבותא ואית דאוספו חטהא : (יט) חזקיא בני מדינתא ואעל לגוה מיא : (כ) ביומוהי סלק סנחריב ושדר עלוהי לרב שקא וארים אידה בצהיון וגדף במרחותא על אלהא : (כא) ופרס חזקיא קדם מריא אידוהי אף אלהא בעגל שמע צלותה ופרק אנון ביד אישעיא נביא :
(כב) ותבר משריותה דאתוריא ומחא אנון מחותא רבתא מטל דעבד חזקיא דטב והלך באורחתה דדויד דפקדה אשעיא נביא משבחא דנביא : (כג) מטל דבאידה קם שמשא ואתתוסף על חיוהי דמלכא : (כד) וברוחא דגנברותא חזא הדרתא ונחם לאבילא דצהיון : (כה) וכד בעלמא הו חזא אתותא ונסיונא עד לא נאתון : (כו) שמה דיושיא איך פירמא ובסמא דחליט בסגיאותא ובסנינא :
(*) איך דבשא לחכא חלא דוכרנה ואיך תשבוחתא על משתיא דחמרא : (כז) מטל דאהטשי מן נסיונא ובטל

עבדא

יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא : (לב) כִּי נָבִיא מִבֶּטֶן אִמּוֹ הָיָה וּמֵרֶחֶם
נִקְדַּשׁ לִנְתוֹשׁ לִנְתוֹץ וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ : (לג) וִיחֶזְקֵאל
רָאָה מַרְאֵה הַמֶּרְכָּבָה וּדְמוּת אֱלֹהִים חָזָה : (לד) וְעַל
אִיּוֹב אָמַר כִּי כָל אָרְחוֹתָיו יְשָׁרִים : (לה) וְאַף שְׁנֵים עָשָׂר
הַנְּבִיאִים עַצְמוֹתָם כַּדֶּשֶׁן תִּפְרַחְנָה כִּי רִפְאוּ לְיִשְׂרָאֵל וּבִשְּׂרוּ
תְּשׁוּעוֹת לָמוֹ : (לו) מִי יְהַלֵּל אֶת זְרֻבָּבֶל אֲשֶׁר הוּשַׂם
כַּחוֹתָם עַל יַד יָמִין : (לז) וְאַף יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק בִּמְצוּק
הֵקִים מִזְבֵּחַ וּבָנָה אֶת הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ לְתִפְאֶרֶת עוֹלָם : (לח)
נְחֶמְיָה יִשְׂגָּא שְׁמוֹ כִּי הָיָה חוֹמוֹת הָעִיר מֵעֲרֵמַת הֶעָפָר
וְחִזֵּק אוֹתָם בִּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ : (לט) מְעַטִּים נִמְצָאִים בָּאָרֶץ
כַּחֲנוֹךְ וּמִצְּעִירִים נוֹלְדוּ כְּיוֹסֵף מְכַלְכֵּל אֶחָיו וּמַצִּיל עַמִּים :
(מ) שֵׁת שֵׁם וֶאֱנוֹשׁ תִּפְאַרְתָּם לְהַלֵּל מְאֹד בְּמִשְׁפְּחוֹת
הָאֲדָמָה וְעַל כָּל אֵלֶּה יִגְדַּל תְּהִלַּת אָדָם רֹאשׁ הַיְצוּרִים :

נ (א) רַב אֶחָיו וּכְלִיל עַמּוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן חוֹנְיוֹ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל :
(ב) בְּיָמָיו נִבְנָה הַבַּיִת וְיִסַּד הַהֵיכָל וְהוֹרַם הַחוֹמָה :
(ג) וְהֶחֱזַק הַמִּלּוֹא וְחָפַר מַעְיְנוֹת מַיִם וַיַּצֵּל עַמּוֹ מִיַּד אוֹיְבָיו :
(ד) מַה הוֹד וְהָדָר לוֹ בְּצֵאתוֹ מֵהֵיכָל בְּהִגָּלוֹתוֹ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת
כְּנֹגַהּ בֵּין הֶעָבִים כְּיָרֵחַ בִּימֵי הָאָבִיב : (ה) כַּשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ עַל
הָרֵי עֹפֶר וְכַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן כְּשִׁבֹּלֶת הַשָּׂדֶה וְכַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן
עַל מַבּוּעֵי מַיִם וּכְעֵץ לְבָנוֹן בִּימֵי הַקָּצִיר : (ו) כְּרֵיחַ הַלְּבוֹנָה
בְּמַחְתַּת הַקְּטֹרֶת וְכַתַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כָּסֶף : (ז) כְּזַיִת
הָדָר הִרְחִיבוּ דָלִיּוֹתָיו וְכִבְרוֹשׁ הֶאֱרִיכוּ עֲנָפָיו : (ח) בְּלָבְשׁוֹ
בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּבְהִתְעַטְּפוֹ כְּסוּת תִּפְאֶרֶת : (ט) בְּבוֹאוֹ אֶל
הַקֹּדֶשׁ לְשָׁרֵת בַּעֲבוֹדָתוֹ פְּנִימָה : (י) בְּשֵׂאתוֹ דַּם הַזֶּבַח
מִידֵי אֶחָיו וְהוּא בְּרֹאשָׁם נִצָּב : (יא) וְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים
בְּנֵי אַהֲרֹן כֻּלָּם לְבוּשֵׁי יְקָר : (יב) וּבִידֵיהֶם הִקְרִיבוּ קָרְבָּן
לְעֵינֵי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : (יג) עַד אֲשֶׁר כִּלָּה לְשָׁרֵת בַּמִּזְבֵּחַ
וּלְפָאֵר אוֹתוֹ בְּהַדְרַת הַקֹּדֶשׁ : (יד) וַיִּשְׁלַח יָדוֹ אֶל הַנֶּסֶךְ

עבדא דטליותא : (כח) ואישלם לאלהא לכה וביומי
חטהא עבד קושתא : (כט) בלחוד לבר מן דויד וחזקיא
ויושיא כלהון חבלו : (ל) ושבקי נמוסא מלכא דבית
יהודא עד כא לאחריתא ויהבו עושנהון לאחרנא ואיקרהון
לעמא נוכריא : (לא) ועקרו קורית קודישא ואצדיו כלהין
חרבתה ביומי ארמיא דהוא נביא מן כרסא דאמה : (לג)
וחזקיאל הוי גנסא דמרכבתא וחזא חזוא : (לד) ואף על
איוב אמר דכלהין אירחתה זדיקתא הוי : (לה) אף
תרעסר נביין נהוון גרמיהון מזחרין תחותיהין דאסיו ישראיל
ואתכלו אנון דמתפרקין : (לו) מנא נשבח לזרובבל דהוא
איך חתמא על אידא דימינא : (לז) ואף יישוע בר יוזדק
דבמכסנותהון אקימו מדבחא ובנו היכלא קדיישא דעתיד
לאיקרא דלעלם : (לח) נחמיא נסגא דוכרנה דאקים
חרבתן ובני מסחפתן ועבד תרעין וסוכרין : (לט) זעורין
אתבריו על ארעא איך חנוך ואמא איך יוסף לא ילדת ואף
פגרה בשלמא אתכנש : (מ) שית וישם ואנוש באנשא
אתבריו ועל כלהון הלין תשבחתה דארם :

נ (א) רב אחוהי וכלילא דעמה שמעון בר נהניא כהנא
רבא : (ב) דביומוהי אתבני ביתא ואתתסים
שורא ועעיתא : (ג) ואתבנית הדרתא וחפר מבועא ופצי
עמה מן סנאא : (ד) מא יאא לה במפקה מן היכלא כד
מתחזא מן תחית פריסא איך כוכב נוגהא בינת עננא ואיך
סהרא ביומי ניסן : (ה) ואיך שמשא דדניח על עפ־נא
ואיך קשתא בעננא ואיך שבלא דחקלא ואיך שושנת מלכא
במבועי מיא ואיך אילנא דלבנן ביומי קטפא : (ו) ואיך
ריחא דלבונתא על פירמא : (ז) ואיך עסא דדהבא
דמפתך שפיר ומצבת בכאפא טבתא : (ח) ואיך זיתא
הדירא דרורבן סוכוהי ואיך אילנא דמשחא דמסבע בעופוהי
במלבשה מאנא דקודישא ובמעטפה מאנא דאיקירא : (ט)
במפקה למקבלו תשבוחתא ביאותא דתוקפא דמקדשא :
(י) במקבלותה הדמא דבסרא מן אידא דאחוהי והו קאם
לעל

וַיִּקַּח יַיִן וְשֵׁכָר וַיִּנַּסֵּךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ׃ (טו) אָז
תָּקְעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן בַּחֲצֹצְרוֹת לִפְנֵי כָּל עַם יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ קוֹל
חָזָק לְבָרֵךְ אֶת הָעָם׃ (טז) וַיִּפְּלוּ כָּל הָעָם עַל פְּנֵיהֶם
אַרְצָה וַיָּרֹנּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים׃ (יז) וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם בְּתוֹדָה
וּבְשִׁיר בְּהַלֵּל וּבִתְפִלָּה וְזִמְּרוּ לוֹ׃ (יח) שִׁירוּ כָּל יוֹשְׁבֵי
תֵבֵל לֵאלֹהִים הָעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת בָּאָרֶץ׃ (יט) הַבּוֹרֵא אֶת
הָאָדָם מִמְּעֵי אִמּוֹ וּמַנְהִיג אוֹתוֹ בְּחֶפְצוֹ וּמְמַלֵּא אֶת לִבּוֹ
חָכְמָה וָדָעַת׃ (כ) יְהִי נָא שָׁלוֹם בְּאַרְצֵנוּ וְהָקֵם הַחֶסֶד
עִם שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְעִם זַרְעוֹ כִּימֵי הַשָּׁמַיִם׃ (כא) בִּשְׁנַיִם
עַמִּים קָצָה נַפְשִׁי וְהַשְּׁלִישִׁי עַם לֹא הָיָה׃ (כב) יוֹשְׁבֵי גְבָל
וּפְלֶשֶׁת וְעַם סָכָל הַיּוֹשֵׁב בִּשְׁכֶם׃

נא (א) אוֹדְךָ אֱלֹהִים וּמַלְכִּי וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ בְּכָל יוֹם׃
(ב) אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ בִּתְהִלָּה וִיכָלְתְּךָ מְרוֹם יָעִידָם׃
(ג) כִּי הִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת חָשַׂכְתָּ מִשְּׁאוֹל חַיָּי׃
(ד) מִלַּטְתָּ רַגְלִי מִדֶּחִי וְנַפְשִׁי מִשַּׁחַת גָּאַלְתָּ׃
(ה) פְּרַקְתַּנִי מִיַּד מְבַקְשֵׁי רָעָתִי וּמְבוּקְשֵׁי בְלִיַּעַל דִּלִּיתָנִי׃
(ו) כִּי מָטָה לַמָּוֶת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ׃
(ז) פָּנִיתִי לְמוֹשִׁיעַ וְאֵין לְסוֹמֵךְ וְלֹא מְצָאתִי׃
(ח) חַסְדֵי יְיָ זָכַרְתִּי וְטוּבוֹ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃
(ט) הַפּוֹדֶה כָּל הַבּוֹטְחִים בּוֹ וּמַצִּילָם מִיַּד חָזָק מֵהֶם׃
(י) מִן הַמֵּצַר הֲרִימוֹתִי קוֹלִי שִׁוַּעְתִּי לֵאלֹהֵי מָרוֹם׃

(יב)

(כא) והפלישי אינם לא היה, בו ירמז החכם על ג' אומות אשר היו לישראל בתחלת בנין בית שני לשכים בעיניהם ולצנינים בצדיהם, והם כלחיים אדם ואדום, כמבואר מקרא מזה בעזרא ובנחמי', בכתבם שטנ' על יהודה וירושלים להשבית אותם ממלאכת הבנין, והמאמר בדברי הימים למלכי בית שני, כי אחר מ' שנה לבנין הבית עבר אלכסנדר מוקדון דרך ירושלים לעמון ללכת להלחם עם דריוש מלך פרס, ויצא אליו סנבלט ויבקש מאתו נתת לו רשיון לבנות בית המקדש בהר גריזים ויתן לו המלך שאלתו; והאדומיים והערבים והאשדודיים, ורבים מבני ישראל גם אחרי הבית השני כמו ר' שנה; וכן בימי אנטיוכס עפיפאניס היה עם צרה לישראל: (כב) יושבי גבל, היא עיר במדינת צור; ועם סכל כו' רומז לכותים ושמרונים, כי בין מושבן לשכם היא הר גריזים: ובהעתקה האשכנזית כתוב שומרון במקום גבל: ועיין ביוסיפון פרק ח', ובוכסטורף דף קד ע"ב, ובצמח דוד מתחלת לאלף הרביעי ובסדר הדורות דף לח:

לעל מן סדרא : (יא) ובריכין לה איך כלה אחוהי כלהון
בני אהרון באיקריהון : (יב) וקורבנא באידוהן ליקבל כלה
עמא דיסראיל : (יג) עד מא דגמר למשמשו מדבחא
ולמשמלוי בחדותא דקודשא : (יד) אושט על קסטא
אידה ונסב חמרא עתיקא ונסך על גב מדבחא לריחא
דניחא : (טו) והי דין יבבו בני אהרון בקרנתא קדם כלה
עמא דיסראיל ואשמעו קל תקיפא למברכו קדם כלה עמא :
(טז) ונפלו על אפיהין על ארעא אכחדא כלה עמא למסגד
לאלהא : (יז) ויהבו לתודיתא קלהון ואתבסמו אכחרא
בצלותא : (יח) ושבחו עמא דארעא לאלהא דעבד
פרישתא בארעא וברא בני אנשא מן כרסא דאמהון ומדבר
להון איך צבינה למתל להון חכמתא דלבא : (כ) ונהוא
שלמא בינתהון ונתקים עם שמעון חסדא ועם זרעה איך
יומתא דשמיא : (כא) בתרין עממין אתתעיקא נפשי
ודתלתא לא הוא : (כב) יתבי גבל ופלשתיא ועמא סכלא
דיתב בשכים : (כד) כל מתלי דחכימא ואוחדתהון
כתיבין בספרא הנא : (כה) טובוהי לגברא דבהלין נרנא
ונאלף אנין ונחכם אנין ונעבד אנין : (כו) רומא דדחלתה
על כל מדם אתתרימת חזיה ברי ולא תשבקיה :

נא (א) אודא לך מריא מלכא ואשבח שמך מריא כל
ביום : (ב) ואישתעא שמך בתשבחתא
הוכלנא דמן עלם מרימא : (ג) דפרקת נפשי מן מותא
וחסכת נפשי מן חבלא : (ד) מן יד שיול פרקת רגלי
ופרקתני בסניאתא דהחמך : (ה) מן תוקלתא ואבדנא
שוזבתני ומן אידא דבעו נפשי פרקתני ומן סוגאא דעקתי
שוזבתני ומן שלהביתא דנורא דחדרתני : (ו) ומטת
לשיול נפשי ורוחי למותא אתקרבא : (ז) ואתפנית
לבסתרי דאתעדר וסכית לדסמך ולית : (ח) ואתדכרת
חסדוהי דמריא וטיבותה דמן עלם : (ט) דמשוב לכל
דהכילין עלוהי ופרק להון מן מן דתקיף מנהון : (י)
ואריםת מן ארעא קלי וצלית וקרית לאבי מן מרומא : (יא)

בן סירא נא

(יא) אַל אַדִּיר וּמַצִּיל אַל נָא תַּעַזְבֵנִי בְּיוֹם צָרָתִי :
(יב) אֲהַלֵּל שִׁמְךָ מֵאֵין דּוּמִיָּה וְחַסְדְּךָ אַזְכִּיר תָּמִיד :
(יג) כִּי שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל שַׁוְעִי וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרָעָה וּמִיָּגוֹן :
(יד) עַל כֵּן אוֹדֶה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וְחַסְדְּךָ אַזְכִּיר יוֹם יוֹם :
(טו) אָנֹכִי בִּנְעָרַי בִּקַּשְׁתִּי חָכְמָה מִימֵי עֲלוּמַי דָּרַכְתִּי
בִּנְתִיבוֹתֶיהָ : (טז) נַעַר הָיִיתִי אֶל הַחָכְמָה הִתְפַּלַּלְתִּי
וְלִפְנֵי הֵיכַל יְיָ שָׁפַכְתִּי שִׂיחִי : (יז) חִפַּשְׂתִּיהָ עַל כָּל דְּרָכַי
וְלֹא נַחְתִּי עַד מְצָאתִיהָ : (יח) כְּעַל בִּכּוּרֵי עֲנָבִים שָׂשׂ לִבִּי
עָלֶיהָ וְעַד עוֹלָם לֹא אֶעֶזְבֶנָּה : (יט) דָּבְקָה נַפְשִׁי בָהּ וְעֵינַי
לֹא נָטוּ מִמֶּנָּה : (כ) וַתְּהִי לִי לַמּוֹרֶה לֶקַח טוֹב בָּהּ מָצָאתִי :
(כא) כִּי בְּכָל כֹּחִי עֲבַדְתִּיהָ דָּרַשְׁתִּי חֲקַרְתִּי וּמְצָאתִיהָ :
(כב) וַיְיָ נָתַן לִי לָשׁוֹן לַמּוֹרִים חֵלֶף עֲמָלַי וּבָהּ אֲהַלְלֶנְהוּ :
(כג) שְׁעוּ אֵלַי בַּחוּרִים הַסֵּבּוּ לִבְּכֶם אֶל לִקְחִי : (כד) עַד
אָנָה תַעַזְבוּ חָכְמָה וְנַפְשְׁכֶם צְמֵאָה אֵלֶיהָ : (כה) הָבִיאוּ
צַוְּארְכֶם בְּעֻלָּהּ אָז תִּמְצָאוּהָ : (כו) כִּי קְרוֹבָה הִיא
לִמְשַׁחֲרֶיהָ וְתִמָּצֵא לְכָל דּוֹרְשֶׁיהָ : (כז) שְׂאוּ נָא עֵינֵיכֶם
וּרְאוּ כִּי מְעַט עָמַלְתִּי בָהּ וּפְרִי רַב עוֹלַלְתִּי : (כח) שִׁמְעוּ
לִקְחִי בִּנְעוּרֵיכֶם כִּי מַטְמוֹנֵי זָהָב תִּקְנוּ בִי : (כט) עִבְדוּ
עֲבוֹדַתְכֶם בְּעִתָּהּ וְתִמְצְאוּ שְׂכַר טוֹב בְּאַחֲרִית : (ל) בָּרוּךְ
יְהוָה לְעוֹלָם וּמְהֻלָּל שְׁמוֹ לְדוֹר וָדוֹר :

מריא נגברא ופורקא לא תשבקני ביומא דמעיקא : (יב)
אשבח שמך בכל זבן ואתדכרך בתשבחתא : (יג) אי דין
שמעו מריא בקלי וצית לתתחננתי ושזבני מן כל עקא : (יד)
ומטלהנא אורא אשבח ואברך שמה קדישא : (טו) אנא
טליא ואצבית בה ובעיתה : (טז) דרכת רגלי בקושתא
מרי ומן טליותי ידעת יולפנא : (יח) וצלית צלותה כד
זעור אנא וסגי אשכחת יולפנא נירה הוא לי לאיקרא ולמלפני
אתל תודיתא : (יט) אתחשבת למטאבו ולא אהפיך כד
אשכחיוהי : (כ) אתדבקת נפשי בה ואפי לא אהפכת
מנה : (כא) יהבת נפשי בתרה ולעלם עלמין לא אטעיוהי :
(כב) אידי פתחת תרעה ואתחררת לדה ואסתכלה בה
ובדכיותא אשכחתה : (כג) ולבא קנית לי מן רישיתא
מטלהנא לא אשבקיוהי : (*) מלי יקרין איך נורא למדקו
בה מטלהנא קניתה קנינא טבא : (*) יהב מרי ללשני
אגרא ובספותי אשבחיוהי : (כד) סטו לותי סכלא ובספותי
בית יולפנא : (כה) עד אמתי תחסרון מן הלין ונפשכון
תהוא צהיא לחדא : (כו) פתחת פומי ומללת בה סמו
לכון חכמתא דלא כספא : (כז) וצורכון אעלו בנירה
ותקבלי נפשכון מרדיתא : (כח) קריבא הי למן דבעא
לה ודיהב נפשה משכח לה : (כט) חזו בעיניכון מטל
דזעור הו עמלת בה ואשכחתה סגי : (ל) שמעו יולפני כד
זעור וסאמא ודהבא תקנון בי : (*) תחדא נפשכון
בתיבותי ולא תבהתון בתשבחתי : (לא) עבדו עבדיכון
דלא בערנה ונתיהב אגרכון בערנה בריך לאלהא לעלם
ומשבח שמה לדר דרין :

סליק

Egypt